

06 QD-AG-06-001-NL-C

J A A R V E R S L A G 2 0 0 5

HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

NL

CVRIA

ISSN 1680-8363

HOF VAN JUSTITIE
VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

JAARVERSLAG 2005

VERKOOP EN ABONNEMENTEN

De publicaties van het Publicatiebureau waarvoor een vergoeding wordt gevraagd, zijn verkrijgbaar bij zijn over de hele wereld verspreide verkoopkantoren.

Plaats een bestelling bij een van deze kantoren, waarvan de lijst te raadplegen is:

- op de internetsite van het Bureau (<http://publications.europa.eu>),
- via het Bureau zelf met een verzoek om toezending van de lijst op het faxnummer (352) 2929-42758.

HOF VAN JUSTITIE
VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

JAARVERSLAG
2005

Overzicht van de werkzaamheden
van het Hof van Justitie
en van het
Gerecht van eerste aanleg
van de Europese
Gemeenschappen

Luxemburg 2006

www.curia.eu.int

Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen
L-2925 Luxembourg
Tel. (352) 43 03-1
Telex van de griffie: 2510 CURIA LU
Fax van het Hof: (352) 43 03-2600
Fax van de afdeling Pers en voorlichting: (352) 43 03-2500

Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen
L-2925 Luxembourg
Tel. (352) 43 03-1
Fax van het Gerecht: (352) 43 03-2100

Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie
L-2925 Luxembourg
Tel. (352) 43 03-1

Het Hof op het internet: <http://www.curia.eu.int>

Manuscript voltooid op 20 januari 2006

Meer gegevens over de Europese Unie vindt u op het internet
via de Europaserver (<http://europa.eu>).

Bibliografische gegevens bevinden zich aan het einde van deze publicatie.

Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, 2006

ISBN 92-829-0805-4

© Europese Gemeenschappen, 2006
Overneming met bronvermelding toegestaan.

Printed in Italy

GEDRUKT OP CHLOORVRIJ GEBLEEKT PAPIER

Inhoud

Blz.

Voorwoord, president van het Hof van Justitie, Vassilios Skouris	5
---	---

Hoofdstuk I

Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

A – Ontwikkeling en werkzaamheden van het Hof van Justitie in 2005 door Vassilios Skouris, president	9
B – Samenstelling van het Hof van Justitie	63
1. Leden van het Hof van Justitie	65
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Hof van Justitie in 2005	79
3. Protocolaire rangorde	81
4. Gewezen leden van het Hof van Justitie	83

Hoofdstuk II

Het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen

A – De werkzaamheden van het Gerecht van eerste aanleg in 2005 door Bo Vesterdorf, president	87
B – Samenstelling van het Gerecht van eerste aanleg	147
1. Leden van het Gerecht van eerste aanleg	149
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht van eerste aanleg in 2005	159
3. Protocolaire rangorde	161
4. Gewezen leden van het Gerecht van eerste aanleg	163

Hoofdstuk III

Het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie

A – De werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2005 door Paul J. Mahoney, president	167
B – Samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken	171
1. Leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken	173
2. Protocolaire rangorde	177

Hoofdstuk IV

Bijeenkomsten en bezoeken

A – Officiële bezoeken aan en evenementen bij het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2005	181
B – Studiebezoeken aan het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2005	183
C – Plechtige zittingen in 2005	187
D – Bezoeken of deelnemingen aan officiële evenementen in 2005	189

Hoofdstuk V

Gerechtelijke statistieken

A – Gerechtelijke statistieken van het Hof van Justitie	199
B – Gerechtelijke statistieken van het Gerecht van eerste aanleg	225

<i>Beknopt organogram</i>	245
---------------------------------	-----

<i>Adresgegevens van het Hof van Justitie</i>	247
---	-----

Voorwoord

Terwijl 2004 een historisch jaar was wegens de uitbreiding van de Europese Unie en de komst bij het Hof van de rechters en kabinetten van de tien nieuwe lidstaten, werd 2005 op zijn beurt voornamelijk gekenmerkt door een belangrijke wijziging in de structuur van de rechterlijke macht van de Europese Unie. Het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie, waarvan de leden in oktober 2005 zijn geïnstalleerd, is de eerste gespecialiseerde rechterlijke kamer die is ingesteld naar aanleiding van de bij het Verdrag van Nice ingevoerde wijzigingen.

Het afgelopen jaar kan eveneens worden omschreven als een jaar van consolidatie. Zo heeft het Hof zich in de eerste plaats moeten aanpassen aan de nieuwe realiteit van 25 lidstaten en 20 officiële talen. Voorts begonnen de interne maatregelen die het Hof in 2004 had genomen om zijn werkmethoden te verbeteren, in 2005 hun vruchten af te werpen. Dit wordt met name geïllustreerd door de aanzienlijke verkorting van de procesduur, onder meer in prejudiciële zaken. Tot slot verdient de aandacht, dat het Gerecht van eerste aanleg in 2005 veel meer zaken heeft afgedaan dan in 2004.

De lezer treft in de volgende bladzijden een overzicht aan van de ontwikkeling van de instelling in 2005, een weergave van de belangrijkste gerechtelijke activiteiten van het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg, vergezeld van een aantal statistische gegevens, en een overzicht van de organisatorische maatregelen die het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft getroffen in de eerste drie maanden na de installatie van zijn leden.

V. Skouris
president van het Hof van Justitie

Hoofdstuk I

Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

A – Ontwikkeling en werkzaamheden van het Hof van Justitie in 2005

door Vassilios Skouris, president

Dit deel van het Jaarverslag geeft een beknopt overzicht van de werkzaamheden van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen in 2005. In de eerste plaats wordt een beeld geschetst van de ontwikkeling van de instelling, waarbij de nadruk wordt gelegd op de institutionele veranderingen die het Hof raken en de wijzigingen met betrekking tot zijn interne organisatie en werkmethoden (deel 1). In de tweede plaats worden de statistieken inzake de werklast van de instelling en de gemiddelde procesduur geanalyseerd (deel 2). In de derde plaats worden, zoals elk jaar, per gebied de belangrijkste ontwikkelingen in de rechtspraak behandeld (deel 3).

1. De belangrijkste ontwikkeling van het Hof in 2005 op institutioneel niveau was de installatie van het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie (afdeling 1.1). Verder zijn noemenswaard de wijzigingen van het Protocol betreffende het Statuut van het Hof van Justitie en de wijzigingen van het Reglement voor de procesvoering (afdeling 1.2).

1.1. De oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie bij besluit van de Raad van 2 november 2004 en de installatie van de zeven leden van dit Gerecht waren belangrijke momenten voor de instelling. Zij vormen een onderdeel van de wijzigingen van de gerechtelijke structuur van de Europese Unie naar aanleiding van het Verdrag van Nice. Het Gerecht voor ambtenarenzaken is het eerste gespecialiseerde gerecht dat is ingesteld op basis van artikel 220, tweede alinea, EG en artikel 225 A EG. Geschillen inzake het ambtenarenrecht van de Europese Unie vormden een aanzienlijk deel van de werklast van het Gerecht van eerste aanleg, waaraan het nieuwe gerecht is toegevoegd. Voor het Hof brachten de hogere voorzieningen tegen de uitspraken van het Gerecht in ambtenarenzaken een verhoudingsgewijs geringere werklast mee. De oprichting van het nieuwe ambtenarengerecht is dan ook voornamelijk bedoeld om de werklast van het Gerecht van eerste aanleg te verminderen, welke werklast is toegenomen als gevolg van de overdracht aan deze rechterlijke instantie in 2004, overeenkomstig het Verdrag van Nice, van de bevoegdheid voor bepaalde categorieën rechtstreekse beroepen die tot dusver aan het Hof waren voorbehouden.

De lezer treft in het derde deel van dit jaarverslag een uitvoerige uiteenzetting van de president van het Gerecht voor ambtenarenzaken aan over de eerste activiteiten van deze nieuwe rechterlijke instantie in 2005.

1.2. Met betrekking tot de wijzigingen van de teksten die de procedurevoorschriften bevatten, is allereerst van belang dat de oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken de invoering, in het Protocol betreffende het Statuut van het Hof, heeft gevergd van een aantal specifieke bepalingen inzake de procedure tot heronderzoek door het Hof van in hogere voorziening gegeven beslissingen van het Gerecht van eerste aanleg. Zo is bij besluit van de Raad van 3 oktober 2005 een artikel 62 bis en een artikel 62 ter aan de tekst van het Statuut toegevoegd, welke artikelen onder meer algemene voorschriften bevatten met betrekking tot de spoedeisendheid van deze procedure, de schriftelijke en de mondelinge fase van de procedure en de eventuele schorsende werking daarvan.

Daarnaast had het Hof naar aanleiding van zijn reflectie over het verloop van de procedures en zijn werkmethoden in 2004 een aantal wijzigingen van zijn Reglement voor de procesvoering voorgesteld, teneinde de procesduur te verkorten. Na een bespreking in de Raad zijn deze wijzigingen op 12 juli 2005 vastgesteld en op 1 oktober 2005 van kracht geworden. Zij betreffen in de eerste plaats artikel 37, lid 7, van het Reglement voor de procesvoering, dat het Hof voortaan de mogelijkheid biedt om te bepalen onder welke voorwaarden een elektronisch aan de griffie toegezonden stuk als het origineel van dit stuk wordt beschouwd. In de tweede plaats staat het gewijzigde artikel 104, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering het Hof voortaan toe, prejudiciële verwijzingsbeslissingen niet langer integraal in alle officiële talen te vertalen wanneer de lengte van de beslissing bijzonder lang is. In dat geval wordt de integrale vertaling vervangen door een vertaling in de officiële taal van de betrokken lidstaat van een resumé van de beslissing. In de derde plaats verdient ook de wijziging van de artikelen 44 bis, 104, lid 4, en 120 van het Reglement voor de procesvoering de aandacht, waarbij de termijn voor indiening van een verzoek om ter terechtzitting te worden gehoord is teruggebracht van een maand naar drie weken.

Tot slot heeft de Raad op 18 oktober 2005 een reeks andere, door het Hof in 2005 voorgestelde wijzigingen van het Reglement voor de procesvoering goedgekeurd, die op 1 december 2005 van kracht zijn geworden. Zij omvatten onder meer de afschaffing van de kamer van instructie, die in onbruik was geraakt (wijziging van de artikelen 9, lid 2, 44, lid 5, 45, lid 3, 46, 60, 74, lid 1, en 76, lid 3), de wijziging van de artikelen 11 ter, lid 1, en 11 quater, lid 1, welke artikelen een evenwichtiger deelname van de rechters in de grote kamer en de andere rechtsprekende formaties willen verzekeren, en tot slot de aanwijzing van twee plaatsvervangende rechters in de zaken die vanaf het begin van een jaar met een gedeeltelijke vervanging van de rechters tot aan de feitelijke vervanging naar de grote kamer worden verwezen.

2. De gevolgen van de verbetering van de werkmethoden van het Hof en de komst van tien nieuwe rechters ten gevolge van de uitbreiding kunnen wederom duidelijk worden afgelezen uit de gerechtelijke statistieken van het Hof voor 2005. Het aantal aanhangige zaken is met ongeveer 12 % gedaald en de procesduur bij het Hof is aanmerkelijk verkort.

In 2005 heeft het Hof 512 zaken afgedaan (netto, voegingen meegeteld). In 362 zaken werd een arrest gewezen en in 150 zaken werd een beschikking gegeven. Het aantal arresten dat in 2005 werd gewezen, komt ongeveer overeen met dat van 2004 (375 arresten); het aantal beschikkingen is daarentegen gedaald.

Het aantal nieuw bij het Hof aanhangig gemaakte zaken was 474 (531 in 2004, bruto). Het aantal eind 2005 aanhangige zaken was 740 (bruto), tegen 840 eind 2004 en 974 eind 2003. Met andere woorden, het Hof is erin geslaagd het aantal aanhangige zaken in slechts twee jaar met ongeveer 24 % te verminderen.

De reeds in 2004 geconstateerde verkorting van de procesduur heeft zich in 2005 verder doorgezet ten aanzien van prejudiciële verwijzingen: de gemiddelde tijd voor de afhandeling ging van 23,5 naar 20,4 maanden. De gemiddelde procesduur van rechtstreekse beroepen en hogere voorzieningen was 21 maanden. Ter vergelijking: in 2003 was de gemid-

delde tijd voor de afhandeling van prejudiciële verwijzingen en rechtstreekse beroepen 25 maanden, en van hogere voorzieningen 28 maanden.

Evenals het voorgaande jaar heeft het Hof in 2005 weloverwogen gebruik gemaakt van de verschillende instrumenten waarover het beschikt om de behandeling van bepaalde zaken te bespoedigen (berechting bij voorrang, versnelde procedure, vereenvoudigde procedure en mogelijkheid om uitspraak te doen zonder conclusie van de advocaat-generaal). In zes zaken is om een versnelde procedure verzocht, maar daarin was niet voldaan aan de in het Reglement voor de procesvoering gestelde bijzondere spoedeisendheidsvoorwaarden. Overeenkomstig een in 2004 ingevoerde praktijk worden verzoeken om een versnelde procedure toe- of afgewezen bij met redenen omklede beschikking van de president van het Hof.

Verder heeft het Hof wederom gebruik gemaakt van de vereenvoudigde procedure die in artikel 104, lid 3, van zijn Reglement voor de procesvoering voor de beantwoording van bepaalde prejudiciële vragen is voorzien. Op basis van deze bepaling werden twaalf beschikkingen gegeven, waarmee in totaal 29 zaken werden afgedaan.

Ook heeft het Hof vrij veel gebruik gemaakt van de bij artikel 20 van het Statuut geboden mogelijkheid om een zaak zonder conclusie van de advocaat-generaal te berechten wanneer in die zaak geen nieuwe rechtsvraag aan de orde is. Bij ongeveer 35 % van de in 2005 gewezen arresten is geen conclusie genomen (tegen 30 % in 2004).

De zaken waren als volgt verdeeld over de verschillende formaties van het Hof: bijna 13 % van de zaken werd in 2005 afgedaan door de grote kamer en het voltallige Hof, 54 % door kamers van vijf rechters en 33 % door kamers van drie rechters. Afgezien van een lichte stijging van het aantal door de grote kamer behandelde zaken, is het aantal zaken dat door elke rechtsprekende formatie is behandeld, ongewijzigd gebleven ten opzichte van 2004.

Meer statistische gegevens over het gerechtelijk jaar 2005 zijn te vinden in hoofdstuk V van dit Jaarverslag.

3. In dit deel worden de belangrijkste ontwikkelingen in de rechtspraak geschetst op de volgende gebieden:

institutioneel recht; verbod van discriminatie op grond van nationaliteit en Europees burgerschap; vrij verkeer van goederen; landbouw; vrij verkeer van werknemers; vrijheid van vestiging en vrijheid van dienstverrichting; vrij verkeer van kapitaal; mededingingsregels; harmonisatie van wetgevingen; sociaal recht; ondernemingsrecht; milieu.

Volledigheidshalve zij erop gewezen, dat de indeling van een arrest onder een van deze gebieden niet uitsluit, dat dit arrest ook van groot belang kan zijn op andere gebieden.

3.1. Van de arresten met een **constitutionele** of **institutionele** draagwijdte verdienen er met name zes vermelding. Twee ervan betreffen kaderbesluiten die zijn genomen in het kader van titel IV van het Verdrag betreffende de Europese Unie („derde pijler”), terwijl de vier overige arresten betrekking hebben op respectievelijk de gevolgen van een partnerschap tussen de Gemeenschap en een derde land, de verdeling van uitvoeringsbevoegdheden

tussen de Raad en de Commissie, de ontvankelijkheidsvereisten van het beroep tot nietigverklaring en, tot slot, de bevoegdheden van het Hof in het kader van een beroep tegen een lidstaat die een tegen hem gewezen niet-nakomingsarrest niet heeft uitgevoerd.

In de zaak *Pupino* (arrest van 16 juni 2005, C-105/03, Jurispr. blz. I-5285), stelde de rechter belast met het gerechtelijk vooronderzoek bij het Tribunale di Firenze (Italië) het Hof een prejudiciële vraag over Titel VI van het Verdrag betreffende de Europese Unie. Deze rechter was aangezocht in een strafzaak tegen Pupino, kleuterleidster, die ervan werd verdacht kinderen die ten tijde van de feiten jonger dan vijf jaar waren, lichamelijk letsel te hebben toegebracht.

Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek had de verwijzende rechter de minderjarige slachtoffers als getuige gehoord. Naar Italiaans procesrecht kan het in de fase van het gerechtelijk vooronderzoek verzamelde bewijsmateriaal slechts worden toegelaten als bewijs in de technische zin van het woord, indien het wordt ingebracht in de behandeling op tegenspraak die tijdens de tweede fase van de procedure, het contradictoire onderzoek ter terechtzitting, plaatsvindt. De artikelen 392, lid 1, en 398, lid 5, van de Italiaanse Codice di procedura penale (hierna: „CPP”) bevatten hierop een uitzondering wanneer personen jonger dan 16 jaar het slachtoffer zijn van bepaalde, limitatief opgesomde misdrijven, zoals seksuele misdrijven. In deze gevallen gelden getuigenverklaringen die tijdens de eerste fase van het onderzoek zijn afgelegd, als bewijs, zonder dat een behandeling op tegenspraak vereist is, zodat de slachtoffers kunnen worden beschermd. Op grond van deze bepalingen verzoekt het Openbaar Ministerie om toepassing van deze uitzondering op het geval van Pupino, teneinde de minderjarigen niet met de verdachte te confronteren en rekening te houden met hun psychische trauma's.

De CPP-bepalingen waarin de uitzondering op het gebied van het bewijs is opgenomen, zijn aangepast naar aanleiding van kaderbesluit 2001/220/JBZ¹, dat voorziet in erkenning van de rechten van het slachtoffer (artikel 2), de mogelijkheid voor het slachtoffer om te worden gehoord (artikel 3) en bescherming van het slachtoffer tegen onder meer de gevolgen van zijn in het openbaar afgelegde getuigenverklaring (artikel 8).

De verwijzende rechter heeft besloten de behandeling van de zaak te schorsen en het Hof om een uitspraak te verzoeken over de strekking van de artikelen 2, 3 en 8 van het kaderbesluit, teneinde te onderzoeken of de uitzondering in de CPP ook kan worden uitgestrekt tot het onderhavige geval, en de Italiaanse wet uit te leggen in het licht van het communautaire kaderbesluit.

Na eerst te hebben onderzocht of het krachtens artikel 34, lid 2, EU bevoegd is een uitspraak op het verzoek om een prejudiciële beslissing te doen, onderzoekt het Hof de exceptie van niet-ontvankelijkheid die de Franse en de Italiaanse regering hebben opgeworpen op grond dat het antwoord van het Hof niet nuttig zou zijn voor de oplossing van het hoofdgeding. De Franse regering stelt dat de verwijzende rechter het kaderbesluit rechtstreeks wenst toe te passen, terwijl dergelijke bepalingen volgens artikel 34, lid 2, sub b, EU geen rechtstreekse werking hebben. Het Hof herinnert er in dit verband aan, dat het

¹ Kaderbesluit 2001/220/JBZ van de Raad van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure (PB L 82, blz. 1).

vermoeden van relevantie dat op prejudiciële vragen rust, slechts in uitzonderingsgeval-
len kan worden opgeheven, namelijk wanneer de gevraagde uitlegging geen verband
houdt met het voorwerp van het hoofdgeding, „wanneer het vraagstuk van louter hypo-
thetische aard is of wanneer het Hof niet over de nodige feitelijke of juridische gegevens
beschikt om een nuttig antwoord op de hem gestelde vragen te kunnen geven”.

Het Hof verwerpt de exceptie van niet-ontvankelijkheid op grond van de overweging, dat
artikel 34, lid 2, sub b, EU blijktens de bewoordingen ervan een dwingend karakter aan ka-
derbesluiten toekent, hetgeen voor de nationale rechter een verplichting tot conforme
uitlegging van het nationale recht schept, zoals dit krachtens artikel 249, derde alinea, EG
ten aanzien van richtlijnen geldt. Bij de toepassing van het nationale recht moet „de nati-
onale rechter” dit „zoveel mogelijk [...] uitleggen in het licht van de bewoordingen en het
doel van [het kaderbesluit], teneinde het hiermee beoogde resultaat te bereiken”. De ver-
plichting van de nationale rechter om de inhoud van een kaderbesluit te betrekken bij de
uitlegging van de relevante bepalingen van zijn nationale recht, vindt echter haar grenzen
„in de algemene rechtsbeginselen en met name in het rechtszekerheidsbeginsel en het
beginsel van non-retroactiviteit”. Voorts kan „het beginsel van conforme uitlegging [...]”
niet als grondslag dienen voor een uitlegging contra legem van het nationale recht”. „Dit
beginsel vereist echter wél, dat de nationale rechter in voorkomend geval het nationale
recht in zijn geheel beziet om te beoordelen of het zodanig kan worden toegepast dat het
niet tot een met het kaderbesluit strijdig resultaat leidt.”

Ondanks het intergouvernementele karakter van kaderbesluiten, die immers onder de
derde pijler vallen, en het ontbreken van rechtstreekse werking daarvan, kan het natio-
nale recht waarin deze besluiten zijn opgenomen, worden uitgelegd in het licht van deze
bepalingen en hun doelstellingen. Dit strookt met de wil van de lidstaten om „een steeds
hechter verbond” tot stand te brengen, dat rechtsinstrumenten hanteert met analoge ge-
volgen als de in het EG-Verdrag voorziene rechtsinstrumenten die een verdergaande inte-
gratie beogen.

Het Hof concludeert dat de bepalingen van het kaderbesluit aldus moeten worden uitge-
legd dat „dat de [bevoegde] nationale rechter de mogelijkheid moet hebben om jonge
kinderen die het slachtoffer zeggen te zijn van mishandeling, toe te staan hun getuigen-
verklaring af te leggen onder voorwaarden die hun een passende bescherming garande-
ren, bijvoorbeeld buiten de openbare terechtzitting om en alvorens deze plaatsvindt”.

In de zaak *Commissie/Raad* (arrest van 13 september 2005, C-176/03, nog niet gepubli-
ceerd in de Jurisprudentie), is bij het Hof een beroep tot nietigverklaring van kaderbesluit
2003/80/JBZ² ingesteld.

Dit kaderbesluit is vastgesteld op basis van titel VI van het Verdrag betreffende de Euro-
pese Unie, met name de artikelen 29 EU, 31, sub e, EU, en 34, lid 2, sub b, EU, zoals zij luid-
den voor de inwerkingtreding van het Verdrag van Nice, teneinde gezamenlijk op te tre-
den tegen de verontrustende toename van het aantal milieudelicten. De artikelen 2 en 3
ervan schrijven voor, dat de lidstaten zeven categorieën handelingen die schadelijk zijn

² Kaderbesluit 2003/80/JBZ van de Raad van 27 januari 2003 inzake de bescherming van het milieu door mid-
del van het strafrecht.

voor het milieu en die opzettelijk worden verricht dan wel uit nalatigheid voortvloeien, strafbaar stellen. Artikel 4 voorziet in de strafbaarstelling van deelneming aan en uitlokking van de delicten. Volgens artikel 5 van het kaderbesluit moeten daarop „doeltreffende, evenredige en afschrikkende strafrechtelijke sancties” staan. Lid 1 van artikel 5 van het kaderbesluit preciseert dat in de meest ernstige gevallen vrijheidsstraffen kunnen worden opgelegd waarvoor uitlevering kan plaatsvinden. Artikel 6 regelt de aansprakelijkheid van rechtspersonen wegens doen of nalaten in verband met de in de artikelen 2 tot en met 4 omschreven handelingen, terwijl artikel 7 hieraan „doeltreffende, evenredige en afschrikkende” sancties verbindt. Laatstgenoemd artikel noemt vijf concrete strafrechtelijke sancties die voor deze delicten aan rechtspersonen kunnen worden opgelegd.

Vóór de vaststelling van het litigieuze kaderbesluit had de Commissie een voorstel op basis van artikel 175, lid 1, EG ingediend voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake milieubescherming door het strafrecht. Het Europees Parlement had zich over beide teksten uitgesproken, doch daarbij de Raad verzocht van het ontwerp-kaderbesluit een instrument ter aanvulling van de richtlijn te maken, dat enkel de strafrechtelijke bescherming van het milieu regelt voorzover het de justitiële samenwerking betreft, en het ontwerp-kaderbesluit pas goed te keuren na de goedkeuring van het richtlijnvoorstel. De Raad heeft het richtlijnvoorstel niet aangenomen. Wel heeft hij het kaderbesluit vastgesteld en in de vijfde en de zevende overweging van de considerans melding gemaakt van het richtlijnvoorstel, met de opmerking dat dit voorstel volgens de meerderheid van zijn leden de pensum van de bevoegdheden van de Gemeenschap te buiten ging, aangezien het de lidstaten ertoe beoogde te verplichten in strafrechtelijke sancties te voorzien. De Commissie had kenbaar gemaakt, dat zij hierover een ander standpunt was toegedaan.

Voor het Hof heeft de Commissie tot staving van haar vordering tot nietigverklaring van het kaderbesluit de keuze van de aangehaalde bepalingen van het Verdrag betreffende de Europese Unie als rechtsgrondslag voor de artikelen 1 tot en met 7 van het kaderbesluit betwist. Zij onderstreept dat de Gemeenschap uit hoofde van artikel 2 EG van de lidstaten kan verlangen, dat zij op nationaal niveau de sancties – in voorkomend geval van strafrechtelijke aard – opleggen die nodig zijn om een van de doelstellingen van de Gemeenschap te verwezenlijken.

De Raad brengt hiertegen in, dat de bevoegdheidsverdeling op strafrechtelijk gebied tussen de lidstaten en de Europese Gemeenschap duidelijk is vastgelegd en dat het Hof de lidstaten nooit heeft verplicht strafrechtelijke sancties vast te stellen.

Het Hof herinnert er om te beginnen aan, dat het dient erop toe te zien dat de handelingen waarvan de Raad stelt dat zij onder titel VI van het Verdrag betreffende de Europese Unie vallen, geen inbreuk maken op de bevoegdheden die de bepalingen van het EG-Verdrag aan de Gemeenschap toekennen.

Wat het concrete vraagstuk betreft waarover het zich dient uit te spreken, constateert het Hof dat de bescherming van het milieu een van de sectoroverschrijdende en fundamentele doelstellingen van de Gemeenschap is, ter verwezenlijking waarvan de artikelen 174 EG tot en met 176 EG de passende instrumenten bieden. Alle in de drie streepjes van artikel 175, lid 2, eerste alinea, EG genoemde maatregelen impliceren een optreden van de gemeenschapsinstellingen op gebieden zoals het fiscaal beleid, het energiebeleid of het

beleid inzake ruimtelijke ordening, waarop buiten het gemeenschappelijk milieubeleid hetzij de Gemeenschap geen wetgevende bevoegdheid heeft, hetzij eenparigheid van stemmen in de Raad vereist is.

Het Hof past voorts zijn vaste rechtspraak toe, inhoudend dat de keuze van de rechtsgrondslag van een gemeenschapshandeling moet berusten op objectieve gegevens, die voor rechterlijke toetsing vatbaar zijn. Tot die gegevens behoren met name het doel en de inhoud van de handeling. Het Hof constateert dat het kaderbesluit strekt tot bescherming van het milieu en dat de artikelen 2 tot en met 7 ervan tot een gedeeltelijke harmonisatie van de strafrechtelijke bepalingen van de lidstaten leiden, een gebied dat in beginsel niet tot de bevoegdheid van de Gemeenschap behoort. Deze laatste vaststelling kan de gemeenschapswetgever evenwel niet beletten om, wanneer het gebruik van doeltreffende, evenredige en afschrikkende straffen door de bevoegde nationale instanties een onontbeerlijke maatregel is in de strijd tegen ernstige aantastingen van het milieu, maatregelen te nemen die verband houden met het strafrecht van de lidstaten en die hij noodzakelijk acht om de volledige doeltreffendheid van de door hem inzake milieubescherming vastgestelde normen te verzekeren. Aangezien in casu aan deze voorwaarden is voldaan, hadden de artikelen 1 tot en met 7 van het kaderbesluit geldig kunnen worden vastgesteld op basis van artikel 175 EG. Nu het kaderbesluit inbreuk maakt op de bevoegdheden die artikel 175 EG aan de Gemeenschap toekent, is het wegens zijn ondeelbare karakter in zijn geheel in strijd met artikel 47 EU en moet het nietig worden verklaard.

In de lijn van de zaak die aanleiding heeft gegeven tot het arrest *Deutscher Handballbund* (arrest van 8 mei 2003, C-438/00, Jurispr. blz. I-4135), heeft het Hof zich in de zaak *Simutenkov* (arrest van 12 april 2005, C-265/03, Jurispr. blz. I-2579) voor het eerst uitgesproken over de gevolgen van een partnerschap tussen de Europese Gemeenschap en een derde staat.

Simutenkov is een Russisch onderdaan die in het bezit was van een verblijfstitel en een werkvergunning in Spanje. Aangezien hij op grond van een met Club Deportivo Tenerife gesloten arbeidsovereenkomst als beroepsvoetballer in dienst was genomen, beschikte hij over een door de Spaanse voetbalbond verleende bondslicentie als niet-communautaire speler.

Volgens het reglement van deze bond mogen clubs in competities op nationaal niveau slechts een beperkt aantal spelers opstellen uit derde landen die niet tot de Europese Economische Ruimte behoren. Simutenkov diende een aanvraag in om zijn licentie te vervangen door een licentie als communautaire speler, ter ondersteuning waarvan hij zich op de partnerschapsovereenkomst EG-Russische Federatie beriep. Deze partnerschapsovereenkomst verbiedt elke discriminatie op grond van nationaliteit van Russische onderdanen op het gebied van de arbeidsvoorwaarden. De bond wees de aanvraag af. De Spaanse rechter waarbij het geding aanhangig werd gemaakt, heeft het Hof de prejudiciële vraag gesteld of het reglement van de Spaanse sportbond verenigbaar is met deze partnerschapsovereenkomst.

Na te hebben vastgesteld dat een particulier zich voor de nationale rechter kan beroepen op het in artikel 23, lid 1, van de partnerschapsovereenkomst EG-Rusland neergelegde non-discriminatiebeginsel, buigt het Hof zich over de draagwijdte van dit beginsel.

Het merkt in de eerste plaats op, dat voormelde partnerschapsovereenkomst aan wettig op het grondgebied van een lidstaat tewerkgestelde Russische werknemers een recht op gelijke behandeling ter zake van de arbeidsvoorwaarden toekent met dezelfde draagwijdte als het in gelijksoortige bewoordingen door het EG-Verdrag aan de onderdanen van de lidstaten toegekende recht, dat zich verzet tegen een op nationaliteit gebaseerde beperking als die waarom het gaat in het hoofdgeding, zoals het Hof in gelijksoortige omstandigheden heeft vastgesteld in de arresten *Bosman* en *Deutscher Handballbund*.

Vervolgens constateert het Hof dat de beperking op grond van nationaliteit geen betrekking heeft op specifieke wedstrijden waarbij de ploegen hun land vertegenwoordigen, maar geldt voor officiële wedstrijden tussen clubs en derhalve voor de essentie van de activiteit van de beroepsspelers. Een dergelijke beperking kan niet door sportieve overwegingen gerechtvaardigd worden geacht.

Derhalve verzet artikel 23, lid 1, van de partnerschapsovereenkomst EG-Rusland zich ertegen dat op een beroepssporter van Russische nationaliteit die wettig is tewerkgesteld door een in een lidstaat gevestigde club, een door een sportbond van die lidstaat vastgestelde regel wordt toegepast volgens welke de clubs in competities op nationaal niveau slechts een beperkt aantal spelers mogen opstellen uit derde landen die geen partij zijn bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte.

In zaak C-257/01 (arrest van 18 januari 2005, *Commissie/Raad*, Jurispr. blz. I-345) doet het Hof uitspraak op een beroep tot nietigverklaring dat de Commissie heeft ingesteld tegen twee verordeningen van de Raad, waarbij uitvoeringsbevoegdheden aan de Raad worden verleend met betrekking tot bepaalde gedetailleerde voorschriften en praktische procedures voor enerzijds de behandeling van visumaanvragen (verordening nr. 789/2001³) en anderzijds de uitvoering van de controle en de bewaking aan de grenzen (verordening nr. 790/2001⁴).

In het kader van de bevoegdheidsverdeling tussen de Raad en de Commissie op het gebied van de afgifte van visa en de controle aan de grenzen bepaalt het Verdrag van Amsterdam in de artikelen 62 EG en 67 EG ervan, dat de Raad gedurende een overgangsperiode van vijf jaar na de inwerkingtreding van dit verdrag de uitvoeringsbevoegdheden van de Commissie op bepaalde gebieden van de derde pijler afbakent. Met het oog op de „communautarisering” van de derde pijler en met name van het Schengen-acquis is besluit 1999/468/EG van de Raad (hierna: „tweede comitologiebesluit”) als rechtsgrondslag gekozen voor de afbakening van de aan de Commissie verleende uitvoeringsbevoegdheden. Daarbij zijn het Gemeenschappelijk handboek, wat de controles aan de grenzen betreft (hierna: „GH”), en de Gemeenschappelijke instructies aan de diplomatieke en consulaire beroepsposten, wat de visumaanvragen betreft (hierna: „GVI”), welke documenten nadere voorschriften bevatten voor de toepassing van de Overeenkomst ter uitvoering

³ Verordening (EG) nr. 789/2001 van de Raad van 24 april 2001 tot verlening van uitvoeringsbevoegdheden aan de Raad met betrekking tot bepaalde gedetailleerde voorschriften en praktische procedures voor de behandeling van visumaanvragen (PB L 116, blz. 2).

⁴ Verordening (EG) nr. 790/2001 van de Raad van 24 april 2001 tot verlening van uitvoeringsbevoegdheden aan de Raad met betrekking tot bepaalde gedetailleerde voorschriften en praktische procedures inzake de uitvoering van de controle en de bewaking aan de grenzen (PB L 116, blz. 5)

van het Schengen-akkoord⁵ (hierna: „SUO”), met inbegrip van hun bijlagen in communautair verband opgenomen. Om een kader te scheppen voor de wijzigingen van het GH en de GVI en de bijbehorende bijlagen, heeft de Raad de in casu centraal staande verordeningen vastgesteld.

De beide litigieuze verordeningen hebben een identieke opbouw. Zij hebben tot doel, de Raad bevoegdheden voor te behouden met betrekking tot enerzijds uitvoeringsmaatregelen op het gebied van visa en de controle aan de grenzen en anderzijds de wijziging en bijwerking van het GH en de GVI alsmede de bijbehorende bijlagen. De achtste overweging van de considerans van verordening nr. 789/2001 en de vijfde overweging van de considerans van verordening nr. 790/2001 bepalen namelijk, dat aangezien de lidstaten een grotere rol spelen in de ontwikkeling van het visumbeleid en het grensbeleid, de Raad zich het recht voorbehoudt om „gedetailleerde voorschriften en praktische procedures” „aan te nemen, te wijzigen of bij te werken”. Deze voorschriften worden opgesomd in artikel 1 van de beide verordeningen. Artikel 2 van de verordeningen voert een procedure in waarmee de lidstaten de Raad in kennis stellen van de wijzigingen die zij wensen aan te brengen in bepaalde delen van de bijlagen bij het GH en de GVI.

De Commissie vordert nietigverklaring van de verordeningen wegens strijdigheid met artikel 202 EG en artikel 1 van het tweede comitologiebesluit, volgens welke artikelen uitvoeringsbevoegdheden in beginsel aan de Commissie zijn voorbehouden. Zij betoogt in dit verband, dat de Raad in de considerans van de betrokken verordeningen een „algemene” motivering heeft gegeven, terwijl hij de aard en de inhoud van de uitvoeringsbevoegdheden die hij aan zichzelf voorbehoudt, diende te preciseren. In dergelijke gevallen bestaat namelijk een uitvoerige motiveringsplicht op grond van artikel 253 EG en de rechtspraak van het Hof (arrest van 17 oktober 1989, *Commissie/Raad*, 16/88, Jurispr. blz. 3457, punt 10). Bovendien zijn gebieden als de buitengrenzen en de immigratie gecommunautariseerd en vallen zij derhalve binnen het kader van de procedure van artikel 202 EG. Artikel 2 van de beide verordeningen verlenen de lidstaten de bevoegdheid om sommige bepalingen van de GVI en het GH en hun bijlagen te wijzigen, aldus de Commissie.

De Raad werpt hiertegen in, dat de gebieden die onlangs zijn gecommunautariseerd, gevoelige gebieden zijn waarop de lidstaten hun eigen bevoegdheid hebben willen behouden. Artikel 1 van de beide verordeningen omschrijft bovendien duidelijk en uitputtend het uitvoeringsgebied waarop de Raad als enige bevoegd is. Wat ten slotte het bijwerken van de gegevens in het GH, de GVI en de bijbehorende bijlagen betreft, zijn alleen de lidstaten in staat de voor de bijwerking noodzakelijke gegevens te verschaffen, reden waarom zij zich deze bevoegdheid hebben voorbehouden.

Het Hof neemt de conclusie van de advocaat-generaal niet over; het schaart zich achter de Raad en wijst het verzoek om nietigverklaring van de Commissie af.

⁵ Overeenkomst ter uitvoering van het tussen de regeringen van de staten van de Benelux Economische Unie, de Bondsrepubliek Duitsland en de Franse Republiek op 14 juni 1985 te Schengen gesloten akkoord betreffende de geleidelijke afschaffing van de controles aan de gemeenschappelijke grenzen (PB 2000, L 239, blz. 19).

Om te beginnen herinnert het Hof eraan, dat de Commissie krachtens artikel 202 EG en artikel 1 van het tweede comitologiebesluit bevoegd is de maatregelen tot uitvoering van een basishandeling vast te stellen. Daarentegen moet de Raad aan de hand van de aard en de inhoud van het basisbesluit dat moet worden uitgevoerd of gewijzigd, naar behoren motiveren waarom een uitzondering wordt gemaakt op deze regel. In dat verband verwijst de considerans van de verordeningen nrs. 789/2001 en 790/2001 uitdrukkelijk naar de grotere rol die de lidstaten spelen inzake visa en grensbewaking, en naar de gevoeligheid van deze beleidsterreinen, met name wanneer het gaat om politieke relaties met derde landen. De Raad mocht derhalve „redelijkerwijs [...] aannemen dat hij te maken had met een bijzonder geval en dat hij zijn besluit om zich bij wijze van overgangsmaatregel de bevoegdheid tot uitvoering van een limitatief opgesomd aantal bepalingen van de GVI en het GH voor te behouden, overeenkomstig artikel 253 EG naar behoren heeft gemotiveerd”.

Met betrekking tot artikel 2 van de verordeningen overweegt het Hof voorts, dat aangezien de GVI en het GH zijn vastgesteld toen de betrokken materie onder de intergouvernementele samenwerking viel, „[d]e opneming daarvan in het kader van de Europese Unie vanaf de inwerkingtreding van het Verdrag van Amsterdam [...] als zodanig niet tot gevolg [had] dat de lidstaten meteen de bevoegdheden werden ontnomen die zij krachtens die handelingen voor de goede toepassing ervan mochten uitoefenen”.

Het Hof concludeert dan ook, dat in deze zeer bijzondere overgangssituatie, in afwachting van de ontwikkeling van het Schengen-acquis in het juridische en institutionele kader van de Europese Unie, de Raad niet kan worden verweten dat hij een procedure heeft ingesteld voor de mededeling door de lidstaten van de wijzigingen die zij eenzijdig of in overleg met de andere lidstaten mogen aanbrengen in sommige bepalingen van de GVI of het GH, waarvan de inhoud uitsluitend afhankelijk is van informatie waarover alleen zij beschikken”. Het is immers niet aangetoond, dat een uniforme procedure voor de bijwerking moest worden gehanteerd, teneinde een doeltreffende of correcte toepassing daarvan te garanderen.

In de zaak *Commissie/T-Mobile Austria GmbH* (arrest van 22 februari 2005, C-141/02 P, Jurispr. blz. I-1283) is bij het Hof hogere voorziening ingesteld door de Commissie die vernietiging vordert van het arrest van het Gerecht van eerste aanleg van 30 januari 2002, *max. mobil Telekommunikation Service/Commissie* (T-54/99, Jurispr. blz. II-313), waarbij het door de vennootschap max.mobil Telekommunikation Service GmbH, thans T-Mobile Austria GmbH, ingestelde beroep tot nietigverklaring van een brief van de Commissie houdende weigering tot het inleiden van een procedure wegens niet-nakoming tegen de Republiek Oostenrijk ontvankelijk is verklaard. Max.mobil had bij de Commissie namelijk een klacht ingediend, die er met name toe strekte te doen vaststellen dat de Republiek Oostenrijk de bepalingen van artikel 86 juncto artikel 90, lid 1, van het EG-Verdrag (thans de artikelen 82 EG en 86, lid 1, EG) had geschonden. Deze klacht was voornamelijk gericht tegen het ontbreken van verschil tussen de van de vennootschap max.mobil respectievelijk van een van haar concurrenten verlangde vergoedingen en tegen de faciliteiten die deze laatste genoot bij de betaling hiervan.

Nadat de Commissie de vennootschap max.mobil bij brief had laten weten dat zij haar klacht ten dele afwees, stelde max.mobil daartegen beroep in. De Commissie wierp vervolgens een exceptie van niet-ontvankelijkheid van dit beroep op, op basis van artikel 114,

lid 1, van het Reglement van procesvoering van het Gerecht. Het Gerecht verklaarde het beroep van max.mobil weliswaar ontvankelijk, doch verwierp het ten gronde. Niettemin besloot de Commissie hogere voorziening tegen het arrest in te stellen. Zij vorderde vernietiging van het arrest, voorzover het Gerecht het door max.mobil ingestelde beroep ontvankelijk had verklaard. Max.mobil was echter van mening, dat aangezien de Commissie in het gelijk was gesteld, artikel 49, tweede alinea, van het Statuut-EG van het Hof van Justitie van toepassing was, welke bepaling zich tegen de ontvankelijkheid van de hogere voorziening van de Commissie verzette.

Het Hof wees de door max.mobil tegen de hogere voorziening van de Commissie opgeworpen exceptie van niet-ontvankelijkheid af. Het herinnert eraan, dat beslissingen die een einde maken aan een procesincident ter zake van niet-ontvankelijkheid in de zin van artikel 49, eerste alinea, van het Statuut-EG van het Hof van Justitie, beslissingen zijn die, doordat de exceptie van niet-ontvankelijkheid wordt aanvaard of verworpen, voor één der partijen bezwarend zijn. De hogere voorziening die de Commissie instelt tegen het onderdeel van een arrest van het Gerecht houdende uitdrukkelijke afwijzing van de exceptie van niet-ontvankelijkheid die zij had opgeworpen tegen het beroep dat was ingesteld tegen de afwijzing van een bij haar ingediende klacht, is derhalve ontvankelijk, zelfs indien het Gerecht dit beroep uiteindelijk wegens ongegrondheid heeft verworpen. Het Hof was verder van oordeel, dat het Gerecht het beroep van max.mobil ten onrechte ontvankelijk heeft verklaard en dat zijn arrest derhalve moet worden vernietigd. In deze zaak heeft het Hof de reikwijdte van zijn uitspraak in de zaak *Bundesverband der Bilanzbuchhalter/Commissie* (arrest van 20 februari 1997, C-107/95 P, Jurispr. blz. I-947) verduidelijkt, volgens welke de Commissie op grond van haar bevoegdheden krachtens artikel 90, lid 3, van het Verdrag (thans artikel 86, lid 3, EG) bevoegd is om vast te stellen dat een bepaalde overheidsmaatregel onverenigbaar is met de bepalingen van het Verdrag, en om aan te geven welke maatregelen de lidstaat tot welke de beschikking is gericht, dient te nemen om zijn gemeenschapsrechtelijke verplichtingen na te komen. Het Hof riep in herinnering dat uit voornoemd arrest volgt, dat een particulier in voorkomend geval het recht heeft om een beroep tot nietigverklaring in te stellen tegen een beschikking die de Commissie op grond van artikel 90, lid 3, van het Verdrag aan een lidstaat heeft gericht, indien de in artikel 173, vierde alinea, van het Verdrag (thans, na wijziging, artikel 230, vierde alinea, EG) genoemde voorwaarden zijn vervuld. Het was echter van oordeel, dat uit de bewoordingen van artikel 90, lid 3, van het Verdrag en uit de opzet van de bepalingen van dit artikel voortvloeit dat de Commissie niet verplicht is, een maatregel in de zin van deze bepalingen te nemen, aangezien particulieren niet kunnen eisen dat deze instelling een bepaald standpunt inneemt. De omstandigheid dat de verzoeker een rechtstreeks en individueel belang heeft bij het besluit waarbij de Commissie weigert om zijn klacht in behandeling te nemen, is niet van dien aard dat hij daardoor het recht verkrijgt om tegen deze beschikking op te komen. De verzoeker kan zich evenmin beroepen op een recht om beroep in te stellen op grond van verordening nr. 17, die niet van toepassing is op artikel 90 van het Verdrag. Volgens het Hof druist deze vaststelling niet in tegen het beginsel van behoorlijk bestuur noch tegen een ander algemeen beginsel van gemeenschapsrecht. Geen enkel algemeen beginsel van gemeenschapsrecht eist immers dat een onderneming voor de gemeenschapsrechter moet kunnen opkomen tegen de weigering van de Commissie om op grond van artikel 90, lid 3, van het Verdrag tegen een lidstaat op te treden.

In de zaak *Commissie/Frankrijk* (arrest van 12 juli 2005, C-304/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), is bij het Hof een beroep wegens niet-nakoming krachtens artikel 228, lid 2, EG ingesteld jegens de Franse Republiek, welke bepaling betrekking heeft op de gebrekkige uitvoering van de arresten van het Hof. De Franse Republiek werd verweten het arrest van het Hof van 11 juni 1991 (C-64/88, Jurispr. blz. I-2727) niet te hebben uitgevoerd, waarin was vastgesteld dat zij de krachtens de verordeningen betreffende de visserij en de controle op de visserijactiviteiten op haar rustende verplichtingen niet was nagekomen. De Commissie had na tal van inspecties in verschillende Franse havens geconcludeerd, dat er enerzijds nog steeds sprake was van een ontoereikende controle en dat anderzijds in te weinig gevallen werd overgegaan tot vervolging, terwijl de communautaire regelgeving niet altijd werd nageleefd. Volgens haar was de niet-nakoming van Frankrijk niet beëindigd na het arrest, zulks in strijd met het gemeenschappelijk visserijbeleid, ook al had de Franse regering wel enige actie ondernomen om de communautaire bepalingen toe te passen.

Het Hof wijst allereerst op het belang van de naleving van de gemeenschapsbepalingen op het gebied van het gemeenschappelijk visserijbeleid; de naleving van de verplichtingen verzekert namelijk „de bescherming van de visgronden, de instandhouding van de biologische rijkdommen van de zee en de duurzame en evenwichtige exploitatie daarvan onder passende economische en sociale omstandigheden”. Na een onderzoek van de feiten zoals gepresenteerd in de inspectierapporten van de Commissie, constateert het Hof dat de Franse Republiek niet heeft gezorgd voor een controle op de visserijactiviteiten die in overeenstemming was met de communautaire bepalingen en dat zij niet alle maatregelen heeft genomen die noodzakelijk waren ter uitvoering van het arrest van 11 juni 1991, *Commissie/Frankrijk*.

Naar aanleiding van de tweede grief van de Commissie, te weten dat de door Frankrijk ingestelde vervolgingen wegens overtreding van de bepalingen van het gemeenschappelijk visserijbeleid ontoereikend waren, onderstreept het Hof dat „[z]ouden de bevoegde autoriteiten van een lidstaat [...] stelselmatig afzien van vervolging van degenen die dergelijke overtredingen begaan, [...] zowel de instandhouding en het beheer van de visbestanden als de eenvormige toepassing van het gemeenschappelijk visserijbeleid in gevaar [zouden] komen”. Aangezien Frankrijk niet de nodige stappen heeft ondernomen om overtreders stelselmatig te vervolgen, concludeert het Hof dat deze lidstaat niet zijn verplichting is nagekomen om alle maatregelen te nemen die noodzakelijk waren ter uitvoering van het arrest van 11 juni 1991, *Commissie/Frankrijk*.

Met betrekking tot de aan Frankrijk op te leggen financiële sanctie heeft het Hof naar aanleiding van de conclusie van de advocaat-generaal van 29 april 2004 enerzijds onderzocht of het een forfaitaire som kon opleggen, ofschoon de Commissie oplegging van een dwangsom had gevorderd, en anderzijds of het bevoegd was zowel een forfaitaire som als een dwangsom op te leggen. Het gelastte de heropening van de mondelinge behandeling, omdat deze vragen betreffende de uitlegging van artikel 228, lid 2, EG tijdens de procedure niet aan de orde waren geweest.

Ten aanzien van de mogelijkheid om cumulatief een dwangsom en een forfaitaire som op te leggen, herinnert het Hof eraan dat artikel 228, lid 2, EG tot doel heeft „een in gebreke gebleven lidstaat ertoe te brengen een niet-nakomingsarrest uit te voeren, en daarmee de

effectieve toepassing van het gemeenschapsrecht te verzekeren". De in deze bepaling voorziene maatregelen van een forfaitaire som en een dwangsom dienen volgens het Hof hetzelfde doel. De oplegging van een dwangsom heeft tot doel een lidstaat ertoe te brengen, zo snel mogelijk een einde te maken aan een niet-nakoming die zonder deze maatregel wellicht zou blijven voortduren (overredingseffect), terwijl de oplegging van een forfaitaire som „veeleer berust op de beoordeling van de consequenties van de niet-nakoming van de verplichtingen van de betrokken lidstaat voor de particuliere en de publieke belangen, met name wanneer de niet-nakoming is blijven voortbestaan lang na het arrest waarin zij oorspronkelijk is vastgesteld" (afschrikkend effect). Het Hof concludeert hieruit dat het niet is uitgesloten, beide typen sancties toe te passen wanneer de niet-nakoming zowel lange tijd heeft voortgeduurd als dreigt te blijven voortbestaan. Het voegwoord „of" in artikel 228, lid 2, EG kan „hetzij een alternatieve hetzij een cumulatieve betekenis hebben en moet [...] derhalve worden gelezen in de context waarin het wordt gebruikt". Het feit dat een dergelijke cumulatie in eerdere arresten niet is uitgesproken, vormt geen belemmering, indien deze cumulatie in het licht van de omstandigheden van de zaak passend voorkomt. Het is derhalve „aan het Hof [...] om per geval aan de hand van de omstandigheden van de zaak te beoordelen welke financiële sancties moeten worden opgelegd", waarbij het niet gebonden is aan de voorstellen van de Commissie.

Tot slot analyseert het Hof zijn beoordelingsbevoegdheid met betrekking tot de financiële sancties die kunnen worden opgelegd. Wanneer aan een lidstaat een dwangsom moet worden opgelegd wegens de niet-uitvoering van een niet-nakomingsarrest, is het aan het Hof om de dwangsom aldus vast te stellen dat zij enerzijds in overeenstemming is met de omstandigheden en anderzijds evenredig is aan de vastgestelde inbreuk en aan de draagkracht van de betrokken lidstaat. Vanuit dat oogpunt zijn de basiscriteria die moeten worden gehanteerd om te verzekeren dat de dwangsom dwingend karakter heeft met het oog op de eenvormige en effectieve toepassing van het gemeenschapsrecht, in beginsel de duur van de inbreuk, de ernst ervan en de financiële draagkracht van de betrokken lidstaat. Bij de toepassing van deze criteria dient in het bijzonder rekening te worden gehouden met de gevolgen van het niet-uitvoeren van het arrest voor de particuliere en de publieke belangen en met de spoed waarmee de betrokken lidstaat ertoe moet worden aangezet, zijn verplichtingen na te komen.

Het Hof concludeert dat Frankrijk zijn verplichtingen langdurig niet is nagekomen en legt deze lidstaat een dubbele financiële sanctie op, te weten een dwangsom van 57 761 250 euro voor elke periode van zes maanden te rekenen vanaf de uitspraak van het arrest, zolang het arrest van 11 juni 1991, *Commissie/Frankrijk*, nog niet volledig is uitgevoerd, en een forfaitaire som van 20 000 000 euro.

3.2. Op het gebied van discriminatie op grond van nationaliteit en Europees burgerschap verdienen drie arresten bijzondere vermelding.

Het arrest van 15 maart 2005, C-209/03, *Bidar* (Jurispr. blz. I-2119) onderzoekt of de voorwaarden voor toekenning, in Engeland en Wales, van „Student support" verenigbaar is met het gemeenschapsrecht. Het gaat om financiële steun van de staat die studenten ter dekking van hun kosten van levensonderhoud ontvangen in de vorm van een lening tegen preferentieel tarief die moet worden terugbetaald aan het eind van de studie, indien de beroepsinkomsten een bepaald bedrag overschrijden. Een onderdaan van een andere lid-

staat kan een dergelijke lening krijgen, indien hij in het Verenigd Koninkrijk is „gevestigd” en hij daar zijn gewone verblijfplaats had in de drie jaar voorafgaand aan de aanvangsdatum van zijn studie. Ingevolge de wetgeving van het Verenigd Koninkrijk kan een onderdaan van een andere lidstaat echter als student niet de status van in het Verenigd Koninkrijk gevestigd persoon verwerven.

Bidar, een jonge Franse onderdaan, had de drie laatste jaren van zijn middelbare schoolopleiding in het Verenigd Koninkrijk afgerond. Een familielid had in zijn levensonderhoud voorzien en hij had nooit een beroep hoeven doen op de sociale bijstand. Toen hij economie ging studeren aan het University College London, werd zijn verzoek om financiële steun ter dekking van zijn kosten van levensonderhoud afgewezen, omdat hij niet in het Verenigd Koninkrijk was gevestigd in de zin van bedoelde wettelijke regeling. Hij stelde beroep in, dat erin uitmondde dat de High Court of Justice (England & Wales), Queen’s Bench Division (Administrative Court), het Hof een aantal prejudiciële vragen stelde.

De eerste van deze vragen komt erop neer of financiële steun zoals die in casu centraal staat, bij de huidige stand van het gemeenschapsrecht nog steeds buiten de werkingssfeer van het Verdrag en met name van artikel 12 EG valt. Het Hof heeft namelijk in zijn arresten van 21 juni 1988, *Lair* (39/86, Jurispr. blz. 3161) en *Brown* (197/86, Jurispr. blz. 3205) verklaard, dat een aan studenten ter zake van levensonderhoud en opleiding toegekende steun in beginsel buiten de in artikel 12 EG bedoelde werkingssfeer van het Verdrag valt. Het Hof preciseert in dit verband, dat artikel 12 EG moet worden gelezen in samenhang met de bepalingen inzake het burgerschap van de Unie, en herinnert eraan dat een burger van de Unie die legaal op het grondgebied van de ontvangende lidstaat verblijft, zich op artikel 12 EG kan beroepen in alle binnen de materiële werkingssfeer van het gemeenschapsrecht vallende situaties, met name die welke betrekking hebben op de in artikel 18 EG neergelegde vrijheid om op het grondgebied van de lidstaten te reizen en te verblijven. Uit de tekst van het Verdrag kan nergens worden afgeleid, dat studenten de door het Verdrag aan de burger van de Unie verleende rechten verliezen wanneer zij zich naar een andere lidstaat verplaatsen om daar te studeren. Het Hof voegt hieraan toe, dat een onderdaan van een lidstaat die, zoals in casu, woont in een andere lidstaat, waar hij middelbaar onderwijs volgt en afrondt zonder dat hem wordt tegengeworpen niet over toereikende middelen of een ziektekostenverzekering te beschikken, een verblijfsrecht aan artikel 18 EG en richtlijn 90/364⁶ ontleent. Na de arresten *Lair* en *Brown* is bij het Verdrag van Maastricht het burgerschap van de Unie in het Verdrag ingevoerd en is een hoofdstuk ingevoegd dat betrekking heeft op onderwijs en beroepsopleiding. Gelet op deze elementen moet steun als de onderhavige worden geacht voor de toepassing van het in artikel 12 EG neergelegde discriminatieverbod binnen de werkingssfeer van het Verdrag te vallen.

Het Hof onderzoekt vervolgens of de verschillende behandeling van nationale onderdanen en onderdanen van andere lidstaten – de voor toekenning van steun geldende voorwaarden inzake vestiging of verblijf dreigen immers vooral laatstgenoemde onderdanen te benadelen – kan worden gerechtvaardigd. Het is van oordeel, dat hoewel van de lidstaten wordt verwacht dat zij bij de opzet en de toepassing van hun socialebijstandsregeling een zekere financiële solidariteit met onderdanen van andere lidstaten betonen, elke lid-

⁶ Richtlijn 90/364/EEG van de Raad van 28 juni 1990 betreffende het verblijfsrecht (PB L 180, blz. 26).

staat ervoor mag zorgen dat de toekenning van dergelijke steun geen onredelijke last wordt. Het is bijgevolg gerechtvaardigd dat een lidstaat voor de toekenning van steun ter dekking van de kosten van levensonderhoud van studenten een zekere mate van integratie verlangt, door na te gaan of de student gedurende een bepaalde periode in de lidstaat van ontvangst heeft gewoond. Daarentegen mag geen band met de arbeidsmarkt worden verlangd, zoals bij de uitkeringen aan werkzoekenden die centraal stonden in de arresten *D'Hoop* (arrest van 11 juli 2002, C-224/98, Jurispr. blz. I-6191) en *Collins* (arrest van 23 maart 2004, C-138/02, Jurispr. blz. I-2703).

A priori kan ook een voorwaarde inzake vestiging van de verzoeker in de lidstaat van ontvangst geoorloofd zijn. Aangezien de litigieuze regeling echter voor een student die onderdaan is van een andere lidstaat elke mogelijkheid uitsluit om de status van gevestigd persoon te verwerven en dus om voor steun in aanmerking te komen, zelfs indien hij daadwerkelijk een band met de samenleving van de lidstaat van ontvangst heeft aangetoond, is zij onverenigbaar met artikel 12 EG.

In zaak C-147/03, die aanleiding heeft gegeven tot het arrest van 7 juli 2005 (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), strekte het beroep van de Commissie van de Europese Gemeenschappen tot de vaststelling dat Oostenrijk de krachtens de artikelen 12 EG, 149 EG en 150 EG op hem rustende verplichtingen niet was nagekomen, doordat in andere lidstaten behaalde middelbareschooldiploma's niet onder dezelfde voorwaarden als in Oostenrijk behaalde middelbareschooldiploma's toegang geven tot het hoger en universitair onderwijs. Het Oostenrijkse Universitäts-Studiengesetz bepaalt namelijk, dat de houders van in andere lidstaten behaalde diploma's niet alleen moeten voldoen aan de algemene voorwaarden voor toegang tot hoger of universitair onderwijs, maar eveneens moeten aantonen dat zij voldoen aan de specifieke voorwaarden voor toegang tot de gekozen studierichting die de staat van afgifte van die diploma's stelt en waardoor het recht ontstaat om rechtstreeks tot die studies te worden toegelaten, zoals met name dat zij geslaagd zijn voor een toelatingsexamen of een voldoende hoog cijfer hebben behaald voor de numerus clausus.

Het Hof onderstreept dat de door het Verdrag verleende rechten inzake vrij verkeer hun volle werking niet ontplooiën wanneer een persoon wordt benadeeld wegens het simpele feit dat hij deze rechten uitoefent. Dit geldt inzonderheid op het gebied van het onderwijs, waar één van de doelstellingen juist het bevorderen van de mobiliteit van studenten en docenten is.

Het Hof constateert dat de verschillende behandeling ten nadele van studenten die hun middelbareschooldiploma in een andere lidstaat dan Oostenrijk hebben behaald, maar ook tussen die studenten zelf, naar gelang de lidstaat waarin zij hun middelbareschooldiploma hebben behaald, voortvloeit uit een bepaling die weliswaar zonder onderscheid van toepassing is op alle studenten, ongeacht hun nationaliteit, doch die eerder onderdanen van andere lidstaten treft, zodat zij ten aanzien van hen tot een bij het Verdrag verboden indirecte discriminatie leidt.

Het Hof verwierpt vervolgens de door Oostenrijk ter rechtvaardiging van de litigieuze regelgeving aangevoerde argumenten. In de eerste plaats beroept deze lidstaat zich op het behoud van de homogeniteit van zijn nationale onderwijsstelsel. Een eventuele massale

toestroom van studenten die elders niet tot het universitair of hoger onderwijs zijn toegelaten, zou immers leiden tot structurele en financiële problemen alsmede tot problemen op personeelsgebied. Oostenrijk doelt daarbij met name op Duitse studenten die niet aan de voorwaarden voldoen om tot bepaalde universitaire opleidingen in Duitsland te worden toegelaten.

Volgens het Hof kan voor een te groot aantal verzoeken om toegang tot bepaalde opleidingen een oplossing worden gevonden door de vaststelling van specifieke niet-discriminerende maatregelen, zoals de invoering van een toelatingsexamen of het vereiste van een minimumcijfer. Bovendien acht het deze problematiek niet eigen aan Oostenrijk; ook andere lidstaten werden en worden hiermee geconfronteerd. Een van die lidstaten is België, dat soortgelijke beperkingen had ingevoerd en dat werd geconfronteerd met een niet-nakomingsberoep, dat gegrond is verklaard (arrest van 1 juli 2004, *Commissie/België*, C-65/03, Jurispr. blz. I-6427). Het Hof constateert dat Oostenrijk hoe dan ook niet concreet heeft aangetoond, dat er gevaren voor het Oostenrijkse onderwijs bestonden.

In de tweede plaats voert de Oostenrijkse regering een rechtvaardiging aan die is ontleend aan de noodzaak om misbruik van gemeenschapsrecht te voorkomen. Zij beklemtoont dat een lidstaat er een gerechtvaardigd belang bij kan hebben, te verhinderen dat sommige van zijn onderdanen de krachtens het Verdrag geschapen mogelijkheden misbruiken om zich te onttrekken aan hun nationale wettelijke regeling met betrekking tot beroepsopleidingen. Dit argument wordt zonder meer verworpen. Het Hof constateert namelijk, dat de mogelijkheid voor een student van de Europese Unie die zijn middelbareschooldiploma in een lidstaat heeft behaald, om onder dezelfde voorwaarden toegang te hebben tot het hoger of universitair onderwijs van een andere lidstaat als de houders van nationale diploma's, de essentie van het door het Verdrag gewaarborgde beginsel van het vrij verkeer van studenten vormt en op zich dus geen misbruik van dit recht kan opleveren.

In de zaak *Schempp* (arrest van 12 juli 2005, C-403/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), die betrekking had op de fiscale aftrekbaarheid van de aan een in een andere lidstaat wonende ontvanger betaalde alimentatie, heeft het Hof de materiële werkingssfeer van het Verdrag nader afgebakend in het licht van het burgerschap van de Unie. In Duitsland voorziet de wetgeving inzake de inkomstenbelasting in de aftrekbaarheid van de aan de voormalige echtgenoot betaalde alimentatie. Dit geldt ook indien de ontvanger zijn woonplaats of zijn gebruikelijke verblijfplaats in een andere lidstaat heeft, mits de belastingdienst van die andere lidstaat een verklaring afgeeft dat de alimentatie bij de ontvanger wordt belast. *Schempp*, een Duits onderdaan die in Duitsland woont, werd de aftrek geweigerd van de door hem aan zijn in Oostenrijk wonende ex-echtgenote betaalde alimentatie, omdat alimentatie naar Oostenrijks belastingrecht niet belastbaar is.

Het Bundesfinanzhof stelt het Hof de prejudiciële vraag of de Duitse regeling verenigbaar is met de artikelen 12 EG en 18 EG. Het Hof buigt zich allereerst over de vraag of de onderhavige situatie binnen de werkingssfeer van het gemeenschapsrecht valt. De regeringen die opmerkingen hebben ingediend, betogen namelijk dat *Schempp* geen gebruik heeft gemaakt van zijn recht van vrij verkeer, waardoor het enige grensoverschrijdende element de betaling van de alimentatie in een andere lidstaat is. Het Hof herinnert er op dit punt aan, dat het burgerschap van de Unie niet tot doel heeft, de materiële werkingssfeer van het Verdrag uit te breiden tot interne situaties die geen enkele aanknoping met het ge-

meenschapsrecht hebben. Het onderstreept echter, dat de situatie van een onderdaan van een lidstaat die geen gebruik heeft gemaakt van het recht van vrij verkeer, op grond van dit feit alleen niet kan worden gelijkgesteld met een zuiver interne situatie. In casu heeft de voormalige echtgenote van Schempp gebruik gemaakt van het haar door de communautaire rechtsorde toegekende recht om op het grondgebied van een lidstaat te reizen en te verblijven, hetgeen het recht op aftrekbaarheid van de alimentatie in Duitsland heeft beïnvloed, zodat geen sprake kan zijn van een interne situatie die geen enkele aanknopng met het gemeenschapsrecht heeft.

Wat vervolgens het non-discriminatiebeginsel aangaat, onderzoekt het Hof of de situatie van Schempp vergelijkbaar is met die van een persoon die alimentatie betaalt aan een in Duitsland woonachtige ex-echtgenoot en die recht op aftrek heeft. Het concludeert dat zulks niet het geval is. De ongunstige behandeling die Schempp aanvoert, is namelijk het gevolg van de omstandigheid dat de fiscale regelingen van Duitsland en Oostenrijk verschillen ten aanzien van de belastingheffing op alimentatie. Volgens de rechtspraak heeft artikel 12 EG echter geen betrekking op eventuele verschillen in behandeling welke voor de aan de rechtsmacht van de Gemeenschap onderworpen personen en ondernemingen kunnen voortvloeien uit verschillen tussen de wettelijke regelingen van de verschillende lidstaten, mits deze regelingen op grond van objectieve criteria en ongeacht de nationaliteit van de betrokkenen geacht worden te gelden voor al degenen op wie zij van toepassing zijn.

Met betrekking tot de toepassing van artikel 18 EG constateert het Hof, dat de Duitse regelgeving het recht op verkeer en verblijf van Schempp geenszins belemmert. Weliswaar heeft de omstandigheid dat zijn voormalige echtgenote haar woonplaats naar Oostenrijk heeft overgebracht, nadelige fiscale gevolgen voor hem, doch het Verdrag biedt een burger van de Unie niet de garantie dat de overbrenging van zijn werkzaamheden naar een andere lidstaat dan die waarin hij tot dan verbleef, fiscaal neutraal is. Gelet op de verschillen tussen de regelingen van de lidstaten ter zake, kan een dergelijke overbrenging naar gelang van het geval voor de burger op het vlak van de indirecte belastingen meer of minder voordelig of nadelig uitvallen. Hetzelfde beginsel geldt a fortiori voor een situatie waarin de betrokken persoon niet zelf zijn recht van vrij verkeer heeft uitgeoefend, doch stelt het slachtoffer te zijn van een ongelijke behandeling als gevolg van de overbrenging van de woonplaats van zijn voormalige echtgenote naar een andere lidstaat.

3.3. Op het gebied van het vrij verkeer van goederen is het arrest van het Hof in de zaak *Commissie/Oostenrijk* van belang (arrest van 15 november 2005, C-320/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), dat betrekking heeft op een verordening van de minister-president van Tirol van 27 mei 2003, waarbij op de A 12 Inntalautobahn (snelweg A 12 door het dal van de Inn) verkeersbeperkende maatregelen worden vastgesteld (sectoraal rijverbod). Deze verordening legt vrachtauto's van meer dan 7,5 ton die bepaalde goederen vervoeren, zoals afval, stenen, aarde, motorvoertuigen, rondhout of granen, een rijverbod op een gedeelte van de A 12 Inntalautobahn op. Deze verordening heeft tot doel de luchtkwaliteit te verbeteren, teneinde een duurzame bescherming van de gezondheid van de mens en van de flora en fauna te verzekeren.

Naar aanleiding van het door de Commissie ingestelde beroep wegens niet-nakoming constateert het Hof dat de Republiek Oostenrijk, door de litigieuze verordening vast te

stellen, de verplichtingen niet is nagekomen die op haar rusten krachtens de artikelen 28 EG en 29 EG.

Het sectoraal rijverbod belemmert het vrije verkeer van goederen en met name de vrije doorvoer daarvan, en moet worden beschouwd als een maatregel van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen, die onverenigbaar is met de gemeenschapsrechtelijke verplichtingen uit hoofde van voormelde artikelen en die bovendien niet kan worden gerechtvaardigd door dwingende eisen van milieubescherming wegens het onevenredige karakter ervan.

Het Hof is namelijk van oordeel, dat de Oostenrijkse autoriteiten vóór de vaststelling van een zo verregaande maatregel als dit rijverbod grondig moesten onderzoeken of maatregelen konden worden getroffen die het vrije verkeer minder beperken en deze slechts van de hand mochten wijzen indien duidelijk vaststond dat zij niet geschikt waren om het nagestreefde doel te bereiken. Gelet op het uitdrukkelijke doel om het vervoer van de betrokken goederen te verleggen van de weg naar het spoor, hadden die autoriteiten, alvorens te beslissen een maatregel als die welke bij de Tioolse verordening is ingevoerd in werking te doen treden, zich meer in het bijzonder ervan moeten vergewissen dat het spoor voldoende en passende capaciteit had voor die verlegging. Volgens het Hof is in casu niet genoegzaam aangetoond dat de Oostenrijkse autoriteiten bij het opstellen van de litigieuze verordening afdoende hebben onderzocht of het doel, de emissies van verontreinigende stoffen te verminderen, kon worden bereikt met andere maatregelen die het vrije verkeer minder beperken, en of er inderdaad een realistisch alternatief bestond voor het transport van de betrokken goederen met andere vervoermiddelen of via andere wegverbindingen. Bovendien acht het Hof een overgangperiode van slechts twee maanden tussen de datum van vaststelling van de litigieuze verordening en de door de Oostenrijkse autoriteiten bepaalde datum voor de uitvoering van het sectoraal rijverbod kennelijk onvoldoende om de betrokken marktdeelnemers redelijkerwijs in staat te stellen zich aan te passen aan de nieuwe omstandigheden.

3.4. De drie arresten die van belang zijn op het gebied van de landbouw betreffen ten eerste de communautaire regelgeving inzake biologische productie, ten tweede de communautaire regelgeving inzake bescherming van oorsprongsbenamingen en geografische aanduidingen en ten derde de neerslag op wijnbouwgebied van de verbintenissen die de Gemeenschap in het kader van een overeenkomst van 1993 met Hongarije is aangegaan.

Het arrest van het Hof van 14 juli 2005, *Commissie/Spanje* (C-135/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), heeft betrekking op de verplichtingen die op de lidstaten rusten krachtens de herhaaldelijk gewijzigde verordening nr. 2092/91.⁷

Volgens deze verordening worden producten beschouwd als producten waarop aanduidingen voorkomen die verwijzen naar de biologische productiemethode, wanneer die producten in de etikettering, de reclame of de handelsdocumenten zijn gekenmerkt met

⁷ Verordening (EEG) nr. 2092/91 van de Raad van 24 juni 1991 inzake de biologische productiemethode en aanduidingen dienaangaande op landbouwproducten en levensmiddelen (PB L 198, blz. 1).

de in iedere lidstaat gebruikelijke vermeldingen die de koper doen aannemen dat zij overeenkomstig een biologische productiemethode zijn verkregen. In de versie van 1991 bevat de verordening een lijst van een of meer termen in elk van de toenmalige officiële talen van de Gemeenschap. Voor de Spaanse taal wordt enkel de term „ecológico”, inclusief de daarvan afgeleide vorm „eco”, vermeld.

In 2004 is verordening nr. 2092/91 aldus gewijzigd bij verordening nr. 392/2004⁸, dat de in de lijst opgesomde termen of hun gebruikelijke afgeleide (zoals „bio” en „eco”) of verkorte vormen, alleen of in combinatie, in de gehele Gemeenschap en in alle officiële talen van de Gemeenschap worden geacht aanduidingen te zijn die verwijzen naar de biologische productiemethode.

De Spaanse regelgeving behoudt de termen „ecológico”, „eco” en de afgeleide vormen daarvan voor aan de biologische productiemethode, doch staat het gebruik van de term „bio” en de afgeleide vormen daarvan toe voor producten die niet volgens deze methode zijn verkregen. Van oordeel dat deze regelgeving in strijd is met de communautaire verordening, heeft de Commissie in 2003 een beroep wegens niet-nakoming bij het Hof van Justitie ingesteld.

Het Hof merkt om te beginnen op, dat de in artikel 2 van de gewijzigde verordening nr. 2092/91 opgenomen lijst van aanduidingen met betrekking tot de biologische productiemethode niet limitatief is en dat dus de lidstaten bij wijziging van de op hun grondgebied heersende gebruiken andere uitdrukkingen dan die van deze lijst in hun nationale wetgeving mogen opnemen om naar de biologische productiemethode te verwijzen.

Wat de Spaanse taal betreft, is het Hof van oordeel, dat de Spaanse regering niet kan worden verweten dat zij producenten van producten die niet volgens de biologische productiemethode zijn verkregen, niet het gebruik van andere uitdrukkingen, zoals „biológico” of „bio”, verbiedt, aangezien in de versie van vóór 2004 enkel de term „ecológico”, die mede de afgeleide vorm „eco” omvat, in de lijst van artikel 2 van de verordening was opgenomen. Uit de tekst van dit artikel volgt immers evenmin, dat de afgeleide vorm „bio”, wegens het feit dat hij in deze bepaling als een gebruikelijke afgeleide vorm wordt genoemd, speciale bescherming moet genieten in alle lidstaten en in alle talen, met inbegrip van die waarvoor in de lijst van dit artikel termen worden vermeld die niet overeenstemmen met de Franse term „biologique”. Aangezien het bestaan van een niet-nakoming van het gemeenschapsrecht moet worden beoordeeld op basis van de situatie waarin de lidstaat zich bevond aan het einde van de in het met redenen omkleed advies gestelde termijn, kan het Hof slechts constateren dat van een dergelijke niet-nakoming geen sprake is, omdat deze in casu moet worden beoordeeld op basis van de betrokken communautaire verordening in de versie van vóór 2004.

In elk geval heeft de Commissie niet aangetoond, dat de termen „biológico” en „bio” de Spaanse kopers in het algemeen doen aannemen dat de betrokken producten volgens de biologische productiemethode zijn verkregen.

⁸ Verordening (EG) nr. 392/2004 van de Raad van 24 februari 2004 tot wijziging van verordening (EEG) nr. 2092/91 inzake de biologische productiemethode en aanduidingen dienaangaande op landbouwproducten en levensmiddelen (PB L 65, blz. 1).

Het Hof verwerpt derhalve het beroep van de Commissie.

In de gevoegde zaken *Duitsland/Commissie* en *Denemarken/Commissie* (arrest van 25 oktober 2005, C-465/02 en C-466/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), heeft het Hof uitspraak gedaan op een beroep tot nietigverklaring van verordening nr. 1829/2002⁹ (hierna: „bestreden verordening”).

Op 12 juni 1996 heeft de Commissie verordening nr. 1107/96¹⁰ vastgesteld, waarbij de Griekse kaas „feta” als oorsprongsbenaming is opgenomen in het communautaire register van beschermde oorsprongsbenamingen en beschermde geografische aanduidingen. Bij arrest van 16 maart 1999, *Denemarken e.a./Commissie* (C-289/96, C-293/96 en C-299/96, Jurispr. blz. I-1541), heeft het Hof deze registratie echter nietig verklaard, omdat de Commissie was voorbijgegaan aan het feit dat de benaming „feta” reeds sinds lange tijd in bepaalde andere lidstaten dan de Helleense Republiek werd gebruikt. Naar aanleiding hiervan heeft de Commissie de oorsprongsbenaming „feta” opnieuw onderzocht aan de hand van een vragenlijst die zij de lidstaten toestuurde betreffende de productie en de consumptie van kazen met de naam „feta” en de bekendheid van deze benaming bij de consument in elk van deze lidstaten. Met toepassing van de procedure van verordening nr. 2081/92¹¹ heeft de Commissie de bestreden verordening vastgesteld, waardoor „feta” opnieuw als oorsprongsbenaming in het communautaire register van beschermde oorsprongsbenamingen werd opgenomen.

De Duitse en de Deense regering hebben beroep tegen deze nieuwe verordening ingesteld, welk beroep zij staven met drie middelen. Het eerste middel is ontleend aan het ontbreken van een Duitse versie van bepaalde documenten. Het Hof wijst dit middel af, omdat deze onregelmatigheid niet volstaat om de bestreden verordening nietig te verklaren. Met het tweede middel wordt de afbakening van het geografische gebied als oorsprongsgebied van „feta” betwist. Het derde middel bestaat uit twee onderdelen en houdt enerzijds in dat „feta” een soortnaam is geworden en anderzijds dat de Commissie de toekenning van een beschermde oorsprongsbenaming aan „feta” ontoereikend heeft gemotiveerd door vast te stellen dat niet is aangetoond dat de benaming „feta” een soortnaam is geworden.

De Duitse en de Deense regering beroepen zich op schending van artikel 2, lid 3, van de basisverordening nr. 2081/92 en stellen dat het woord „feta” uit het Italiaans komt en „sneetje” betekent. Dit is een soortnaam geworden. Doordat „feta” een niet-geografische term is, heeft het een zodanige geografische betekenis gekregen dat het niet op het volledige grondgebied van een lidstaat betrekking heeft. De kwaliteit of de kenmerken van fetakaas zijn niet hoofdzakelijk of uitsluitend aan het geografische milieu toe te schrijven. Voorts is

⁹ Verordening (EG) nr. 1829/2002 van de Commissie van 14 oktober 2002 tot wijziging van de bijlage bij verordening (EG) nr. 1107/96 wat de benaming „feta” betreft (PB L 277, blz. 10).

¹⁰ Verordening (EG) nr. 1107/96 van de Commissie van 12 juni 1996 betreffende de registratie van de geografische aanduidingen en oorsprongsbenamingen in het kader van de procedure van artikel 17 van verordening nr. 2081/92 (PB L 148, blz. 1).

¹¹ Verordening (EEG) nr. 2081/92 van de Raad van 14 juli 1992 inzake de bescherming van geografische aanduidingen en oorsprongsbenamingen van landbouwproducten en levensmiddelen (PB L 208, blz. 1).

er geen enkele objectieve reden aangevoerd voor de uitsluiting van bepaalde regio's van Griekenland van het voor de onderhavige registratie geïdentificeerde geografisch gebied. Tot slot wijst Denemarken erop dat „feta” uit de gehele Balkan en niet alleen uit Griekenland afkomstig is.

Het Hof herinnert aan de voorwaarden waaronder een product of levensmiddel in aanmerking komt voor een beschermde oorsprongsbenaming krachtens artikel 2, lid 3, van de basisverordening. Zo moet een niet-geografische, traditionele benaming onder meer een product of levensmiddel „van oorsprong uit een streek of bepaalde plaats” aanduiden. Verder verlangt deze bepaling, onder verwijzing naar artikel 2, lid 2, sub a, tweede streepje, van deze verordening, „dat de kwaliteit of de kenmerken van het landbouwproduct of het levensmiddel hoofdzakelijk of uitsluitend aan het geografische milieu, dat factoren van natuurlijke en menselijke aard omvat, zijn toe te schrijven en dat de productie, de verwerking en de bereiding van dat product of levensmiddel in het geografische gebied geschieden”. „Het bedoelde oorsprongsgebied moet dus homogene natuurlijke kenmerken vertonen die dit gebied ten opzichte van aangrenzende gebieden afbakenen.”

In het licht van deze criteria onderzoekt het Hof of het afgebakende gebied in de bestreden verordening aan de vereisten van artikel 2, lid 3, van de basisverordening voldoet. Gelet op het feit dat het geografische oorsprongs- en productiegebied van „feta” hoofdzakelijk het continentale gedeelte van Griekenland omvat, dat zich qua geomorfologische kenmerken en natuurlijke factoren onderscheidt van de aangrenzende gebieden, concludeert het Hof dat „[h]et betrokken gebied [...] in casu dus niet artificieel [blijkt] te zijn afgebakend”. Het wijst derhalve het middel van verzoekers af.

In het kader van het middel dat „feta” een soortnaam zou zijn, stelt de Duitse regering dat er een gevaar voor verwarring bij de consument bestaat, omdat ook andere lidstaten dan Griekenland fetakaas produceren en consumeren. De Deense regering onderstreept op haar beurt, dat de verordening in strijd is met de artikelen 3, lid 1, en 17, lid 2, van de basisverordening, aangezien een benaming die van meet af aan een soortnaam is of daarna is geworden, onherroepelijk een soortnaam blijft. Verder stelt zij dat de productie en de verkoop van „feta” in Denemarken in overeenstemming met de handelsgebruiken plaatsvindt.

Het Hof herhaalt de voorwaarden van artikel 3, lid 1, van de basisverordening om te bepalen of een naam al dan niet een soortnaam is geworden. Zo kan „het feit dat een product in sommige lidstaten onder een bepaalde benaming legaal in de handel is gebracht, een factor [...] zijn waarmee rekening moet worden gehouden om te beoordelen of die benaming een soortnaam is geworden in de zin van artikel 3, lid 1” van verordening nr. 2081/92. Op grond van de productiesituatie in Griekenland en de productie in andere lidstaten concludeert het Hof echter, dat de productie van „feta” in Griekenland geconcentreerd is gebleven. Voorts analyseert het Hof de consumptie van fetakaas in andere lidstaten. Hieruit blijkt dat „meer dan 85 % van de communautaire consumptie van ‚feta’, per persoon per jaar, voor rekening van Griekenland komt”. Tot slot constateert het Hof, dat de „feta” die in andere lidstaten dan Griekenland wordt verkocht, in de handel wordt gebracht als een kaas die met de Helleense Republiek wordt geassocieerd, ook al is hij in feite in een andere lidstaat geproduceerd. Derhalve verwierpt het Hof het argument dat „feta” een soortnaam is geworden.

Ten aanzien van het argument van de Duitse regering dat de bestreden verordening ontoereikend is gemotiveerd, wijst het Hof erop dat „de in artikel 253 EG vereiste motivering [moet] beantwoorden aan de aard van de betrokken handeling en de redenering van de instelling die de handeling heeft verricht, duidelijk en ondubbelzinnig tot uitdrukking [moet] brengen, zodat de belanghebbenden de rechtvaardigingsgronden van de genomen maatregel kunnen kennen en [het Hof] zijn toezicht kan uitoefenen”. De instelling die de handeling heeft verricht dient evenwel geen standpunt in te nemen over gegevens die duidelijk bijkomstig zijn, dan wel vooruit te lopen op potentiële bezwaren. De uiteenzetting van de Commissie in de bestreden verordening van de gronden waarop zij tot de conclusie is gekomen dat de benaming „feta” geen soortnaam was in de zin van artikel 3 van de basisverordening, vormt een toereikende motivering in de zin van artikel 253 EG.

Het Hof acht derhalve de verordening houdende registratie van de benaming „feta” in het register van beschermde oorsprongsbenamingen geldig en verwerpt de beroepen.

In de zaak *Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia en ERSA* (arrest van 12 mei 2005, C-347/03, Jurispr. blz. I-3785) wordt het Hof een prejudiciële vraag gesteld over de geldigheid en de uitlegging van besluit 93/724¹² (hierna: „wijnovereenkomst EG-Hongarije”) en verordening (EG) nr. 753/2002.¹³

„Tocai friulano” of „Tocai italico” is een wijnstokvariëteit die traditioneel wordt verbouwd in de regio Friuli-Venezia Giulia (Italië). Hij wordt gebruikt voor de productie van een witte wijn die onder meer in de handel wordt gebracht met de geografische aanduiding „Collio” of „Collio goriziano”. In 1993 hebben de Europese Gemeenschap en de Republiek Hongarije voornoemde wijnovereenkomst gesloten, die het gebruik van de term „Tocai” ter aanduiding van bepaalde Italiaanse wijnen verbiedt na een overgangsperiode die afloopt op 31 maart 2007, zulks teneinde de Hongaarse geografische aanduiding „Tokaj” te beschermen. Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia en Agenzia regionale per lo sviluppo rurale (ERSA) (regionaal agentschap voor plattelandontwikkeling) (hierna: „verzoekers”) hebben beroep ingesteld bij het Tribunale amministrativo regionale del Lazio, strekkend tot nietigverklaring van een nationale regeling waarin dit verbod is overgenomen. Verzoekers betogen in hoofdzaak, dat de Gemeenschap niet bevoegd was deze overeenkomst met Hongarije te sluiten, dat het betrokken verbod in strijd is met andere bepalingen van deze overeenkomst en dat de overeenkomst is gebaseerd op een onjuiste voorstelling van de feiten, zodat de betrokken bepaling naar internationaal recht nietig is en buiten toepassing dient te blijven. Verder stellen zij dat de Overeenkomst inzake de handelsaspecten van de intellectuele eigendom (hierna: „TRIPs-Overeenkomst”), die als bijlage 1 C aan de Overeenkomst tot oprichting van de Wereldhandelsorganisatie (hierna: „WTO-Overeenkomst”) is gehecht, voorrang heeft boven dit verbod en dat het verbod inbreuk maakt op het eigendomsrecht zoals bekrachtigd door het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna: „EVRM”).

¹² Besluit 93/724/EG van de Raad van 23 november 1993 betreffende de sluiting van de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Republiek Hongarije betreffende de wederzijdse bescherming van en de controle op wijnbenamingen (PB L 337, blz. 93).

¹³ Verordening (EG) nr. 753/2002 van de Commissie van 29 april 2002 tot vaststelling van uitvoeringsbepalingen van verordening (EG) nr. 1493/1999 van de Raad wat betreft de omschrijving, de aanduiding, de aanbiedingsvorm en de bescherming van bepaalde wijnbouwproducten (PB L 118, blz. 1).

Het Tribunale amministrativo regionale del Lazio heeft besloten de behandeling van de zaak te schorsen en het Hof een reeks prejudiciële vragen te stellen.

De verwijzende rechter vraagt allereerst wat de passende rechtsgrondslag is voor de vaststelling van besluit 93/724 en voor de sluiting, door de Gemeenschap alleen, van de wijnovereenkomst EG-Hongarije: de voorafgaand aan de wijnovereenkomst gesloten Associatieovereenkomst EG-Hongarije of artikel 133 EG? Volgens het Hof valt een handeling die specifiek ziet op het internationale handelsverkeer, omdat zij hoofdzakelijk tot doel heeft de handel te bevorderen, te vergemakkelijken of te regelen en een rechtstreeks en onmiddellijk effect op de handel in de betrokken producten heeft, onder artikel 133 EG. In casu vormt de wijnovereenkomst EG-Hongarije een overeenkomst als bedoeld in artikel 63 van verordening nr. 822/87 houdende een gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt¹⁴, en heeft zij hoofdzakelijk tot doel de handel tussen de overeenkomstsluitende partijen een impuls te geven door de bevordering, op basis van wederkerigheid, enerzijds, van het in de handel brengen van wijnen van oorsprong uit Hongarije door deze wijnen op dezelfde manier te beschermen als in een bepaald gebied voortgebrachte kwaliteitswijnen uit de Gemeenschap en, anderzijds, van het in de handel brengen in dit land van wijnen van oorsprong uit de Gemeenschap. Derhalve was alleen de Gemeenschap bevoegd de betrokken overeenkomst te sluiten, want dit behoorde tot haar exclusieve bevoegdheid.

Vervolgens wordt het Hof de vraag gesteld of, voorzover de wijnovereenkomst EG-Hongarije als wettig mocht worden beschouwd, het verbod om na 31 maart 2007 in Italië de benaming „Tocai” te gebruiken, nietig en niet van toepassing is wegens strijdigheid met de in artikel 4, lid 5, van die overeenkomst vastgestelde regeling voor gelijkkluidende benamingen, die onder bepaalde voorwaarden het naast elkaar bestaan van twee gelijkkluidende benamingen toestaat. Het Hof herinnert er in dit verband aan, dat de regeling voor gelijkkluidende benamingen van artikel 4, lid 5, van de wijnovereenkomst EG-Hongarije betrekking heeft op krachtens deze overeenkomst beschermde geografische aanduidingen. „Tocai friulano” en „Tocai italico” zijn echter, in tegenstelling tot de benamingen „Tokaj” en „Tokaji” van Hongaarse wijnen, geen geografische aanduiding in de zin van deze overeenkomst, maar de naam van een wijnstokvariëteit of een wijnstokras dat in Italië als geschikt is erkend voor de bereiding van bepaalde, in een bepaald gebied voortgebrachte kwaliteitswijnen. Het verbod om na de in de wijnovereenkomst EG-Hongarije voorziene overgangsperiode in Italië de benaming „Tocai” te gebruiken, is derhalve niet in strijd met de regeling voor gelijkkluidende benamingen van artikel 4, lid 5, van deze overeenkomst.

Een andere vraag die het Hof wordt gesteld, is of de artikelen 22 tot en met 24 van de TRIPs-Overeenkomst aldus moeten worden uitgelegd dat in gevallen van gelijkkluidendheid elk van de benamingen in de toekomst verder kan worden gebruikt, mits aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Het Hof herinnert aan de inhoud van de bepalingen van de TRIPs-Overeenkomst van de Wereldhandelsorganisatie en bevestigt opnieuw dat de Italiaanse benamingen, in tegenstelling tot de Hongaarse benaming, geen geografische aanduiding in de zin van de wijnovereenkomst EG-Hongarije zijn. Het beantwoordt de gestelde vraag aldus, dat de artikelen 22 tot en met 24 van de TRIPs-Overeenkomst aldus moeten worden uitgelegd dat de bepalingen ervan, met betrekking tot een geval als dat

¹⁴ Verordening (EEG) nr. 822/87 van de Raad van 16 maart 1987 houdende een gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt (PB L 84, blz. 1).

in het hoofdgeding, niet verlangen dat een dergelijke benaming in de toekomst verder kan worden gebruikt, ondanks de dubbele omstandigheid dat zij in het verleden door de betrokken producenten is gebruikt, hetzij te goeder trouw, hetzij gedurende tenminste tien jaar vóór 15 april 1994, en duidelijk het land, het gebied of de zone aangeeft waaruit de beschermde wijn afkomstig is, om de consument niet te misleiden.

Op verzoek van de verwijzende rechter onderzoekt het Hof tevens of het eigendomsrecht in het EVRM en het Handvest van de grondrechten ook het intellectuele eigendomsrecht omvat, hetgeen zou betekenen dat de betrokken marktdeelnemers het recht hebben de benaming „Tokai” te gebruiken in weerwil van het in de wijnovereenkomst EG-Hongarije neergelegde verbod om deze benaming na de overgangsperiode nog langer te gebruiken. Het Hof is van oordeel, dat het eigendomsrecht zich niet verzet tegen de oplegging aan de betrokken marktdeelnemers van een Italiaanse autonome regio van een verbod om, na een overgangsperiode die afloopt op 31 maart 2007, de term „Tokai” in de benaming „Tocai friulano” of „Tocai italico” nog langer te gebruiken voor de omschrijving en de aanbestedingsvorm van bepaalde, in een bepaald gebied voortgebrachte Italiaanse kwaliteitswijnen. Aangezien dit verbod immers niet elke redelijke manier om de betrokken Italiaanse wijnen in de handel te brengen uitsluit, vormt het niet een beroving van eigendom in de zin van artikel 1, eerste alinea, van het Aanvullend Protocol nr. 1 bij het EVRM. Gesteld voorts al dat het tot een beperking van het fundamentele eigendomsrecht zou leiden, kan dit gerechtvaardigd zijn, omdat het verbod om deze benaming, die gelijkluidend is aan de geografische aanduiding „Tokaj” van Hongaarse wijnen, te gebruiken, een doel van algemeen belang nastreeft, namelijk het geven van een impuls aan de handel tussen de overeenkomstsluitende partijen door de bevordering, op basis van wederkerigheid, van het in de handel brengen van wijnen die door middel van een geografische aanduiding worden omschreven of aangeboden.

3.5. Op het gebied van het vrije verkeer van werknemers moet de aandacht worden gevestigd op het arrest van 15 september 2005, *Ioannidis* (C-258/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), waarin het Hof zich buigt over het geval van een Griekse onderdaan die in Griekenland een middelbareschoolopleiding heeft gevolgd en in 1994 naar België is gekomen, waar zijn middelbareschooldiploma als gelijkwaardig is erkend. Na afloop van een driejarige studiecycclus aan een Luikse onderwijsinstelling heeft hij het diploma van gegradueerde in de kinesitherapie behaald. Vervolgens heeft hij zich als werkzoekende ingeschreven. Van oktober 2000 tot en met juni 2001 volgde hij in Frankrijk een opleiding waaraan een vergoeding was verbonden. Na zijn terugkeer in België vroeg hij een „wachtuitkering” aan, een in de Belgische wetgeving voorziene werkloosheidsuitkering voor jongeren die op zoek zijn naar hun eerste dienstbetrekking. Zijn aanvraag werd afgewezen, omdat hij niet voldeed aan de ten tijde van de feiten geldende uitkeringsvoorwaarden, dat hij zijn middelbareschoolopleiding in België had afgerond of een gelijkwaardige studie of vorming van hetzelfde niveau in een andere lidstaat had gevolgd, en ten laste was van migrerende werknemers in de zin van artikel 39 EG, die in België verblijven.

Naar aanleiding van het door betrokkene tegen deze afwijzing ingestelde beroep stelt het Arbeidshof te Luik het Hof de vraag of de Belgische regeling verenigbaar is met het gemeenschapsrecht.

Het Hof roept in de eerste plaats in herinnering, dat de onderdanen van een lidstaat die op zoek zijn naar een dienstbetrekking in een andere lidstaat, binnen de werkingssfeer van artikel 39 EG vallen en bijgevolg het in lid 2 van deze bepaling genoemde recht op gelijke behandeling genieten.

Voorts gaat het te rade bij zijn recente rechtspraak, met name de arresten *D'Hoop* (arrest van 11 juli 2002, C-224/98, Jurispr. blz. I-6191) en *Collins* (arrest van 23 maart 2004, C-138/02, Jurispr. blz. I-2703).

Het verwijst namelijk naar zijn oordeel in het arrest *Collins* dat, gelet op de invoering van het burgerschap van de Unie en de uitlegging van het recht van de burgers van de Unie op gelijke behandeling, een financiële uitkering die de toegang tot de arbeidsmarkt van een lidstaat beoogt te vergemakkelijken, niet langer van de werkingssfeer van artikel 39, lid 2, EG kan worden uitgesloten. Bovendien heeft het Hof reeds in het arrest *D'Hoop* geconstateerd, dat de wachtuitkeringen waarin de Belgische regeling voorziet, sociale uitkeringen zijn die tot doel hebben de overgang van studie naar beroepsleven voor jongeren te vergemakkelijken. Betrokkene kan derhalve op goede gronden met een beroep op artikel 39 EG staande houden dat hij met betrekking tot de toekenning van wachtuitkeringen niet mag worden gediscrimineerd op grond van nationaliteit. De voorwaarde betreffende de afronding van een middelbareschoolopleiding in België kan gemakkelijker door nationale onderdanen worden vervuld en dreigt dus vooral onderdanen van andere lidstaten te benadelen.

Wat de eventuele rechtvaardiging van dit verschil in behandeling aangaat, verwijst het Hof wederom naar het arrest *D'Hoop*, waarin het heeft geoordeeld dat het weliswaar rechtmatig is dat de nationale wetgever zich ervan wil vergewissen dat er een werkelijke band bestaat tussen de aanvrager van de wachtuitkering en de betrokken geografische arbeidsmarkt, doch dat het hanteren van één enkel criterium, namelijk de plaats waar het diploma van de middelbareschoolopleiding is behaald, daartoe te algemeen en te exclusief is. Een dergelijke voorwaarde gaat verder dan nodig is ter bereiking van het beoogde doel. Met betrekking tot het feit ten slotte dat volgens de Belgische regeling niettemin recht op een wachtuitkering bestaat, indien de aanvrager een gelijkwaardige studie of vorming van hetzelfde niveau heeft gevolgd in een andere lidstaat en hij ten laste is van migrerende werknemers, die in België verblijven, is het Hof daarentegen van oordeel dat iemand die eerst een middelbareschoolopleiding in een lidstaat voltooit en vervolgens een hogere studie in een andere lidstaat volgt en daar een diploma behaalt, zeer wel in staat is om een daadwerkelijke band met de arbeidsmarkt van eerstgenoemde staat aan te tonen, ook al is hij niet ten laste van migrerende werknemers die in deze staat verblijven. Hoe dan ook ontlenen kinderen die ten laste zijn van migrerende werknemers die in België verblijven, hun recht op een wachtuitkering aan artikel 7, lid 2, van verordening nr. 1612/68¹⁵, ongeacht of er een daadwerkelijke band met de betrokken arbeidsmarkt bestaat.

3.6. De eisen van het gemeenschapsrecht op het gebied van de vrijheid van vestiging en de vrijheid van dienstverrichting stonden centraal in vijf vermeldenswaardige zaken. De

¹⁵ Verordening (EEG) nr. 1612/68 van de Raad van 15 oktober 1968 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap (PB L 257, blz. 2).

eerste twee zaken betroffen concessies voor openbare diensten, de derde zaak betrof de wisselwerking tussen de vrijheden en nationale belastingwetgevingen, de vierde zaak had betrekking op de eisen van richtlijn 96/71 betreffende de terbeschikkingstelling van werknemers met het oog op het verrichten van diensten, en in de vijfde zaak ging het om telecommunicatie.

In de zaak *Coname* (arrest van 21 juli 2005, C-231/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) wordt het Hof een prejudiciële vraag gesteld over de uitlegging van de artikelen 43 EG, 49 EG, 81 EG en 86 EG en van de beginselen van non-discriminatie, transparantie en gelijke behandeling.

De feiten van dit geding lagen als volgt. Coname (Consorzio Aziende Metano) had met de comune di Cingia de' Botti (gemeente Cingia de' Botti) een overeenkomst gesloten met betrekking tot het onderhoud, de leiding van en het toezicht op het methaangasdistributienet voor de periode van 1 januari 1999 tot en met 31 december 2000. Vervolgens had de gemeenteraad het beheer van de gasdistributie en het onderhoud van de installaties voor de distributie van methaangas voor de periode van 1 januari 2000 tot en met 31 december 2005 rechtstreeks aan de vennootschap Padania toegewezen. Coname heeft deze toewijzing betwist op grond dat deze had moeten plaatsvinden via een aanbestedingsprocedure. Het Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia heeft de behandeling van de zaak geschorst en het Hof een prejudiciële vraag gesteld. Deze vraag luidt of de artikelen 43 EG, 49 EG en 81 EG zich ertegen verzetten dat een gemeente een concessie voor het beheer van de openbare dienst van gasdistributie rechtstreeks, zonder aanbestedingsprocedure, toewijst aan een vennootschap waarvan het kapitaal overwegend in handen van de overheid is, en waarin zij een deelneming van 0,97 % bezit.

Het Hof herinnert er om te beginnen aan, dat de richtlijnen betreffende overheidsopdrachten niet de toewijzing van concessies regelen en dat deze materie dus moet worden onderzocht tegen de achtergrond van de door het Verdrag gewaarborgde fundamentele vrijheden. Het sluit voorts ook de toepassing van artikel 81 EG uit, omdat dit artikel enkel betrekking heeft op overeenkomsten tussen ondernemingen.

Aangezien ook een onderneming in een andere lidstaat dan die van de contracterende comune in deze concessie geïnteresseerd kan zijn, levert de toewijzing, zonder enige transparantie, van deze concessie aan een onderneming in laatstgenoemde lidstaat, een ongelijke behandeling in het nadeel van de onderneming in de andere lidstaat op. Doordat er geen transparantie heerst, heeft een in een andere lidstaat gevestigde onderneming geen reële mogelijkheid om haar interesse voor deze concessie te tonen. Dit levert een door de artikelen 43 EG en 49 EG verboden indirecte discriminatie op grond van nationaliteit op. Het is aan de verwijzende rechter om na te gaan of bij de betwiste toewijzing is voldaan aan de eisen van transparantie, die, zonder een verplichting tot het volgen van een aanbestedingsprocedure in te houden, een onderneming in een andere lidstaat dan de Italiaanse Republiek in staat moeten stellen, toegang te krijgen tot alle relevante informatie betreffende de concessie vóór de toewijzing ervan, zodat deze onderneming, indien zij dat zou hebben gewild, haar interesse voor deze concessie had kunnen tonen.

Het Hof analyseert of er in casu niettemin objectieve rechtvaardigingsgronden voor de ongelijke behandeling bestonden. De omstandigheid dat de comune di Cingia de' Botti

een deelneming van 0,97 % in het kapitaal van Padania bezit, levert volgens hem geen objectieve rechtvaardigingsgrond op. De deelneming is immers zo klein dat ze de uitoefening van controle door de gemeente op Padania niet mogelijk maakt.

Tot slot merkt het Hof op, dat Padania blijkens de stukken een vennootschap is die, althans ten dele, openstaat voor privé-kapitaal, zodat zij niet kan worden beschouwd als een „interne” constructie die de deelnemende gemeenten gebruiken voor het beheer van een openbare dienst.

In dezelfde lijn van de rechtspraak ligt de zaak *Parking Brixen* (arrest van 13 oktober 2005, C-458/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), waarin een soortgelijke problematiek speelde als in de zaak Coname.

In de zaak *Marks & Spencer* (arrest van 13 december 2005, C-446/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) beantwoordt het Hof een prejudiciële vraag over de uitlegging van de artikelen 43 EG en 48 EG.

De in het Verenigd Koninkrijk gevestigde vennootschap Marks & Spencer was de moeder-vennootschap van een groep gespecialiseerd in de detailhandel in kleding, voeding, huishoudartikelen en financiële diensten. Zij had dochtervennootschappen in het Verenigd Koninkrijk en in verschillende lidstaten, waaronder Duitsland, België en Frankrijk. In 2001 heeft zij haar activiteiten op het Europese vasteland stopgezet, omdat vanaf medio de jaren negentig verlies werd geleden. Op 31 december 2001 werd de dochtervennootschap in Frankrijk aan derden verkocht, terwijl de dochtervennootschappen in België en Duitsland hun handelsactiviteiten volledig stopzetten.

In 2000 en 2001 diende Marks & Spencer bij de belastingdienst van het Verenigd Koninkrijk een verzoek in om groepsaftrek voor het verlies dat haar Belgische, Duitse en Franse dochtervennootschappen hadden geleden. De Britse belastingwetgeving (Income and Corporation Tax Act 1988 ofwel wet van 1988 inzake de inkomsten- en vennootschapsbelasting; hierna: „ICTA”) biedt moedervennootschappen van een groep onder bepaalde voorwaarden de mogelijkheid hun winsten te compenseren met verliezen die hun dochtervennootschappen hebben geleden. De verzoeken om belastingaftrek werden echter afgewezen op grond dat de wettelijke regeling inzake de groepsaftrek niet van toepassing is op dochtervennootschappen die noch hun zetel in het Verenigd Koninkrijk hebben, noch een bedrijfsactiviteit in deze lidstaat uitoefenen. Marks & Spencer is tegen deze weigering opgekomen bij de Special Commissioners of Income Tax, die het beroep hebben verworpen. Tegen deze beslissing heeft Marks & Spencer hoger beroep ingesteld bij de High Court of Justice (England & Wales), Chancery Division, die de behandeling van de zaak heeft geschorst en het Hof een aantal prejudiciële vragen heeft gesteld. De Britse rechters betwijfelen of de wettelijke regeling van het Verenigd Koninkrijk, volgens welke het voor een ingezeten moedervennootschap niet mogelijk is, het verlies van in andere lidstaten gevestigde dochtervennootschappen af te trekken van haar eigen belastbare winst, terwijl het voor deze moedervennootschap wel mogelijk is, het verlies van een ingezeten dochtervennootschap af te trekken, verenigbaar is met de artikelen 43 EG en 48 EG betreffende de vrijheid van vestiging.

Het Hof wijst er allereerst op, dat de directe belastingen weliswaar tot de bevoegdheid van de lidstaten behoren, doch dat de nationale autoriteiten niettemin verplicht zijn, die bevoegdheid in overeenstemming met het gemeenschapsrecht uit te oefenen.

Volgens het Hof vormt de Britse wettelijke regeling een met de artikelen 43 EG en 48 EG strijdige beperking van de vrijheid van vestiging, doordat het verlies van een ingezeten dochtervennootschap en het verlies van een niet-ingezeten dochtervennootschap fiscaal verschillend worden behandeld. Dit ontmoedigt moedervervennootschappen om dochtervennootschappen in andere lidstaten op te richten.

Het Hof erkent echter dat een dergelijke beperking toelaatbaar kan zijn wanneer er een rechtmatig doel mee wordt nagestreefd dat zich met het Verdrag verdraagt, en wanneer zij gerechtvaardigd is uit hoofde van dwingende redenen van algemeen belang. In een dergelijk geval moet de beperking geschikt zijn om het aldus nagestreefde doel te verwezenlijken en mag zij niet verder gaan dan nodig is voor het bereiken van dat doel.

Aan de hand van de relevante objectieve criteria die de lidstaten in deze zaak hebben aangevoerd, onderzoekt het Hof of het verschil in behandeling volgens de Britse wettelijke regeling gerechtvaardigd is. Deze rechtvaardigingsgronden zijn 1) waarborging van een evenwichtige verdeling van de heffingsbevoegdheid tussen de verschillende betrokken lidstaten, zodat winst en verlies binnen eenzelfde belastingregeling symmetrisch worden behandeld; 2) voorkoming van het risico van dubbele verrekening van verliezen, welk risico zou bestaan indien het verlies in de lidstaat van de moedervervennootschap werd verrekend, en 3) voorkoming van het gevaar van belastingontwijking, dat zou bestaan indien het verlies niet in de lidstaat van vestiging van de dochtervennootschap werd verrekend. De verliesoverdracht binnen een vennootschapsgroep zou aldus kunnen worden georganiseerd, dat het verlies wordt overgedragen aan vennootschappen in lidstaten waar het belastingtarief het hoogst is en waar de fiscale waarde van een verlies dus het grootst is.

Gelet op deze criteria is het Hof van oordeel, dat met de Britse wettelijke regeling rechtmatige doelstellingen worden nagestreefd die zich met het EG-Verdrag verdragen en gerechtvaardigd zijn uit hoofde van dwingende redenen van algemeen belang.

Het Hof meent niettemin dat de wettelijke regeling van het Verenigd Koninkrijk het evenredigheidsbeginsel niet eerbiedigt en verder gaat dan nodig is voor het bereiken van de nagestreefde doelstellingen in een situatie waarin enerzijds de niet-ingezeten dochtervennootschap de in haar vestigingsstaat bestaande mogelijkheden van verliesverrekening heeft uitgeput voor het belastingjaar waarvoor het verzoek om een belastingaftrek is ingediend, alsmede voor vroegere belastingjaren, en anderzijds de mogelijkheid ontbreekt dat het verlies van de buitenlandse dochtervennootschap in toekomstige belastingjaren in de vestigingsstaat wordt verrekend, hetzij door de dochtervennootschap zelf, hetzij door een derde, met name ingeval de dochtervennootschap aan een derde is verkocht.

Derhalve beslist het Hof, dat wanneer de in een lidstaat gevestigde moedervervennootschap aan de belastingadministratie aantoonst dat aan deze voorwaarden is voldaan, de uitsluiting van de mogelijkheid voor de moedervervennootschap om het verlies van haar niet-ingezeten dochtervennootschap af te trekken van haar in deze staat belastbare winst, in strijd is met de vrijheid van vestiging.

Het arrest van het Hof van 14 april 2005, *Commissie/Duitsland* (C-341/02, Jurispr. blz. I-2733), heeft betrekking op de arbeidsvoorschriften die de lidstaten, gelet op richtlijn 96/71¹⁶ betreffende de terbeschikkingstelling van werknemers met het oog op het verrichten van diensten, kunnen vaststellen ten aanzien van werknemers die vanuit een andere lidstaat ter beschikking worden gesteld.

In 2002 heeft de Commissie tegen Duitsland een beroep wegens niet-nakoming ingesteld waarin de verenigbaarheid met de bepalingen van deze richtlijn werd betwist van de door deze lidstaat gehanteerde methode om het door de nationale bepalingen vastgestelde minimumloon te vergelijken met het loon dat daadwerkelijk wordt betaald door een in een andere lidstaat gevestigde werkgever.

In haar beroep verwijt de Commissie Duitsland dat het de toeslagen en bijslagen die in andere lidstaten gevestigde werkgevers aan hun in Duitsland ter beschikking gestelde werknemers in de bouwsector betalen, met uitzondering van de aan de werknemers in deze sector toegekende bouwslag, niet als bestanddelen van het minimumloon erkent. Volgens de Commissie leidt deze niet-inaanmerkingneming – vanwege het feit dat in andere lidstaten een andere berekeningswijze wordt gehanteerd – tot hogere loonkosten voor de in andere lidstaten gevestigde werkgevers, die hierdoor worden belet hun diensten aan te bieden in Duitsland. Hoewel de lidstaat waar de werknemer ter beschikking is gesteld, volgens richtlijn 96/71 bevoegd is om het minimumloon vast te leggen, is hij niet bevoegd zijn eigen beloningsstructuur op te leggen bij de vergelijking van dit minimumloon met het loon dat door in andere lidstaten gevestigde werkgevers wordt betaald.

De Duitse regering bestrijdt dit argument en betoogt dat arbeid die buiten de normale werktijden wordt verricht, arbeid waarvoor bijzonder hoge eisen inzake kwaliteit en resultaat gelden, of arbeid die bijzonder lastig of gevaarlijk is, een hogere economische waarde heeft dan de arbeid die normaliter wordt verricht, en dat de desbetreffende toeslagen niet in aanmerking mogen worden genomen voor de berekening van het minimumloon. Indien deze bedragen wel in aanmerking werden genomen, zou aan de werknemer de met die arbeidsuren overeenkomende economische tegenprestatie worden onthouden en zou de verhouding tussen de door de werkgever verschuldigde beloning en de door de werknemer te verrichten prestatie in een voor de werknemer ongunstige zin worden gewijzigd.

Het Hof stelt om te beginnen vast dat partijen het erover eens zijn, dat vergoedingen voor overwerk, bijdragen aan aanvullende bedrijfspensioenregelingen, vergoedingen voor wegens de terbeschikkingstelling daadwerkelijk gemaakte kosten en op een andere dan op uurbasis berekende vaste bedragen, overeenkomstig richtlijn 96/71 niet als bestanddelen van het minimumloon in aanmerking moeten worden genomen. Het is het brutoloon dat in aanmerking moet worden genomen.

Het Hof constateert voorts, dat Duitsland tijdens de niet-nakomingsprocedure verschillende wijzigingen van zijn regeling heeft vastgesteld en voorgesteld, die naar zijn oordeel verschillende incoherenties tussen het Duitse recht en de richtlijn zullen opheffen. Het

¹⁶ Richtlijn 96/71/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 1996 betreffende de terbeschikkingstelling van werknemers met het oog op het verrichten van diensten (PB 1997, L 18, blz. 1).

betreft met name de inaanmerkingneming van de door de werkgever betaalde bijslagen en toeslagen die bij de berekening van het minimumloon geen wijziging aanbrengen in de verhouding tussen de prestatie van de werknemer en de tegenprestatie die deze ontvangt, en, onder bepaalde voorwaarden, de inaanmerkingneming van de uitkeringen voor een dertiende en veertiende maand. Deze wijzigingen zijn echter te laat doorgevoerd, namelijk na het verstrijken van de in het met redenen omklede advies gestelde termijn, zodat het Hof deze niet bij zijn beoordeling kan betrekken. Derhalve is de niet-nakoming door Duitsland een feit.

Tot slot merkt het Hof op, dat het volstrekt normaal is dat wanneer de werkgever in bijzondere omstandigheden verlangt dat de werknemer meer werk verricht of meer uren maakt, de werknemer voor deze extra prestatie een vergoeding ontvangt, zonder dat deze vergoeding gevolgen heeft voor de berekening van het minimumloon. Richtlijn 96/71 vereist immers niet, dat dergelijke vergoedingen, die, wanneer zij bij de berekening van het minimumloon in aanmerking worden genomen, een wijziging aanbrengen in de verhouding tussen de geleverde prestatie en de ontvangen tegenprestatie, als bestanddelen van het minimumloon worden beschouwd. Op dit punt verwerpt het Hof dus het beroep van de Commissie.

In de gevoegde zaken *Mobistar en Belgacom Mobile* (arrest van 8 september 2005, C-544/03 en C-545/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie) heeft de Belgische Raad van State het Hof twee prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van artikel 59 EG-Verdrag (thans, na wijziging, artikel 49 EG) en artikel 3 quater van richtlijn 90/388¹⁷, zoals gewijzigd, met betrekking tot de invoering van volledige mededinging op de markten voor telecommunicatie, bij richtlijn 96/19.¹⁸ Deze vragen waren gerezen in gedingen die aanhangig waren gemaakt door in België gevestigde exploitanten van mobiele telefonie, Mobistar NV en Belgacom Mobile NV. Beide exploitanten vorderden nietigverklaring van de door de gemeenten Fléron (België) en Schaarbeek (België) vastgestelde belastingen op antennes, masten en pylonen voor GSM-ontvangst, respectievelijk buitenantennes. Tot staving van hun beroep voerden zij onder meer als middel aan, dat de belastingreglementen waarbij de litigieuze belastingen waren ingesteld, een bij artikel 3 quater van richtlijn 90/388 verboden beperking voor de ontwikkeling van hun netwerk van mobiele telefonie vormden.

Van oordeel dat hij zich niet kon uitspreken over de gegrondheid van dit middel zonder toepassing te geven aan een norm van gemeenschapsrecht waarvan de uitlegging problemen opleverde, en dat de vraag van de verenigbaarheid van de bestreden belastingen met artikel 49 EG eveneens problemen opleverde, heeft de Raad van State besloten de behandeling van de zaak te schorsen en het Hof een aantal vragen te stellen. Met zijn eerste vraag wilde de verwijzende rechter vernemen of artikel 59 EG-Verdrag (thans, na wijziging, artikel 49 EG) aldus dient te worden uitgelegd dat het er zich tegen verzet dat een nationale autoriteit of een plaatselijke overheid bij reglement een belasting instelt op de infrastructuur voor mobiele en persoonlijke communicatie die bij de exploitatie van de in

¹⁷ Richtlijn 90/388/EEG van de Commissie van 28 juni 1990 betreffende de mededinging op de markten voor telecommunicatiediensten (PB L 192, blz. 10).

¹⁸ Richtlijn 96/19/EG van de Commissie van 13 maart 1996 tot wijziging van richtlijn 90/388/EEG met betrekking tot de invoering van volledige mededinging op de markten voor telecommunicatie (PB L 74, blz. 13).

de vergunningen en machtigingen bepaalde werkzaamheden wordt gebruikt. Met zijn tweede vraag wenste de verwijzende rechter in wezen te vernemen of maatregelen van fiscale aard die van toepassing zijn op infrastructuur voor mobiele communicatie onder artikel 3 quater van richtlijn 90/388 vallen.

Deze gevoegde zaken boden het Hof allereerst de gelegenheid eraan te herinneren, dat artikel 59 zich verzet tegen de toepassing van iedere nationale regeling die ertoe leidt dat het verrichten van diensten tussen lidstaten moeilijker wordt dan het verrichten van diensten binnen één lidstaat, en dat een nationale belastingmaatregel die de uitoefening van de vrijheid van dienstverrichting belemmert, in dit verband een verboden maatregel kan zijn, ongeacht of deze uitgaat van de staat zelf of van een plaatselijke overheid. Het Hof preciseert evenwel, dat artikel 59 van het Verdrag geen betrekking heeft op maatregelen die uitsluitend tot gevolg hebben dat er voor de dienstverrichting in kwestie extra kosten ontstaan en die het verrichten van diensten tussen lidstaten en het verrichten van diensten binnen één lidstaat gelijkelijk raken.

Op de eerste vraag antwoordt het Hof, dat artikel 59 EG-Verdrag (thans, na wijziging, artikel 49 EG) aldus moet worden uitgelegd dat het er zich niet tegen verzet dat een nationale autoriteit of een plaatselijke overheid bij reglement een belasting instelt op de infrastructuur voor mobiele en persoonlijke communicatie die bij de exploitatie van de in de vergunningen en machtigingen bepaalde werkzaamheden wordt gebruikt, die zonder onderscheid van toepassing is op binnenlandse dienstverrichters en dienstverrichters uit andere lidstaten, en die het verrichten van diensten binnen één lidstaat en het verrichten van diensten tussen lidstaten gelijkelijk raakt.

Op de tweede vraag antwoordt het Hof, dat maatregelen van fiscale aard die van toepassing zijn op de infrastructuur voor mobiele communicatie niet onder artikel 3 quater van richtlijn 90/388 vallen, tenzij die maatregelen rechtstreeks of onrechtstreeks exploitanten die over bijzondere of uitsluitende rechten beschikken of hebben beschikt, bevoordelen ten nadele van nieuwe exploitanten, en zij de mededingingssituatie merkbaar aantasten.

3.7. De gevolgen van het vrije verkeer van kapitaal werden gepreciseerd in het arrest *D.* van 5 juli 2005, C-376/03 (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), waarin het Hof zich heeft gebogen over de Nederlandse regeling inzake vermogensbelasting die tot 2000 van toepassing was. Deze regeling kende aan binnenlandse belastingplichtigen het recht toe om een belastingvrije som op hun vermogen in mindering te brengen, terwijl buitenlandse belastingplichtigen dit recht enkel hadden voorzover hun vermogen voor 90 % of meer in Nederland was gelegen. Naar aanleiding van een prejudiciële verwijzing van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch (Nederland) sprak het Hof zich uit over de verenigbaarheid van deze regeling met de verdragsbepalingen inzake het vrije verkeer van kapitaal.

Het Hof constateert dat de situatie van de vermogensbelastingplichtige in verschillende opzichten overeenkomt met die van de inkomstenbelastingplichtige, en trekt een parallel met zijn rechtspraak op het gebied van de inkomstenbelasting, met name het principiële arrest *Schumacker* (arrest van 14 februari 1995, C-279/93, Jurispr. blz. I-225). Vanuit die optiek overweegt het, dat evenals bij de inkomstenbelasting voor de vermogensbelasting ervan moet worden uitgegaan dat de situatie van de niet-ingezetene verschilt van die van de ingezetene, aangezien niet alleen het belangrijkste deel van de inkomsten, maar even-

eens het belangrijkste deel van het vermogen van laatstgenoemde gewoonlijk geconcentreerd is in de staat waarvan hij ingezetene is. Die lidstaat is dus het best in staat om rekening te houden met de volledige draagkracht van de ingezetene door hem eventueel de in zijn wettelijke regeling voorziene belastingvrije sommen toe te kennen. Het Hof concludeert hieruit dat, evenals bij de inkomstenbelasting, een belastingplichtige die slechts een niet-wezenlijk deel van zijn vermogen bezit in een andere lidstaat dan de staat waarvan hij ingezetene is, zich in de regel niet in een situatie bevindt die vergelijkbaar is met die van de ingezetenen van die andere lidstaat. De weigering van de betrokken autoriteiten om hem de belastingvrije som toe te kennen waarvoor die ingezetenen wel in aanmerking komen, levert jegens hem dan ook geen bij de artikelen 56 EG en 58 EG verboden discriminatie op.

Het Hof diende ook nog een tweede vraag te beantwoorden. Op grond van de tussen Nederland en België gesloten overeenkomst tot het vermijden van dubbele belasting hadden Belgische onderdanen onder dezelfde voorwaarden als de ingezeten belastingplichtigen recht hebben op de belastingvrije som, ongeacht het aandeel van hun Nederlandse bezittingen in het totale vermogen. Is het daaruit voortvloeiende verschil in behandeling tussen Belgische onderdanen en de onderdanen van andere lidstaten in overeenstemming met de artikelen 56 EG en 58 EG?

Het Hof brengt in herinnering, dat het de lidstaten vrij staat om in het kader van bilaterale verdragen de aanknopingsfactoren ter verdeling van de heffingsbevoegdheid vast te stellen en dat het heeft erkend, dat een verschillende behandeling van onderdanen van de twee verdragsluitende staten als gevolg van deze verdeling, niet een met artikel 39 EG strijdige discriminatie kan opleveren. Weliswaar heeft het in de zaak *Saint-Gobain ZN* (arrest van 21 september 1999, C-307/97, Jurispr. blz. I-6161) geoordeeld, dat in het geval van een verdrag ter voorkoming van dubbele belasting tussen een lidstaat en een derde land, de lidstaat die partij is bij dat verdrag ingevolge het beginsel van de nationale behandeling verplicht is, de in het verdrag voorziene voordelen onder dezelfde voorwaarden aan vaste inrichtingen van buitenlandse vennootschappen te verlenen als aan binnenlandse vennootschappen, doch dit werd gerechtvaardigd door het feit dat de buitenlandse belastingplichtige die in een lidstaat over een vaste inrichting beschikt, in een situatie verkeert die gelijkwaardig is aan die van een belastingplichtige die ingezetene van die staat is. Het Hof constateert dat een belastingplichtige die Belgisch ingezetene is, zich met betrekking tot de vermogensbelasting over in Nederland gelegen onroerende zaken niet in dezelfde situatie bevindt als een belastingplichtige die buiten België woont. Het feit dat de in het Belgisch-Nederlandse verdrag vastgelegde wederkerige rechten en verplichtingen slechts gelden voor personen die ingezetenen zijn van één van de beide verdragsluitende lidstaten is nu juist een inherent gevolg van bilaterale verdragen ter voorkoming van dubbele belasting.

3.8. Op het gebied van de mededinging dient de aandacht te worden gevestigd op drie arresten. Een arrest is gewezen naar aanleiding van een concentratie en de andere twee hebben betrekking op steunmaatregelen van de staten.

In de zaak *Commissie/Tetra Laval BV* (arrest van 15 februari 2005, C-12/03 P, Jurispr. blz. I-987) heeft de Commissie hogere voorziening bij het Hof ingesteld, strekkend tot vernietiging van het arrest van het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen van

25 oktober 2002, *Tetra Laval/Commissie* (T-5/02, Jurispr. blz. II-4381), waarbij beschikking 2004/124 is nietigverklaard.

Bij beschikking 2004/124 had de Commissie de acquisitie door Tetra Laval BV van de vennootschap Sidel SA onverenigbaar verklaard met de gemeenschappelijke markt en de werking van de EER-overeenkomst. Eerstgenoemde onderneming is een financieringsvennootschap van een groep, waartoe ook de onderneming behoort die op het gebied van kartonverpakking wereldwijd de eerste plaats inneemt en op het gebied van aseptische verpakking wordt geacht een machtspositie op die markt te bezitten, terwijl de tweede onderneming de leiderspositie inneemt op het gebied van de fabricage en levering van zogeheten SBM-machines, dat wil zeggen machines waarmee flessen worden gevormd uit eenvoudige plastic buizen, samengesteld uit polyethyleentereftalaat (PET) en hogedichtheidpolyethyleen (HDPE). Volgens de Commissie zou de aangemelde concentratie Tetra Laval BV ertoe aanzetten door middel van de uitoefening van een „hefboomeffect” gebruik te maken van haar machtspositie op de markt van uitrusting en verbruiksartikelen voor kartonverpakkingen, om haar klanten op die markt die voor de verpakking van bepaalde gevoelige producten (melk en vloeibare zuivelproducten, vruchtensappen en nectars, niet-koolzuurhoudende dranken met vruchtensmaak, alsmede thee/koffie-dranken) overschakelen op PET, ertoe te bewegen voor de SBM-machines van Sidel te kiezen, als gevolg waarvan de veel kleinere concurrenten zouden worden geëlimineerd en de leiderspositie van Sidel op de markt van de SBM-machines voor gevoelige producten in een machtspositie zou worden omgezet. De Commissie was voorts van oordeel, dat de aangemelde concentratie de machtspositie van Tetra Laval BV op de kartonverpakkingsmarkten zou versterken, waardoor deze onderneming minder geneigd zou zijn tot prijsaanpassingen en innovatie om het hoofd te bieden aan de dreiging van PET op haar marktpositie. Tot slot achtte de Commissie de door Tetra Laval BV aangegane verbintenissen onvoldoende om de door de aangemelde concentratie gecreëerde structurele mededingingsproblemen te verhelpen en stelde zij dat het nagenoeg onmogelijk zou zijn om de naleving ervan te controleren.

Tetra Laval BV stelde daarop een beroep tot nietigverklaring in tegen de beschikking van de Commissie. Het Gerecht oordeelde, dat deze instelling kennelijke beoordelingsfouten had gemaakt in haar conclusies betreffende het hefboomeffect en de versterking van de machtspositie van Tetra Laval BV in de kartonsector, en verklaarde de beschikking nietig. Het Hof heeft de door de Commissie tegen het arrest van het Gerecht ingestelde hogere voorziening afgewezen.

Allereerst biedt deze zaak het Hof de gelegenheid zijn criteria voor de rechterlijke toetsing van een beschikking van de Commissie inzake concentraties, zoals geformuleerd in het zogenaamde arrest „*Kali & Salz*” (arrest van 31 maart 1998, *Frankrijk e.a./Commissie*, C-68/94 en C-30/95, Jurispr. blz. I-1375), opnieuw te bevestigen. Het herinnert eraan, dat de materiële rechtelijke voorschriften met betrekking tot concentraties tussen ondernemingen, die ten tijde van de feiten in verordening nr. 4064/89¹⁹ waren opgenomen, en in het bijzonder artikel 2 van deze verordening de Commissie een zekere discretionaire bevoegd-

¹⁹ Verordening (EEG) nr. 4064/89 van de Raad van 21 december 1989 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen (PB L 395, blz. 1).

heid geven, met name op het punt van economische beoordelingen, en dat de gemeenschapsrechter bij zijn toezicht op de uitoefening van die – voor de opstelling van regels voor concentraties essentiële – bevoegdheid derhalve rekening dient te houden met de beoordelingsmarge die in de economische normen van de concentratieregeling besloten ligt. Het Hof preciseert evenwel, dat deze erkenning van de beoordelingsmarge van de Commissie in economische kwesties niet wegneemt, dat de gemeenschapsrechter de interpretatie van de Commissie van economische gegevens mag toetsen. Hij dient immers niet enkel de materiële juistheid van de aangevoerde bewijselementen en de betrouwbaarheid en samenhang ervan te controleren, maar ook te onderzoeken of die elementen het relevante feitenkader vormen voor de beoordeling van een complexe toestand, en of zij de daaruit getrokken conclusies kunnen onderbouwen. Een dergelijke controle is volgens het Hof des te noodzakelijker, indien het onderzoek van een voorgenomen concentratie met conglomeraateffect een prospectieve analyse vergt.

Het Hof overweegt vervolgens, dat een prospectieve analyse, zoals die welke vereist is op het gebied van de controle van concentraties, zeer zorgvuldig moet worden uitgevoerd, aangezien het er niet om gaat gebeurtenissen uit het verleden te onderzoeken – waarvoor meestal talrijke gegevens voorhanden zijn op grond waarvan de oorzaken ervan kunnen worden verklaard – of actuele gebeurtenissen te onderzoeken, maar in te schatten met welke mate van waarschijnlijkheid bepaalde gebeurtenissen zich in de toekomst zullen voordoen, indien een beschikking achterwege blijft waarbij de geplande concentratie wordt verboden of aan voorwaarden wordt gebonden. Een dergelijke analyse komt neer op het onderzoek van de veranderingen die een concentratie zou kunnen teweegbrengen in de factoren die de mededingingssituatie op een bepaalde markt bepalen, met als doel na te gaan of die veranderingen zullen leiden tot een significante belemmering van de daadwerkelijke mededinging. In het kader van deze analyse moet volgens het Hof worden onderzocht welke oorzaken welke gevolgen kunnen hebben, teneinde te kunnen uitmaken welke de meest waarschijnlijke scenario's zijn. De analyse van een concentratie van het „conglomeraat”-type is een analyse waarbij het, gelet op het ruime tijdsbestek waarop de vooruitzichten betrekking hebben en de voor een significante belemmering van de daadwerkelijke mededinging vereiste hefboomwerking, moeilijk waarneembaar, onzeker en moeilijk aan te tonen is welke oorzaken welke gevolgen zullen teweegbrengen. In dat verband is de kwaliteit van de door de Commissie overlegde bewijselementen ten bewijze van de noodzaak van een beschikking die de concentratie onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt verklaart, bijzonder belangrijk, aangezien die elementen de beoordeling van de Commissie dienen te staven, dat de economische ontwikkelingen die zij verwacht, indien een dergelijke beschikking achterwege blijft, realistisch zijn.

Het Hof oordeelt voorts, dat bij de analyse door de Commissie van de gevolgen van een concentratie van het conglomeraat-type, de waarschijnlijkheid van mededingingsbelemmerende gedragingen die een hefboomeffect teweeg kunnen brengen, volledig moet worden onderzocht, dat wil zeggen met inachtneming van zowel de beweegredenen om dergelijke gedragingen te stellen als met de omstandigheden welke die geneigdheid kunnen tegengaan of zelfs onderdrukken, daaronder begrepen de eventuele onwettigheid van de betrokken gedragingen. Het zou evenwel tegen de preventieve doelstelling van verordening nr. 4064/89 indruisen om van de Commissie te verlangen, dat zij met betrekking tot elk concentratievoornemen onderzoekt in hoeverre de geneigdheid om mededingingsbelemmerende gedragingen te stellen wordt tegengegaan of zelfs geheel onder-

drukt door de onwettigheid van de betrokken gedragingen, de waarschijnlijkheid van hun opsporing, de vervolging door de bevoegde communautaire of nationale autoriteiten, en de eventueel daaruit voortvloeiende sancties. Het Hof onderstreept in dit verband, dat een dergelijke analyse een volledig en gedetailleerd onderzoek zou vergen van de regelgeving van de verschillende eventueel toepasselijke rechtsstelsels en het daar gehanteerde strafbeleid, en dat zij enkel zinvol is indien de feiten die eventueel laakbaar kunnen worden geacht, omdat zij deel uitmaken van een mededingingsbelemmerende gedraging, met een hoge mate van waarschijnlijkheid vaststaan. Het Hof concludeert dat een onderzoek naar de waarschijnlijkheid van een inbreuk op artikel 82 EG en naar de bestraffing ervan in verschillende rechtsstelsels, in de fase van de beoordeling van het concentratievoornemen te speculatief zou zijn en de Commissie niet in staat zou stellen haar beoordeling te baseren op het geheel van feitelijke gegevens die relevant zijn om na te gaan of deze een economisch scenario zoals een hefboomwerking bevestigen.

Voorts bevestigt het Hof het in het arrest van het Gerecht *Gencor/Commissie* (arrest van 25 maart 1999, T-102/96, Jurispr. blz. II-753) geformuleerde beginsel met betrekking tot de verbintenissen die de betrokken ondernemingen voorstellen om een aangemelde concentratie verenigbaar met de gemeenschappelijke markt te doen zijn. Dergelijke verbintenissen moeten de Commissie in staat stellen te concluderen, dat de betrokken concentratie geen machtspositie in het leven roept of versterkt in de zin van artikel 2, leden 2 en 3, van verordening nr. 4064/89. Het Hof leidt hieruit af, dat het er niet toe doet of de voorgestelde verbintenis gedragingen betreft dan wel als een structurele verbintenis kan worden aangemerkt, en dat dus niet bij voorbaat kan worden uitgesloten dat ook verbintenissen die op het eerste gezicht op gedragingen betrekking lijken te hebben, zoals het niet gebruiken van een merk gedurende een bepaalde periode of het ter beschikking van een derde stellen van een deel van de productiecapaciteit van de uit de concentratie voortgekomen entiteit, dan wel, meer in het algemeen, de toegang op niet-discriminerende voorwaarden tot belangrijke infrastructuur, het ontstaan of de versterking van een machtspositie kunnen verhinderen.

Na ten slotte te hebben opgemerkt, dat de Commissie blijkens artikel 2, lid 1, van verordening nr. 4064/89 bij de beoordeling van de verenigbaarheid van een concentratie met de gemeenschappelijke markt rekening houdt met een aantal elementen zoals de structuur van de betrokken markten, de bestaande of potentiële mededinging van ondernemingen, de positie en de economische en financiële macht van de betrokken ondernemingen, de keuzemogelijkheden van leveranciers en afnemers, het bestaan van hinderpalen voor de toegang tot de markt, en de ontwikkeling van vraag en aanbod, concludeert het Hof dat het enkele feit dat de acquirerende onderneming op de betrokken markt reeds een zeer duidelijke machtspositie bezit, weliswaar een belangrijk gegeven is, maar op zich niet de conclusie kan wettigen, dat haar positie wordt versterkt door een vermindering van de potentiële mededinging waarmee die onderneming zich geconfronteerd ziet. Volgens het Hof namelijk is de potentiële mededinging op een gedeelte van de betrokken markt welke uitgaat van een fabrikant van substitutieproducten, slechts één van de in aanmerking te nemen elementen bij de beoordeling of een concentratie de versterking van een machtspositie tot gevolg kan hebben. In dat verband kan niet worden uitgesloten dat een verzwakking van die potentiële mededinging door andere elementen wordt gecompenseerd, zodat de concurrentiepositie van de onderneming die reeds over een machtspositie beschikte, onveranderd blijft.

In de gevoegde zaken *AEM* (arrest van 14 april 2005, C-128/03 en C-129/03, Jurispr. blz. I-2861) heeft de Consiglio di Stato twee prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van artikel 87 EG en richtlijn 96/92²⁰, met name de artikelen 7 en 8 ervan. Deze vragen zijn gerezen in een geding tussen twee hydro-elektrische en geothermische centrales en de Autorità per l'energia elettrica e per il gas (Italiaanse Autoriteit voor elektriciteit en gas) naar aanleiding van een verhoging van de vergoeding voor de toegang tot en het gebruik van het nationale transmissienet. Verzoekers in het hoofdgeding hadden bij het Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia beroep ingesteld tegen twee besluiten van deze autoriteit waarbij de elektriciteit aan een verhoging van de vergoeding voor het gebruik van het net, met inbegrip van ondersteunende diensten, werd onderworpen, en tegen hun voorbereidende, eraan ten grondslag liggende en ermee samenhangende handelingen. Nadat deze beroepen waren verworpen, hebben verzoekers bij de Consiglio di Stato hogere voorziening ingesteld tot vernietiging van deze uitspraken. Zij betoogden dat de verhoging van de vergoeding volledig past in het stelsel van exploitatiesubsidies voor bepaalde ondernemingen of producties, die worden bekostigd door middel van heffingen op leveringen van de ondernemingen van de sector; het gaat dus om steun in de zin van artikel 87, lid 1, EG, die is toegekend zonder dat eerst de in het EG-Verdrag geregelde procedure is gevolgd. Zij voerden eveneens aan dat een gedifferentieerde vergoeding voor de toegang tot het transmissienet, waardoor sommige ondernemingen zwaarder worden belast, een schending oplevert van een van de grondbeginselen van richtlijn 96/92, die eenieder zonder discriminatie toegang tot het transmissienet waarborgt.

In deze context heeft de Consiglio di Stato het Hof enerzijds gevraagd of een maatregel gebaseerd op de noodzaak om een oplossing te vinden voor de ongerechtvaardigde voordelen en scheve mededingingsverhoudingen in de eerste periode van de liberalisatie van de elektriciteitsmarkt ingevolge de omzetting van richtlijn 96/92, waarmee een lidstaat slechts aan bepaalde producenten-distributeurs van elektriciteit die het nationale transmissienet gebruiken, een verhoging van de vergoeding voor de toegang tot en het gebruik van dit net oplegt, als een steunmaatregel van de staat in de zin van artikel 87 EG kan worden gekwalificeerd, en anderzijds of de artikelen 7, lid 5, en 8, lid 2, van richtlijn 96/92, die elke discriminatie tussen gebruikers van het nationale transmissienet verbieden, een lidstaat beletten een dergelijke tijdelijke maatregel te treffen.

Het Hof beantwoordt de eerste vraag aldus, dat met een maatregel die uitsluitend aan producenten-distributeurs van door hydro-elektrische en geothermische centrales geproduceerde elektriciteit tijdelijk een verhoging van de vergoeding voor de toegang tot en het gebruik van het nationale transmissienet oplegt ter compensatie van het voordeel dat voor deze ondernemingen tijdens de overgangsperiode voortvloeit uit de liberalisatie van de elektriciteitsmarkt ingevolge de omzetting van richtlijn 96/92, wordt tussen ondernemingen onderscheid gemaakt ten aanzien van de lasten, welk onderscheid voortvloeit uit de aard en de opzet van het betrokken lastenstelsel; dit onderscheid kan als zodanig niet als een steunmaatregel van de staat in de zin van artikel 87 EG worden beschouwd. Het Hof wijst er verder nog op, dat het onderzoek van een steunmaatregel niet mag worden losgemaakt van de gevolgen van de wijze van financiering ervan. Wanneer er een dwingend bestemmingsverband bestaat tussen de verhoging van de vergoeding voor de toe-

²⁰ Richtlijn 96/92/EG van het Europees Parlement en de Raad van 19 december 1996 betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit (PB 1997, L 27, blz. 20).

gang tot en het gebruik van het nationale transmissienet en een nationale steunregeling, in die zin dat de opbrengst van de verhoging noodzakelijkerwijs voor de financiering van deze steun wordt bestemd, is die verhoging een integrerend onderdeel van deze regeling en dient zij dus in samenhang daarmee te worden onderzocht.

Op de tweede vraag antwoordt het Hof, dat de regel van richtlijn 96/92 inzake de niet-discriminatoire toegang tot het nationale distributienet een lidstaat niet belet om een tijdelijke maatregel te treffen die slechts bepaalde producenten-distributeurs van elektriciteit een verhoging van de vergoeding voor de toegang tot en het gebruik van dat net oplegt ter compensatie van het voordeel dat voor deze ondernemingen tijdens de overgangsperiode voortvloeit uit de wijziging van de juridische context na de liberalisatie van de elektriciteitsmarkt ingevolge de omzetting van deze richtlijn. Het staat evenwel aan de verwijzende rechter om zich ervan te vergewissen dat de verhoging van de vergoeding niet verder gaat dan wat vereist is om het genoemde voordeel te compenseren.

In de zaak *Commissie/Griekenland* (arrest van 12 mei 2005, C-415/03, Jurispr. blz. I-3875) verzocht de Commissie het Hof vast te stellen, dat de Helleense Republiek haar verplichtingen niet was nagekomen door niet binnen de gestelde termijn alle maatregelen te nemen die nodig waren voor de terugvordering van de onwettig en met de gemeenschappelijke markt onverenigbaar bevonden steun overeenkomstig artikel 3 van beschikking 2003/372²¹, althans door haar niet in kennis te stellen van de ter uitvoering daarvan genomen maatregelen.

In 1996 had de Commissie namelijk tegen de Helleense Republiek de procedure van artikel 93, lid 2, van het EG-Verdrag (thans artikel 88, lid 2, EG) ingeleid, welke was uitgemond in de vaststelling van beschikking 1999/332.²² De toekenning van deze steun ging vergezeld van een herzien herstructureringsplan voor de periode 1998-2002 en van specifieke voorwaarden.

Na nieuwe klachten over de toekenning van andere steun aan Olympic Airways had de Commissie echter een nieuwe procedure overeenkomstig artikel 88, lid 2, EG ingeleid, op grond dat het plan tot herstructurering van deze onderneming niet was uitgevoerd en dat enkele voorwaarden van haar eerdere goedkeuringsbeschikking niet waren nageleefd, waaronder de verplichting om haar bepaalde informatie te verstrekken overeenkomstig artikel 10 van verordening nr. 659/1999.²³

Na afloop van deze procedure had de Commissie beschikking 2003/372 goedgekeurd, die onder meer was gebaseerd op de vaststelling dat het merendeel van de doelstellingen van het plan tot herstructurering van Olympic Airways niet was gerealiseerd, dat de in de goedkeuringsbeschikking gestelde voorwaarden niet volledig waren nageleefd en dat

²¹ Beschikking 2003/372/EG van de Commissie van 11 december 2002 betreffende door Griekenland aan Olympic Airways verleende steun (PB L 132, blz. 1).

²² Beschikking 1999/332/EG van de Commissie van 14 augustus 1998 betreffende de steun die door Griekenland aan Olympic Airways is verleend (PB L 128, blz. 1).

²³ Verordening (EG) nr. 659/1999 van de Raad van 22 maart 1999 tot vaststelling van nadere bepalingen voor de toepassing van artikel 93 van het EG-Verdrag (PB L 83, blz. 1).

deze beschikking verkeerd was toegepast. Zij maakte voorts melding van het bestaan van nieuwe exploitatiesteun, hoofdzakelijk bestaande in de tolerantie van de Helleense staat ten aanzien van het niet of te laat betalen van sociale bijdragen, van de belasting over de toegevoegde waarde op brandstoffen en vervangstukken, van de aan de luchthavens verschuldigde huursommen, van de luchthavenbelasting en van een passagiersheffing bij vertrek vanuit de Griekse luchthavens, de zogeheten „spatosimo“-belasting.

De Commissie verplichtte Griekenland ertoe, alle nodige maatregelen te treffen teneinde voornoemde steun van de begunstigde onderneming terug te vorderen, en haar binnen twee maanden na de datum van bekendmaking van haar beschikking in kennis te stellen van de ter uitvoering daarvan getroffen maatregelen. Omdat de Griekse regering weigerachtig bleef en zij de door haar verstrekte uitleg niet bevredigend achtte, heeft de Commissie het beroep ingesteld dat aan de onderhavige zaak ten grondslag ligt. Het Hof heeft dit beroep gegrond verklaard.

Het Hof herinnert eraan dat het enige verweer dat een lidstaat tegen een door de Commissie krachtens artikel 88, lid 2, EG ingesteld beroep wegens niet-nakoming kan aanvoeren, bestaat in de volstrekte onmogelijkheid om de beschikking waarbij de terugvordering van de betrokken steun is gelast, correct uit te voeren. In het kader van een beschikking van de Commissie inzake steunmaatregelen is aan de voorwaarde van volstrekte onmogelijkheid tot uitvoering niet voldaan wanneer de verwerende regering zich ertoe beperkt, de Commissie in kennis te stellen van de juridische, politieke of praktische moeilijkheden die de uitvoering van de beschikking meebrengt, zonder tegen de betrokken ondernemingen tot werkelijke actie over te gaan om de steun terug te krijgen en zonder de Commissie alternatieven voor de uitvoering van deze beschikking voor te stellen, waardoor die moeilijkheden hadden kunnen worden overwonnen. Wanneer de uitvoering van een dergelijke beschikking op een aantal interne moeilijkheden stuit, moeten de Commissie en de lidstaat, op grond van het met name in artikel 10 EG tot uitdrukking gebrachte beginsel dat de lidstaten en de gemeenschapsinstellingen over en weer tot loyale samenwerking verplicht zijn, te goeder trouw samenwerken om met volledige inachtneming van de verdragsbepalingen, inzonderheid die betreffende de steunmaatregelen, de moeilijkheden te overwinnen.

Het Hof bevestigt bovendien opnieuw, dat in het kader van een beroep wegens niet-nakoming van de verplichting tot uitvoering van een beschikking inzake staatssteun, waartegen voor het Hof niet is opgekomen door de lidstaat waartoe zij was gericht, niet de wettigheid van deze beschikking kan worden betwist door laatstgenoemde lidstaat.

Tot slot roept het Hof nog in herinnering, dat geen enkele bepaling van gemeenschapsrecht vereist dat de Commissie, wanneer zij de terugbetaling van met de gemeenschappelijke markt onverenigbaar verklaarde steun gelast, het precieze bedrag van de terug te betalen steun vaststelt. Voldoende is namelijk dat de beschikking van de Commissie de gegevens bevat waarmee de adressaat van de beschikking zonder buitensporige moeilijkheden dit bedrag zelf kan vaststellen.

De Commissie kan dus volstaan met de vaststelling dat de betrokken steun moet worden terugbetaald, en het aan de nationale autoriteiten overlaten om het precieze bedrag van de terug te betalen steun te berekenen. Aangezien bovendien het dispositief van een be-

schikking inzake staatssteun onlosmakelijk verbonden is met de motivering ervan, zodat deze beschikking, indien nodig, moet worden uitgelegd met inachtneming van de overwegingen die tot de vaststelling ervan hebben geleid, kunnen de ter uitvoering van de beschikking van de Commissie terug te betalen bedragen worden afgeleid uit de overwegingen van deze beschikking, gelezen in hun onderlinge samenhang.

3.9. Op het veelzijdige gebied van de harmonisatie van wetgevingen moet vooral worden gewezen op twee arresten inzake overheidsopdrachten, een arrest inzake telecommunicatie, een arrest inzake auteursrechten en naburige rechten, en een arrest inzake consumentenbescherming.

In de zaak *Stadt Halle en RPL Lochau* (arrest van 11 januari 2005, C-26/03, Jurispr. blz. I-1) heeft het Oberlandesgericht Naumburg het Hof twee reeksen prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van artikel 1, lid 1, van richtlijn 89/665²⁴, zoals gewijzigd, en de uitlegging van de artikelen 1, punt 2, en 13, lid 1, van richtlijn 93/38²⁵, zoals gewijzigd, in een geding tussen Stadt Halle (Duitsland) en de vennootschap RPL Lochau enerzijds en TREA Leuna anderzijds, betreffende de rechtmatigheid naar gemeenschapsrecht van de gunning zonder openbare aanbesteding van een opdracht voor dienstverlening betreffende de behandeling van afvalstoffen door Stadt Halle aan RPL Lochau, waarvan Stadt Halle meerderheidsaandeelhouder is en een particuliere vennootschap minderheidsaandeelhouder.

Met zijn eerste reeks vragen wenst het Oberlandesgericht Naumburg in wezen te vernemen of artikel 1, lid 1, van richtlijn 89/665 aldus moet worden uitgelegd dat de verplichting van de lidstaten om ervoor te zorgen dat doeltreffend en snel beroep kan worden ingesteld tegen de besluiten van de aanbestedende diensten, ook geldt voor besluiten die worden genomen buiten een formele gunningsprocedure om en vóór een formele aanbesteding, in het bijzonder voor het besluit over de vraag of een bepaalde opdracht binnen de personele of materiële werkingssfeer van richtlijn 92/50²⁶ valt, en vanaf wanneer de lidstaten in het kader van een acquisitie een inschrijver, gegadigde of belangstellende toegang tot een beroepsprocedure moeten verlenen.

Met zijn tweede reeks vragen wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of, wanneer een aanbestedende dienst van plan is om met een privaatrechtelijke vennootschap die juridisch van hem is onderscheiden, maar in het kapitaal waarvan hij voor meer dan de helft deelneemt en waarop hij een zeker toezicht uitoefent, een overeenkomst onder bezwarende titel te sluiten met betrekking tot diensten die binnen de materiële werkingssfeer van richtlijn 92/50 vallen, hij steeds de openbare aanbestedingsprocedures moet toepassen waarin die richtlijn voorziet, wegens het enkele feit dat een particuliere onder-

²⁴ Richtlijn 89/665/EEG van de Raad van 21 december 1989 houdende de coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende de toepassing van de beroepsprocedures inzake het plaatsen van overheidsopdrachten voor leveringen en voor de uitvoering van werken (PB L 395, blz. 33).

²⁵ Richtlijn 93/38/EEG van de Raad van 14 juni 1993 houdende coördinatie van de procedures voor het plaatsen van opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie (PB L 199, blz. 84).

²⁶ Richtlijn 92/50/EEG van de Raad van 18 juni 1992 betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor dienstverlening (PB L 209, blz. 1).

neming, zelfs voor minder dan de helft, deelneemt in het kapitaal van deze medecontractant. Zo nee, dan wenst de verwijzende rechter bovendien te vernemen op basis van welke criteria moet worden vastgesteld dat voor de aanbestedende dienst niet een dergelijke verplichting geldt.

Op de eerste reeks vragen antwoordt het Hof, dat artikel 1, lid 1, van richtlijn 89/665, zoals gewijzigd, aldus moet worden uitgelegd dat de verplichting van de lidstaten om ervoor te zorgen dat doeltreffend en snel beroep kan worden ingesteld tegen de besluiten van de aanbestedende diensten, ook geldt voor besluiten die worden genomen buiten een formele gunningsprocedure om en vóór een formele aanbesteding, in het bijzonder voor het besluit over de vraag of een bepaalde opdracht valt binnen de personele en materiële werkingssfeer van richtlijn 92/50, zoals gewijzigd. Deze beroepsmogelijkheid staat open voor eenieder die belang heeft of heeft gehad bij de gunning van de betrokken opdracht en die door een beweerde schending is of dreigt te worden gelaedeerd, zodra sprake is van de wilsuiting van de aanbestedende dienst die rechtsgevolgen kan hebben. De lidstaten mogen de mogelijkheid van beroep dan ook niet afhankelijk stellen van het formeel bereiken van een bepaald stadium in de betrokken aanbestedingsprocedure.

Op de tweede reeks vragen antwoordt het Hof, dat wanneer een aanbestedende dienst van plan is om met een vennootschap die juridisch van hem is onderscheiden, maar in het kapitaal waarvan hij met een of meer particuliere ondernemingen deelneemt, een overeenkomst onder bezwarende titel te sluiten met betrekking tot diensten die vallen binnen de materiële werkingssfeer van richtlijn 92/50, zoals gewijzigd bij richtlijn 97/52²⁷, steeds de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten moeten worden toegepast waarin die richtlijn voorziet.

In de gevoegde zaken *Fabricom* (arrest van 3 maart 2005, C-21/03 en C-34/03, Jurispr. blz. I-1559), heeft de Belgische Raad van State het Hof twee reeksen prejudiciële vragen gesteld. Zij betroffen de uitlegging van richtlijn 92/50²⁸, zoals gewijzigd bij richtlijn 97/52²⁹, in het bijzonder artikel 3, lid 2, ervan, van richtlijn 93/36³⁰, zoals gewijzigd bij richtlijn 97/52, in het bijzonder artikel 5, lid 7, ervan, van richtlijn 93/37³¹, zoals gewijzigd bij richt-

²⁷ Richtlijn 97/52/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 oktober 1997 tot wijziging van de richtlijnen 92/50/EEG, 93/36/EEG en 93/37/EEG betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor dienstverlening, overheidsopdrachten voor leveringen, respectievelijk overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken (PB L 328, blz. 1).

²⁸ Richtlijn 92/50/EEG van de Raad van 18 juni 1992 betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor dienstverlening (PB L 209, blz. 1).

²⁹ Richtlijn 97/52/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 oktober 1997 tot wijziging van de richtlijnen 92/50/EEG, 93/36/EEG en 93/37/EEG betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor dienstverlening, overheidsopdrachten voor leveringen, respectievelijk overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken (PB L 328, blz. 1).

³⁰ Richtlijn 93/36/EEG van de Raad van 14 juni 1993 betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor leveringen (PB L 199, blz. 1).

³¹ Richtlijn 93/37/EEG van de Raad van 14 juni 1993 betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken (PB L 199, blz. 54).

lijn 97/52, in het bijzonder artikel 6, lid 6, ervan, alsmede van richtlijn 93/38³², zoals gewijzigd bij richtlijn 98/4³³, in het bijzonder artikel 4, lid 2, ervan, in samenhang met het evenredigheidsbeginsel, de vrijheid van handel en nijverheid en het eigendomsrecht. De prejudiciële vragen betroffen bovendien de uitlegging van richtlijn 89/665³⁴, in het bijzonder de artikelen 2, lid 1, sub a, en 5 ervan, alsmede van richtlijn 92/13³⁵, in het bijzonder de artikelen 1 en 2 ervan.

Met deze vragen wilde de verwijzende rechter een tweetal geschillen oplossen tussen Fabricom NV, een aannemingsbedrijf dat regelmatig offerten voor overheidsopdrachten indient, met name in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie, en de Belgische Staat betreffende de rechtmatigheid van nationale bepalingen, met name de artikelen 26 en 32 van het koninklijk besluit van 25 maart 1999 tot wijziging van de koninklijke besluiten van respectievelijk 8 en 10 januari 1996, die – beide in soortgelijke bewoordingen – onder bepaalde voorwaarden eraan in de weg stonden dat een persoon die in het kader van een overheidsopdracht met voorbereidende werkzaamheden is belast, of een onderneming die gebonden is aan die persoon, deelneemt aan die opdracht. In de twee hoofdgedingen betoogde dit aannemingsbedrijf, dat deze bepalingen met name in strijd waren met het beginsel van gelijke behandeling van alle inschrijvers, het beginsel dat doeltreffend beroep in rechte moet kunnen worden ingesteld, zoals gewaarborgd door richtlijn 92/13, het evenredigheidsbeginsel, de vrijheid van handel en nijverheid, alsmede het eigendomsrecht als bedoeld in artikel 1 van het aanvullend protocol bij het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, dat op 4 november 1950 te Rome is ondertekend.

Van oordeel dat de oplossing van de bij hem aanhangig gemaakte gedingen de uitlegging van een aantal bepalingen van de hiervoor genoemde richtlijnen vergde, heeft de Raad van State de behandeling van de zaak geschorst en het Hof twee reeksen van elk drie prejudiciële vragen gesteld. Gelet op hun vrijwel identieke inhoud heeft het Hof deze reeks vragen gehergroepeerd tot drie vragen. Aangezien de tweede vraag echter was gebaseerd op een onaanvaardbare hypothese, heeft het Hof enkel de eerste en de derde vraag beantwoord. De eerste vraag van de Raad van State in de beide hoofdgedingen komt er in wezen op neer of de bepalingen van gemeenschapsrecht waarnaar hij verwijst, zich verzetten tegen een regel zoals die van de aangehaalde nationale bepalingen, volgens welke een persoon die belast is geweest met het onderzoek, de proeven, de studie of de ontwik-

³² Richtlijn 93/38/EEG van de Raad van 14 juni 1993 houdende coördinatie van de procedures voor het plaatsen van opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie (PB L 199, blz. 84).

³³ Richtlijn 98/4/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 1998 tot wijziging van richtlijn 93/38/EEG houdende coördinatie van de procedures voor het plaatsen van opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie (PB L 101, blz. 1).

³⁴ Richtlijn 89/665/EEG van de Raad van 21 december 1989 houdende de coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende de toepassing van de beroepsprocedures inzake het plaatsen van overheidsopdrachten voor leveringen en voor de uitvoering van werken (PB L 395, blz. 33).

³⁵ Richtlijn 92/13/EEG van de Raad van 25 februari 1992 tot coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende de toepassing van de communautaire voorschriften inzake de procedures voor het plaatsen van opdrachten door diensten die werkzaam zijn in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie (PB 76, blz. 14).

keling van werken, leveringen of diensten, geen aanvraag tot deelname of geen offerte mag indienen voor een overheidsopdracht voor die werken, leveringen of diensten, zonder dat hem de mogelijkheid wordt geboden om aan te tonen dat in de omstandigheden van het concrete geval de door hem opgedane ervaring de mededinging niet kan vervalsen. De derde vraag van de Raad van State houdt in of richtlijn 89/665, in het bijzonder de artikelen 2, lid 1, sub a, en 5 ervan, alsmede richtlijn 92/13, in het bijzonder de artikelen 1 en 2 ervan, zich ertegen verzetten dat de aanbestedende dienst tot aan het einde van de procedure van onderzoek van de offerten kan weigeren dat een onderneming die gebonden is aan een persoon die bepaalde voorbereidende werkzaamheden heeft verricht, deelneemt aan de procedure of een offerte indient, wanneer deze onderneming, hierover ondervraagd door de aanbestedende overheid, verklaart dat zij hierdoor geen ongerechtvaardigd voordeel geniet dat de normale mededingingsvoorwaarden kan vervalsen.

Het Hof beantwoordt de eerste vraag aldus, dat de richtlijnen 92/50, 93/36, 93/37, zoals gewijzigd bij richtlijn 97/52, en richtlijn 93/38, zoals gewijzigd bij richtlijn 98/4, en met name de bepaling van elk van deze richtlijnen volgens welke de aanbestedende diensten erop dienen toe te zien dat het beginsel van gelijke behandeling van alle inschrijvers wordt gewaarborgd, zich verzetten tegen een nationale regel krachtens welke een persoon die belast is geweest met het onderzoek, de proeven, de studie of de ontwikkeling van werken, leveringen of diensten, geen aanvraag tot deelname of geen offerte mag indienen voor een overheidsopdracht voor die werken, leveringen of diensten, zonder dat hem de mogelijkheid wordt geboden om aan te tonen dat in de omstandigheden van het concrete geval de door hem opgedane ervaring de mededinging niet kan vervalsen. Weliswaar kan, gelet op de gunstige situatie waarin de persoon die dergelijke voorbereidende werkzaamheden heeft verricht, zich zou kunnen bevinden, niet worden volgehouden dat het gelijkheidsbeginsel ertoe verplicht deze persoon op dezelfde wijze te behandelen als iedere andere inschrijver, doch dit neemt niet weg dat een regel die aan deze persoon niet de mogelijkheid biedt om aan te tonen dat in zijn bijzondere geval deze situatie de mededinging niet vervalst, verder gaat dan noodzakelijk is om het doel van gelijke behandeling van alle inschrijvers te bereiken.

Op de derde vraag antwoordt het Hof dat richtlijn 89/665, in het bijzonder de artikelen 2, lid 1, sub a, en 5 ervan, alsmede richtlijn 92/13, in het bijzonder de artikelen 1 en 2 ervan, zich ertegen verzetten dat de aanbestedende dienst tot aan het einde van de procedure van onderzoek van de offerten kan weigeren dat een onderneming die gebonden is aan een persoon die belast is geweest met het onderzoek, de proeven, de studie of de ontwikkeling van werken, leveringen of diensten, deelneemt aan de procedure of een offerte indient, wanneer deze onderneming, hierover ondervraagd door de aanbestedende overheid, verklaart dat zij hierdoor geen ongerechtvaardigd voordeel geniet dat de normale mededingingsvoorwaarden kan vervalsen. Het Hof is van oordeel dat de mogelijkheid voor de aanbestedende overheid om tot in een vergevorderd stadium van de procedure te wachten met de beslissing over de mogelijkheid voor een dergelijke onderneming om deel te nemen aan de procedure of een offerte in te dienen, terwijl zij beschikt over alle gegevens om deze beslissing te nemen, deze onderneming de mogelijkheid ontnemt om jegens de aanbestedende overheid een beroep te doen op de communautaire voorschriften inzake gunning van overheidsopdrachten gedurende een periode die alleen ter beoordeling van die overheid staat en die in voorkomend geval kan voortduren tot het moment waarop de schendingen niet meer zinvol ongedaan kunnen worden gemaakt. Een derge-

lijke situatie kan derhalve niet alleen afbreuk doen aan het nuttig effect van de richtlijnen 89/665 en 92/13 doordat zij tot een ongerechtvaardigd uitstel leidt van de mogelijkheid voor de belanghebbenden om de hun door het gemeenschapsrecht verleende rechten uit te oefenen, maar is tevens strijdig met het doel van de richtlijnen 89/665 en 92/13, namelijk de inschrijvers te beschermen ten opzichte van de aanbestedende overheid.

Het arrest van 20 oktober 2005, *ISIS Multimedia Net*, C-327/03 en C-328/03 (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), betreft de telecommunicatiesector. Richtlijn 97/13³⁶ is vastgesteld in het kader van de liberalisatie van deze sector en beoogt een gemeenschappelijk kader te scheppen voor de verlening door de lidstaten van algemene machtigingen en individuele vergunningen op dit gebied, dat is gebaseerd op de beginselen van evenredigheid, transparantie en non-discriminatie. Met het oog daarop stelt zij onder meer de beperkingen en lasten van fiscale aard vast die als onderdeel van machtigingsprocedures aan ondernemingen mogen worden opgelegd, ongeacht of het om algemene machtigingen dan wel individuele vergunningen gaat. Met betrekking tot laatstgenoemde categorie kunnen volgens artikel 11 van de richtlijn alleen vergoedingen van ondernemingen worden verlangd die tot dekking van de administratiekosten strekken. Indien echter gebruik wordt gemaakt van schaarse hulpbronnen, mogen op grond van het tweede lid van dit artikel heffingen worden geïnd om een optimaal gebruik van deze hulpbronnen te waarborgen. Deze heffingen mogen niet-discriminerend zijn en dienen met name rekening te houden met de noodzaak de ontwikkeling van innovatieve diensten en concurrentie te bevorderen.

Het Hof heeft zich over de strekking van deze bepaling uitgesproken naar aanleiding van de prejudiciële vragen die het Bundesverwaltungsgericht (Duitsland) hierover had gesteld in het kader van een geding tussen de ondernemingen Multimedia Net en Firma O2 en de Duitse staat. De betrokken ondernemingen, nieuwe telecommunicatie-exploitanten, hadden de nationale regelgevende instantie om toewijzing van telefoonnummers voor hun klanten verzocht. Voor de toewijzing van deze nummers was overeenkomstig de geldende regelgeving een heffing opgelegd die meer dan het vijftienvoudige bedroeg van de daarmee gemoeid gaande administratieve kosten. Deutsche Telekom, de rechtsopvolger van de voormalige monopolist op de Duitse markt, had daarentegen kosteloos een bestand van 400 miljoen telefoonnummers gekregen.

Teneinde te beoordelen of de aan de nieuwe marktdeelnemers opgelegde heffing in overeenstemming is met artikel 11, lid 2, van richtlijn 97/13, onderzoekt het Hof achtereenvolgens de drie in deze bepaling geformuleerde voorwaarden. Met betrekking tot de eerste voorwaarde, inzake het optimale gebruik van een schaarse hulpbron, overweegt het Hof dat telefoonnummers in beperkte mate beschikbaar kunnen zijn en bijgevolg een schaarse hulpbron kunnen vormen. Met betrekking tot de voorwaarde van non-discriminatie kan het Hof niet anders dan constateren, dat Deutsche Telekom en haar concurrenten niet gelijk worden behandeld: terwijl ISIS Multimedia, Firma O2 alsmede alle nieuwe exploitanten de litigieuze heffing moeten betalen om telefoonnummers te ontvangen en toegang

³⁶ Richtlijn 97/13/EG van het Europees Parlement en de Raad van 10 april 1997 betreffende een gemeenschappelijk kader voor algemene machtigingen en individuele vergunningen op het gebied van telecommunicatiediensten (PB L 117, blz. 15).

tot de markt te krijgen, beschikt Deutsche Telekom over een aanzienlijk nummerbestand waardoor zij op die markt actief kan zijn, en waarvoor zij geen vergoeding heeft betaald. Met betrekking tot een eventuele rechtvaardigingsgrond voor deze verschillende behandeling verwerpt het Hof de – zijns inziens onvoldoende onderbouwde – argumenten van de Duitse regering dat Deutsche Telekom algemene dienstverplichtingen op zich heeft genomen en ook verplichtingen ten opzichte van de door haar overgenomen ambtenaren heeft, zonder dat het Hof het bestaan van een dergelijke rechtvaardigingsgrond uitsluit. Tot slot constateert het Hof, dat in elk geval niet aan de derde voorwaarde is voldaan, namelijk dat de heffing rekening dient te houden met de noodzaak de ontwikkeling van innovatieve diensten en concurrentie te bevorderen. Integendeel, aangezien het budget van de nieuwe exploitanten vanaf het begin van hun installatie zwaar wordt belast, worden zij niet op gelijke voet behandeld als de onderneming met een machtspositie, zodat de krachtens de Duitse regeling opgelegde heffing een beletsel vormt voor de intrede van nieuwe exploitanten op de markt en bijgevolg de ontwikkeling van de concurrentie en de bevordering van innovatieve diensten belemmert, zulks in strijd met artikel 11, lid 2, van richtlijn 97/13.

Het arrest van 14 juli 2005 in zaak C-192/04, *Lagardère Active Broadcast* (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), betreft de werkingssfeer en de strekking van de richtlijnen 92/100 en 93/83 met betrekking tot auteursrechten³⁷ en naburige rechten.³⁸ De feiten liggen als volgt. Lagardère Active Broadcast, rechtsopvolger van Europe 1, is een in Frankrijk gevestigde omroepvereniging. Haar uitzendingen worden geproduceerd in haar Parijse studio's en naar een satelliet gezonden. De signalen lopen terug naar de aarde, waar zij worden opgevangen door grondstations die de uitzendingen aan het publiek doorgeven. Deze grondstations bevinden zich voor het merendeel in Frankrijk, doch één station bevindt zich in Duitsland (in het Saarland), ofschoon het de uitzendingen wel naar Frankrijk doorgeeft, en wordt beheerd door een Duitse dochteronderneming van Lagardère. De in het Frans uitgezonden programma's kunnen om technische redenen tevens in Duitsland worden ontvangen, maar alleen binnen een beperkt gebied. Zij worden in Duitsland niet commercieel geëxploiteerd. Voor het gebruik van door het intellectuele-eigendomsrecht beschermde fonogrammen worden twee vergoedingen betaald aan de uitvoerende kunstenaars en de producenten van deze fonogrammen: een door Lagardère in Frankrijk en een door voornoemde dochteronderneming in Duitsland. In deze context zijn twee vragen gerezen, die naar aanleiding van de prejudiciële verwijzing van de Franse Cour de cassation door het Hof moeten worden beantwoord. Ten eerste, is op de vergoeding niet alleen de Franse wet maar ook de Duitse wet van toepassing? Ten tweede, kan de omroepvereniging de in Duitsland betaalde of gevorderde vergoeding in mindering brengen op de vergoeding die zij in Frankrijk verschuldigd is?

Voor het antwoord op de eerste vraag is richtlijn 93/83 van belang. Deze richtlijn beoogt namelijk op het gebied van auteursrechten en naburige rechten op satellietomroep en doorgifte via de kabel „te voorkomen dat op één uitzendingshandeling op cumulatieve

³⁷ Richtlijn 92/100/EEG van de Raad van 19 november 1992 betreffende het verhuurrecht, het uitleenrecht en bepaalde naburige rechten op het gebied van intellectuele eigendom (PB L 346, blz. 61).

³⁸ Richtlijn 93/83/EEG van de Raad van 27 september 1993 tot coördinatie van bepaalde voorschriften betreffende het auteursrecht en naburige rechten op het gebied van de satellietomroep en de doorgifte via de kabel (PB L 248, blz. 15).

wijze het recht van verschillende landen wordt toegepast". Volgens de richtlijn zou de vergoeding uitsluitend moeten worden beheerst door de wetgeving van de staat waaruit het signaal wordt uitgezonden, dat wil zeggen de Franse wetgeving. Dit vooronderstelt echter dat deze richtlijn van toepassing is, en dus dat de in casu centraal staande uitzending een „mededeling aan het publiek per satelliet” vormt in de zin van deze richtlijn. Na de kenmerken van deze uitzending te hebben onderzocht (signalen die van de satelliet afkomstig zijn, zijn gecodeerd en kunnen alleen worden ontvangen met behulp van een professionele uitrusting; in tegenstelling tot programma's zijn deze signalen niet bestemd voor ontvangst door het publiek; in geval van disfunctioneren van de satelliet bestaat er een audionumeriek aardnetwerk dat de signalen doorzendt), constateert het Hof dat dit niet het geval is. Aangezien geen sprake is van een „mededeling aan het publiek per satelliet” in de zin van richtlijn 93/83, is deze richtlijn niet van toepassing en staat zij er dus niet aan in de weg, dat de vergoeding in casu zowel door het Franse als door het Duitse recht wordt beheerst.

Wat de mogelijkheid betreft om de in Frankrijk verschuldigde vergoeding in mindering te brengen op de vergoeding die in Duitsland is betaald of wordt gevorderd, is artikel 8, lid 2, van richtlijn 92/100 relevant, welke bepaling de betaling van één enkele billijke vergoeding voorschrijft. Het Hof preciseert dat naburige rechten een territoriaal karakter hebben. Aangezien de zendhandelingen in casu op het grondgebied van twee lidstaten worden verricht, zijn deze rechten verschuldigd op grond van twee nationale wetgevingen. Het Hof roept in herinnering, dat het niet aan hem is om precieze methodes vast te stellen ter bepaling van een uniforme billijke vergoeding. Het staat uitsluitend aan de lidstaten om op hun grondgebied de meest relevante criteria vast te stellen om ervoor te zorgen dat dit communautaire begrip van billijke vergoeding wordt geëerbiedigd. De billijkheid van deze vergoeding moet echter worden beoordeeld tegen de achtergrond van de waarde van dit gebruik in het handelsverkeer. Daartoe moeten alle parameters van de uitzending in aanmerking worden genomen, zoals met name het daadwerkelijke aantal luisteraars of kijkers, het potentiële aantal luisteraars of kijkers en de taalversie van de uitzending. In casu is het Hof van oordeel, dat de uitzending in Duitsland de waarde van dit gebruik in Frankrijk niet vermindert. Bovendien is alleen op het Franse grondgebied sprake van een commerciële exploitatie. Niettemin zijn er in Duitsland wel potentiële luisteraars of kijkers, zodat het gebruik van ook in deze staat beschermde fonogrammen toch een zekere economische waarde heeft, ook al is deze gering. Bijgevolg kan in Duitsland een vergoeding worden verlangd. De omstandigheid dat de economische waarde slechts gering is, is slechts relevant voor de hoogte van deze vergoeding en niet voor de principiële verschuldigdheid ervan. Deze vergoeding vormt een vergoeding voor het gebruik van fonogrammen in deze staat en de betaling ervan kan niet in aanmerking worden genomen bij de berekening van de billijke vergoeding in Frankrijk en daarop in mindering worden gebracht.

De arresten van het Hof van 25 oktober 2005 in de zaken *Schulte*, C-350/03, en *Crailsheimer Volksbank*, C-229/04 (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), zijn gewezen naar aanleiding van prejudiciële vragen van twee Duitse rechterlijke instanties, het Landgericht Bochum en het Hanseatische Oberlandesgericht in Bremen over de uitlegging van de richtlijn „huis-aan-huisverkoop” van 1985 (richtlijn 85/577³⁹). Bij beide verwijzende rech-

³⁹ Richtlijn 85/577/EEG van de Raad van 20 december 1985 betreffende de bescherming van de consument bij buiten verkoopruimten gesloten overeenkomsten (PB L 372, blz. 31).

ters zijn gedingen aanhangig gemaakt tussen projectontwikkelaars en banken over kapitaalbeleggingen waarvoor de precontractuele onderhandelingen hebben plaatsgevonden in een situatie van huis-aan-huisverkoop. De beleggingen bestaan onder meer in een overeenkomst betreffende de verkoop van onroerend goed met een projectontwikkelaar en een kredietovereenkomst met de bank die ter financiering van de aankoop dient. De beleggingen zijn de consumenten aangeboden tijdens een huis-aan-huisbezoek van een bemiddelaar van de projectontwikkelaar of een zelfstandige tussenpersoon.

Het Hof constateert om te beginnen dat de richtlijn de consument geen recht op opzegging van een overeenkomst betreffende de verkoop van onroerend goed verleent, ook al maakt deze overeenkomst deel uit van een kapitaalbeleggingsplan waarvoor de financiering wordt verzekerd door een krediet en waarvoor de onderhandelingen voorafgaande aan het sluiten van de overeenkomst, zowel voor de overeenkomst betreffende de verkoop van het onroerende goed als voor de leningsovereenkomst die voor de financiering dient, hebben plaatsgevonden in een situatie van huis-aan-huisverkoop. Weliswaar beoogt deze richtlijn de consument onder meer te beschermen tegen de risico's die kenmerkend zijn voor het sluiten van overeenkomsten tijdens een bezoek van de handelaar bij de consument thuis, door hem onder bepaalde voorwaarden een opzeggingsrecht te verlenen, doch overeenkomsten betreffende de verkoop van onroerend goed zijn uitdrukkelijk en ondubbelzinnig van haar werkingssfeer uitgesloten.

Voorts verzet de richtlijn zich niet tegen nationale voorschriften die meebrengen dat het enige rechtsgevolg van de opzegging van een leningsovereenkomst de ongedaanmaking daarvan is, zelfs indien het kapitaalbeleggingsplannen betreft waarvoor de lening niet zou zijn toegekend zonder de aanschaf van het onroerend goed.

Indien bovendien de consument door de bank is geïnformeerd over zijn recht van opzegging van de leningsovereenkomst, verzet de richtlijn zich er in beginsel evenmin tegen, dat een nationale regeling bepaalt dat de consument in het geval van opzegging van een overeenkomst betreffende een hypothecair krediet, verplicht is om niet alleen de krachters die overeenkomst ontvangen sommen terug te betalen, maar tevens om de leninggever de op de markt gangbare rente te betalen.

Het Hof is echter van oordeel dat in situaties als de onderhavige, waar de consument niet door de bank is geïnformeerd over zijn recht van opzegging van de leningsovereenkomst, de bank de aan de betrokken beleggingen inherente risico's dient te dragen. Indien de consument namelijk wél tijdig was geïnformeerd over zijn opzeggingsrecht, had hij kunnen terugkomen op zijn beslissing om deze overeenkomst te sluiten en zou hij in voorkomend geval niet vervolgens een koopovereenkomst voor de notaris hebben gesloten. In dat geval had hij kunnen voorkomen dat hij zou worden blootgesteld aan het risico van overwaardering van de waarde van het onroerend goed op het tijdstip van aankoop, het risico dat de verwachte huurinkomsten niet werden verwezenlijkt en het risico dat de verwachtingen voor de prijsontwikkeling voor het onroerend goed onjuist bleken te zijn. Het is aan de gemeenschapswetgever en de nationale rechterlijke instanties om te waarborgen, dat de consument tegen de gevolgen van het intreden van deze risico's wordt beschermd.

3.10. Op het gebied van het sociale recht zijn met name drie arresten van belang. Deze hebben betrekking op respectievelijk het behoud van de rechten van werknemers in geval van overgang van de onderneming, de bescherming van zwangere vrouwen in relatie tot het verbod van discriminatie tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers, en het verbod van discriminatie van oudere werknemers.

In zaak C-478/03, *Celtec*, die aanleiding heeft gegeven tot het arrest van het Hof van 26 mei 2005 (Jurispr. blz. I-4389), heeft het House of Lords het Hof vragen gesteld over de wijze van toepassing van richtlijn 77/187⁴⁰ op de privatisering van beroepsopleidingsprogramma's in Wales.

In 1989 heeft de regering van het Verenigd Koninkrijk de „Training and Enterprise Councils” („TEC”) opgericht, die de activiteiten hebben overgenomen van de plaatselijke kantoren die door de overheid werden gefinancierd en werden beheerd door ambtenaren die verantwoordelijk waren voor de opleiding van jongeren en werklozen. Met het oog op deze geleidelijke privatisering mochten de TEC gebruik maken van de kantoorruimte van het Department of Employment (ministerie van Werkgelegenheid) en hadden zij vrijelijk toegang tot de informatiesystemen en databanken. Gedurende een startperiode van drie jaar werden de ambtenaren van de plaatselijke kantoren gedetacheerd. Tijdens hun detachering behielden zij het statuut van ambtenaar. Het personeel van het Department of Employment bleef dezelfde werkzaamheden uitoefenen in dezelfde gebouwen, onder toezicht van de TEC. Volgens een brief van 16 december 1991 van de Secretary of State aan de voorzitters van de „Staffing Group” van de TEC (groep verantwoordelijk voor personeelsaangelegenheden) zouden de TEC uiteindelijk echter de hoedanigheid van werkgever ten aanzien van het personeel krijgen. Na afloop van de detacheringsperiode kreeg het personeel de keuze om hetzij binnen het Department of Employment te worden overgeplaatst naar een nieuwe functie, hetzij als werknemer van de TEC de vroegere werkzaamheden voort te zetten. In dat kader heeft het Department of Employment in 1992 een overeenkomst met de TEC gesloten, waarin de onderlinge verplichtingen werden vastgelegd in geval een ambtenaar zijn ambtenarenstatuut opgeeft om als werknemer bij de TEC in dienst te treden.

De prejudiciële vragen hebben betrekking op de uitlegging van het begrip „tijdstip van de overgang” in de zin van artikel 3, lid 1, van richtlijn 77/187 wanneer de overgang een complexe transactie is die uit verschillende etappes bestaat.

Het Hof preciseert allereerst dat de privatisering van activiteiten op het vlak van de beroepsopleiding binnen de werkingssfeer van richtlijn 77/187 valt, en antwoordt vervolgens aan de verwijzende rechter, dat de overgang van arbeidsovereenkomsten en -verhoudingen als geregeld in artikel 3, lid 1, van richtlijn 77/187 noodzakelijkerwijs plaatsvindt op hetzelfde tijdstip als dat van de overgang van de onderneming. Het tijdstip van deze overgang valt samen met het tijdstip waarop de hoedanigheid van ondernemer die de overgedragen entiteit exploiteert, van de vervreemder op de verkrijger overgaat. Het gaat

⁴⁰ Richtlijn 77/187/EEG van de Raad van 14 februari 1977 inzake de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der lidstaten betreffende het behoud van de rechten van de werknemers bij overgang van ondernemingen, vestigingen of onderdelen daarvan (PB L 61, blz. 26).

hierbij om een precies tijdstip, dat niet naar goedgevallen van de vervreemder of de verkrijger naar later kan worden verschoven.

Hieruit volgt volgens het Hof dat, voor de toepassing van artikel 3, lid 1, van richtlijn 77/187, de arbeidsovereenkomsten en -verhoudingen die tussen de vervreemder en de werknemers van de overgedragen onderneming bestaan op het in die bepaling bedoelde tijdstip van overgang, geacht worden op dat tijdstip van de vervreemder op de verkrijger over te gaan, ongeacht de in dat verband tussen de partijen bij de overgang overeengekomen regeling.

In zijn arrest van 8 september 2005, *McKenna*, C-191/03 (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), heeft het Hof zich opnieuw gebogen over de kwestie van de rechten die de zwangere vrouwelijke werknemer in het kader van het communautaire rechtstelsel geniet, en het beginsel van non-discriminatie tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers.

McKenna werd in januari 2000 zwanger. Gedurende bijna de hele zwangerschap was zij op medisch advies met ziekteverlof wegens een toestand van ziekte die verband hield met haar zwangerschap. Nadat zij op 6 juli 2000 haar recht op volledige beloning had uitgeput, werd haar loon met de helft verminderd. Van 3 september tot en met 11 december 2000 was McKenna met zwangerschapsverlof en ontving zij haar loon volledig. Na afloop van haar zwangerschapsverlof was zij nog steeds arbeidsongeschikt om medische redenen en werd haar loon opnieuw met de helft verminderd. Bovendien werd de periode van arbeidsongeschiktheid in verband met haar zwangerschap in mindering gebracht op de totale duur van het ziekteverlof waarop zij recht had.

De problematiek waar het in de onderhavige zaak om gaat, is of de arbeidsongeschiktheid veroorzaakt door een toestand van ziekte die verband houdt met de zwangerschap die gedurende deze zwangerschap is ingetreden, volgens het gemeenschapsrecht kan worden behandeld als een arbeidsongeschiktheid ten gevolge van een willekeurige ziekte en in mindering kan worden gebracht op het aantal dagen gedurende welke werknemers krachtens de toepasselijke ziekteverlofregeling recht hebben op doorbetaling van eerst hun volledige en vervolgens hun gedeeltelijke loon.

Met zijn prejudiciële vragen wenst de Ierse Labour Court in de eerste plaats te vernemen of de betrokken nationale regeling binnen de werkingssfeer van artikel 141, leden 1 en 2, EG en richtlijn 75/117⁴¹ dan wel die van richtlijn 76/207⁴² valt. De verwijzende rechter vraagt in de tweede plaats of deze regeling in het licht van de toepasselijke bepalingen van gemeenschapsrecht als discriminerend moet worden aangemerkt.

Met betrekking tot de in casu toepasselijke bepalingen van gemeenschapsrecht antwoordt het Hof, dat een ziekteverlofregeling die vrouwelijke werknemers met een zwan-

⁴¹ Richtlijn 75/117/EEG van de Raad van 10 februari 1975 betreffende het nader tot elkaar brengen van de wetgevingen der lidstaten inzake de toepassing van het beginsel van gelijke beloning voor mannelijke en vrouwelijke werknemers (PB L 45, blz. 19).

⁴² Richtlijn 76/207/EEG van de Raad van 9 februari 1976 betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen en ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden (PB L 39, blz. 40).

gerschapsgebonden ziekte op dezelfde wijze behandelt als andere werknemers met een ziekte die geen verband houdt met een zwangerschap, binnen de werkingssfeer van artikel 141 EG en richtlijn 75/117 valt.

Een dergelijke regeling definieert namelijk de voorwaarden voor het doorbetalen van het loon van de werknemer bij afwezigheid wegens ziekte. Zij stelt de volledige doorbetaling van het loon afhankelijk van de niet-overschrijding van een maximumaantal dagen per jaar en voorziet, in het geval dat dit aantal wordt overschreden, in de doorbetaling van 50 % van het loon voor een bepaald maximumaantal dagen per periode van vier jaar. Een dergelijk systeem, dat leidt tot een vermindering van de beloning en vervolgens tot een uitputting van de rechten daarop, werkt automatisch, op basis van een rekenkundige berekening van de dagen van afwezigheid wegens ziekte.

Wat het tweede aspect van de prejudiciële vragen betreft, is het Hof van oordeel dat de onderhavige ziekteverlofregeling niet discriminerend is.

Volgens het Hof moeten artikel 141 EG en richtlijn 75/117 namelijk aldus worden uitgelegd dat geen discriminatie op grond van geslacht vormen:

- een regel van een ziekteverlofregeling die ten aanzien van vrouwelijke werknemers die vóór een zwangerschapsverlof afwezig zijn wegens een zwangerschapsgebonden ziekte, alsmede ten aanzien van mannelijke werknemers die afwezig zijn ten gevolge van eender welke andere ziekte, voorziet in een vermindering van de beloning wanneer de afwezigheid een bepaalde duur overschrijdt, op voorwaarde dat de vrouwelijke werknemer op dezelfde manier wordt behandeld als een mannelijke werknemer die afwezig is wegens ziekte en het bedrag van de uitkeringen niet zo gering is dat het doel van bescherming van zwangere werkneemsters daardoor op de helling komt te staan;
- een regel van een ziekteverlofregeling die voorziet in het in mindering brengen van de afwezigheden wegens ziekte op een maximumaantal betaalde ziekteverlofdagen waarop een werknemer gedurende een bepaalde periode recht heeft, ongeacht of de ziekte al dan niet zwangerschapsgebonden is, op voorwaarde dat het in mindering brengen van de afwezigheden wegens een zwangerschapsgebonden ziekte niet tot gevolg heeft dat de vrouwelijke werknemer gedurende de afwezigheid die aldus in mindering wordt gebracht na het zwangerschapsverlof, uitkeringen ontvangt die lager zijn dan het minimumbedrag waarop zij recht had tijdens de ziekte die tijdens haar zwangerschap is opgetreden.

Het arrest van 22 november 2005, *Mangold*, C-144/04 (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), werpt op het gebied van de sociale politiek een interessant licht op de bescherming tegen discriminatie op grond van leeftijd. In deze zaak stelt het Arbeitsgericht München (Duitsland) het Hof een aantal prejudiciële vragen in het kader van een geding tussen een werknemer en zijn werkgever over de toepassing van de Duitse wet inzake deeltijdarbeid en overeenkomsten voor bepaalde tijd. Volgens deze wet kunnen tot eind december 2006 arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd worden gesloten, zonder beperkingen ten aanzien van de reden, de duur of de verlenging, met werknemers die 52 jaar of ouder zijn, tenzij er een nauw verband bestaat met een eerdere arbeidsovereen-

komst voor onbepaalde tijd met dezelfde werkgever. Richtlijn 2000/78⁴³, op de uitlegging waarvan de prejudiciële vragen onder meer betrekking hebben, heeft tot doel, met betrekking tot arbeid en beroep een algemeen kader te creëren voor de bestrijding van discriminatie op grond van onder meer leeftijd. Volgens artikel 6, lid 1, van deze richtlijn mogen de lidstaten bepalen, dat dergelijke verschillen in behandeling geen discriminatie vormen indien zij in het kader van de nationale wetgeving objectief en redelijk worden gerechtvaardigd door een legitiem doel, met inbegrip van legitieme doelstellingen van het beleid op het terrein van de werkgelegenheid of de arbeidsmarkt, en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn. De richtlijn doelt daarbij onder meer op het creëren van bijzondere voorwaarden voor toegang tot arbeid en beroepsopleiding, van bijzondere arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden, met inbegrip van voorwaarden voor ontslag voor oudere werknemers, teneinde hun opnemingsproces in het arbeidsproces te bevorderen en hun bescherming te verzekeren.

Het Hof constateert dat de Duitse wetgeving duidelijk tot doel heeft, de opnemingsproces in het arbeidsproces van werkloze oudere werknemers te bevorderen. De rechtmatigheid van een dergelijk doel van algemeen belang kan redelijkerwijs niet in twijfel worden getrokken, zodat het in beginsel moet worden geacht een verschil in behandeling op grond van leeftijd „objectief en redelijk” te rechtvaardigen in de zin van voornoemde bepaling. Volgens moeten de middelen voor het bereiken van dat legitieme doel „passend en noodzakelijk zijn”. Volgens het Hof beschikken de lidstaten in dit verband onbetwistbaar over een ruime beoordelingsvrijheid bij hun keuze van de maatregelen die geschikt zijn voor het verwezenlijken van hun doelstellingen op het gebied van sociaal beleid en werkgelegenheidsbeleid. In het geval van de Duitse wetgeving leidt dit echter tot een situatie waarin aan alle werknemers van 52 jaar en ouder zonder onderscheid en tot zij de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt, arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd kunnen worden aangeboden die een onbepaald aantal keren kunnen worden verlengd, ongeacht of zij vóór het sluiten van de overeenkomst werkloos waren en ongeacht de duur van deze eventuele werkloosheid. Deze werknemers lopen aldus het gevaar om gedurende een substantieel deel van hun loopbaan te worden uitgesloten van het genot van vaste dienstbetrekkingen, wat juist een essentieel onderdeel vormt van de werknemersbescherming. Volgens het Hof gaat een dergelijke wetgeving verder dan passend en noodzakelijk is voor het bereiken van het nagestreefde doel en kan zij dus niet worden gerechtvaardigd uit hoofde van artikel 6, lid 1, van richtlijn 2000/78.

Deze zaak wierp nog een ander probleem op. Overeenkomstig de daartoe in richtlijn 2000/78 geboden mogelijkheid was de termijn voor omzetting van deze richtlijn ten aanzien van Duitsland verlengd tot 2 december 2006. Op de datum waarop de litigieuze arbeidsovereenkomst werd gesloten, was deze termijn dus nog niet verstreken. Het Hof constateert dat deze omstandigheid niet van belang is. Conform zijn eerdere rechtspraak dienen de lidstaten zich tijdens de termijn voor omzetting van een richtlijn immers te onthouden van maatregelen die de verwezenlijking van het door deze richtlijn voorgeschreven resultaat ernstig in gevaar zouden brengen. Maar dat is nog niet alles. Het Hof legt de nadruk op het feit dat het beginsel van gelijke behandeling in arbeid en beroep niet in

⁴³ Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep (PB L 303, blz. 16).

richtlijn 2000/78 zelf is verankerd. Dit beginsel vindt zijn oorsprong in diverse internationale instrumenten en de gemeenschappelijke constitutionele tradities van de lidstaten, zodat het beginsel van non-discriminatie op grond van leeftijd moet worden beschouwd als een algemeen beginsel van gemeenschapsrecht. De inachtneming van dit algemene beginsel kan als zodanig niet afhangen van het verstrijken van de termijn die de lidstaten is gelaten voor de omzetting van een richtlijn die ertoe strekt een algemeen kader te creëren voor de bestrijding van discriminatie op grond van leeftijd. De nationale rechter aan wie een geschil is voorgelegd waarbij dit beginsel in geding is, dient in het kader van zijn bevoegdheid de voor de justitiabelen uit het gemeenschapsrecht voortvloeiende rechtsbescherming te verzekeren en de volle werking daarvan te waarborgen, waarbij hij elke eventueel strijdige bepaling van nationaal recht buiten toepassing moet laten, ook wanneer de termijn voor omzetting van deze richtlijn nog niet is verstreken.

Met betrekking tot het ondernemingsrecht verdient het arrest van het Hof van 3 mei 2005 in de gevoegde zaken C-387/02, C-391/02 en C-403/02, *Berlusconi e.a.* (Jurispr. blz. I-3565) vermelding. Dit arrest is gewezen in het kader van strafprocedures jegens verschillende natuurlijke personen die voor de Italiaanse rechter zijn vervolgd wegens vervalsing van de boekhouding gepleegd vóór 2002, op welke datum in Italië nieuwe strafbepalingen inzake dit soort strafbare feiten in werking zijn getreden.

Volgens de Italiaanse rechterlijke instanties zou de toepassing van deze nieuwe bepalingen, die gunstiger zijn dan de vorige bepalingen, de strafrechtelijke vervolging van de verdachten beletten. De bepalingen bevatten een aanzienlijk kortere verjaringstermijn (maximaal vier en een half jaar in plaats van maximaal zeven en een half jaar); indiening van een klacht van een vennoot of van een schuldeiser die meent door de vervalsing te zijn benadeeld, is noodzakelijk om een vervolging te kunnen instellen, en er wordt geen straf opgelegd wanneer de gevolgen van de vervalsing onbeduidend of gering zijn, dat wil zeggen wanneer zij bepaalde drempels niet overschrijden.

In deze context hebben de Tribunale di Milano en de Corte d'Appello di Lecce het Hof de prejudiciële vraag gesteld of richtlijn 68/151⁴⁴ van toepassing is in geval van vervalsing van de boekhouding, en of de nieuwe Italiaanse bepalingen stroken met het vereiste van het gemeenschapsrecht dat de nationale wetgeving dient te voorzien in passende sancties op overtredingen van het gemeenschapsrecht, dat wil zeggen sancties die doeltreffend, evenredig en afschrikkend zijn.

Het Hof constateert om te beginnen dat sancties wegens een vervalste boekhouding strekken tot bestraffing van gekwalificeerde schendingen van het fundamentele beginsel dat in de Vierde en de Zevende vennootschapsrichtlijn [Vierde richtlijn (78/660)⁴⁵ en Ze-

⁴⁴ Eerste richtlijn (68/151/EEG) van de Raad van 9 maart 1968 strekkende tot het coördineren van de waarborgen, welke in de lidstaten worden verlangd van de vennootschappen in de zin van de tweede alinea van artikel 58 van het Verdrag, om de belangen te beschermen zowel van de deelnemers in deze vennootschappen als van derden, zulks teneinde die waarborgen gelijkwaardig te maken (PB L 65, blz. 8).

⁴⁵ Vierde Richtlijn (78/660/EEG) van de Raad van 25 juli 1978 op de grondslag van artikel 54, lid 3, sub g, van het Verdrag betreffende de jaarrekening van bepaalde vennootschapsvormen (PB L 222, blz. 11).

vende richtlijn (83/349)⁴⁶] is vastgelegd en volgens hetwelk de jaarrekening van vennootschappen een getrouw beeld moet geven van het vermogen, de financiële positie en het resultaat van de vennootschap.

Het Hof is voorts van oordeel, dat de in artikel 6 van de Eerste richtlijn vervatte sanctieregeling met betrekking tot de niet-openbaarmaking van jaarrekeningen aldus moet worden begrepen, dat zij niet alleen geldt voor jaarrekeningen die in het geheel niet openbaar worden gemaakt, maar ook voor de openbaarmaking van jaarrekeningen die niet in overeenstemming zijn met de regels van de Vierde richtlijn, met andere woorden de publicatie van een vervalste boekhouding. Artikel 6 van de Eerste richtlijn kan daarentegen niet van toepassing worden geacht in geval van niet-nakoming van de uit de Zevende richtlijn voortvloeiende verplichtingen betreffende de geconsolideerde jaarrekening, omdat de Eerste richtlijn daarnaar geenszins verwijst.

Na deze constatering overweegt de gemeenschapsrechter, dat het beginsel van de retroactieve toepassing van de lichtste straf tot de algemene beginselen van gemeenschapsrecht behoort die de nationale rechter in acht moet nemen bij de toepassing van het nationale recht dat is aangenomen ter uitvoering van het gemeenschapsrecht en meer in het bijzonder de vennootschapsrichtlijnen.

Het Hof concludeert derhalve dat het in artikel 6 van de Eerste richtlijn neergelegde vereiste dat sancties met betrekking tot de niet-openbaarmaking van jaarrekeningen passend moeten zijn, als zodanig niet door de autoriteiten van een lidstaat in een strafzaak tegenover een verdachte kan worden ingeroepen om na te gaan of voor de verdachte gunstiger bepalingen, die na het plegen van de strafbare feiten van kracht zijn geworden, daarmee verenigbaar zijn, indien een eventuele onverenigbaarheid tot gevolg zou kunnen hebben dat het in deze bepalingen neergelegde lichtere strafregime buiten toepassing wordt gelaten. Een richtlijn kan namelijk uit zichzelf en onafhankelijk van een door een lidstaat ter uitvoering van deze richtlijn vastgestelde nationale wet niet bepalend zijn voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de verdachte, noch deze aansprakelijkheid verzwaren.

3.11. Op milieugebied verdient met name het arrest van 7 juli 2005 in zaak C-364/03, *Commissie/Griekenland* (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), vermelding. Daarin heeft het Hof uitspraak gedaan op een beroep wegens niet-nakoming dat door de Commissie was ingesteld jegens de Helleense Republiek, omdat deze lidstaat de krachtens artikel 13 van richtlijn 84/360⁴⁷ op hem rustende verplichtingen niet was nagekomen.

Krachtens deze richtlijn hadden de lidstaten tot 30 juni 1987 de tijd om de inhoud ervan in nationaal recht om te zetten (artikel 16) en om de nodige maatregelen te treffen ter voorkoming of vermindering van door industriële inrichtingen binnen de Gemeenschap veroorzaakte luchtverontreiniging (artikel 1). De inrichtingen waarop richtlijn 84/360 doelt, worden opgesomd in bijlage I, welke onder meer de energie-industrie vermeldt,

⁴⁶ Zevende Richtlijn (83/349/EEG) van de Raad van 13 juni 1983 op de grondslag van artikel 54, lid 3, sub g van het Verdrag betreffende de geconsolideerde jaarrekening (PB L 193, blz. 1).

⁴⁷ Richtlijn 84/360/EEG van de Raad van 28 juni 1984 betreffende de bestrijding van door industriële inrichtingen veroorzaakte luchtverontreiniging (PB L 188, blz. 20).

waartoe de thermische centrales behoren, met uitzondering van kerncentrales. Artikel 13 van de richtlijn bepaalt dat de lidstaten beleidslijnen en strategieën toepassen, die passende maatregelen omvatten, „om de bestaande inrichtingen [...] aan te passen aan de beste beschikbare techniek”, met name rekening houdende met criteria als de technische kenmerken van de inrichting, de gebruiksgraad en de residuele levensduur van de inrichting, de aard en het volume van de verontreinigende emissies van de inrichting, en de beperking van de kosten.

Naar aanleiding van een klacht over de milieuverontreiniging door een op Kreta gevestigde thermische centrale, heeft de Commissie de bedrijfsomstandigheden van deze centrale alsmede de naleving door de Helleense autoriteiten van richtlijn 84/360 aan een onderzoek onderworpen. Zij constateerde een schending van artikel 13 van de richtlijn, onder meer omdat de emissies van zwaveldioxide en stikstofoxide door de centrale tussen 1992 en 2002 niet waren verminderd en Griekenland geen grenswaarden had vastgesteld voor de emissies van industriële inrichtingen. Derhalve besloot zij beroep bij het Hof in te stellen.

De Griekse regering bracht evenwel naar voren, dat zij maatregelen had getroffen om de centrale te verplaatsen en om passende beleidslijnen en strategieën toe te passen ten einde de centrale aan te passen aan de beste beschikbare techniek. Verder stelde zij dat de kwaliteit van het milieu in de regio uitstekend was en dat de geringe verontreiniging die er was, geen gevaar voor de volksgezondheid opleverde.

Het Hof wijst in de eerste plaats op de uit artikel 13 van de richtlijn voortvloeiende verplichtingen en op de noodzaak om de inrichtingen aan te passen aan de ontwikkeling van de beschikbare techniek. Voorts bevestigt het dat artikel 2, lid 1, van richtlijn 84/360, anders dan de Griekse regering stelt, wel degelijk een definitie van luchtverontreiniging geeft, namelijk „het direct of indirect door de mens in de atmosfeer invoeren van stoffen of energie waarvan de werking zodanig schadelijk is, dat de gezondheid van de mens wordt bedreigd en schade wordt berokkend aan de biologische hulpbronnen en de ecosystemen”.

Het Hof concludeert dat „[a]angezien vaststaat dat de emissies van [bepaalde stoffen] schadelijk zijn voor de gezondheid van de mens, alsmede voor de biologische hulpbronnen en de ecosystemen, [...] de op de lidstaten rustende verplichting om de nodige maatregelen te treffen om de emissies van deze [...] stoffen te verminderen, niet af[hangt] van de algemene situatie van het milieu in de regio waar de betrokken industriële inrichting is gevestigd”. Een lidstaat die geen beleidslijnen en strategieën vaststelt om de gas- en stoomturbines van een elektriciteitscentrale geleidelijk aan te passen aan de beste beschikbare techniek, komt de krachtens artikel 13 van richtlijn 84/360 op hem rustende verplichtingen niet na.

Ofschoon artikel 13 van richtlijn 84/360 de lidstaten niet uitdrukkelijk verplicht om grenswaarden vast te stellen voor de emissies van industriële inrichtingen, merkt het Hof op dat dit niettemin een uiterst nuttige maatregel in het kader van de uitvoering van een beleidslijn of strategie in de zin van artikel 13 van richtlijn 84/360 vormt.

De vermindering van het maximumgehalte aan schadelijke stoffen van de door de centrale gebruikte brandstoffen kan worden aangemerkt als een maatregel ter aanpassing van een industriële inrichting, zoals een elektriciteitscentrale, aan de beste beschikbare

techniek, aangezien hierdoor het niveau van de door een dergelijke inrichting veroorzaakte luchtverontreiniging aanzienlijk kan worden verlaagd. Daarbij moet dan echter wel de minst schadelijke brandstof worden gebruikt die op de markt beschikbaar is. Ook de geleidelijke vervanging van de branders van bepaalde turbines kan als maatregel ter aanpassing van een centrale aan de beste beschikbare techniek worden aangemerkt. Hetzelfde geldt voor maatregelen inzake de controle en het toezicht op de emissies, mits zij vergezeld gaan van andere maatregelen die direct van invloed zijn op de emissies van de betrokken centrale.

Het Hof concludeert dat de Helleense Republiek de krachtens artikel 13 van richtlijn 84/360 op haar rustende verplichtingen niet is nagekomen.

B – Samenstelling van het Hof van Justitie

(Protocollaire rangorde op 18 januari 2005)

Eerste rij, van links naar rechts:

Rechter C. Gulmann; kamerpresidenten A. Borg Barthet; R. Silva de Lapuerta, A. Rosas en P. Jann; president van het Hof V. Skouris; kamerpresident C. W. A. Timmermans; eerste advocaat-generaal L. A. Geelhoed; kamerpresident K. Lenaerts; advocaat-generaal F. G. Jacobs.

Tweede rij, van links naar rechts:

Advocaat-generaal A. Tizzano; rechter N. Colneric; advocaat-generaal D. Ruiz-Jarabo Colomer; rechters J.-P. Puissechot en A. M. La Pergola; advocaat-generaal P. Léger; rechters R. Schintgen, S. von Bahr en J. N. Cunha Rodrigues.

Derde rij, van links naar rechts:

Rechters G. Arestis, P. Küris en K. Schiemann; advocaten-generaal J. Kokott, C. Stix-Hackl en L. M. Poiares P. Maduro; rechters J. Makarczyk en E. Juhász.

Vierde rij, van links naar rechts:

Rechters A. Ó Caoimh, U. Löhmus, J. Malenovský, M. Ilešič, J. Klučka en E. Levits; griffier R. Grass.

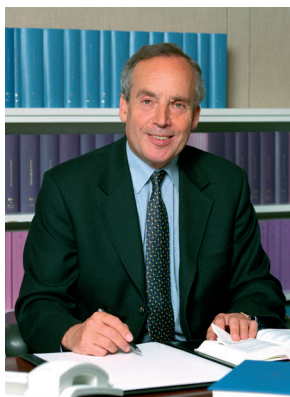
1. Leden van het Hof van Justitie

(in volgorde van ambtsaanvaarding)

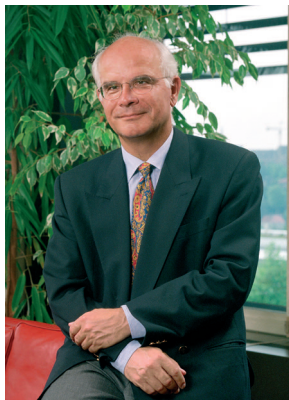
Vassilios Skouris

Geboren in 1948; gediplomeerde in de rechten van de vrije universiteit te Berlijn (1970); doctor in het staatsrecht en het administratief recht van de universiteit te Hamburg (1973); hoogleraar aan de universiteit te Hamburg (1972-1977); hoogleraar publiek recht aan de universiteit te Bielefeld (1978); hoogleraar publiek recht aan de universiteit te Thessaloniki (1982); minister van Binnenlandse Zaken (1989 en 1996); lid van het bestuurscomité van de universiteit van Kreta (1983-1987); directeur van het Centrum voor internationaal en Europees economisch recht te Thessaloniki (sinds 1997); voorzitter van de Griekse vereniging voor Europees recht (1992-1994); lid van het Grieks nationaal comité voor het onderzoek (1993-1995); lid van het Hoog comité voor de selectie van Griekse ambtenaren (1994-1996); lid van de wetenschappelijke raad van de Academie voor Europees recht te Trier (sinds 1995); lid van het bestuurscomité van de Griekse nationale school voor de magistratuur (1995-1996); lid van de wetenschappelijke raad van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1997-1999); lid van de Griekse economische en sociale raad in 1998; rechter in het Hof van Justitie sedert 8 juni 1999; president van het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Francis Geoffrey Jacobs

Geboren in 1939; Barrister; Queen's Counsel; ambtenaar bij het secretariaat van de Europese Commissie voor de mensenrechten; referendaris bij advocaat-generaal J.-P. Warner; hoogleraar Europees recht University of London; Directeur van het Centre of European Law, King's College London; auteur van diverse publicaties over het Europees recht; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 1988.

Claus Christian Gulmann

Geboren in 1942; ambtenaar bij het ministerie van Justitie; referendaris bij rechter M. Sørensen; hoogleraar internationaal publiekrecht en decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Kopenhagen; advocaat; voorzitter en lid van arbitragecolleges; lid van het college van administratief beroep; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie van 7 oktober 1991 tot 6 oktober 1994; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 1994.

Antonio Mario La Pergola

Geboren in 1931; hoogleraar constitutioneel recht, algemeen publiekrecht en rechtsvergelijking aan de universiteiten van Padua, Bologna en Rome; lid van de Hoge Raad voor de magistratuur (1976-1978); lid en voorzitter van het Constitutionele Hof (1986-1987); minister voor Communautaire aangelegenheden (1987-1989); lid van het Europees Parlement (1989-1994); rechter in het Hof van Justitie van 7 oktober tot 31 december 1994; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie van 1 januari 1995 tot 14 december 1999, rechter in het Hof van Justitie sedert 15 december 1999.

Jean-Pierre Puissochet

Geboren in 1936; lid van de Conseil d'État (Frankrijk); directeur en vervolgens directeur-generaal van de juridische dienst van de Raad van de Europese Gemeenschappen (1968-1973); directeur-generaal van het Agence nationale pour l'emploi (1973-1975); directeur algemeen beheer bij het ministerie van Industrie (1977-1979); directeur juridische Zaken bij de OESO (1979-1985); directeur van het Institut international d'administration publique (1985-1987); jurisconsulte, directeur juridische zaken bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1987-1994); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 1994.

Philippe Léger

Geboren in 1938; magistraat bij het ministerie van Justitie (1966-1970); kabinetschef en vervolgens technisch adviseur in het kabinet van de minister van Welzijn in 1976; technisch adviseur in het kabinet van de minister van Justitie (1976-1978); vice-directeur strafzaken en gratieverzoeken (1978-1983); raadsheer in de Cour d'appel de Paris (1983-1986); adjunct-directeur van het kabinet van de garde des Sceaux, minister van Justitie (1986); voorzitter van het Tribunal de grande instance de Bobigny (1986-1993); directeur van het Cabinet du ministre d'État, garde des Sceaux, ministre de la Justice, en advocaat-generaal bij de Cour d'appel de Paris (1993-1994); geassocieerd hoogleraar aan de universiteit René Descartes (Paris-V) (1988-1993); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 1994.

Peter Jann

Geboren in 1935; doctor in de rechtsgeleerdheid aan de Universiteit van Wenen (1957); benoeming tot rechter en plaatsing bij het Bondsministerie van Justitie (1961); Presserichter bij het Straf-Bezirksgericht Wenen (1963-1966); woordvoerder van het Bondsministerie van Justitie (1966-1970), vervolgens verschillende functies binnen de afdeling internationale zaken van dat ministerie; adviseur van de justitiële commissie en woordvoerder in het parlement (1973-1978); benoeming tot lid van het Constitutionele Hof (1978); permanente rechter-rapporteur bij dit Hof tot einde 1994; rechter in het Hof van Justitie sedert 19 januari 1995.

Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer

Geboren in 1949; rechter; magistraat van de Consejo General del Poder Judicial (Hoge Raad voor de magistratuur); hoogleraar; kabinetschef van de voorzitter van de Hoge Raad voor de magistratuur; rechter ad hoc bij het Europees Hof voor de rechten van de mens; magistraat van het Tribunal Supremo sedert 1996; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 19 januari 1995.

Romain Schintgen

Geboren in 1939; algemeen administrateur bij het ministerie van Arbeid; voorzitter van de Sociaal-economische Raad; bestuurder van de nationale krediet- en investeringsmaatschappij en van de Société européenne des satellites; regeringslid van het Comité van het Europees Sociaal Fonds, van het Raadgevend comité voor het vrije verkeer van werknemers en van het bestuur van de Europese stichting voor de verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden; rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 25 september 1989 tot 11 juli 1996; rechter in het Hof van Justitie sedert 12 juli 1996.

Ninon Colneric

Geboren in 1948; studies aan de universiteiten van Tübingen, München en Genève; na wetenschappelijk onderzoek in Londen, doctor in de rechtsgeleerdheid aan de universiteit te München; rechter bij het Arbeitsgericht Oldenburg; doceerbevoegdheid, behaald aan de universiteit te Bremen, in het arbeidsrecht, de rechtssociologie en het sociaal recht; plaatsvervangend hoogleraar aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteiten te Frankfurt en Bremen; president van het Landesarbeitsgericht Schleswig-Holstein (1989); medewerking, als deskundige, aan het project van de European Expert Service (EU) betreffende de hervorming van het arbeidsrecht in Kirgizië (1994-1995); professor honoris causa aan de universiteit te Bremen in het arbeidsrecht, in het bijzonder in het Europees arbeidsrecht; rechter in het Hof van Justitie sedert 15 juli 2000.

Stig von Bahr

Geboren in 1939; werkte bij de Parlementaire Ombudsman, het secretariaat-generaal van de Zweedse regering en op verschillende ministeries, onder andere als departementsråd bij het ministerie van Financiën; in 1981 benoemd tot rechter in de Kammarrätten (administratief gerecht in tweede aanleg) te Göteborg en in 1985 tot rechter in de Regeringsrätten (hoogste administratieve rechtscollege); werkte mee aan de totstandkoming van talrijke officiële rapporten, onder meer op het gebied van belastingwetgeving en boekhouding; was onder meer voorzitter van het comité inflatiecorrectie inkomstenbelasting, voorzitter van het comité boekhouding en speciaal rapporteur van het comité belastingvoorschriften betreffende eigenaren van kleine ondernemingen; was tevens voorzitter van de raad voor normen voor de boekhouding en lid van de raad voor de nationale rechterlijke administratie, alsmede lid van de raad van de financiële toezichthoudende autoriteit; heeft vele artikelen gepubliceerd, met name op het gebied van de belastingwetgeving; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Antonio Tizzano

Geboren in 1940; diverse docentschappen aan Italiaanse universiteiten; juridisch adviseur bij de permanente vertegenwoordiging van Italië bij de Europese Gemeenschappen (1984-1992); advocaat bij het Hof van Cassatie en andere hogere rechtscolleges; lid van de Italiaanse delegatie bij internationale onderhandelingen en intergouvernementele conferenties, waaronder die betreffende de Europese Akte en het Verdrag betreffende de Europese Unie; diverse publicaties; lid van de groep onafhankelijke deskundigen die is benoemd om de financiën van de Europese Commissie te onderzoeken (1999); hoogleraar Europees recht, directeur van het instituut voor internationaal en Europees recht van de universiteit te Rome; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

José Narciso da Cunha Rodrigues

Geboren in 1940; diverse ambten bij de rechterlijke macht (1964-1977); verschillende regeringsopdrachten met betrekking tot het verrichten en coördineren van studies betreffende de herziening van de rechterlijke organisatie; gevolmachtigde van de regering bij de Europese Commissie voor de rechten van de mens en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (1980-1984); deskundige in de stuurgroep voor de mensenrechten van de Raad van Europa (1980-1985); lid van de commissie voor de herziening van de wetboeken van strafrecht en strafvordering; Procurador-Geral da República (1984-2000); lid van het comité van toezicht van het Europees Bureau voor fraude-onderzoek van de Europese Unie (OLAF) (1999-2000); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Christiaan Willem Anton Timmermans

Geboren in 1941; referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1966-1969); ambtenaar bij de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1969-1977); doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit te Leiden); hoogleraar Europees recht aan de universiteit te Groningen (1977-1989); rechter-plaatsvervanger aan het Gerechtshof te Arnhem; diverse publicaties; adjunct directeur-generaal van de juridische dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1989-2000); hoogleraar Europees recht aan de universiteit te Amsterdam; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Leendert A. Geelhoed

Geboren in 1942; wetenschappelijk medewerker aan de universiteit te Utrecht (1970-1971); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1971-1974); raadadviseur bij het ministerie van Justitie (1975-1982); lid van de Wetenschappelijke Raad voor het regeringsbeleid (1983-1990); verschillende docentschappen; secretaris-generaal van het ministerie van Economische Zaken (1990-1997); secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken (1997-2000); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Christine Stix-Hackl

Geboren in 1957; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit te Wenen), postdoctorale studie Europees recht (Europacollege te Brugge); lid van de Oostenrijkse diplomatieke dienst (sinds 1982); deskundige voor EU-vraagstukken in de dienst Volkenrecht van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1985-1988); juridische dienst van de Commissie van de EG (1989); chef van de „juridische dienst – EU” van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1992-2000, gevolmachtigd minister); deelname aan de onderhandelingen betreffende de EER en de toetreding van de Oostenrijkse Republiek tot de EU, gemachtigde van de Oostenrijkse Republiek bij het Hof van Justitie van de EG vanaf 1995; consul-generaal van Oostenrijk te Zürich (2000); docentschappen en publicaties; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2000.

Allan Rosas

Geboren in 1948; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Turku (Finland); hoogleraar recht aan de universiteit van Turku (1978-1981) en de Åbo Akademi (Turku/Åbo) (1981-1996); directeur van het instituut voor de mensenrechten van deze universiteit (1985-1995); verschillende nationale en internationale academische vertrouwensposities; lid van wetenschappelijke genootschappen; coördinatie van verscheidene nationale en internationale onderzoeksprojecten en -programma's op het gebied van onder meer Europees recht, internationaal recht, rechten van de mens en grondrechten, constitutioneel recht en vergelijkend bestuursrecht; vertegenwoordiger van de Finse regering als lid of adviseur van Finse delegaties naar diverse internationale conferenties en bijeenkomsten; expert inzake het Finse juridische leven, onder meer in juridische commissies van de regering en het parlement van Finland, alsmede bij de Verenigde Naties, de Unesco, de Organisatie voor veiligheid en samenwerking in Europa (OVSE) en de Raad van Europa; sinds 1995 juridisch hoofdadviseur bij de juridische dienst van de Europese Commissie, belast met externe betrekkingen; sinds maart 2001 adjunct-directeur-generaal van de juridische dienst van de Europese Commissie; rechter in het Hof van Justitie sedert 17 januari 2002.

Rosario Silva de Lapuerta

Geboren in 1954; licenciat in de rechten (Universidad Complutense de Madrid); abogado del Estado te Malaga; abogado del Estado in de juridische dienst van het ministerie van Verkeer, Toerisme en Communicatie, vervolgens in de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken; abogado del Estado-Jefe van de juridische dienst van de Staat, belast met de procedures voor het Hof van Justitie, en adjunct directeur-generaal van de dienst communautaire en internationale juridische bijstand van de Abogacia General del Estado (ministerie van Justitie); lid van de reflexiegroep van de Commissie over de toekomst van een stelsel van communautaire rechtspraak; hoofd van de Spaanse delegatie van de groep „Amis de la Présidence” voor de hervorming van het stelsel van communautaire rechtspraak in het verdrag van Nice en van de ad hoc groep „Hof van Justitie” van de Raad; hoogleraar gemeenschapsrecht aan de Diplomaten school te Madrid; mededirecteur van het tijdschrift „Noticias de la Unión Europea”; rechter in het Hof van Justitie sinds 7 oktober 2003.

Koen Lenaerts

Geboren in 1954; licentiaat en doctor in de Rechten (Katholieke Universiteit Leuven); Master of Laws, Master in Public Administration (Harvard University); assistent (1979-1983), vervolgens hoogleraar Europees recht aan de Katholieke Universiteit Leuven (sinds 1983); referendaris bij het Hof van Justitie (1984-1985); professor aan het Europacollege te Brugge (1984-1989); advocaat te Brussel (1986-1989); gasthoogleraar aan de Harvard Law School (1989); rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 25 september 1989 tot 6 oktober 2003; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Juliane Kokott

Geboren in 1957; rechtenstudie (Universiteiten van Bonn en Genève); LL.M. (American University, Washington DC); doctor in de rechtsgeleerdheid (Universiteit van Heidelberg, 1985; Universiteit van Harvard, 1990); gasthoogleraar aan Berkeley University (1991); hoogleraar Duits en buitenlands publiekrecht, internationaal recht en Europees recht aan de Universiteiten van Augsburg (1992), Heidelberg (1993) en Düsseldorf (1994); plaatsvervangend rechter voor de Duitse regering in het Hof voor Conciliatie en Arbitrage binnen de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE); vice-voorzitster van de federale wetenschappelijke Beirat globale Umweltveränderungen (WGBU, 1996); hoogleraar volkenrecht, internationaal economisch recht en Europees recht aan de Universiteit van St. Gallen (1999); directeur van het instituut voor Europees en internationaal economisch recht van de Universiteit van St. Gallen (2000); adjunct directeur van het master of businesslaw-program van de universiteit van St. Gallen (2001); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Luís Miguel Poiares Pessoa Maduro

Geboren in 1967; licentiaat in de rechtsgeleerdheid (Universiteit van Lissabon, 1990); wetenschappelijk medewerker (Europees universitair instituut, 1991); doctor in de rechtsgeleerdheid (Europees universitair instituut te Florence, 1996); gasthoogleraar (Europa college van Natolin; Instituut Ortega y Gasset te Madrid; Portugese katholieke universiteit; Instituut voor Europese studies te Macao); hoogleraar (Universidade Nova te Lissabon, 1997); Fulbright Visiting Research Fellow (Universiteit van Harvard, 1998); mededirecteur van de Academie de droit commercial international; mede-editeur (Hart Series on European Law and Integration, European Law Journal) en lid van het redactiecomité van verschillende juridische tijdschriften; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Konrad Hermann Theodor Schiemann

Geboren in 1937; rechtenstudie aan de universiteit van Cambridge; Barrister (1964-1980); Queen's Counsel (1980-1986); Justice of the High Court of England and Wales (1986-1995); Lord Justice of Appeal (1995-2003); Bencher sinds 1985 en Treasurer in 2003 van de Honourable Society of the Inner Temple; rechter in het Hof van Justitie sedert 8 januari 2004.

Jerzy Makarczyk

Geboren in 1938; doctor in de rechtsgeleerdheid (1966); hoogleraar internationaal publiekrecht (1974); Senior Visiting Fellow aan de universiteit te Oxford (1985), hoogleraar aan de internationale christelijke universiteit van Tokyo (1988); auteur van diverse publicaties over internationaal publiekrecht, gemeenschapsrecht en de rechten van de mens; lid van verscheidene geleerde genootschappen met betrekking tot internationaal recht, Europees recht en de rechten van de mens; onderhandelaar van de Poolse regering voor de terugtrekking van de Russische troepen uit het grondgebied van de Republiek Polen; onderstaatssecretaris, vervolgens staatssecretaris van Buitenlandse Zaken (1989-1992); hoofd van de Poolse delegatie bij de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties; rechter in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (1992-2002); voorzitter van het instituut voor internationaal recht (2003); adviseur van de president van de Republiek Polen voor buitenlandse politiek en rechten van de mens (2002-2004); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Pranas Kūris

Geboren in 1938; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Vilnius (1961); kandidaat in de rechtswetenschappen, universiteit van Moskou (1965); staatsdoctoraat (Dr. hab), universiteit van Moskou (1973); stagiair bij het Institut des Hautes Études Internationales (directeur: prof. Ch. Rousseau), universiteit van Parijs (1967-1968); gewoon lid van de Academie van Wetenschappen van Litouwen (1996); doctor honoris causa van de universiteit Rechtsgeleerdheid van Litouwen (2001); verschillende docentschappen en administratieve taken bij de universiteit te Vilnius (1961-1990); docent, hoogleraar, hoogleraar internationaal publiekrecht, decaan van de faculteit Rechtsgeleerdheid; verscheidene posten in de regering, de diplomatieke dienst en de magistratuur van Litouwen; minister van Justitie (1990-1991), staatsraad (1991), ambassadeur van de Republiek Litouwen voor België, Luxemburg en Nederland (1992-1994); rechter in het (voormalige) Europese Hof voor de Rechten van de Mens (juni 1994-november 1998); rechter in het Hooggerechtshof van Litouwen en voorzitter van dit gerechtshof (december 1994-oktober 1998); rechter in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (sinds november 1998); deelname aan verschillende internationale conferenties; lid van de delegatie van de Republiek Litouwen bij onderhandelingen met de USSR (1990-1992); auteur van diverse publicaties (ongeveer 200); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Endre Juhász

Geboren in 1944; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Szeged, Hongarije (1967); ingangsexamen bij de Hongaarse balie (1970); postdoctorale studie vergelijkend recht aan de universiteit te Straatsburg, Frankrijk (1969, 1970, 1971, 1972); ambtenaar bij de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Handel (1966-1974), directeur Wetgeving (1973-1974); eerste handelsattaché bij de ambassade van Hongarije te Brussel, verantwoordelijk voor communautaire aangelegenheden (1974-1979); directeur bij het ministerie van Buitenlandse Handel (1979-1983); eerste handelsattaché, vervolgens handelsadviseur bij de ambassade van Hongarije te Washington DC, Verenigde Staten (1983-1989); directeur-generaal bij het ministerie van Handel en bij het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen (1989-1991); hoofdonderhandelaar bij de associatieovereenkomst tussen Hongarije en de Europese Gemeenschappen en hun lidstaten (1990-1991); secretaris-generaal van het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen, hoofd van de dienst Europese aangelegenheden (1992); staatssecretaris bij het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen (1993-1994); staatssecretaris, voorzitter van de dienst Europese aangelegenheden, ministerie van Industrie en Handel (1994); buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur, hoofd van de diplomatieke missie van de Republiek Hongarije bij de Europese Unie (januari 1995-mei 2003); hoofdonderhandelaar bij de toetreding van de Republiek Hongarije tot de Europese Unie (juli 1998-april 2003); minister zonder portefeuille voor de coördinatie van de Europese integratie (sinds mei 2003); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

George Arestis

Geboren in 1945; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Athene (1968); M. A. Comparative Politics and Government, universiteit van Kent te Canterbury (1970); uitoefening van het beroep van advocaat te Cyprus (1972-1982); benoeming tot rechter in de arrondissementsrechtbank (1982); bevordering tot president van de arrondissementsrechtbank (1995); administratief president van de arrondissementsrechtbank van Nicosia (1997-2003); rechter in het Hooggerechtshof van Cyprus (2003); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Anthony Borg Barthet U.O.M.

Geboren in 1947; doctor in de rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta (1973); in Maltese overheidsdienst getreden als Notary to Government in 1975; adviseur van de Republiek in 1978, hoofdadviseur van de Republiek in 1979, adjunct-procureur-generaal in 1988 en benoemd tot procureur-generaal door de president van Malta in 1989; deeltijds docent burgerlijk recht aan de universiteit van Malta (1985-1989); lid van de Raad van de universiteit van Malta (1998-2004); lid van de commissie voor rechtsbedeling (1994-2004); lid van de raad van gouverneurs van het Centrum voor arbitrage van Malta (1998-2004); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Marko Ilešič

Geboren in 1947; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Ljubljana); specialisatie vergelijkend recht (universiteiten van Straatsburg en Coimbra); advocaat bij de balie; rechter bij de arbeidsrechtbank van Ljubljana (1975-1986); president van de rechtbank voor sportaangelegenheden (1978-1986); arbiter bij de arbitrage-instantie van de verzekeringsmaatschappij Triglav (1990-1998); president van de arbitragekamer van de Beurs (sinds 1995); arbiter bij de arbitrage-instantie van de Beurs (sinds 1998); arbiter bij de Kamer van Koophandel van Joegoslavië (tot 1991) en van Slovenië (sinds 1991); arbiter bij de Internationale Kamer van Koophandel te Parijs; rechter bij de beroepscommissie van de UEFA (sinds 1988) en van de FIFA (sinds 2000); voorzitter van het Verbond van verenigingen van Sloveense juristen; lid van de International Law association, van het International Maritime Committee en van verscheidene andere internationale juridische verenigingen; hoogleraar burgerlijk recht, handelsrecht en internationaal privaatrecht; decaan van de faculteit Rechtsgeleerdheid van de universiteit te Ljubljana; auteur van vele juridische publicaties; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Jiří Malenovský

Geboren in 1950; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit Karlova te Praag (1975); hoofdassistent (1974-1990), vice-decaan (1989-1991) en hoofd van het departement Internationaal recht en Europees recht (1990-1992) aan de universiteit Masarykova te Brno; rechter in het Tsjechoslowaaks Constitutioneel Hof (1992); ambassadeur bij de Raad van Europa (1993-1998); voorzitter van het Comité van afgevaardigden van de ministers van de Raad van Europa (1995); directeur-generaal bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1998-2000); voorzitter van de Tsjechische en Slowaakse afdeling van de International Law Association (1999-2001); rechter in het Constitutioneel Hof (2000-2004); lid van de Raad Wetgeving (1998-2000); lid van het Permanent Hof van arbitrage te Den Haag (sinds 2000); hoogleraar internationaal publiekrecht aan de universiteit Masarykova te Brno (2001); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Ján Klučka

Geboren in 1951; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Bratislava (1974); hoogleraar internationaal recht aan de universiteit van Košice (sinds 1975); rechter in het Constitutioneel Hof (1993); lid van het Permanent Hof van arbitrage te Den Haag (1994); lid van de Commissie van Venetië (1994); voorzitter van de Slowaakse vereniging van internationaal recht (2002); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Uno Lõhmus

Geboren in 1952; doctor in de rechtsgeleerdheid (1986); lid van de balie (1977-1998); gasthoogleraar strafrecht aan de universiteit van Tartu; rechter in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (1994-1998); president van het Hooggerechtshof van Estland (1998-2004); lid van de juridische commissie van de Grondwet; adviseur bij de werkgroep voor opstelling van het strafwetboek; lid van de werkgroep voor opstelling van het wetboek van strafvordering; auteur van verscheidene publicaties over de rechten van de mens en het grondwettelijk recht; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Egils Levits

Geboren in 1955; gediplomeerde in de rechten en de politieke wetenschappen van de universiteit van Hamburg; wetenschappelijk medewerker aan de faculteit Rechtsgeleerdheid van de universiteit van Kiel; adviseur van het Letse Parlement op het gebied van internationaal recht, grondwettelijk recht en wetshervorming; ambassadeur van Letland in Duitsland en in Zwitserland (1992-1993), in Oostenrijk, in Zwitserland en in Hongarije (1994-1995); vice-eerste minister en minister van Justitie, waarnemend voor de minister van Buitenlandse Zaken (1993-1994); bemiddelaar bij het Hof voor Conciliatie en Arbitrage binnen de OVSE (sinds 1997); lid van het Permanent Hof van arbitrage (sinds 2001); in 1995 benoemd tot rechter in het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, herbenoemd in 1998 en 2001; vele publicaties op het gebied van grondwettelijk recht en administratief recht, wetshervorming en gemeenschapsrecht; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Aindrias Ó Caoimh

Geboren in 1950; bachelor civiel recht (National University of Ireland, University College Dublin, 1971); Barrister (King's Inns, 1972); diploma hogere studies Europees recht (University College Dublin, 1977); Barrister bij de Ierse balie (1972-1999); docent Europees recht (King's Inn, Dublin); Senior Counsel (1994-1999); vertegenwoordiger van de Ierse regering in tal van zaken voor het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen; rechter in de High Court van Ierland (sinds 1999); bestuurslid van de Honourable Society of King's Inns (sinds 1999); vice-president van de Ierse Vereniging voor Europees recht; lid van de Vereniging voor Internationaal Recht (Ierse afdeling); zoon van Andreas O'Keeffe (Aindrias Ó Caoimh), rechter in het Hof van Justitie (1974-1985); rechter in het Hof van Justitie sedert 13 oktober 2004.

Roger Grass

Geboren in 1948; afgestudeerd aan het Institut d'études politiques te Parijs, en „diplôme d'études supérieures" publiek recht; substituut van de procureur de la République bij het Tribunal de grande instance de Versailles; hoofdadministrateur bij het Hof van Justitie; secretaris-generaal van het algemeen parket van de Cour d'appel de Paris; kabinet van de garde des Sceaux, minister van Justitie; referendaris van de president van het Hof van Justitie; griffier van het Hof van Justitie sedert 10 februari 1994.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Hof van Justitie in 2005

In 2005 hebben zich geen wijzigingen in de samenstelling van het Hof van Justitie voorgedaan.

3. Protocollaire rangorde

van 1 januari tot en met 6 oktober 2005

V. Skouris, president
P. Jann, president van de Eerste kamer
C. W. A. Timmermans, president van de Tweede kamer
A. Rosas, president van de Derde kamer
L. A. Geelhoed, eerste advocaat-generaal
R. Silva de Lapuerta, president van de Vijfde kamer
K. Lenaerts, president van de Vierde kamer
A. Borg Barthet, president van de Zesde kamer
F. G. Jacobs, advocaat-generaal
C. Gulmann, rechter
A. M. La Pergola, rechter
J.-P. Puissochet, rechter
P. Léger, advocaat-generaal
D. Ruiz-Jarabo Colomer, advocaat-generaal
R. Schintgen, rechter
N. Colneric, rechter
S. von Bahr, rechter
A. Tizzano, advocaat-generaal
J. N. Cunha Rodrigues, rechter
C. Stix-Hackl, advocaat-generaal
J. Kokott, advocaat-generaal
L. M. Poiares P. Maduro, advocaat-generaal
K. Schiemann, rechter
J. Makarczyk, rechter
P. Küris, rechter
E. Juhász, rechter
G. Arestis, rechter
M. Ilešič, rechter
J. Malenovský, rechter
J. Klučka, rechter
U. Lohmus, rechter
E. Levits, rechter
A. Ó Caoimh, rechter

R. Grass, griffier

van 7 oktober tot en met 31 december 2005

V. Skouris, president
P. Jann, president van de Eerste kamer
C. W. A. Timmermans, president van de Tweede kamer
A. Rosas, president van de Derde kamer
C. Stix-Hackl, eerste advocaat-generaal
K. Schiemann, president van de Vierde kamer
J. Makarczyk, president van de Vijfde kamer
J. Malenovský, president van de Zesde kamer
F. G. Jacobs, advocaat-generaal
C. Gulmann, rechter
A. M. La Pergola, rechter
J.-P. Puissochet, rechter
P. Léger, advocaat-generaal
D. Ruiz-Jarabo Colomer, advocaat-generaal
R. Schintgen, rechter
N. Colneric, rechter
S. von Bahr, rechter
A. Tizzano, advocaat-generaal
J. N. Cunha Rodrigues, rechter
L. A. Geelhoed, advocaat-generaal
R. Silva de Lapuerta, rechter
K. Lenaerts, rechter
J. Kokott, advocaat-generaal
L. M. Poiares P. Maduro, advocaat-generaal
P. Küris, rechter
E. Juhász, rechter
G. Arestis, rechter
A. Borg Barthet, rechter
M. Ilešič, rechter
J. Klučka, rechter
U. Löhmus, rechter
E. Levits, rechter
A. Ó Caoimh, rechter

R. Grass, griffier

4. Gewezen leden van het Hof van Justitie

Pilotti Massimo, rechter (1952-1958), president van 1952 tot 1958
Serrarens Petrus, Josephus, Servatius, rechter (1952-1958)
Riese Otto, rechter (1952-1963)
Delvaux Louis, rechter (1952-1967)
Rueff Jacques, rechter (1952-1959 et 1960-1962)
Hammes Charles Léon, rechter (1952-1967), president van 1964 tot 1967
Van Kleffens Adrianus, rechter (1952-1958)
Lagrange Maurice, advocaat-generaal (1952-1964)
Roemer Karl, advocaat-generaal (1953-1973)
Rossi Rino, rechter (1958-1964)
Donner Andreas Matthias, rechter (1958-1979), president van 1958 tot 1964
Catalano Nicola, rechter (1958-1962)
Trabucchi Alberto, rechter (1962-1972), vervolgens advocaat-generaal (1973-1976)
Lecourt Robert, rechter (1962-1976), president van 1967 tot 1976
Strauss Walter, rechter (1963-1970)
Monaco Riccardo, rechter (1964-1976)
Gand Joseph, advocaat-generaal (1964-1970)
Mertens de Wilmars Josse J., rechter (1967-1984), president van 1980 tot 1984
Pescatore Pierre, rechter (1967-1985)
Kutscher Hans, rechter (1970-1980), president van 1976 tot 1980
Dutheillet de Lamothe Alain Louis, advocaat-generaal (1970-1972)
Mayras Henri, advocaat-generaal (1972-1981)
O'Dalaigh Cearbhall, rechter (1973-1974)
Sørensen Max, rechter (1973-1979)
Mackenzie Stuart Alexander J., rechter (1973-1988), president van 1984 tot 1988
Warner Jean-Pierre, advocaat-generaal (1973-1981)
Reischl Gerhard, advocaat-generaal (1973-1981)
O'Keeffe Aindrias, rechter (1975-1985)
Capotorti Francesco, rechter (1976), vervolgens advocaat-generaal (1976-1982)
Bosco Giacinto, rechter (1976-1988)
Touffait Adolphe, rechter (1976-1982)
Koopmans Thymen, rechter (1979-1990)
Due Ole, rechter (1979-1994), president van 1988 tot 1994
Everling Ulrich, rechter (1980-1988)
Chloros Alexandros, rechter (1981-1982)
Slynn Sir Gordon, advocaat-generaal (1981-1988), vervolgens rechter (1988-1992)
Rozès Simone, advocaat-generaal (1981-1984)
VerLoren van Themaat Pieter, advocaat-generaal (1981-1986)
Grévisse Fernand, rechter (1981-1982 en 1988-1994)
Bahlmann Kai, rechter (1982-1988)
Mancini G. Federico, advocaat-generaal (1982-1988), vervolgens rechter (1988-1999)
Galmot Yves, rechter (1982-1988)
Kakouris Constantinos, rechter (1983-1997)
Lenz Carl Otto, advocaat-generaal (1984-1997)

Darmon Marco, advocaat-generaal (1984-1994)
Joliet René, rechter (1984-1995)
O'Higgins Thomas Francis, rechter (1985-1991)
Schockweiler Fernand, rechter (1985-1996)
Mischo Jean, advocaat-generaal (1986-1991 en 1997-2003)
De Carvalho Moithinho de Almeida José Carlos, rechter (1986-2000)
Da Cruz Vilaça José Luis, advocaat-generaal (1986-1988)
Rodríguez Iglesias Gil Carlos, rechter (1986-2003), president van 1994 tot 2003
Diez de Velasco Manuel, rechter (1988-1994)
Zuleeg Manfred, rechter (1988-1994)
Van Gerven Walter, advocaat-generaal (1988-1994)
Tesauro Giuseppe, advocaat-generaal (1988-1998)
Kapteyn Paul Joan George, rechter (1990-2000)
Murray John L., rechter (1991-1999)
Edward David Alexander Ogilvy, rechter (1992-2004)
Cosmas Georges, advocaat-generaal (1994-2000)
Hirsch Günter, rechter (1994-2000)
Elmer Michael Bendik, advocaat-generaal (1994-1997)
Ragnemalm Hans, rechter (1995-2000)
Sevón Leif, rechter (1995-2002)
Fennelly Nial, advocaat-generaal (1995-2000)
Wathelet Melchior, rechter (1995-2003)
Ioannou Krateros, rechter (1997-1999)
Alber Siegbert, advocaat-generaal (1997-2003)
Saggio Antonio, advocaat-generaal (1998-2000)
O'Kelly Macken Fidelma, rechter (1999-2004)

— Presidenten

Pilotti Massimo (1952-1958)
Donner Andreas Matthias (1958-1964)
Hammes Charles Léon (1964-1967)
Lecourt Robert (1967-1976)
Kutscher Hans (1976-1980)
Mertens de Wilmars Josse J. (1980-1984)
Mackenzie Stuart Alexander John (1984-1988)
Due Ole (1988-1994)
Rodríguez Iglesias Gil Carlos (1994-2003)

— Griffiers

Van Houtte Albert (1953-1982)
Heim Paul (1982-1988)
Giraud Jean-Guy (1988-1994)

Hoofdstuk II

Het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen

A – De werkzaamheden van het Gerecht van eerste aanleg in 2005

door Bo Vesterdorf, president

2005 was voor het Gerecht van eerste aanleg een jaar van belangrijke ontwikkelingen met betrekking tot de omvang en de vorm van de aanhangig gemaakte geschillen.

Uit de gerechtelijke statistieken voor 2005 blijkt allereerst een zeer grote stijging van het aantal afgedane zaken. In 2005 heeft het Gerecht namelijk 610 zaken afgedaan, een stijging met 69 % in vergelijking met het vorige jaar, waarin 361 zaken waren afgedaan. Deze grote stijging is echter relatief, want 117 van de in 2005 door het Gerecht afgedane zaken zijn verwezen naar het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie. Deze verwijzing buiten beschouwing gelaten, vertoont het aantal afgedane zaken toch nog een grote stijging (37 %) tegenover 2004. Zoals in de voorgaande jaren zijn de meeste zaken (83 %) in 2005 afgedaan door een kamer met drie rechters. 10 % van de zaken is afgedaan door een kamer met vijf rechters en 1 % door een alleensprekend rechter van het Gerecht. Verder heeft de Grote kamer van het Gerecht (samengesteld uit elf rechters) in 2005 zijn eerste arresten gewezen in zes zaken betreffende tegen de Gemeenschap gerichte beroepen tot schadevergoeding (infra, deel III).

Deze zeer grote toename van het aantal afgedane zaken, die grotendeels te danken is aan de komst van tien nieuwe rechters in 2004, ging in 2005 gepaard met een daling van het aantal nieuwe zaken. Dit aantal bedroeg 469, tegenover 536 in 2004, een daling met 12 %. Ook deze daling is relatief: in 2004 waren namelijk 21 zaken door het Hof verwezen ten gevolge van de bevoegdheidsoverdracht waardoor het Gerecht uitspraak kan doen op rechtstreekse beroepen van lidstaten. Het aantal nieuwe zaken is in werkelijkheid teruggevallen tot het niveau van 2003 (466 zaken). Verder heeft het aantal zaken met betrekking tot het gemeenschapsmerk zich gestabiliseerd: in 2005 zijn 98 zaken aanhangig gemaakt (tegenover 110 in 2004), hetgeen niettemin, zoals het vorige jaar, ongeveer 20 % van het aantal nieuwe zaken vertegenwoordigt. Het aantal ambtenarenzaken is daarentegen zowel in absolute (151 zaken, tegenover 146 in 2004) als relatieve cijfers (32 % tegenover 27 % het vorige jaar) blijven stijgen.

Eind 2005 waren 1 033 zaken aanhangig, een daling met 141 of 12 % in vergelijking met het vorige jaar. Na de verwijzing van 117 zaken naar het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie zijn nog 152 ambtenarenzaken aanhangig bij het Gerecht van eerste aanleg, hetgeen overeenkomt met iets meer dan een jaar gerechtelijke werkzaamheid op dit gebied.

Zo de gerechtelijke statistieken voor 2005 een zeer bemoedigend beeld geven van de doorstroming van de zaken, is de gemiddelde procesduur in 2005 toch vrij sterk gestegen: afgezien van ambtenarenzaken en geschillen inzake intellectuele eigendom, bedraagt hij thans 25,6 maanden (tegenover 22,6 maanden in 2004).

Bij de analyse van de statistieken van dit jaar moet ook voor ogen worden gehouden dat de oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie vanaf volgend jaar een belangrijke invloed zal hebben op het aantal en het profiel van de bij het Gerecht aanhangige geschillen, waardoor het Gerecht zich meer zal kunnen concentreren

op bepaalde economische geschillen. Het Gerecht voor ambtenarenzaken is de eerste rechtsprekende kamer die in eerste aanleg kennis neemt van bepaalde categorieën van beroepen in specifieke aangelegenheden, zoals sinds de inwerkingtreding van het Verdrag van Nice mogelijk wordt gemaakt door artikel 225 A EG. De zeven nieuwe rechters van dat Gerecht, dat is toegevoegd aan het Gerecht van eerste aanleg, hebben op 5 oktober 2005 de eed afgelegd. Op 2 december 2005 heeft de president van het Hof van Justitie vastgesteld dat het Gerecht voor ambtenarenzaken regelmatig was samengesteld. Dit besluit is op 12 december 2005 bekendgemaakt in het *Publicatieblad van de Europese Unie*¹. Bijgevolg zijn overeenkomstig besluit 2004/752/EG, Euratom van de Raad van 2 november 2004 tot instelling van een Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie² 117 zaken die aanvankelijk aanhangig waren gemaakt bij het Gerecht van eerste aanleg, maar waarvan de schriftelijke procedure nog niet was beëindigd, bij beschikkingen van 15 december 2005 verwezen naar het Gerecht voor ambtenarenzaken.

Ten gevolge van de oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft het Gerecht zijn Reglement voor de procesvoering gewijzigd en daarin bepalingen opgenomen betreffende de hogere voorziening tegen beslissingen van deze nieuwe rechterlijke instantie³. Tegelijkertijd zijn de bepalingen betreffende de kosteloze rechtsbijstand (thans „rechtsbijstand” genoemd) aangepast aan richtlijn 2003/8/EG van de Raad van 27 januari 2003 tot verbetering van de toegang tot de rechter bij grensoverschrijdende geschillen, door middel van gemeenschappelijke minimumvoorschriften betreffende rechtsbijstand bij die geschillen⁴, en zijn andere bepalingen van het Reglement aangepast of is de strekking ervan verduidelijkt, met name door de versnelde procedure van artikel 76 bis van het Reglement te versoepelen. Wat deze laatste bepaling betreft, zijn in 2005 twaalf verzoeken om een versnelde procedure ingediend, waarvan er zes zijn ingewilligd. Afgezien van doorhalingen, heeft het Gerecht in 2005 verder drie zaken afgedaan via deze procedure.⁵ De versnelde procedure heeft eens te meer haar doeltreffendheid bewezen, aangezien al die zaken zijn afgedaan binnen een termijn van niet meer dan zeven maanden.⁶

Naast de ingrijpende wijziging die bestaat in de toevoeging aan het Gerecht van de eerste rechterlijke kamer waarin het Verdrag van Nice voorziet, heeft het Gerecht van eerste aanleg op 6 oktober 2005 een andere belangrijke bladzijde omgedraaid. Hans Jung heeft immers zijn ambt van griffier van het Gerecht neergelegd, dat hij vervulde sinds de oprichting van het Gerecht in 1989. Tijdens de plechtige zitting ter gelegenheid van zijn vertrek werd hem hulde gebracht voor zijn onschatbare bijdrage tot de oprichting en latere ontwikkeling van het Gerecht. Tegelijkertijd legde zijn opvolger Emmanuel Coulon de eed af.

¹ PB L 325, blz. 1.

² PB L 333, blz. 7.

³ Wijziging van het Reglement voor de procesvoering van het Gerecht van eerste aanleg, vastgesteld op 12 oktober 2005 (PB L 298, blz. 1).

⁴ PB L 26, blz. 41.

⁵ Beschikking Gerecht van 10 januari 2005, Spanje/Commissie, T-209/04; arresten Gerecht van 21 september 2005, EDP/Commissie, T-87/05, en 23 november 2005, Verenigd Koninkrijk/Commissie, T-178/05, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁶ Idem.

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste ontwikkelingen van de rechtspraak: eerst worden bepaalde algemene procedurele kwesties behandeld (I), daarna de wettigheidscontrole (II), de geschillen inzake schadevergoeding (III) en de korte gedingen (IV).

I. *Procedurele kwesties*

a) *Interventie*

Volgens artikel 40, vierde alinea, van het Statuut van het Hof, dat van toepassing is op de procedure voor het Gerecht, kunnen de conclusies van het verzoek tot tussenkomst slechts strekken tot ondersteuning van de conclusies van een der partijen. Verder bepaalt artikel 116, lid 3, van het Reglement voor de procesvoering van het Gerecht dat de interveniënt het geding aanvaardt in de stand waarin het zich op het ogenblik van zijn interventie bevindt. Met betrekking tot deze twee bepalingen, waarvan de toepassing niet eenvoudig is, bestaat een overvloedige rechtspraak⁷, die dit jaar met twee arresten is aangevuld.

In de zaak **VKI/Commissie** voerden de interveniënten argumenten aan die niet waren aangevoerd door de Commissie, wier conclusies zij ondersteunden, en die, zo zij gegrond waren geacht, zouden hebben geleid tot nietigverklaring van het bestreden besluit, het tegengestelde resultaat van wat de Commissie beoogde.⁸ Het Gerecht leidde daaruit af dat die argumenten het kader van het geding wijzigden en derhalve niet-ontvankelijk waren.

In de zaak **Regione autonoma della Sardegna/Commissie** voerden bepaalde interveniënten aan de zijde van verzoekster middelen aan die verzoekster niet had aangevoerd.⁹ De Commissie betwistte de ontvankelijkheid van deze middelen en stelde dat interveniënten hoe dan ook niet het recht hebben andere middelen aan te voeren dan de partij wier conclusies zij ondersteunen. In het arrest was het Gerecht niettemin van oordeel dat zij hun eigen middelen mogen aanvoeren „voorzover deze de conclusies ondersteunen van één der partijen en niet volkomen losstaan van de overwegingen waarop het geschil is gebaseerd zoals dat is ontstaan tussen de verzoekende partij en de verwerende partij, hetgeen zou leiden tot een wijziging van het voorwerp ervan”. Ofschoon zij verschilden van de middelen van verzoekster hielden bepaalde middelen van de interveniënten in casu wel degelijk verband met het voorwerp van het geschil, zodat zij konden worden aangevoerd voor het Gerecht.

⁷ Zie bijvoorbeeld arrest Hof van 23 februari 1961, De Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg/Hoge Autoriteit, 30/59, Jurispr. blz. 1, 37, en arrest Gerecht van 3 april 2003, Royal Philips Electronics/Commissie, T-119/02, Jurispr. blz. II-1433, punten 203 en 212.

⁸ Arrest Gerecht van 13 april 2005, Verein für Konsumenteninformation/Commissie, T-2/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁹ Arrest Gerecht van 15 juni 2005, Regione autonoma della Sardegna/Commissie, T-171/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

b) *Ambtshalve aanvoeren van middelen*

In 2005 volgde het Gerecht de klassieke benadering van de beginselen inzake het ambtshalve aanvoeren van middelen van openbare orde.

In de zaak **Freistaat Thüringen/Commissie** bracht een feitelijke onjuistheid van de Commissie het Gerecht ertoe ambtshalve het middel van gebrekkige motivering op te werpen.¹⁰ In de zaak **Suproco/Commissie** voerde het Gerecht ambtshalve twee motiveringsgebreken aan met betrekking tot een beschikking van de Commissie waarbij een afwijking van bepaalde oorsprongsregels voor suiker uit de Nederlandse Antillen werd geweigerd.¹¹ In de zaak **CIS/Commissie** ten slotte voerde het ambtshalve de gebrekkige motivering aan van een beschikking inzake de intrekking van bijstand van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), omdat in de beschikking geen uitspraak werd gedaan over verschillende feiten en argumenten die essentieel waren voor het onderzoek van de gegrondheid aan de hand van de door verzoekster aangevoerde middelen.¹²

In het arrest **Corsica Ferries France/Commissie** besliste het Gerecht dat een schending van de rechten van de verdediging geen schending van wezenlijke vormvoorschriften oplevert en dus niet ambtshalve moet worden opgeworpen. Daarmee bevestigde het de rechtspraak die reeds is vermeld in het Jaarverslag 2004.¹³ In dezelfde zin weigerde het Gerecht in het arrest **Common Market Fertilizers/Commissie** zelf een exceptie van onwettigheid op te werpen tegen een bepaling van de douanewetgeving, aangezien die niet was gebaseerd op onbevoegdheid van de auteur van de bestreden handeling.¹⁴

c) *Verwijdering van stukken uit het dossier*

In de zaak **Gollnisch e.a./Parlement** legden verzoekers aan het Gerecht een advies van de juridische dienst van het Parlement voor het bureau van deze instelling over. Het Parlement verzocht om dit stuk uit het dossier te verwijderen. Door het verzoek van het Parlement in te willigen, bevestigde het Gerecht de thans vaste rechtspraak, dat het in strijd zou zijn met het algemeen belang, dat meebrengt dat de instellingen gebruik moeten

¹⁰ Arrest Gerecht van 19 oktober 2005, Freistaat Thüringen/Commissie, T-318/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹¹ Arrest Gerecht van 22 september 2005, Suproco/Commissie, T-101/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹² Arrest Gerecht van 22 juni 2005, CIS/Commissie, T-102/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹³ Arrest Gerecht van 15 juni 2005, Corsica Ferries France/Commissie, T-349/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, gebaseerd op arrest Gerecht van 8 juli 2004, JFE Engineering/Commissie, T-67/00, T-68/00, T-71/00 en T-78/00 (hogere voorziening ingesteld, C-403/04 P en C-405/04 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, punt 425.

¹⁴ Arrest Gerecht van 27 september 2005, Common Market Fertilizers/Commissie, T-134/03 en T-135/03 (hogere voorziening ingesteld, C-443/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

kunnen maken van in volledige onafhankelijkheid gegeven adviezen van hun juridische dienst, indien werd aanvaard dat dergelijke interne documenten door andere personen dan de diensten op wier verzoek zij zijn opgesteld, kunnen worden overgelegd zonder toestemming van de betrokken instelling of zonder bevel van de rechter.¹⁵

In de zaak **Entorn/Commissie** wees het Gerecht daarentegen het verzoek om verklaringen van een derde tegenover ambtenaren van de Eenheid voor de coördinatie van de fraudebestrijding (UCLAF) uit het dossier te verwijderen af.¹⁶ Volgens het Gerecht had verzoekster immers aannemelijk gemaakt dat zij dat document had kunnen verkrijgen zonder onrechtmatige handelingen te stellen die eraan in de weg kunnen staan dat zij zich in het kader van de procedure voor het Gerecht op dat document beroept.

II. *Wettigheidscontrole*

In dit onderdeel worden de belangrijkste beslissingen vermeld in beroepen tot nietigverklaring krachtens artikel 230 EG.¹⁷ De selectie daarvan is noodzakelijkerwijs subjectief, zodat verschillende onderwerpen die het Gerecht in 2005 heeft behandeld, ondanks de verduidelijkingen die in bepaalde beslissingen zijn verstrekt, in dit verslag niet afzonderlijk aan bod komen. Het gaat over beslissingen betreffende het EFRO¹⁸, het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL)¹⁹, het Europees Sociaal Fonds (ESF)²⁰, de regeling betreffende het gebruik van bepaalde kredieten van het Parlement²¹, visserij²²,

¹⁵ Beschikking Gerecht van 10 januari 2005, Gollnisch e.a./Parlement, T-357/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, gebaseerd op beschikking Hof van 23 oktober 2002, Oostenrijk/Raad, C-445/00, Jurispr. blz. I-9151, punt 12, en arrest Gerecht van 8 november 2000, Ghignone e.a./Raad, T-44/97, JurAmbt. blz. I-A-223 en II-1023, punt 48.

¹⁶ Arrest Gerecht van 18 januari 2005, Entorn/Commissie, T-141/01 (hogere voorziening ingesteld, C-162/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁷ Incidenteel kunnen echter ook bepaalde arresten (en beschikkingen) met betrekking tot beroepen tot schadevergoeding worden vermeld. Daar voor de aansprakelijkheid van de Gemeenschap voor een onrechtmatige daad vereist is dat de gelaakte gedraging onwettig is, wordt in deze arresten (en beschikkingen) immers soms ingegaan op de wettigheid van handelingen van de instellingen.

¹⁸ Arresten Gerecht van 18 oktober 2005, Regione Siciliana/Commissie, T-60/03, en 31 mei 2005, Comune di Napoli/Commissie, T-272/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁹ Arrest Entorn/Commissie, aangehaald in voetnoot 16.

²⁰ Arrest Gerecht van 30 juni 2005, Branco/Commissie, T-347/03, en beschikking Gerecht van 13 oktober 2005, Fintecna/Commissie, T-249/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

²¹ Beschikking Gollnisch e.a./Parlement, aangehaald in voetnoot 15.

²² Beschikking Spanje/Commissie, aangehaald in voetnoot 5, en arrest Gerecht van 19 oktober 2005, Cofradía de pescadores de „San Pedro” de Bermeo e.a./Raad, T-415/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

gewasbeschermingsmiddelen²³, overheidsopdrachten²⁴, handelspolitieke beschermingsmaatregelen²⁵, het milieu²⁶ en de harmonisatie van wetgevingen op dit gebied.²⁷

A. Ontvankelijkheid van beroepen krachtens artikel 230 EG

Zoals in 2004 heeft het Gerecht in 2005 ambtshalve of op verzoek van een partij de voorwaarden voor de ontvankelijkheid van beroepen tot nietigverklaring moeten onderzoeken.²⁸

1. Handelingen waartegen beroep kan worden ingesteld

Naast de toepassing van de vaste rechtspraak volgens welke enkel beroep kan worden ingesteld tegen handelingen die bindende rechtsgevolgen in het leven roepen²⁹, is dit jaar de minder vaak voorkomende vraag betreffende het verband tussen het beroep tot nietigverklaring en contractuele geschillen behandeld. In de zaak **Helm Düngemittel/Commissie** heeft het Gerecht aldus bevestigd dat handelingen die de instellingen vaststellen in een louter contractueel kader waarmee zij onlosmakelijk verbonden zijn, uit hun aard geen deel uitmaken van de in artikel 249 EG bedoelde handelingen waartegen een beroep tot nietigverklaring kan worden ingesteld.³⁰ Op basis van de contractuele aard van de verhouding tussen verzoeker en de Commissie verklaarde het Gerecht een beroep tot nietigverklaring van een onverbrekkelijk met die verhouding verbonden handeling niet-ontvankelijk, en weigerde het het beroep te herkwalficeren als een verzoek krachtens artikel 238 EG (op grond waarvan de gemeenschapsrechter bevoegd is om uitspraak te doen krachtens een arbitragebeding in een door de Gemeenschap gesloten overeenkomst).

²³ Arrest Gerecht van 28 juni 2005, Industrias Químicas del Vallés/Commissie, T-158/03 (hogere voorziening ingesteld, C-326/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

²⁴ Zie bijvoorbeeld arrest Gerecht van 6 juli 2005, TQ3 Travel Solutions Belgium/Commissie, T-148/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

²⁵ Arresten Gerecht van 17 maart 2005, Eurocoton/Raad, T-192/98; Ettlin Gesellschaft für Spinnerei und Weberei e.a./Raad, T-195/98, en Philips/Raad, T-177/00, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

²⁶ Arrest Verenigd Koninkrijk/Commissie, aangehaald in voetnoot 5.

²⁷ Arrest Gerecht van 5 oktober 2005, Land Oberösterreich/Commissie, T-366/03 en T-235/04 (hogere voorziening ingesteld, C-439/05 P en C-454/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

²⁸ Zie voor een ambtshalve onderzoek bijvoorbeeld arrest Gerecht van 14 april 2005, Sniace/Commissie, T-88/01 (hogere voorziening ingesteld, C-260/05 P); arrest Land Oberösterreich/Commissie, aangehaald in voetnoot 27, en arrest 25 oktober 2005, Fardoom en Reinard/Commissie, T-43/04, en de beschikking van het Gerecht van 7 september 2005, Krahel/Commissie, T-358/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

²⁹ Zie bijvoorbeeld beschikking Gerecht van 16 november 2005, Deutsche Post en Securicor Omega Express/Commissie, T-343/03, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, en arrest van 15 december 2005, Infront WM/Commissie, T-33/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie. Zie met betrekking tot de onmogelijkheid om beroep in te stellen tegen een voorbereidende handeling ook beschikking Gerecht van 22 juli 2005, Polyelectrolyte Producers Group/Raad en Commissie, T-376/04 (hogere voorziening ingesteld, C-368/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

³⁰ Beschikking Gerecht van 9 juni 2005, Helm Düngemittel/Commissie, T-265/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

2. De beroepstermijn

Volgens artikel 230, vijfde alinea, EG moeten de beroepen tot nietigverklaring worden ingesteld binnen twee maanden vanaf de dag van bekendmaking van de handeling, vanaf de dag van kennisgeving aan de verzoeker of, bij gebreke daarvan, vanaf de dag waarop de verzoeker van de handeling kennis heeft gekregen. Volgens vaste rechtspraak is het criterium van de datum waarop van de handeling kennis is gekregen, voor het ingaan van de beroepstermijn subsidiair ten opzichte van de criteria van bekendmaking of kennisgeving van de handeling. Bovendien kan de beroepstermijn bij gebreke van kennisgeving of openbaarmaking pas ingaan op de dag waarop de betroffen derde kennis krijgt van de exacte inhoud en van de motivering van de betrokken handeling, zodat hij met vrucht van zijn beroepsrecht gebruik kan maken. Het ligt echter op de weg van degene die kennis krijgt van het bestaan van een hem betreffende handeling, om binnen een redelijke termijn om de volledige tekst ervan te verzoeken.

Zo heeft het Gerecht beslist dat een verzoeker die pas na meer dan vier maanden nadat hij kennis heeft gekregen van een besluit houdende uitsluiting van subsidiabele kosten voor een programma in het kader van het EFRO, om mededeling van dat besluit verzoekt, de redelijke termijn in de zin van die rechtspraak overschrijdt.³¹

In de zaak **Olsen/Commissie**³² heeft het Gerecht een belangrijke verduidelijking gegeven betreffende de toepassing van die beginselen in geschillen inzake steunmaatregelen.³³ In die zaak kwam verzoekster op tegen een beschikking waarbij de Commissie steun aan een Spaanse concurrent had goedgekeurd. Haar beroep was ingesteld iets meer dan zes maanden na de kennisgeving van de beschikking aan het Koninkrijk Spanje, de enige adressaat van de bestreden beschikking. In het arrest overwoog het Gerecht dat aangezien de bestreden beschikking niet tot verzoekster was gericht, het criterium van de kennisgeving van de handeling niet op haar van toepassing was. Wat vervolgens de vraag betreft of in casu het criterium van de publicatie of dat van de kennisneming van toepassing was, herinnerde het Gerecht aan de rechtspraak dat voor handelingen die volgens een vaste praktijk van de betrokken instelling worden bekendgemaakt in het *Publicatieblad van de Europese Unie* het criterium van de datum van kennisneming niet van toepassing is en dat in dat geval de datum van bekendmaking de beroepstermijn doet ingaan.³⁴

Inzake steunmaatregelen wordt van de beschikkingen waarbij de Commissie na een eerste onderzoek tot de bevinding komt dat de aangemelde maatregel geen twijfel doet rijzen over de verenigbaarheid ervan met de gemeenschappelijke markt, en verklaart dat de maatregel verenigbaar is met de gemeenschappelijke markt, een samenvatting bekend-

³¹ Beschikking Gerecht van 27 mei 2005, COBB/Commissie, T-485/04, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

³² Arrest Gerecht van 15 juni 2005, Olsen/Commissie, T-17/02 (hogere voorziening ingesteld, C-320/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

³³ Deze verduidelijking is herhaald in drie beschikkingen: beschikkingen Gerecht van 15 juni 2005, SIMSA e.a./Commissie, T-98/04, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; 19 september 2005, Air Bourbon/Commissie, T-321/04, en 21 november 2005, Tramarin/Commissie, T-426/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

³⁴ Arrest Hof van 10 maart 1998, Duitsland/Raad, C-122/95, Jurispr. blz. I-973, punt 39.

gemaakt in het *Publicatieblad van de Europese Unie*.³⁵ Bovendien bevat die samenvatting volgens een recente maar vaste praktijk van de Commissie een verwijzing naar de website van het secretariaat-generaal van de Commissie met de vermelding dat de volledige tekst van de betrokken beschikking in de authentieke taal (talen), waaruit de vertrouwelijke gegevens zijn geschrappt, daarop beschikbaar is. Het feit dat de Commissie derden volledige toegang geeft tot de tekst van een op haar website geplaatste beschikking, samen met de bekendmaking van een samenvatting in het *Publicatieblad van de Europese Unie* die de belanghebbenden in staat stelt de betrokken beschikking te identificeren en hen op de hoogte stelt van de mogelijkheid deze via internet te raadplegen, moet volgens het Gerecht dan ook worden aangemerkt als een bekendmaking in de zin van artikel 230, vijfde alinea, EG. Verzoekster mocht er dus van uitgaan dat de bestreden beschikking in het *Publicatieblad van de Europese Unie* zou worden bekendgemaakt. Het beroep, dat zelfs vóór deze bekendmaking was ingesteld, werd dan ook ontvankelijk verklaard.

3. Procesbelang

Het procesbelang moet worden beoordeeld naar de dag waarop het beroep is ingesteld.³⁶ In de zaak **First Data/Commissie** heeft het Gerecht echter geoordeeld dat deze overweging betreffende het tijdstip van de beoordeling van de ontvankelijkheid van het beroep in het belang van een goede rechtsbedeling niet belet dat het Gerecht vaststelt dat op de zaak niet meer behoeft te worden beslist wanneer een verzoeker die aanvankelijk procesbelang had, elk persoonlijk belang bij de nietigverklaring van de bestreden beschikking heeft verloren door een gebeurtenis die van latere datum is dan de instelling van het beroep.³⁷ In casu betwistten verzoeksters een beschikking waarbij de Commissie zich niet op grond van artikel 81 EG had verzet tegen bepaalde regels betreffende de deelname aan een betaalkaartensysteem. Die regels waren na de instelling van het beroep ingetrokken, zodat het procesbelang van verzoeksters, zo het al bestond, volgens het Gerecht vervallen was.

In die zaak en in vier andere zaken die in 2005 zijn afgedaan, heeft het Gerecht het beginsel toegepast dat het procesbelang niet kan worden beoordeeld aan de hand van een toekomstige en onzekere gebeurtenis. Met name wanneer het door een verzoeker aangevoerde belang betrekking heeft op een toekomstige rechtssituatie, moet hij aantonen dat de aantasting van die situatie nu al zeker is.³⁸

In drie beschikkingen van 10 maart 2005 paste het Gerecht die beginselen toe. Wegens het ontbreken van procesbelang verklaarde het verschillende beroepen niet-ontvankelijk die waren ingesteld door Italiaanse ondernemingen die opkwamen tegen een beschikking waarbij de Commissie bepaalde maatregelen ten behoeve van ondernemingen op het grondgebied van Venetië en Chioggia onverenigbaar met de gemeenschappelijke

³⁵ Verordening (EG) nr. 659/1999 van de Raad van 22 maart 1999 tot vaststelling van nadere bepalingen voor de toepassing van artikel [88 EG] (PB L 83, blz. 1).

³⁶ Arrest Gerecht van 30 april 1998, Cityflyer Express/Commissie, T-16/96, Jurispr. blz. II-757, punt 30.

³⁷ Beschikking Gerecht van 17 oktober 2005, First Data e.a./Commissie, T-28/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

³⁸ Arrest Gerecht van 17 september 1992, NBV en NVB/Commissie, T-138/89, Jurispr. blz. II-2181, punt 33.

markt had verklaard.³⁹ Het Gerecht wierp ambtshalve een exceptie van niet-ontvankelijkheid op en stelde vast dat het procesbelang ontbrak; het baseerde zich daarbij vooral op het besluit van de Italiaanse Republiek om de steun niet van verzoeksters terug te vorderen. Om hun procesbelang te staven, voerden verzoeksters immers enkel toekomstige en onzekere gebeurtenissen aan, namelijk de hypothese dat de Commissie tot een ander oordeel zou komen dan de Italiaanse Republiek en haar zou verplichten de gestelde steun van verzoeksters terug te vorderen.

Daar in de eerste plaats enkel een toekomstige en hypothetische beschikking van de Commissie die de uitvoering van het besluit van de Italiaanse Republiek onmogelijk maakt, hun rechtssituatie zou kunnen beïnvloeden, hadden verzoeksters geen bestaand en daadwerkelijk belang bij nietigverklaring van de bestreden beschikking. Zelfs indien die hypothese werkelijkheid zou worden, zou verzoeksters geen daadwerkelijke rechtsbescherming worden ontnomen, daar zij bij de nationale rechter kunnen opkomen tegen eventuele besluiten van de bevoegde nationale instantie tot terugvordering van de gestelde steun. Aangaande de argumenten van verzoeksters betreffende de toekomstige gevolgen van de bestreden beschikking doordat deze de betrokken steunregelingen onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt verklaart en aldus belet dat zij in de toekomst worden toegepast, herinnerde het Gerecht er in de tweede plaats aan dat de potentiële begunstigden van een steunregeling in die hoedanigheid alleen niet kunnen worden geacht individueel te worden geraakt door de beschikking van de Commissie waarbij de onverenigbaarheid van die regeling met de gemeenschappelijke markt wordt vastgesteld.⁴⁰ Aanvoering van een mogelijk procesbelang op die grond alleen volstond dan ook niet om die beroepen ontvankelijk te verklaren.

Nog op grond van de rechtspraak inzake het procesbelang verklaarde het Gerecht in het arrest **Sniace/Commissie** van 14 april 2005, dat ook betrekking had op steunmaatregelen, een beroep van de onderneming Sniace tegen een beschikking van de Commissie waarmee door haar ontvangen steun onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt was verklaard, niet-ontvankelijk.⁴¹ Sniace betwistte de kwalificatie als steunmaatregel in de beschikking, die haars inziens voor haar bezwarend was, met name gelet op het risico van rechtsvorderingen en bepaalde gevolgen voor haar betrekkingen met de kredietinstelling die haar de steun had verleend. Het Gerecht baseerde de verwerping van het beroep wegens het ontbreken van procesbelang op de reeds aangehaalde rechtspraak dat een verzoeker, wanneer het door hem aangevoerde belang betrekking heeft op een toekomstige rechtssituatie, moet aantonen dat de aantasting van die situatie nu al zeker is.⁴² In casu

³⁹ Beschikkingen Gerecht van 10 maart 2005, Gruppo ormezzatori del porto di Venezia e.a./Commissie, T-228/00, T-229/00, T-242/00, T-243/00, T-245/00–T-248/00, T-250/00, T-252/00, T-256/00–T-259/00, T-267/00, T-268/00, T-271/00, T-275/00, T-276/00, T-281/00, T-287/00 en T-296/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; Sagar/Commissie, T-269/00, en Gardena Hotels en Comitato Venezia Vuole Vivere/Commissie, T-288/00, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie. Zie ook beschikking Gerecht van 20 september 2005, Makro Cash & Carry Nederland/Commissie, T-258/99, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁴⁰ Zie in die zin arresten Hof van 2 februari 1988, Van der Kooy e.a./Commissie, 67/85, 68/85 en 70/85, Jurispr. blz. 219, punt 15, en arrest Gerecht van 22 november 2001, Mitteldeutsche Erdöl-Raffinerie/Commissie, T-9/98, Jurispr. blz. II-3367, punt 77.

⁴¹ Arrest Gerecht van 14 april 2005, Sniace/Commissie, T-141/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁴² Arrest NBV en NVB/Commissie, aangehaald in voetnoot 38, punt 33.

had verzoekster niet aangetoond dat het door haar aangevoerde risico van rechtsvoor-
ringen een reëel en daadwerkelijk risico was, dat de kwalificatie als staatssteun in casu de
verplichting meebracht om in de toekomst elke maatregel van deze kredietinstelling te
haren gunste aan te melden, noch dat de schade die volgens haar het gevolg was van de
administratieve procedure met de in de bestreden beschikking vervatte kwalificatie als
staatssteun in verband kon worden gebracht.

4. Procesbevoegdheid

Artikel 230, vierde alinea, EG luidt: „Iedere natuurlijke of rechtspersoon kan [...] beroep
instellen tegen de tot hem gerichte beschikkingen, alsmede tegen beschikkingen die,
hoewel genomen in de vorm van een verordening, of van een beschikking gericht tot een
andere persoon, hem rechtstreeks en individueel raken.”

a) *Rechtstreeks geraakt worden*

In verschillende zaken die betrekking hadden op verordening (EG) nr. 2004/2003 van het
Europees Parlement en de Raad van 4 november 2003 betreffende het statuut en de finan-
ciering van politieke partijen op Europees niveau⁴³, heeft het Gerecht geoordeeld dat par-
lementsleden die optreden voor eigen rekening (en niet voor rekening van de partij waar-
toe zij behoren) niet rechtstreeks worden geraakt door een verordening die voorwaarden
voor de financiering van politieke partijen vaststelt, met name omdat de economische
gevolgen van die verordening niet hun rechtspositie raken, maar alleen hun feitelijke situ-
atie.⁴⁴ Daarentegen was het Gerecht in twee van die zaken van oordeel dat de betrokken
verordening, die een statuut van politieke partij op Europees niveau creëert, bepaalde
politieke formaties rechtstreeks raakt. De instelling van een gunstig juridisch statuut voor
een deel van de politieke formaties, terwijl andere daarvan worden uitgesloten, kan er im-
mers toe leiden dat de politieke formaties geen gelijke kansen hebben. Verder vallen de
besluiten tot financiering van politieke partijen overeenkomstig de criteria van de litigi-
euze verordening onder een gebonden bevoegdheid van de bevoegde autoriteit. Die be-
sluiten hebben dus een zuiver automatisch karakter dat slechts een gevolg is van de be-
streden verordening, zonder toepassing van andere regels.⁴⁵

In het arrest **Regione Siciliana/Commissie** preciseerde het Gerecht bepaalde modalitei-
ten van het criterium „rechtstreeks geraakt worden” door de vaststelling van beschikkin-
gen betreffende steun van het EFRO.⁴⁶ Dit arrest wijst op een bepaalde evolutie tegenover

⁴³ PB L 297, blz. 1.

⁴⁴ Beschikkingen Gerecht van 11 juli 2005, Bonde e.a./Parlement en Raad, T-13/04, niet gepubliceerd in de
Jurisprudentie; Bonino e.a./Parlement en Raad, T-40/04, en Front national e.a./Parlement en Raad, T-17/04
(hogere voorziening ingesteld, C-338/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁴⁵ Beschikkingen Bonino e.a./Parlement en Raad, aangehaald in voetnoot 44, en Front national e.a./Parlement
en Raad, aangehaald in voetnoot 44.

⁴⁶ Arrest Regione Siciliana/Commissie, aangehaald in voetnoot 18.

eerdere beslissingen in een enigszins verschillende context.⁴⁷ In deze zaak betwistte verzoekster een beschikking tot intrekking van aan de Italiaanse Republiek toegekende steun die daarna aan verzoekster was verleend voor de bouw van een dam. De Commissie stelde dat deze beschikking verzoekster niet rechtstreeks raakte, daar de lidstaten een buffer vormen tussen de Commissie en de begunstigde van de bijstand. Deze exceptie van niet-ontvankelijkheid werd door het Gerecht evenwel verworpen op grond van de rechtspraak volgens welke een maatregel een particulier, tot wie hij niet is gericht, alleen dan rechtstreeks raakt, wanneer hij rechtstreekse gevolgen heeft voor de rechtspositie van de betrokkene, en de uitvoering ervan zuiver automatisch en alleen op grond van de communautaire regeling gebeurt, zonder dat daarvoor nadere regels moeten worden gesteld.⁴⁸

Met betrekking tot de wijziging van verzoeksters rechtspositie was het Gerecht van oordeel dat de bestreden beschikking als gevolg had gehad dat haar vermogenspositie werd gewijzigd doordat haar het nog door de Commissie te betalen saldo van de bijstand werd ontzegd en zij werd verplicht tot terugbetaling van de overgemaakte voorschotten. Wat het criterium van de automatische toepasbaarheid van de bestreden beschikking betreft, merkte het Gerecht op dat de bestreden beschikking mechanisch en uit zichzelf ten overstaan van verzoekster rechtsgevolgen tot stand bracht, dat wil zeggen dat zij uitsluitend voortvloeiden uit de communautaire regeling, waarbij de nationale autoriteiten met betrekking tot hun verplichting tot uitvoering van deze beschikking geen beoordelingsbevoegdheid hadden. Daarbij wees het Gerecht het argument af dat de nationale autoriteiten in theorie konden beslissen verzoekster vrij te stellen van de financiële gevolgen die de bestreden beschikking rechtstreeks op haar deed wegen. Een nationale beslissing van dit type staat immers juridisch buiten de toepassing, krachtens het gemeenschapsrecht, van de bestreden beschikking. Zij heeft slechts tot gevolg dat verzoekster in de situatie wordt hersteld waarin zij zich vóór de vaststelling van de bestreden beschikking bevond, en brengt aldus een tweede wijziging van verzoeksters rechtspositie teweeg, die aanvankelijk automatisch door de bestreden beschikking was gewijzigd.

b) *Individueel geraakt worden*

Overeenkomstig de in vaste rechtspraak ontwikkelde beginselen heeft het Gerecht met name beslist dat door de met een beroep betwiste handeling niet individueel werden geraakt: niet-ingeschreven leden van het Europees Parlement wat betreft een wijziging van de voorwaarden voor het gebruik van kredieten voor de fracties en niet-ingeschreven leden⁴⁹; bananenproducenten wat betreft twee verordeningen waarbij bepaalde voorwaarden worden vastgesteld voor de invoer van die producten in de Gemeenschap⁵⁰; Italiaanse wijnbouwers en hun verenigingen wat betreft een verordening tot wijziging van de rege-

⁴⁷ Beschikkingen Gerecht van 6 juni 2002, SLIM Sicilia/Commissie, T-105/01, Jurispr. blz. II-2697, en 8 juli 2004, Regione Siciliana/Commissie, T-341/02 (hogere voorziening ingesteld, C-417/04 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁴⁸ Arrest Hof van 5 mei 1998, Dreyfus/Commissie, C-386/96 P, Jurispr. blz. I-2309, punt 43.

⁴⁹ Beschikking Gollnisch e.a./Parlement, aangehaald in voetnoot 15.

⁵⁰ Arrest Gerecht van 3 februari 2005, Comafra en Dole Fresh Fruit Europe/Commissie, T-139/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

ling van traditionele aanduidingen⁵¹; Italiaanse ondernemingen in de suikersector wat betreft een verordening tot vaststelling van interventieprijsen voor witte suiker⁵², en de eigenares van een bosbouwbedrijf wat betreft een beschikking houdende goedkeuring van de ontwerpprogramma's inzake plattelandsontwikkeling van de Republiek Oostenrijk.⁵³

De zaak **Sniace/Commissie**, waarin het Gerecht opnieuw de voorwaarden voor de toepassing van artikel 230, vierde alinea, EG met betrekking tot steunmaatregelen heeft verduidelijkt, geeft aanleiding tot meer commentaar.⁵⁴ In deze zaak betwistte Sniace een beschikking waarbij de Commissie verschillende maatregelen ten gunste van Lenzing Lyocell, een Oostenrijkse onderneming, verenigbaar met de gemeenschappelijke markt had verklaard. Het Gerecht nam ambtshalve de procesbevoegdheid van verzoekster met betrekking tot deze beschikking in behandeling, en met name de vraag of zij individueel werd geraakt in de zin van de criteria die het Hof voor het eerst heeft geformuleerd in het arrest COFAZ e.a./Commissie⁵⁵, waarin op het gebied van staatssteun is erkend dat een beschikking waarmee de Commissie een krachtens artikel 88, lid 2, EG met betrekking tot een individuele steunverlening ingeleide procedure beëindigt, niet alleen de begunstigde onderneming individueel raakt, doch ook de hiermee concurrerende ondernemingen die een actieve rol hebben gespeeld in het kader van die procedure, voorzover de in de bestreden beschikking bedoelde steunmaatregel hun marktpositie wezenlijk heeft aangetaast. In casu was dit niet het geval. Enerzijds had verzoekster slechts een geringe rol gespeeld in de precontentieuze procedure, nu zij met name geen klacht had ingediend, noch opmerkingen die in ruime mate bepalend waren geweest voor het verloop van deze procedure. Anderzijds kon het Gerecht op grond van een analyse van de fysische kenmerken, de prijs en het fabricageprocédé van de door verzoekster en Lenzing Lyocell verkochte producten niet besluiten dat zij rechtstreekse concurrenten waren, terwijl verzoekster ook niet had aangetoond dat de beschikking haar marktpositie wezenlijk kon aantasten.

In een ander verband heeft het Gerecht in het arrest **Infront WM/Commissie**⁵⁶ beslist dat verzoekster, in haar hoedanigheid van bezitter van exclusieve televisie-uitzendrechten voor een evenement dat het Verenigd Koninkrijk van nationaal belang acht in de zin van richtlijn 89/552/EEG⁵⁷, individueel geraakt werd door een besluit van de Commissie waardoor de door het Verenigd Koninkrijk getroffen maatregel kon worden tegengeworpen aan in een andere lidstaat gevestigde omroeporganisaties, daar dit besluit het vrije gebruik van haar eerder verworven rechten kon beperken.

⁵¹ Beschikking Gerecht van 28 juni 2005, FederDoc e.a./Commissie, T-170/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁵² Beschikking Gerecht van 28 juni 2005, Eridania Sadam e.a./Commissie, T-386/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁵³ Beschikking Gerecht van 28 februari 2005, von Pezold/Commissie, T-108/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁵⁴ Arrest Sniace/Commissie, aangehaald in voetnoot 28.

⁵⁵ Arrest Hof van 28 januari 1986, COFAZ e.a./Commissie, 169/84, Jurispr. blz. 391, punt 25.

⁵⁶ Arrest Infront WM/Commissie, aangehaald in voetnoot 29.

⁵⁷ Richtlijn 89/552/EEG van de Raad van 3 oktober 1989 betreffende de coördinatie van bepaalde wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in de lidstaten inzake de uitoefening van televisie-omroepactiviteiten (PB L 298, blz. 23), zoals gewijzigd.

B. Mededingingsregels voor ondernemingen

Dit jaar heeft het Gerecht elf arresten gewezen met betrekking tot de regels die mededingingsverstorende overeenkomsten verbieden, eens te meer vooral met betrekking tot kartels.⁵⁸ Dit vrij hoge cijfer staat in schril contrast met het ene arrest betreffende de toepassing van artikel 82 EG⁵⁹ en de drie arresten betreffende vragen ten gronde inzake concentratiecontrole.⁶⁰

1. Werkingssfeer van de mededingingsregels

In het arrest **Piau/Commissie** bevestigde het Gerecht dat de mededingingsregels in bepaalde gevallen van toepassing kunnen zijn op de sport.⁶¹ In deze zaak had de Commissie verzoekers klacht met betrekking tot het reglement van de Fédération internationale de football association (FIFA) betreffende de activiteit van spelersmakelaars afgewezen wegens het ontbreken van communautair belang. In het arrest overweegt het Gerecht dat voetbalclubs en de nationale verenigingen die deze clubs groeperen ondernemingen en ondernemersverenigingen zijn in de zin van het communautaire mededingingsrecht, zodat de FIFA, als vereniging van nationale verenigingen, eveneens een ondernemersvereniging is in de zin van artikel 81 EG. Op grond daarvan beslist het Gerecht dat het reglement betreffende de activiteit van spelersmakelaars een besluit van een ondernemersvereniging is. Deze activiteit heeft immers tot doel, met het oog op de sluiting van een arbeidsovereenkomst een speler en een club, of, met het oog op de sluiting van een transferovereenkomst, twee clubs regelmatig en tegen vergoeding met elkaar in verbinding te brengen. Het gaat bijgevolg om een economische activiteit van dienstverrichting, die geen verband houdt met de specificiteit van de sport, zoals omschreven in de rechtspraak.

2. Procedure voor de beteugeling van mededingingsverstorende gedragingen

In het arrest **Sumitomo Chemical e.a./Commissie** overweegt het Gerecht dat het verstrijken van de in de gemeenschapsregeling gestelde verjaringstermijn van vijf jaar voor het opleggen van een sanctie voor een inbreuk op de artikelen 81 EG en 82 EG niet belet dat

⁵⁸ Arresten Gerecht van 26 januari 2005, *Piau/Commissie*, T-193/02 (hogere voorziening ingesteld, C-171/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; 15 juni 2005, *Tokai Carbon e.a./Commissie*, T-71/03, T-74/03, T-87/03 en T-91/03 (hogere voorziening ingesteld, C-328/05 P), niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; 18 juli 2005, *Scandinavian Airlines System/Commissie*, T-241/01; 27 juli 2005, *Brasserie nationale e.a./Commissie*, T-49/02–T-51/02; 15 september 2005, *DaimlerChrysler/Commissie*, T-325/01; 25 oktober 2005, *Groupe Danone/Commissie*, T-38/02 (hogere voorziening ingesteld, C-3/06 P); 29 november 2005, *Britannia Alloys & Chemicals/Commissie*, T-33/02; *SNCZ/Commissie*, T-52/02; *Union Pigments/Commissie*, T-62/02; *Heubach/Commissie*, T-64/02, en 6 december 2005, *Brouwerij Haacht/Commissie*, T-48/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁵⁹ Arrest *Piau/Commissie*, aangehaald in voetnoot 58.

⁶⁰ Arrest *EDP/Commissie*, aangehaald in voetnoot 5; arresten van 14 december 2005, *Honeywell/Commissie*, T-209/01, en *General Electric/Commissie*, T-210/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁶¹ Arrest *Piau/Commissie*, aangehaald in voetnoot 58.

de Commissie na die termijn vaststelt dat een inbreuk is gepleegd, maar geen geldboete oplegt.⁶² Het Gerecht preciseert dat het feit dat de verjaringstermijn niet geldt voor de vaststelling van een inbreuk geen schending oplevert van het rechtszekerheidsbeginsel, de beginselen die de lidstaten gemeen hebben of het vermoeden van onschuld. Opdat de Commissie een verjaarde inbreuk kan vaststellen, moet zij echter een „gewettigd belang” kunnen aantonen.⁶³ In casu had de Commissie niet onderzocht of een dergelijk belang bestond, hetgeen nietigverklaring van de beschikking rechtvaardigde voorzover zij betrekking had op verzoeksters.

3. Rechtspraak inzake artikel 81 EG

a) *Toepassing van artikel 81, lid 1, EG*

Bij beschikking van 10 oktober 2001 stelde de Commissie vast dat DaimlerChrysler zelf of via haar Belgische en Spaanse dochterondernemingen de communautaire mededingingsregels had geschonden door deel te nemen aan overeenkomsten met haar distributeurs in Duitsland, België en Spanje inzake de detailhandel in personenauto's van het merk Mercedes-Benz. In het arrest dat het op het beroep van DaimlerChrysler heeft gewezen, bevestigt het Gerecht dat deze onderneming via haar Belgische dochteronderneming heeft deelgenomen aan een kartel „tegen dumping,” met haar Belgische dealers, maar verwierpt het de analyse van de Commissie betreffende de Duitse en de Spaanse markt.⁶⁴

Wat de Duitse markt betreft, werd verzoekster met name verweten dat zij aan haar handelsagenten instructies had gegeven om nieuwe voertuigen zo veel mogelijk slechts te verkopen aan klanten binnen hun rayon en aldus interne concurrentie te vermijden, en om voor bestellingen van nieuwe voertuigen door eenmalige klanten een aanbetsaling van 15 % te vragen. In het arrest herinnert het Gerecht eraan dat het EG-Verdrag tussen twee of meer ondernemingen afgesproken mededingingsversturende gedragingen verbiedt, maar dat eenzijdige handelingen van een fabrikant ontsnappen aan het verbod. Het Gerecht is van oordeel dat DaimlerChrysler in casu eenzijdig heeft gehandeld. De Commissie heeft ten onrechte aangenomen dat de Duitse handelsagenten waaraan DaimlerChrysler instructies had gegeven, een commercieel risico lopen dat volstaat om hen als autonome ondernemingen te beschouwen; zij moeten in werkelijkheid op één lijn worden gesteld met werknemers van DaimlerChrysler, in welke onderneming zij zijn opgenomen en waarmee zij een economische eenheid vormen.

⁶² Arrest Gerecht van 6 oktober 2005, Sumitomo Chemical e.a./Commissie, T-22/02 en T-23/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie. Zie ten tijde van de feiten artikel 1 van verordening (EEG) nr. 2988/74 van de Raad van 26 november 1974 inzake de verjaring van het recht van vervolging en van tenuitvoerlegging op het gebied van het vervoers- en het mededingingsrecht van de Europese Economische Gemeenschap (PB L 319, blz. 1). Zie thans artikel 25 van verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag (PB 2003, L 1, blz. 1).

⁶³ Arrest Hof van 2 maart 1983, GVL/Commissie, 7/82, Jurispr. blz. 483.

⁶⁴ Arrest DaimlerChrysler/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

Aangaande de Spaanse markt werd aan DaimlerChrysler verweten dat zij haar dealers had verboden personenauto's te leveren aan leasebedrijven wanneer er geen concrete lessee beschikbaar is, waardoor zij geen voorraad kunnen aanhouden en snelle beschikbaarstelling van een voertuig onmogelijk is. Het Gerecht stelt echter vast dat de Spaanse wet eist dat elk leasebedrijf reeds een bekende lessee heeft op het tijdstip van verwerving van de auto, los van de betwiste bepalingen van de dealerovereenkomst. De niet tot het Mercedes-Benz-concern behorende bedrijven bevinden zich dus reeds ten gevolge van die wetgeving in dezelfde situatie als de bedrijven die tot dit concern behoren, zodat de beperkingen van de bevoorrading van leasebedrijven in Spanje geen mededingingsbeperkingen in de zin van artikel 81, lid 1, EG vormen.

b) *Toepassing van artikel 81, lid 3, EG*

In de reeds aangehaalde zaak **Piau/Commissie**⁶⁵ was de Commissie van oordeel dat het verplichte karakter van de bij het betrokken reglement van de FIFA verplicht gestelde licentie kon worden gerechtvaardigd krachtens artikel 81, lid 3, EG. In het arrest wijst het Gerecht erop dat het vereiste van een licentie voor de uitoefening van het beroep van spelersmakelaar een belemmering vormt voor de toegang tot deze economische activiteit en een ongunstige invloed heeft op de mededinging, zodat de licentie enkel aanvaardbaar is voorzover aan de voorwaarden van artikel 81, lid 3, EG is voldaan. In casu is het Gerecht van oordeel dat de Commissie geen kennelijk onjuiste beoordeling heeft gegeven door zich op het standpunt te stellen dat de beperkingen, die uit het verplichte karakter van de licentie voortvloeien, in aanmerking kunnen komen voor een ontheffing. De noodzaak van professionalisering en morele verheffing van de activiteit van spelersmakelaar om de spelers te beschermen, het feit dat de mededinging door het licentiestelsel niet wordt uitgeschakeld, het nagenoeg geheel ontbreken van nationale regelgeving en het niet-bestaan van een collectieve organisatie van spelersmakelaars waren namelijk omstandigheden die het optreden van de FIFA rechtvaardigden.

c) *Geldboeten*

Het Gerecht heeft in 2005 tien arresten gewezen met betrekking tot de wettigheid of de juistheid van geldboeten die waren opgelegd wegens schending van artikel 81 EG.⁶⁶ In de meeste van die arresten worden vaststaande beginselen toegepast. In dit deel van het jaarverslag wordt daarom enkel ingegaan op de meest in het oog springende ontwikkelingen, die ook dit jaar vooral betrekking hebben op de toepassing van de richtsnoeren

⁶⁵ Arrest Piau/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁶⁶ Arresten Tokai Carbon e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 58; Scandinavian Airlines System/Commissie, aangehaald in voetnoot 58; Brasserie nationale e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 58; DaimlerChrysler/Commissie, aangehaald in voetnoot 58; Groupe Danone/Commissie, aangehaald in voetnoot 58; Britannia Alloys & Chemicals/Commissie, aangehaald in voetnoot 58; SNCZ/Commissie, aangehaald in voetnoot 58; Union Pigments/Commissie, aangehaald in voetnoot 58; Heubach/Commissie, aangehaald in voetnoot 58, en Brouwerij Haacht/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

voor de berekening van geldboeten (hierna: „richtsnoeren”).⁶⁷ Opmerkelijk is ook de sterke stijging van het aantal geschillen betreffende de voorwaarden waaronder de Commissie na de intrekking of wijziging van een geldboete verplicht kan zijn vertragsrente te betalen of de kosten te vergoeden van een bankgarantie die is gesteld om onmiddellijke betaling van de boete te vermijden.⁶⁸

— De richtsnoeren

Zoals in de vorige jaren heeft het Gerecht in 2005 de voorwaarden verduidelijkt voor de toepassing van verschillende regels voor de berekening van geldboeten in de richtsnoeren. Het Gerecht heeft met name uitspraak gedaan over de criteria op grond waarvan de Commissie de zwaarte van de inbreuk kan beoordelen, de verschillende deelnemers aan een inbreuk verschillend kan behandelen, en verzwarende en verzachtende omstandigheden in aanmerking kan nemen.

De zwaarte

Volgens punt 1 A van de richtsnoeren dient bij de beoordeling van de zwaarte van een inbreuk rekening te worden gehouden met de eigen aard van de inbreuk, met de concrete weerslag ervan op de markt wanneer die meetbaar is, en met de omvang van de betrokken geografische markt.

Met betrekking tot het eerste criterium, de eigen aard van de inbreuk, heeft het Gerecht bij herhaling beklemtoond dat dit primeert op de concrete weerslag en de omvang van de markt. In de zaak **Groupe Danone/Commissie** overwoog het Gerecht dat overeenkomstig de richtsnoeren overeenkomsten of onderling afgestemde feitelijke gedragingen die ertoe strekken prijzen vast te leggen en de klanten te verdelen, alleen al vanwege hun eigen aard tot de kwalificatie „zeer zwaar” kunnen leiden, zonder dat dit soort gedragingen door een bepaalde weerslag of geografische omvang hoeven te worden gekarakteriseerd.⁶⁹

Aangaande het tweede criterium, de weerslag van de mededingingsregeling, heeft het Gerecht eveneens in de zaak **Groupe Danone/Commissie** beslist dat de – zij het slechts gedeeltelijke – uitvoering van een overeenkomst met een mededingingsverstorend doel volstaat om uit te sluiten dat de overeenkomst geen weerslag heeft op de markt.⁷⁰ Ongeacht de territoriale omvang van de inbreuk en het aandeel van de betrokken verkopen in

⁶⁷ Richtsnoeren voor de berekening van geldboeten die uit hoofde van artikel 15, lid 2, van verordening nr. 17, respectievelijk artikel 65, lid 5, van het EGKS-Verdrag worden opgelegd (PB 1998, C 9, blz. 3).

⁶⁸ Arrest Gerecht van 21 april 2005, *Holcim (Deutschland)/Commissie*, T-28/03 (hogere voorziening ingesteld, C-282/05 P), en beschikking Gerecht van 4 mei 2005, *Holcim (France)/Commissie*, T-86/03, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; beschikking Gerecht van 20 juni 2005, *Cementir – Cementerie del Tirreno/Commissie*, T-138/04, en arrest Gerecht van 14 december 2005, *Greencore Group/Commissie*, T-135/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

⁶⁹ Arrest *Groupe Danone/Commissie*, aangehaald in voetnoot 58. Zie in die zin ook arrest *Scandinavian Airlines System/Commissie*, aangehaald in voetnoot 58.

⁷⁰ Arrest *Groupe Danone/Commissie*, aangehaald in voetnoot 58.

de verkoop in de gehele Europese Gemeenschap, is de absolute waarde van die verkopen volgens het Gerecht een relevante aanwijzing voor de zwaarte van de inbreuk, nu dit een getrouwe afspiegeling vormt van het economisch belang van de transacties die de mededingingsregeling aan de normale concurrentie wil onttrekken.⁷¹ In de zaak **Scandinavian Airlines System/Commissie** heeft het Gerecht ten slotte geoordeeld dat aangezien voor de beoordeling van de zwaarte van de inbreuk de concrete weerslag op de markt slechts in aanmerking moet worden genomen wanneer die meetbaar is, in het geval van een algemene overeenkomst die de potentiële mededinging beoogde te beperken, waarvan de concrete invloed per definitie moeilijk te meten is, de Commissie niet verplicht was de concrete weerslag van de mededingingsregeling op de markt precies aan te tonen en te kwantificeren, maar zich kon beperken tot ramingen van de waarschijnlijkheid van een dergelijke invloed.⁷²

Gedifferentieerde behandeling

De zwaarte van een inbreuk wordt volgens de richtsnoeren beoordeeld op een forfaitaire grondslag: het basisbedrag van de geldboete staat in beginsel los van de omzet van de betrokken onderneming. Volgens punt 1 A van de richtsnoeren kan de Commissie de ondernemingen die aan de inbreuk hebben deelgenomen, evenwel verschillend behandelen door hen in te delen in verschillende categorieën met verschillende uitgangsbetragten. De vraag inzake de keuze van de juiste omzet voor de differentiëring van de ondernemingen heeft reeds tot rechtspraak geleid, die in 2005 in drie zaken is gepreciseerd. Daarbij is beklemtoond dat de Commissie in dit verband over een ruime beoordelingsbevoegdheid beschikt.

In de eerste plaats had de Commissie de ondernemingen in de zaak „**speciaal grafiet**” ingedeeld op grond van hun mondiale omzet voor elk van de producten waarop de inbreuken waarvoor sancties waren opgelegd, betrekking hadden; in casu ging het om de vaststelling van prijzen zonder verdeling van de markt.⁷³ Verzoeksters betwistten deze benadering en stelden met name dat de Commissie hun omzet in de Europese Economische Ruimte (EER) in aanmerking had moeten nemen, zoals in de „lysinezaak”.⁷⁴ In het arrest keurt het Gerecht de benadering van de Commissie evenwel goed, en merkt op dat zo een benadering op grond van de mondiale omzet passend kan zijn in het geval van een wereldwijde mededingingsregeling tot verdeling van de markten (zie de „grafietelektrodenzaak”⁷⁵), dat nog niet betekent dat die benadering bij gebreke van een marktverdeling moet worden uitgesloten. De inaanmerkingneming van de totale omzet op de betrokken markten (en niet voor alle producten van de onderneming) was in casu een passende me-

⁷¹ Idem.

⁷² Arrest Scandinavian Airlines System/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁷³ Arrest Tokai Carbon e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁷⁴ Zie met name arrest Gerecht van 9 juli 2003, Archer Daniels Midland en Archer Daniels Midland Ingredients/Commissie, T-224/00 (hogere voorziening ingesteld, C-397/03 P), Jurispr. blz. II-2597.

⁷⁵ Arrest Gerecht van 29 april 2004, Tokai Carbon e.a./Commissie, T-236/01, T-239/01, T-244/01, T-246/01, T-251/01 en T-252/01 (hogere voorziening ingesteld, C-289/04 P, C-301/04 P, C-307/04 P en C-308/04 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

thode. Wat de aangevoerde vergelijking met de lysinezaak betreft, merkt het Gerecht op dat de verschillende behandeling daarin gebaseerd was op de totale omzet van de ondernemingen, terwijl de Commissie in casu was uitgegaan van de mondiale omzet van het product in kwestie.

In de tweede plaats heeft het Gerecht in het arrest **SNCZ/Commissie** geoordeeld dat de Commissie geen kennelijke beoordelingsfout heeft gemaakt door voor de verschillende behandeling rekening te houden met het marktaandeel en de omzet op de relevante markt, daar de totale omzet van de betrokken ondernemingen slechts een onvolledig beeld gaf van de werkelijkheid.⁷⁶

In de derde plaats wordt in het arrest **Scandinavian Airlines System/Commissie** in zeer algemene termen erkend dat de Commissie bij de keuze van de passende omzet over een beoordelingsmarge beschikt. Uit de rechtspraak leidt het Gerecht namelijk af dat de Commissie voor de bepaling van het bedrag van de geldboete „vrij de door haar gekozen omzet in aanmerking [kan] nemen, mits die niet onredelijk lijkt, gelet op de omstandigheden van het geval”.⁷⁷ In casu kon geen kennelijke beoordelingsfout worden vastgesteld met betrekking tot de keuze van de Commissie voor zowel de totale omzet van de betrokken ondernemingen als hun omzet op de betrokken markt.

Verzwarende omstandigheden

In 2005 heeft het Gerecht uitspraak gedaan over verzwarende omstandigheden bestaande in de dreiging met represailles teneinde de mededingingsregeling uit te breiden, recidive en de voorttrekkersrol van de onderneming waaraan een sanctie is opgelegd.

Volgens punt 2, vierde streepje, van de richtsnoeren kan het bestaan van retorsiemaatregelen tegen andere ondernemingen om hen de inbreukmakende gedragsregels te doen naleven een verzwarende omstandigheid vormen. In de zaak **Groupe Danone/Commissie** was het Gerecht het eens met het standpunt van de Commissie dat het feit dat een onderneming die deelneemt aan een mededingingsregeling een andere deelnemer dwingt die regeling uit te breiden door te dreigen met represailles in geval zij zou weigeren, als verzwarende omstandigheid kan worden aangemerkt. Een dergelijke handelwijze heeft immers tot rechtstreeks gevolg dat de schade ten gevolge van de mededingingsregeling wordt vergroot. Een onderneming die zich aldus heeft gedragen, moet derhalve een bijzondere verantwoordelijkheid dragen.⁷⁸ De Commissie had daarentegen niet voldoende aangetoond dat een causaal verband bestond tussen de dreiging van Danone en de verruiming van de samenwerking tussen deze onderneming en Interbrew. Het Gerecht heeft de geldboete dan ook gewijzigd.

In punt 2, eerste streepje, van de richtsnoeren heeft de Commissie verder vermeld dat zij recidive zou beschouwen als een verzwarende omstandigheid die een verhoging van het basisbedrag rechtvaardigt. In de zaak **Groupe Danone/Commissie** had de Commissie als

⁷⁶ Arrest SNCZ/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁷⁷ Arrest Scandinavian Airlines System/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁷⁸ Arrest Groupe Danone/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

verzwarende omstandigheid beschouwd dat deze onderneming op grond van soortgelijke feiten reeds twee maal was veroordeeld wegens schending van artikel 81 EG, terwijl verzoekster niet haar huidige naam droeg en de twee vorige inbreuken waren gepleegd in een andere sector.⁷⁹ In het arrest gaf het Gerecht de Commissie gelijk. Het bevestigde dat bij de analyse van de zwaarte van de inbreuk rekening moet worden gehouden met eventuele recidive. Het Gerecht preciseerde dienaangaande dat het begrip recidive, gelet op het doel ervan, niet noodzakelijk impliceert dat voordien een geldelijke sanctie is opgelegd, maar dat een eerdere inbreuk volstaat.

Overeenkomstig punt 2, derde streepje, van de richtsnoeren heeft het Gerecht ten slotte in de zaak „**speciaal grafiet**” het door de Commissie aan SGL Carbon wegens haar voortrekkersrol opgelegde verhogingspercentage verlaagd omdat deze rol in vergelijking met die van twee andere leden van het kartel was overdreven⁸⁰.

Verzachtende omstandigheden

Punt 3 van de richtsnoeren bevat een niet-exhaustieve lijst van verzachtende omstandigheden op grond waarvan het basisbedrag van de geldboete kan worden verlaagd. In de zaak **Brasserie nationale e.a./Commissie** heeft het Gerecht geoordeeld dat een omstandigheid die niet een mededingingsregeling rechtvaardigde (in casu de rechtsonzekerheid met betrekking tot de geldigheid van bepaalde overeenkomsten) niet in aanmerking kon worden genomen als een verzachtende omstandigheid die een verlaging van de wegens die regeling opgelegde geldboete zou rechtvaardigen.⁸¹

— Maximum van 10 %

Zoals het huidige artikel 23, lid 2, van verordening nr. 1/2003 bepaalde verordening nr. 17 dat voor elke bij een inbreuk op de artikelen 81 EG en 82 EG betrokken onderneming en ondernemersvereniging de geldboete niet groter is dan 10 % van de totale omzet die in het voorafgaande boekjaar is behaald. Hoewel de toepassing van deze regel doorgaans weinig moeilijkheden oplevert, heeft het Gerecht in 2005 dienaangaande twee belangrijke verduidelijkingen geformuleerd.

In de zaak „**speciaal grafiet**” heeft het Gerecht gepreciseerd onder welke voorwaarden het maximum van 10 % moet worden toegepast wanneer de inbreuk formeel ten laste wordt gelegd aan twee ondernemingen waarvan de ene de dochter is van de andere en die hun banden verbreken voor de boetebeschikking wordt vastgesteld.⁸² Daar het maximum van 10 % betrekking heeft op het boekjaar dat aan de beschikking voorafgaat, strekt het volgens het Gerecht in een dergelijk geval ertoe de ondernemingen te beschermen tegen een buitensporig boeteniveau dat hun economische substantie zou kunnen vernietigen. De omzet is dus niet die van de periode waarin de inbreuken zijn gepleegd, maar die

⁷⁹ Arrest Groupe Danone/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁸⁰ Arrest Tokai Carbon e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁸¹ Arrest Brasserie nationale e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁸² Arrest Tokai Carbon e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

van een tijdvak dat dicht bij de oplegging van de geldboete ligt (het boekjaar dat eraan voorafgaat). De grens van 10 % moet dus eerst worden toegepast op elke adreassaar van de beschikking, en pas indien verschillende adressaten de „onderneming” vormen in de zin van de economische eenheid die voor de inbreuk verantwoordelijk is – op de datum van de beschikking – kan het maximum worden toegepast op hun gecumuleerde omzet. Indien de economische eenheid tussen de ondernemingen vóór de beschikking is verbroken, heeft elke adreassaar dus recht op individuele toepassing van het maximum van 10 %.

In het arrest **Britannia Alloys & Chemicals/Commissie** preciseerde het Gerecht de voorwaarden waaronder het maximum van toepassing is wanneer de onderneming die de inbreuk heeft gepleegd alle activiteiten heeft gestaakt vóór de beschikking waarbij voor de inbreuk een sanctie wordt opgelegd.⁸³ Overeenkomstig artikel 15, lid 2, van verordening nr. 17 moet het maximum worden berekend op basis van de omzet in het boekjaar dat aan de boetebeschikking voorafgaat. In casu was verzoekster ten tijde van de beschikking een niet-commerciële vennootschap geworden die haar activiteiten in de zinksector had gestaakt. Nu haar omzet in het aan de beschikking voorafgaande boekjaar dus nul was, oordeelde het Gerecht dat deze niet als basis kon dienen voor de vaststelling van het in verordening nr. 17 bedoelde maximum. Volgens het Gerecht vloeit uit de doelstellingen van het systeem waarvan artikel 15, lid 2, van verordening nr. 17 deel uitmaakt en de rechtspraak namelijk voort dat de toepassing van het maximum van 10 % veronderstelt dat de Commissie beschikt over het omzetcijfer voor het laatste boekjaar dat voorafgaat aan de datum waarop de beschikking wordt vastgesteld, alsmede dat deze gegevens op een volledig boekjaar van normale economische activiteit gedurende een periode van twaalf maanden betrekking hebben. Bijgevolg was de Commissie verplicht om de maximumgrens van de geldboete vast te stellen op basis van het laatst beschikbare omzetcijfer dat op een volledig jaar van economische activiteit betrekking heeft. Ondanks het feit dat de beschikking waarbij de Commissie voor de inbreuk een sanctie oplegde, dateerde van december 2001, mocht de Commissie het maximum dus bepalen op basis van het op 30 juni 1996 afgesloten boekjaar.

— De mededeling inzake medewerking

Ook dit jaar hadden vele zaken betrekking op de toepassing van de mededeling inzake medewerking van 1996, in afwachting van de eerste zaken betreffende de mededeling van 2002.⁸⁴

Een onderneming kan overeenkomstig punt D 2, tweede streepje, van de mededeling inzake medewerking slechts een vermindering van het boetebedrag wegens niet-betwisting van de feiten krijgen, indien zij de Commissie na ontvangst van de mededeling van punten van bezwaar uitdrukkelijk meedeelt dat zij de feiten niet fundamenteel betwist.⁸⁵

⁸³ Arrest *Britannia Alloys & Chemicals/Commissie*, aangehaald in voetnoot 58.

⁸⁴ Mededeling van de Commissie betreffende het niet opleggen of verminderen van geldboeten in zaken betreffende mededingingsregelingen (PB 1996, C 207, blz. 4; hierna: „mededeling inzake medewerking”), thans vervangen door de mededeling betreffende immuniteit tegen geldboeten en vermindering van geldboeten in kartelzaken (PB 2002, C 45, blz. 3).

⁸⁵ Arrest Gerecht van 14 mei 1998, *Mayr-Melnhof/Commissie*, T-347/94, Jurispr. blz. II-1751, punt 309.

In de zaak **Groupe Danone/Commissie** diende het Gerecht deze beginselen te preciseren. Het was van oordeel dat een verklaring inzake niet-betwisting van de juistheid van de feiten die vergezeld gaat van een aantal opmerkingen waarmee verzoekster zogenaamd de draagwijdte van bepaalde feiten wil verduidelijken, maar die in werkelijkheid neerkomen op betwisting van deze feiten, niet kan worden geacht de taak van de Commissie, namelijk vaststelling en tegengaan van de betrokken inbreuk op de mededingingsregels, te vergemakkelijken.⁸⁶ Derhalve kon de onderneming geen vermindering krijgen wegens niet-betwisting van de feiten als bedoeld in punt D 2, tweede streepje, van de mededeling inzake medewerking.

In de zaak „**speciaal grafiet**” heeft het Gerecht verder erkend dat de Commissie een ruime beoordelingsmarge heeft om uit te maken welke onderneming haar als eerste materiaal heeft verstrekt dat „van doorslaggevend belang is” in de zin van punt B, sub b, van de mededeling inzake medewerking. Het Gerecht zal de Commissie slechts terechtwijzen in geval van „kennelijke overschrijding” van die marge.⁸⁷

Ten slotte heeft het Gerecht in de zaak **Brouwerij Haacht/Commissie** geoordeeld dat het verstrekken van – zelfs doorslaggevende – informatie slechts een vermindering van de aan de betrokken onderneming opgelegde geldboete kan rechtvaardigen voorzover deze informatie „verder ging dan hetgeen de Commissie krachtens artikel 11 van verordening nr. 17 kon eisen”.⁸⁸ Aangezien de door verzoekster in deze zaak verstrekte informatie niet aan die voorwaarde voldeed, had de Commissie geen fout gemaakt door de aan verzoekster opgelegde geldboete niet om die reden te verminderen.

— De uitoefening van de volledige rechtsmacht

Met betrekking tot geldboeten heeft het Gerecht volledige rechtsmacht, zodat het de door de Commissie opgelegde geldboeten kan verlagen of verhogen. In 2005 heeft het Gerecht deze rechtsmacht met name gebruikt om de consequenties te trekken uit een beoordelingsfout van de Commissie⁸⁹ of om een vergissing in de volgorde van toepassing van de in de richtsnoeren bepaalde fasen van de berekening van de geldboeten recht te zetten.⁹⁰

Voor het eerst heeft het Gerecht verduidelijking verstrekt met betrekking tot een eventuele uitoefening van zijn volledige rechtsmacht om rekening te houden met feiten die dateren van na de bestreden beschikking. In de zaak **Scandinavian Airlines System/Commissie** verzocht verzoekster het Gerecht de haar opgelegde geldboete te verlagen wegens haar voorbeeldige gedrag na de vaststelling van de beschikking.⁹¹ In het arrest was het

⁸⁶ Arrest Groupe Danone/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁸⁷ Arrest Tokai Carbon e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁸⁸ Arrest Brouwerij Haacht/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁸⁹ Arresten Tokai Carbon e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 58, en Groupe Danone/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁹⁰ Arrest Groupe Danone/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁹¹ Arrest Scandinavian Airlines System/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

Gerecht echter van oordeel dat verzoekster uit de rechtspraak geen beginsel kon afleiden dat de aan een onderneming opgelegde geldboete kan worden verlaagd als compensatie voor haar gedrag na de vaststelling van de beschikking waarbij een geldboete is opgelegd. Het Gerecht preciseerde in dat verband: „ook al zou een dergelijke verlaging mogelijk zijn, dan zou die door de gemeenschapsrechter hoe dan ook slechts met de grootst mogelijke omzichtigheid en in zeer uitzonderlijke omstandigheden kunnen worden toegepast, in het bijzonder omdat een dergelijke praktijk zou kunnen worden opgevat als een aansporing om inbreuken te plegen, speculerend op een mogelijke verlaging van de geldboete op grond van een verandering in het gedrag van de onderneming na de beschikking”.

4. Rechtspraak inzake artikel 82 EG

In de reeds aangehaalde zaak **Piau/Commissie**⁹² was het Gerecht van oordeel dat op de markt waarop de reglementering van de FIFA betrekking heeft, die een markt is van diensten waarop de spelers en de clubs kopers en de spelersmakelaars verkopers zijn, de FIFA kan worden geacht op te treden voor rekening van de voetbalclubs, daar zij als vereniging in de tweede graad van de ondernemingen die de clubs zijn, een emanatie is van die club.

Doordat het reglement verbindend is voor de nationale verenigingen die lid van de FIFA zijn, en de daarin gegroepeerde clubs, hebben de clubs volgens het Gerecht een collectieve machtspositie op de markt van dienstverrichting door spelersmakelaars. Anders dan de Commissie was het Gerecht dan ook van oordeel dat de FIFA, die een emanatie vormt van die clubs en op deze markt optreedt via hen, een collectieve machtspositie op de markt van diensten van spelersmakelaars bezit, waarbij niet van belang is dat zij zelf geen marktdeelnemer is op de betrokken markt en dat haar optreden voortspuit uit een regelgevende activiteit. Volgens het Gerecht had de Commissie daarentegen terecht aangenomen dat de gelaakte praktijken geen misbruik van een machtspositie opleverden. De afwijzing van de klacht wegens gebrek aan communautair belang bij voortzetting van de procedure werd door de geconstateerde onjuiste rechtsopvatting dus niet onrechtmatig.

5. Rechtspraak inzake concentratiecontrole

Van de vier zaken betreffende de toepassing van verordening nr. 4064/89, die thans is vervangen door verordening nr. 139/2004, verdienen er drie een nadere toelichting.⁹³

⁹² Arrest Piau/Commissie, aangehaald in voetnoot 58.

⁹³ Verordening (EEG) nr. 4064/89 van de Raad van 21 december 1989 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen [PB L 395, blz. 1, rectificatie in PB 1990, L 257, blz. 13, sindsdien ingetrokken bij verordening (EG) nr. 139/2004 van de Raad van 20 januari 2004 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen (PB L 24, blz. 1)]. De zaak die niet wordt vermeld in het corpus van dit verslag betreft een uitspraak waarbij toepassing wordt gemaakt van de klassieke rechtspraak volgens welke een particulier de weigering van de Commissie om een niet-nakomingsprocedure in te leiden, niet kan aanvechten (beschikking Gerecht van 25 mei 2005, Retecal e.a./Commissie, T-443/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie).

Het eerste arrest, **EDP/Commissie**⁹⁴, brengt belangrijke verduidelijkingen betreffende de bewijslast wanneer wordt betwist dat de door de partijen aangeboden verbintenissen toereikend zijn en betreffende de beoordeling van concentraties in een sector die niet is opengesteld voor mededinging.

Zo preciseert het Gerecht dat het aan de Commissie staat om aan te tonen, dat de door de partijen voorgestelde verbintenissen de concentratie, zoals door deze verbintenissen gewijzigd, niet met de gemeenschappelijke markt verenigbaar maken. Het Gerecht voegt daar echter aan toe dat wanneer de Commissie de verbintenissen die geldig zijn voorgelegd als onvoldoende kwalificeert, dit slechts een ontoelaatbare omkering van de bewijslast is wanneer de Commissie die kwalificatie niet baseert op een beoordeling van de verbintenissen op basis van objectieve en controleerbare criteria, maar op de bewering dat de partijen in gebreke zijn gebleven om voldoende bewijs te leveren om een beoordeling ten gronde mogelijk te maken. De Commissie heeft het recht niet-dwingende verbintenissen af te wijzen. Daarmee legt de Commissie namelijk niet de bewijslast bij de partijen, maar ontkent zij het zekere en meetbare karakter dat de verbintenissen moeten bezitten.

Verder preciseert het Gerecht dat in een sector zonder mededinging een monopolie op een bepaalde markt overeenkomt met een absolute machtspositie, die per definitie niet sterker kan worden, zodat de concentratie op de betrokken markt geen enkele daadwerkelijke mededinging kan belemmeren. In casu zouden Energias de Portugal (EDP), de traditionele elektriciteitsproducent in Portugal, en Eni SpA, een Italiaans energiebedrijf, gezamenlijk Gás de Portugal (GDP), de traditionele gasleverancier in Portugal, verwerven. Deze transactie had met name gevolgen voor bepaalde gasmarkten. Die markten moesten echter worden opengesteld voor mededinging, vóór 1 juli 2004 voor afnemers, niet zijnde huishoudens, en op 1 juli 2007 voor de andere afnemers. Onder bepaalde omstandigheden konden de lidstaten echter afwijken van bepaalde verplichtingen en de toepassing van de richtlijn uitstellen; voor Portugal gold een dergelijke afwijking tot 2007. Volgens het Gerecht heeft de Commissie, door het verbod van de concentratie te baseren op een versterking van machtsposities leidend tot een aanzienlijke belemmering van de mededinging op gasmarkten die ingevolge de afwijking voor de mededinging gesloten zijn, de gevolgen en dus de draagwijdte van die afwijking miskend.

Deze fout geldt echter enkel voor de gasmarkten. De beoordeling door de Commissie van de situatie op de elektriciteitsmarkt in Portugal, waarop de betrokken concentratie ook betrekking heeft, wordt daardoor niet onjuist. Het Gerecht meent dienaangaande dat de Commissie geen kennelijke beoordelingsfout heeft gemaakt door aan te nemen dat de concentratie zou leiden tot het verdwijnen van een belangrijke potentiële concurrent (GDP) op alle elektriciteitsmarkten en dat de verbintenissen van de betrokken ondernemingen de door haar gesignaleerde problemen niet konden oplossen. Deze conclusie betreffende de elektriciteitsmarkt volstond op zich reeds om de betrokken concentratie onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt te verklaren, zodat het Gerecht de beschikking niet nietig heeft verklaard.

⁹⁴ Arrest EDP/Commissie, aangehaald in voetnoot 5.

In de tweede plaats heeft het Gerecht in de zaak **General Electric/Commissie** talrijke verduidelijkingen gegeven over de omvang van zijn rechterlijk toezicht op beschikkingen van de Commissie inzake concentraties en over de mededingingsrechtelijke beoordeling van concentraties met conglomeraatbevorderende gevolgen. Dit arrest ligt in het verlengde van de arresten van het Gerecht en het Hof van Justitie in de zaak Tetra Laval/Commissie.⁹⁵ Het Gerecht legde de nadruk op het bijzondere belang van een daadwerkelijke rechterlijke toetsing wanneer de Commissie overgaat tot een prospectieve analyse van de veranderingen die een concentratie kan teweegbrengen op een bepaalde markt, en op de kwaliteit van de door de Commissie overlegde bewijselementen in geval van een concentratie van het conglomeraattype.

Deze zaak vloeit voort uit een beschikking van de Commissie van 3 juli 2001 waarbij een concentratie tussen de Amerikaanse ondernemingen Honeywell International en General Electric Company (GE) onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt is verklaard, zodat deze in de Europese Unie niet ten uitvoer kan worden gelegd. In het arrest General Electric/Commissie bevestigt het Gerecht de opvatting van de Commissie dat de concentratie zou leiden tot het ontstaan of het versterken van een machtspositie die de daadwerkelijke mededinging zou beperken op drie markten: de markten voor straalmotoren voor grote regionale vliegtuigen, voor straalmotoren voor zakenvliegtuigen en voor kleine gasturbines voor schepen. Het Gerecht keurt aldus de redenering van de Commissie goed dat de concentratie de reeds bestaande machtspositie van verzoekster op de wereldmarkt voor straalmotoren voor grote regionale vliegtuigen zou versterken. De vaststelling van de Commissie dat de concentratie tot gevolg zal hebben dat afnemers niet kunnen profiteren van de voordelen van prijsconcurrentie, is correct. Het Gerecht aanvaardt ook de afwijzing door de Commissie van de door de partijen bij de concentratie aangeboden verbintenis om de door de fusie op die markt gecreëerde moeilijkheden op te lossen. Het preciseert in dit verband dat door de partijen aangeboden structurele verbintenissen door de Commissie slechts kunnen worden aanvaard indien de Commissie met zekerheid kan concluderen dat zij kunnen worden uitgevoerd en dat de nieuwe commerciële structuren die er het gevolg van zijn, voldoende levensvatbaar en duurzaam zullen zijn, zodat van het ontstaan of de versterking van een machtspositie of de belemmering van de daadwerkelijke mededinging die de verbintenissen beogen te beletten, niet in de nabije toekomst sprake kan zijn. In dezelfde zin verwerpt het Gerecht de argumenten van GE tegen de beoordeling door de Commissie van het ontstaan van machtsposities op de markten voor straalmotoren voor zakenvliegtuigen en voor kleine gasturbines voor schepen.

Deze vaststellingen volstaan voor de conclusie dat de concentratie onverenigbaar is met de gemeenschappelijke markt. In het arrest verklaart het Gerecht de beschikking dus niet nietig, ondanks een aantal fouten van de Commissie, met name in haar analyse van de conglomeraateffecten van de concentratie.

Het Gerecht is van oordeel dat de Commissie zonder een kennelijke beoordelingsfout te maken kon concluderen dat GE vóór de concentratie een machtspositie had op de markt voor motoren voor grote commerciële vliegtuigen. De Commissie mocht in dat verband

⁹⁵ Arrest General Electric/Commissie, aangehaald in voetnoot 60. Zie ook arrest Gerecht van 25 oktober 2002, Tetra Laval/Commissie, T-5/02, Jurispr. blz. II-4381, en arrest Hof van 15 februari 2005, Commissie/Tetra Laval, C-12/03 P, Jurispr. blz. I-987.

aannemen dat GE de commerciële macht van tot haar groep behorende dochterondernemingen, met name het leasingbedrijf voor vliegtuigen GECAS, had gebruikt om orders binnen te halen die zij anders niet had gekregen. Het Gerecht is echter van oordeel dat drie onderdelen van de beschikking van de Commissie onwettig zijn.

Allereerst is het onderdeel van de bestreden beschikking betreffende de versterking van de reeds bestaande machtspositie van GE op de markt voor motoren voor grote commerciële vliegtuigen ten gevolge van de verticale overlapping, niet gegrond. Het Gerecht stelt met name vast dat de door de Commissie verwachte gevolgen op de markt voortvloeien uit bepaalde toekomstige gedragingen van de gefuseerde entiteit, zodat de Commissie deugdelijke bewijzen voor de waarschijnlijkheid daarvan moet aanvoeren. Die bewijzen kunnen in voorkomend geval bestaan uit economische studies van de verwachte ontwikkeling van de marktsituatie waaruit blijkt dat de gefuseerde entiteit geneigd zal zijn zich op een bepaalde manier te gedragen; dit doet evenwel niet af aan het beginsel van de vrijheid van bewijsvoering. In casu beschikte de Commissie over alle noodzakelijke elementen om te beoordelen in hoeverre de betrokken gedragingen een bij artikel 82 EG verboden en als zodanig beteugeld misbruik van een machtspositie kunnen opleveren. Volgens het Gerecht heeft de Commissie dus ten onrechte nagelaten de afschrikkende werking van deze bepaling in aanmerking te nemen bij de beoordeling van de waarschijnlijkheid van die gedragingen. De analyse van de Commissie geeft aldus blijk van een onjuiste rechtsopvatting die noodzakelijkerwijs heeft geleid tot een kennelijke beoordelingsfout.

Vervolgens is het Gerecht van oordeel dat de Commissie niet afdoende aannemelijk heeft gemaakt dat de gefuseerde entiteit de praktijken van GE op de markt voor motoren voor grote commerciële vliegtuigen – gebruikmaking van haar financiële en commerciële macht wegens haar leasing-dochter – zou toepassen op de markten waarop Honeywell aanwezig is (elektronische en niet-elektronische luchtvaartapparatuur). De Commissie heeft hoe dan ook niet afdoende bewezen dat die praktijken, zo daarvan al sprake is, wellicht zouden hebben geleid tot machtsposities op de verschillende betrokken markten voor elektronische en niet-elektronische luchtvaartapparatuur. Derhalve heeft de Commissie ook op dit punt een kennelijke beoordelingsfout gemaakt.

Ten slotte is het Gerecht van oordeel dat de Commissie niet genoegzaam heeft aangetoond dat de gefuseerde entiteit de motoren van GE en de elektronische en niet-elektronische luchtvaartapparatuur van Honeywell als een geheel zal verkopen. Bij gebreke daarvan is het enkele feit dat deze entiteit een ruimer aanbod van producten zal hebben dan haar concurrenten niet voldoende om aan te tonen dat zij voordeel zou halen uit het ontstaan of de versterking van een machtspositie op de verschillende markten in kwestie. Ook dienaangaande heeft de Commissie dus een kennelijke beoordelingsfout gemaakt.

Het derde en laatste arrest op het gebied van concentratiecontrole, **Honeywell International/Commissie**, is gewezen met betrekking tot dezelfde concentratie die aan de orde was in het arrest General Electric/Commissie.⁹⁶ Hoewel dit arrest minder belangrijk was dan het vorige, heeft het Gerecht daarin de regel toegepast dat wanneer het dispositief van een beschikking van de Commissie is gebaseerd op een aantal redeneringen die elk op zich zouden volstaan als grondslag voor dat dispositief, de beschikking, in beginsel,

⁹⁶ Arrest Honeywell/Commissie, aangehaald in voetnoot 60.

enkel nietig moet worden verklaard indien elk van die redeneringen onwettig is. In een dergelijk geval kan een gebrek of een andere onwettigheid die enkel gevolgen heeft voor één redenering de nietigverklaring van de bestreden beschikking dus niet rechtvaardigen, omdat dat gebrek of die onwettigheid geen beslissende invloed zou kunnen hebben gehad op het door de instelling vastgestelde dispositief. Het Gerecht paste deze regel toe op het beroep van Honeywell, dat werd verworpen bij gebreke van enig middel dat slaagde. Verzoekster had namelijk niet alle grondslagen betwist, die elk op zich volstaan als grond, rechtens en feitelijk, voor de bestreden beschikking. Derhalve kon haar beroep niet leiden tot de nietigverklaring van de bestreden beschikking, ook niet indien alle middelen die zij rechtmatig had aangevoerd, gegrond zouden zijn geweest.

C. Steunmaatregelen van de staten

1. Materiële regels

a) Bestanddelen

Geen enkele uitspraak van het Gerecht bevatte dit jaar belangrijke preciseringen met betrekking tot de bestanddelen van het begrip steunmaatregel. In verschillende zaken heeft het Gerecht evenwel beschikkingen van de Commissie nietig verklaard wegens feitelijke of beoordelingsfouten of motiveringsgebreken.

In de zaak **Freistaat Thüringen/Commissie** stelde het Gerecht vast dat er sprake was van verschillende feitelijke onjuistheden en een gebrekkige motivering van de Commissie bij haar onderzoek van bepaalde maatregelen ten gunste van een Duitse onderneming.⁹⁷ Wegens die onjuistheden heeft het de bestreden beschikking ten dele nietig verklaard, waarbij het ambtshalve het middel van gebrekkige motivering opwierp.

In het arrest **Confédération nationale du Crédit mutuel/Commissie** verklaarde het Gerecht wegens de gebrekkige motivering een beschikking nietig waarin de Commissie bepaalde door de Franse Republiek genomen maatregelen ter vergoeding van het aantrekken en het beheer van spaargelden, gereguleerd onder het mechanisme van het Livret bleu, had aangemerkt als staatssteun die onverenigbaar is met de gemeenschappelijke markt.⁹⁸ Nadat het Gerecht had vastgesteld dat uit het dispositief van de beschikking niet kon worden opgemaakt welke maatregelen de Commissie als steunmaatregelen beschouwde, onderzocht het de motivering van de beschikking. Na dat onderzoek was het van oordeel dat de in de beschikking verrichte analyse van de voorwaarden waaraan moet zijn voldaan opdat een overheidsmaatregel als steun kan worden aangemerkt, het evenmin mogelijk maakte, nauwkeurig te bepalen welke maatregelen de Commissie als steunverlening aan Crédit mutuel aanmerkte. Het Gerecht wijst er bijvoorbeeld op dat de beschikking dubbelzinnig is met betrekking tot de kwalificatie van het belastingvoordeel

⁹⁷ Arrest Freistaat Thüringen/Commissie, aangehaald in voetnoot 10.

⁹⁸ Arrest Gerecht van 18 januari 2005, Confédération nationale du Crédit mutuel/Commissie, T-93/02, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

voor spaarders met een Livret bleu. Uit de analyse van de beschikking kan niet duidelijk worden opgemaakt of volgens de Commissie de belastingvrijstelling een overdracht van staatsmiddelen oplevert; de beschikking maakt die uitlegging echter mogelijk. Het Gerecht acht zich derhalve niet in staat, de beoordeling van het Livret bleu-systeem door de Commissie te toetsen.

b) *Beschikking, gegeven op verzoek van een lidstaat*

Het arrest **Regione autonoma della Sardegna/Commissie**⁹⁹ is het eerste waarin het Gerecht een beschikking onderzoekt die de Commissie heeft gegeven na een verzoek om zich binnen een termijn van twee maanden uit te spreken.

In 1998 hebben de Italiaanse autoriteiten bij de Commissie een ontwerp van de Regio Sardinië voor een steunregeling voor kleine landbouwbedrijven in moeilijkheden aangemeld, ten bedrage van ongeveer 30 miljoen euro. De Commissie verklaarde dit ontwerp in 2001 onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt. De Regio Sardinië verzocht het Gerecht de beschikking van de Commissie nietig te verklaren, met name omdat de Commissie zou hebben aangenomen dat niet vaststond dat de regeling uitsluitend ten goede zou komen aan ondernemingen in moeilijkheden en dat het hun levensvatbaarheid zou herstellen zonder een ongeoorloofde vervalsing van de mededinging te veroorzaken.

Artikel 7, leden 1 en 7, van verordening nr. 659/1999¹⁰⁰ bepaalt in wezen dat de formele onderzoeksprocedure inzake steunmaatregelen in beginsel wordt beëindigd bij een beschikking, en dat de Commissie op verzoek van de betrokken lidstaat binnen twee maanden een beschikking geeft op basis van de informatie waarover zij beschikt. In casu stelt het Gerecht vast dat de Italiaanse Republiek de Commissie na afloop van de indicatieve termijn van 18 maanden binnen welke de Commissie er naar streeft een beschikking aan te nemen, heeft verzocht binnen twee maanden uitspraak te doen. In een dergelijk geval moet de Commissie een beschikking geven op basis van de informatie waarover zij beschikt. Indien op grond van die informatie niet kan worden vastgesteld dat het steunvoornemen verenigbaar is met de gemeenschappelijke markt, moet zij een negatieve beschikking geven. In casu mocht de Commissie aannemen dat niet vaststond dat de steun uitsluitend ten goede zou komen aan ondernemingen in moeilijkheden. Zij had gepoogd informatie te krijgen op grond waarvan zij de gevolgen van het ontwerp voor de begunstigde ondernemingen en de mededinging zou kunnen beoordelen, maar de Italiaanse autoriteiten hadden nagelaten deze te verstrekken. Nu op grond van de informatie waarover de Commissie beschikte, niet kon worden vastgesteld dat het steunvoornemen verenigbaar was met de gemeenschappelijke markt, heeft de Commissie terecht een negatieve beschikking gegeven.

⁹⁹ Arrest Regione autonoma della Sardegna/Commissie, aangehaald in voetnoot 9.

¹⁰⁰ Verordening (EG) nr. 659/1999 van de Raad van 22 maart 1999 tot vaststelling van nadere bepalingen voor de toepassing van artikel [88 EG] (PB L 83, blz. 1).

c) *Kaderregelingen*

Ofschoon volgens artikel 87 EG steunmaatregelen van de staten die de mededinging vervalsen of dreigen te vervalsen, onverenigbaar zijn met de gemeenschappelijke markt, voorzover deze steun het handelsverkeer tussen de lidstaten ongunstig beïnvloedt, kunnen bepaalde steunmaatregelen niettemin verenigbaar met de gemeenschappelijke markt worden verklaard onder de voorwaarden die zijn bepaald in het Verdrag en de kaderregelingen die de Commissie, om haar beoordelingsmarge te regelen, in bepaalde gevallen heeft vastgesteld in richtsnoeren voor verschillende soorten steun. De Commissie heeft met name in richtsnoeren waarop voor het Gerecht vaak een beroep wordt gedaan, de voorwaarden vermeld waaronder reddings- en herstructureringssteun aan ondernemingen in moeilijkheden verenigbaar kan worden verklaard met de gemeenschappelijke markt.¹⁰¹ Daartoe behoort met name de beperking van de steun tot het minimum dat voor de herstructurering noodzakelijk is.

Die regels waren onder meer aan de orde in de zaak **Regione autonoma della Sardegna/Commissie**.¹⁰² Vermelding verdient echter vooral de zaak **Corsica Ferries France/Commissie**, waarin het Gerecht heeft geoordeeld dat de Commissie de voorwaarde inzake de bepaling van de minimumsteun onjuist had beoordeeld, zodat haar beschikking onwettig was.¹⁰³ Hoewel de Commissie verplicht was de netto-opbrengst van de bij de uitvoering van het herstructureringsplan gerealiseerde verkopen volledig in aanmerking te nemen, had zij bij haar berekening namelijk geen rekening gehouden met de nettoverkoopopbrengst van de onroerende activa van de Société nationale maritime Corse-Méditerranée van twaalf miljoen euro. Volgens het Gerecht mocht de Commissie in principe krachtens haar ruime beoordelingsvrijheid een benaderende schatting maken van de netto-opbrengst van de verkoop van activa waarin het herstructureringsplan voorzag. In casu was dit echter niet het geval, daar zij beschikte over gegevens op grond waarvan zij de omvang van de steun nauwkeurig kon bepalen.

d) *Misbruik*

Het EG-Verdrag verbiedt niet alleen steunmaatregelen die onverenigbaar zijn met de gemeenschappelijke markt, maar ook misbruik van steun. Dit begrip is gedefinieerd in artikel 1, sub g, van verordening nr. 659/1999: „steun die door de begunstigde wordt gebruikt in strijd met een beschikking [waarbij geen bezwaar wordt gemaakt, een positieve beschikking of een voorwaardelijke beschikking van de Commissie]”. In 2005 heeft het Gerecht dit begrip toegepast in twee zaken.

¹⁰¹ Communautaire richtsnoeren voor reddings- en herstructureringssteun aan ondernemingen in moeilijkheden (PB 1999, C 288, blz. 2).

¹⁰² Arrest Regione autonoma della Sardegna/Commissie, aangehaald in voetnoot 9.

¹⁰³ Arrest Corsica Ferries France/Commissie, aangehaald in voetnoot 13.

In de zaak **Saxonia Edelmetalle/Commissie**¹⁰⁴ had de Commissie aanvankelijk de betaling toegestaan van steun aan verschillende ondernemingen uit de voormalige Duitse Democratische Republiek. Vijf jaar later stelde de Commissie evenwel vast dat die steun was misbruikt in de zin van artikel 88, lid 2, EG. Dit werd door een van de twee verzoeksters betwist. In het arrest overweegt het Gerecht dat de Commissie geen kennelijke beoordelingsfout heeft gemaakt door de beschikking vast te stellen zonder dat zij heeft bepaald hoe het betrokken bedrag werkelijk is gebruikt. De Duitse autoriteiten, die waren verzocht om een groot aantal gegevens ter zake, hadden namelijk slechts onvolledige antwoorden gegeven die op twee wijzen konden worden uitgelegd, welke beide tot de vaststelling van misbruik aanleiding konden geven. Hoewel het in beginsel aan de Commissie staat, aan te tonen dat misbruik is gemaakt van steun die zij tevoren heeft goedgekeurd, moet de lidstaat alle door de Commissie verzochte inlichtingen verstrekken na een bevel tot het verstrekken van informatie, bij gebreke waarvan de Commissie op grond van de beschikbare informatie een beschikking houdende afsluiting van de formele onderzoeksprocedure mag geven.

In het arrest **Freistaat Thüringen/Commissie** verklaart het Gerecht een beschikking van de Commissie houdende vaststelling dat steun is misbruikt, ten dele nietig.¹⁰⁵ Volgens het Gerecht dient de Commissie, ten bewijze van het misbruik van een in overeenstemming met een goedgekeurde steunregeling toegekende steunmaatregel, aan te tonen dat van die steun gebruik is gemaakt in strijd met de nationale voorschriften betreffende die regeling of met de bijkomende voorwaarden die de lidstaat bij de goedkeuring van de regeling heeft aanvaard. De schending van een bijkomende voorwaarde die door de steunverstrekker eenzijdig is opgelegd, zonder dat deze voorwaarde uitdrukkelijk is neergelegd in dergelijke nationale voorschriften, zoals zij door de Commissie zijn goedgekeurd, volstaat op zichzelf evenwel niet om te kunnen spreken van misbruik van steun in de zin van artikel 88, lid 2, eerste alinea, EG. Het Gerecht verklaart de beschikking van de Commissie volgens welke steun die was verleend in strijd met een door het Land Thüringen eenzijdig vastgesteld criterium, was misbruikt, dan ook nietig.

e) *Terugvordering*

Wanneer de Commissie vaststelt dat steun onverenigbaar is met de gemeenschappelijke markt, kan zij de lidstaat gelasten deze steun van de begunstigden terug te vorderen. De intrekking van onrechtmatige steun door terugvordering ervan is immers het logische gevolg van de vaststelling dat de steun onrechtmatig is en beoogt het herstel in de vroegere toestand van de markt.¹⁰⁶ Volgens de rechtspraak is dit doel bereikt zodra de betrokken steun, eventueel vermeerderd met vertragingsrente, door de begunstigde of, met andere woorden, door de ondernemingen die deze feitelijk hebben genoten, is terugbe-

¹⁰⁴ Arrest Gerecht van 11 mei 2005, Saxonia Edelmetalle/Commissie, T-111/01 et T-133/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁰⁵ Arrest Freistaat Thüringen/Commissie, aangehaald in voetnoot 10.

¹⁰⁶ Arresten Hof van 12 juli 1973, Commissie/Duitsland, 70/72, Jurispr. blz. 813, punt 20; 8 mei 2003, Italië en SIM 2 Multimedia/Commissie, C-328/99 en C-399/00, Jurispr. blz. I-4035, punt 65, en 29 april 2004, Duitsland/Commissie, C-277/00, Jurispr. blz. I-3925, punten 73 en 74.

taald.¹⁰⁷ De bepaling van de begunstigde doet soms evenwel delicate problemen rijzen wanneer aandelen of activa van de oorspronkelijke steunontvanger zijn vervreemd. Deze ingewikkelde vragen geven aanleiding tot talrijke geschillen, zoals blijkt uit drie zaken die het Gerecht in 2005 heeft afgedaan. Die zaken geven een precisering van het begrip „feitelijk genieten” in het geval dat steun is verleend aan een groep van ondernemingen die vóór de vaststelling van de bestreden beschikking is ontbonden (Saxonia Edelmetalle/Commissie) of aan een joint venture waarvan de activa vóór de vaststelling van de bestreden beschikking zijn vervreemd (Freistaat Thüringen/Commissie en CDA Datenträger Albrechts/Commissie).

In de eerste plaats preciseert het Gerecht in de zaak **Saxonia Edelmetalle/Commissie** de verplichtingen die op de Commissie rusten bij de bepaling van de begunstigde van de steun die moet worden teruggevorderd.¹⁰⁸ In casu was de steun aanvankelijk verleend aan een groep van ondernemingen die niet meer bestond toen de beschikking werd vastgesteld, zodat de Commissie de verplichting tot terugbetaling had opgelegd aan alle ondernemingen die destijds tot de groep behoorden, zonder dat zij had onderzocht in hoeverre zij van de steun hadden geprofiteerd. De Commissie had echter vastgesteld dat de betaalde bedragen in handen waren gebleven van de houdstermaatschappij van de groep. Het Gerecht is dan ook van oordeel dat de Commissie de dochtermaatschappijen van deze holding niet als de begunstigden van de misbruikte steun kon aanmerken, daar zij deze niet feitelijk hadden genoten. De Commissie kon er niet van uitgaan dat zij niet behoefde te onderzoeken in hoeverre deze steun aan de diverse ondernemingen van de groep ten goede had kunnen komen.

Het Gerecht preciseert echter dat, rekening houdend met de omstandigheden van de zaak, de Commissie in de bestreden beschikking niet behoefde te bepalen in hoeverre het betrokken bedrag iedere onderneming ten goede was gekomen, maar ermee kon volstaan, de Duitse autoriteiten te verzoeken om deze steun terug te vorderen van de begunstigde(n), dat wil zeggen van de onderneming(en) waaraan zij feitelijk ten goede was gekomen. Daarop had de Bondsrepubliek Duitsland het betrokken bedrag in het kader van de krachtens het gemeenschapsrecht op haar rustende verplichtingen moeten terugvorderen. Ingeval de lidstaat bij de uitvoering van dit bevel tot terugvordering op onverwachte problemen stuit, kan hij deze problemen bovendien aan het oordeel van de Commissie voorleggen, daar de Commissie en de lidstaat overeenkomstig het met name in artikel 10 EG tot uiting gebrachte beginsel van loyale samenwerking in een dergelijk geval te goeder trouw moeten samenwerken om met volledige inachtneming van de verdragsbepalingen, inzonderheid die betreffende steunmaatregelen, de moeilijkheden te overwinnen.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Door deze terugbetaling verliest de begunstigde immers het voordeel dat hij op de markt ten opzichte van zijn concurrenten genoot en wordt de toestand van vóór de steunverlening hersteld (zie in die zin arresten Hof van 4 april 1995, Commissie/Italië, C-350/93, Jurispr. blz. I-699, punt 22, en 3 juli 2003, België/Commissie, C-457/00, Jurispr. blz. I-6931, punt 55, en arrest Duitsland/Commissie, aangehaald in voetnoot 106, punt 75).

¹⁰⁸ Arrest Saxonia Edelmetalle/Commissie, aangehaald in voetnoot 104.

¹⁰⁹ Zie met name arresten Hof van 21 maart 1991, Italië/Commissie, C-303/88, Jurispr. blz. I-1433, punt 58, en 13 juni 2002, Nederland/Commissie, C-382/99, Jurispr. blz. I-5163, punt 50.

In de tweede en de derde plaats was in de zaken **Freistaat Thüringen/Commissie** en **CDA Datenträger Albrechts/Commissie**¹¹⁰ door banken en Duitse overheidsinstanties een omvangrijke financiële steun toegekend voor de bouw van een fabriek voor de productie van compact discs te Albrechts. De fabriek was eigendom van een joint venture waarvan de aandelen verschillende malen wisselden van eigenaar. Na een herstructurering die noodzakelijk was ten gevolge van bij de exploitatie van de fabriek gerezen moeilijkheden, was een deel van de activa (belegd en vlottend kapitaal, liquide middelen, technische knowhow en het distributienet) gekocht door een derde onderneming (CDA), terwijl de voor de exploitatie van het bedrijf nodige grond, de gebouwen, de technische infrastructuur en de logistieke installaties eigendom bleven van de joint venture (omgedoopt tot „LCA”). CDA en LCA hadden vervolgens een overeenkomst betreffende de uitwisseling van prestaties gesloten. Daar de Commissie van mening was dat de financiële bijstand van de Duitse autoriteiten met de gemeenschappelijke markt onverenigbare staatssteun was, gelastte zij de terugvordering daarvan bij met name LCA en CDA, op grond dat deze ondernemingen de bedrijvigheid van de oorspronkelijke begunstigde hadden voortgezet met haar productiemiddelen.

Aangezien sprake was van twee steunbedragen die waren betaald aan de oorspronkelijke eigenaars van de joint venture die eigenaar was van de fabriek en die bedoeld waren voor de financiering van de bouw van die fabriek, is het Gerecht van oordeel dat „de Commissie in beginsel terecht daarvan de terugvordering van LCA heeft gelast”.¹¹¹

Wat daarentegen de andere steun betreft die is betaald aan de groep die eigenaar was van de begunstigde joint venture en die niet bestemd was voor de herstructurering daarvan, is uitgesloten dat zij die steun feitelijk heeft genoten. LCA kon dan ook niet als begunstigde worden aangemerkt. Met betrekking tot de voor de joint venture bestemde steun die is afgeleid naar de andere ondernemingen van dezelfde groep beschikte de Commissie bij de vaststelling van de bestreden beschikking over een geheel van bruikbare en onderling overeenstemmende aanwijzingen waaruit bleek dat de joint venture van een groot gedeelte van de steun voor de bouw, de consolidering en de herstructurering van de cd-fabriek niet het feitelijk genot had gehad. Daarenboven kon op basis van die aanwijzingen – althans bij benadering – de omvang van het oneigenlijk gebruik worden bepaald. Daar die steun niet ten goede was gekomen aan de joint venture, kon hij niet van LCA worden teruggevorderd.

De Commissie had de terugvordering van CDA vooral gebaseerd op het bestaan van de intentie om de gevolgen van haar beschikking te omzeilen. Het Gerecht acht die intentie evenwel niet bewezen, te meer daar voor de overname van de activa een marktconforme prijs was betaald. Op het argument van de Commissie dat LCA, in liquidatie, was opgezet als een „lege schelp” waarvan de steun niet kan worden gerecupereerd, antwoordt het Gerecht met name dat het herstel van de vroegere toestand en de opheffing van de uit de onwettige steun voortkomende concurrentievervalsing in beginsel tot stand kan worden

¹¹⁰ Arresten Freistaat Thüringen/Commissie, aangehaald in voetnoot 10, en 19 oktober 2005, CDA Datenträger Albrechts/Commissie, T-324/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹¹¹ Op basis van het arrest België/Commissie, aangehaald in voetnoot 107, punten 55-62.

gebracht door de inschrijving van een verplichting tot terugbetaling van de betrokken steun op de passiefzijde van de onderneming in liquidatie. Volgens de rechtspraak kan met een dergelijke inschrijving worden volstaan ter uitvoering van een beschikking tot terugvordering van staatssteun die onverenigbaar is met de gemeenschappelijke markt.¹¹²

2. Procedurekwesties

a) *Recht van belanghebbenden om opmerkingen in te dienen*

De procedure van toezicht op staatssteun is, gelet op de algemene opzet ervan, een procedure die wordt ingeleid jegens de lidstaat die verantwoordelijk is voor de toekenning van de steun¹¹³, en niet jegens de begunstigde(n) van de steun.¹¹⁴ Artikel 88, lid 2, EG vereist geen individuele aanmaning van particulieren; de Commissie is slechts verplicht, ervoor te zorgen dat alle potentiële belanghebbenden op de hoogte worden gebracht en in de gelegenheid worden gesteld, hun argumenten te doen gelden.¹¹⁵ In de praktijk hebben de belanghebbenden vooral de rol van informatiebron voor de Commissie in het kader van de administratieve procedure van artikel 88, lid 2, EG.¹¹⁶

In de zaak **Saxonia Edelmetalle/Commissie** preciseerde het Gerecht dat het loutere feit, op de hoogte te worden gebracht van de inleiding van een formele procedure, niet volstaat om nuttige opmerkingen te kunnen maken.¹¹⁷ In het licht van artikel 6, lid 1, van verordening nr. 659/1999 heeft het Gerecht beslist dat de beschikking tot inleiding van de formele onderzoeksprocedure, ook al is de erin vervatte beoordeling noodzakelijkerwijs voorlopig, voldoende nauwkeurig moet zijn om de belanghebbenden in de gelegenheid te stellen, doeltreffend deel te nemen aan de formele onderzoeksprocedure, waarin zij hun argumenten zullen kunnen doen gelden. In casu hadden verzoeksters evenwel niet aangevoerd dat de beschikking tot inleiding van de procedure onvoldoende gemotiveerd was om hen in de gelegenheid te stellen, nuttig gebruik te maken van hun recht om opmerkingen in te dienen, en door haar mededeling in het *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen* had de Commissie verzoeksters hoe dan ook in staat gesteld nuttig gebruik te maken van hun recht om opmerkingen in te dienen.

¹¹² Zie in die zin arresten Hof van 15 januari 1986, *Commissie/België*, 52/84, Jurispr. blz. 89, punt 14, en 21 maart 1990, *België/Commissie*, C-142/87, Jurispr. blz. I-959, punten 60 en 62.

¹¹³ Arrest Hof van 10 juli 1986, *België/Commissie, „Meura”*, 234/84, Jurispr. blz. 2263, punt 29, en arrest Gerecht van 14 januari 2004, *Fleuren Compost/Commissie*, T-109/01, Jurispr. blz. II-127, punt 42.

¹¹⁴ Arrest Hof van 24 september 2002, *Falck en Acciaierie di Bolzano/Commissie*, C-74/00 P en C-75/00 P, Jurispr. blz. I-7869, punt 83, en arrest *Fleuren Compost/Commissie*, aangehaald in voetnoot 113, punt 44.

¹¹⁵ Arrest Hof van 14 november 1984, *Intermills/Commissie*, 323/82, Jurispr. blz. 3809, punt 17, en arrest Gerecht van 25 juni 1998, *British Airways e.a./Commissie*, T-371/94 en T-394/94, Jurispr. blz. II-2405, punt 59.

¹¹⁶ Arrest Gerecht van 22 oktober 1996, *Skibsværftsforeningen e.a./Commissie*, T-266/94, Jurispr. blz. II-1399, punt 256.

¹¹⁷ Arrest *Saxonia Edelmetalle/Commissie*, aangehaald in voetnoot 104.

b) *Aanvoeren van tijdens de administratieve procedure voor de Commissie niet vermelde feiten bij het Gerecht*

In de zaak **Saxonia Edelmetalle/Commissie** voerde een van de verzoeksters bij het Gerecht verschillende feiten aan die tijdens de administratieve procedure niet ter kennis waren gebracht van de Commissie.¹¹⁸ Het Gerecht aanvaardde het bezwaar van de Commissie, die meende dat deze feitelijke argumenten niet-ontvankelijk waren. Het Gerecht baseerde zich daarvoor op het beginsel dat in het kader van een beroep tot nietigverklaring krachtens artikel 230 EG de rechtmatigheid van een gemeenschapshandeling moet worden beoordeeld aan de hand van de feiten en de rechtstoestand op de datum waarop de handeling is vastgesteld. Inzonderheid de door de Commissie verrichte beoordelingen mogen enkel worden beoordeeld aan de hand van de gegevens waarover de Commissie beschikte op het ogenblik waarop zij die beoordelingen heeft verricht.¹¹⁹ Het Gerecht leidde daaruit af dat een verzoeker die heeft deelgenomen aan de onderzoeksprocedure van artikel 88, lid 2, EG, geen feitelijke argumenten mag inroepen die de Commissie niet bekend waren en die hij tijdens de onderzoeksprocedure niet aan de Commissie heeft meegedeeld.

Het Gerecht wijst erop dat dit niet zonder meer kan worden uitgebreid tot alle gevallen waarin een onderneming niet heeft deelgenomen aan de onderzoeksprocedure van artikel 88, lid 2, EG, maar beklemtoont dat verzoekster in casu geen gebruik had gemaakt van haar recht op deelname aan de onderzoeksprocedure, ook al werd zij uitdrukkelijk vermeld in de beschikking tot inleiding van de onderzoeksprocedure. In deze omstandigheden konden de feitelijke argumenten die de Commissie niet bekend waren bij de vaststelling van de bestreden beschikking niet voor het eerst voor het Gerecht tegen deze beschikking worden aangevoerd.

Dezelfde vraag is in wezen ook gerezen in de zaak **Freistaat Thüringen/Commissie**.¹²⁰ Daarin was het Gerecht van oordeel dat zo de lidstaat en de andere belanghebbenden van mening zijn dat bepaalde feiten in het besluit tot inleiding van de formele onderzoeksprocedure onjuist zijn, zij dit tijdens de administratieve procedure aan de Commissie dienen mede te delen, zoniet kunnen zij deze feiten niet meer betwisten tijdens de contentieuze procedure. Daarentegen heeft de Commissie het recht zich te baseren op de – eventueel zelfs onjuiste – feiten, waarover zij beschikt ten tijde van de vaststelling van de eindbeschikking, voorzover de Commissie de lidstaat heeft gelast de nodige informatie te verstrekken met betrekking tot die feitelijke gegevens. Indien de Commissie daarentegen de lidstaat niet gelast om haar informatie te verstrekken betreffende de feiten die zij in aanmerking wenst te nemen, kan zij eventuele feitelijke vergissingen later niet rechtvaardigen met de stelling dat zij bij de vaststelling van de beschikking waarmee de formele onderzoeksprocedure wordt afgesloten, het recht had alleen de haar destijds ter beschikking staande informatie in aanmerking te nemen.

¹¹⁸ Arrest Saxonia Edelmetalle/Commissie, aangehaald in voetnoot 104.

¹¹⁹ Arrest British Airways e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 115, punt 81, en arrest van 6 oktober 1999, Kneissl Dachstein/Commissie, T-110/97, Jurispr. blz. II-2881, punt 47.

¹²⁰ Arrest Freistaat Thüringen/Commissie, aangehaald in voetnoot 10.

D. Het gemeenschapsmerk

Ook dit jaar waren er talrijke zaken betreffende de toepassing van verordening (EG) nr. 40/94 van de Raad van 20 december 1993 inzake het gemeenschapsmerk.¹²¹ Het aantal merkenzaken (94) bedraagt 15 % van de zaken die het Gerecht in 2005 heeft afgedaan.

Volgens verordening nr. 40/94 kan de inschrijving van een gemeenschapsmerk worden geweigerd wegens absolute of relatieve weigeringsgronden.

1. Absolute weigeringsgronden

In de 17 arresten waarmee uitspraak is gedaan in zaken betreffende absolute weigeringsgronden, heeft het Gerecht drie beslissingen vernietigd.¹²² De nieuwigheden in de rechtspraak van dit jaar hebben vooral betrekking op absolute weigeringsgronden die zijn ontleend aan de onmogelijkheid om het teken in kwestie grafisch voor te stellen (artikelen 4 en 7, lid 1, sub a, van verordening nr. 40/94), het ontbreken van onderscheidend vermogen of het beschrijvend karakter van het teken (artikel 7, lid 1, sub b en c, van verordening nr. 40/94) en de strijdigheid met de openbare orde of de goede zeden (artikel 7, lid 1, sub f, van verordening nr. 40/94).

a) Tekens die niet grafisch kunnen worden voorgesteld

Artikel 7, lid 1, sub a, van verordening nr. 40/94 verbiedt de inschrijving van tekens die niet in overeenstemming zijn met artikel 4 van deze verordening. Dit artikel bepaalt: „Gemeenschapsmerken kunnen worden gevormd door alle tekens die vatbaar zijn voor grafische voorstelling [...] mits deze de waren of diensten van een onderneming kunnen onder-

¹²¹ PB L 11, blz. 1.

¹²² Arresten Gerecht van 12 januari 2005, Deutsche Post EURO EXPRESS/BHIM (EUROPREMIUM), T-334/03 (hogere voorziening ingesteld, C-121/05 P); 14 april 2005, Celltech/BHIM (CELLTECH), T-260/03 (hogere voorziening ingesteld, C-273/05 P), en 25 oktober 2005, Peek & Cloppenburg/BHIM (Cloppenburg), T-379/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie. De veertien arresten die niet tot vernietiging hebben geleid, zijn de arresten van het Gerecht van 12 januari 2005, Wieland-Werke/BHIM (SnTEM, SnPUR, SnMIX), T-367/02–T-369/02; 19 januari 2005, Proteome/BHIM (BIOKNOWLEDGE), T-387/03; 11 mei 2005, Naipes Heraclio Fournier/BHIM – France Cartes (Zwaard uit kaartspel, ridder van knotsen en koning van zwaarden), T-160/02–T-162/02 (hogere voorziening ingesteld, C-311/05 P); 7 juni 2005, Münchener Rückversicherungs-Gesellschaft/BHIM (MunichFinancialServices), T-316/03; 8 juni 2005, Wilfer/BHIM (ROCKBASS), T-315/03 (hogere voorziening ingesteld, C-301/05 P); 22 juni 2005, Metso Paper Automation/BHIM (PAPERLAB), T-19/04; 13 juli 2005, Sunrider/BHIM (TOP), T-242/02; 8 september 2005, CeWe Color/BHIM (DigiFilm en DigiFilmMaker), T-178/03 en T-179/03; 13 september 2005, Sportwetten/BHIM – Intertops Sportwetten (INTERTOPS), T-140/02; 15 september 2005, Citicorp/BHIM (LIVE RICHLY), T-320/03; 27 september 2005, Cargo Partner/BHIM (CARGO PARTNER), T-123/04; 27 oktober 2005, Eden/BHIM (Geur van rijpe aardbei), T-305/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; arrest Gerecht van 30 november 2005, Almdudler-Limonade/BHIM (Vorm van limonadefles), T-12/04, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; arresten Gerecht van 15 december 2005, BIC/BHIM (Vorm van aansteker met vuursteentje), T-262/04, en BIC/BHIM (Vorm van elektronische aansteker), T-263/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

scheiden." In de zaak **Eden/BHIM (Geur van rijpe aardbei)** diende het Gerecht deze bepaling toe te passen om voor het eerst uitspraak te doen over een geurmerk. In dit arrest werd geoordeeld dat de kamer van beroep terecht de inschrijving had geweigerd van een niet visueel waarneembaar geurmerk dat wordt beschreven met de woorden „geur van een rijpe aardbei” en vergezeld gaat van de afbeelding in kleur van een aardbei.¹²³ Een teken dat als zodanig niet visueel waarneembaar is, kan immers een merk vormen, op voorwaarde dat het vatbaar is voor grafische voorstelling, inzonderheid door middel van figuren, lijnen of lettertekens, en die voorstelling duidelijk, nauwkeurig, als zodanig volledig, gemakkelijk toegankelijk, begrijpelijk, duurzaam en objectief is. Dat was in casu niet het geval, ondanks de door verzoekster overgelegde afbeelding, daar de in de inschrijvingsaanvraag opgenomen afbeelding van een aardbei slechts de vrucht voorstelt die beweerdelijk dezelfde geur voortbrengt als het betrokken geurmerk, en niet de geclaimde geur.

b) *Geen onderscheidend vermogen of beschrijvend karakter*

Volgens artikel 7, lid 1, van verordening nr. 40/94 moet de inschrijving worden geweigerd van merken die elk onderscheidend vermogen missen (lid 1, sub b) en van merken die uitsluitend bestaan uit tekens of aanduidingen die in de handel kunnen dienen tot aanduiding van soort, kwaliteit, hoeveelheid, bestemming, waarde, plaats van herkomst, tijdstip van vervaardiging van de waren of verrichting van de dienst, of andere kenmerken van de waren of diensten (lid 1, sub c). Artikel 7, lid 1, sub c, van verordening nr. 40/94 verhindert dat de daarin bedoelde tekens of aanduidingen als gevolg van hun inschrijving als merk voorbehouden blijven aan één enkele onderneming. Deze bepaling streeft dus een doel van algemeen belang na, dat inhoudt dat dergelijke tekens of aanduidingen door eenieder ongestoord moeten kunnen worden gebruikt.

Drie keer was het Gerecht van oordeel dat de kamer van beroep van het Bureau voor harmonisatie binnen de interne markt (merken, tekeningen en modellen) (BHIM) een fout had gemaakt door aan te nemen dat de betrokken tekens onderscheidend vermogen hadden of beschrijvend waren.

In de zaak **Celltech/BHIM (CELLTECH)** heeft het Gerecht allereerst geoordeeld dat de kamer van beroep niet had aangetoond dat het woordteken CELLTECH, begrepen als „cell technology”, beschrijvend is voor de betrokken waren en diensten op het gebied van de farmaceutica.¹²⁴ Zij had namelijk niet uitgelegd in welk opzicht deze termen informatie geven over de bestemming en de aard van de waren en diensten waarop de inschrijvingsaanvraag betrekking heeft, met name hoe deze waren en diensten worden toegepast in het kader van de celtechnologie of hoe zij hieruit voortkomen. Daar de kamer van beroep evenmin had aangetoond dat het betrokken woordteken onderscheidend vermogen mist in de zin van artikel 7, lid 1, sub b, van verordening nr. 40/94, vernietigde het Gerecht de beslissing van de kamer van beroep.

¹²³ Arrest Eden/BHIM (Geur van rijpe aardbei), aangehaald in voetnoot 122.

¹²⁴ Arrest Celltech/BHIM (CELLTECH), aangehaald in voetnoot 122.

In de zaak **Deutsche Post EURO EXPRESS/BHIM (EUROPREMIUM)** had de kamer van beroep aanvaard dat het merk EUROPREMIUM door de consumenten als een aanduiding van de uitmuntende kwaliteit en de Europese oorsprong van de in de merkaanvraag aangeduide waren en diensten kan worden opgevat.¹²⁵ Het Gerecht heeft deze beslissing vernietigd op grond dat de bestanddelen „euro” en „premium” van het teken niet beschrijvend zijn voor de door verzoekster gewenste waren en diensten, in casu waren en diensten betreffende het vervoer per post. Aangezien het woordteken EUROPREMIUM in zijn geheel beschouwd het in aanmerking komende publiek niet in staat stelt een onmiddellijk en concreet verband te leggen met de waren en diensten waarvoor de inschrijving is aangevraagd, werd de beslissing van de kamer van beroep vernietigd.

In de zaak **Peek & Cloppenburg/BHIM (Cloppenburg)** ten slotte had de kamer van beroep beslist dat voor de inschrijving van het woordteken Cloppenburg voor „detailhandel-diensten” een absolute weigeringsgrond gold, daar dit teken een Duitse stad aanduidt.¹²⁶ Een uitgebreide kamer van het Gerecht was daarentegen van oordeel dat artikel 7, lid 1, sub c, van verordening nr. 40/94 zich in beginsel niet verzet tegen de inschrijving van geografische benamingen die in de betrokken kringen niet, of althans niet als aanduiding van een geografische plaats, bekend zijn, noch tegen de inschrijving van benamingen waarvan het, gelet op de kenmerken van de aangeduide plaats, niet waarschijnlijk is dat het voor de betrokken kringen aannemelijk is dat de betrokken categorie van waren of diensten uit deze plaats afkomstig is of daar wordt geconcipteerd. In casu waren niet alle overwegingen van de bestreden beslissing die aannemelijk beogen te maken dat de gemiddelde consument in Duitsland dat teken kent als een plaatsnaam, overtuigend. Daarbij kwam dat de kamer van beroep niet rechtens genoegzaam had aangetoond dat het relevante publiek een verband legt tussen de stad of de streek Cloppenburg en de betrokken categorie van diensten, of dat redelijkerwijze te verwachten valt dat het woord „Cloppenburg” in de opvatting van dat publiek de plaats van herkomst van de betrokken categorie van diensten kan aanduiden. Het Gerecht heeft de beslissing van de kamer van beroep dan ook vernietigd.

Daarentegen is geoordeeld dat beschrijvend zijn of geen onderscheidend vermogen hebben: de tekens SnTEM, SnPUR en SnMIX voor halffabrikaten van metaal¹²⁷; het woordteken BIOKNOWLEDGE voor producten die informatie met betrekking tot organismen bevatten of er toegang toe verlenen¹²⁸; verschillende grafische tekens die rechtstreeks verwijzen naar kaartspelen, voor die producten¹²⁹; het woordteken MunichFinancialServices voor financiële diensten¹³⁰; het woordteken ROCKBASS voor muziekinstrumenten en accessoi-

¹²⁵ Arrest Deutsche Post EURO EXPRESS/BHIM (EUROPREMIUM), aangehaald in voetnoot 122.

¹²⁶ Arrest Peek & Cloppenburg/BHIM (Cloppenburg), aangehaald in voetnoot 122.

¹²⁷ Arrest Wieland-Werke/BHIM (SnTEM, SnPUR, SnMIX), aangehaald in voetnoot 122.

¹²⁸ Arrest Proteome/BHIM (BIOKNOWLEDGE), aangehaald in voetnoot 122.

¹²⁹ Arrest Naipes Heraclio Fournier/BHIM – France Cartes (Zwaard uit kaartspel, ridder van knotsen en koning van zwaarden), aangehaald in voetnoot 122.

¹³⁰ Arrest Münchener Rückversicherungs-Gesellschaft/BHIM (MunichFinancialServices), aangehaald in voetnoot 122.

res¹³¹; het woordteken PAPERLAB voor computerapparatuur en weeginstrumenten voor het controleren en testen van papier¹³²; de woordtekens DigiFilm en DigiFilmMaker voor apparaten voor het opnemen, het opslaan en de bewerking van digitale gegevens¹³³; het woordteken LIVE RICHLY voor financiële en monetaire diensten¹³⁴; het woordteken CARGO PARTNER voor transport; verpakking en opslag van goederen¹³⁵; de vorm van een transparante fles met een korrelig bovenste en onderste deel, voor limonade¹³⁶, en twee vormen van aanstekers voor respectievelijk een elektronische aansteker en een aansteker met een vuursteentje.¹³⁷ Verder werd geacht geen onderscheidend vermogen te hebben het woordteken TOP, dat niet kan worden beschouwd als een teken dat geschikt is om de commerciële herkomst van de erdoor aangeduide waren te individualiseren en dus om de wezenlijke functie van het merk te vervullen.¹³⁸

c) *Strijdigheid met de openbare orde of de goede zeden*

Artikel 7, lid 1, sub f, van verordening nr. 40/94 bepaalt dat inschrijving wordt geweigerd van „merken die in strijd zijn met de openbare orde of de goede zeden”. In de zaak **Sportwetten/BHIM – Intertops Sportwetten (INTERTOPS)** vorderde verzoekster op grond daarvan nietigverklaring van een beeldmerk dat was ingeschreven voor diensten in verband met weddenschappen, welke vordering het BHIM heeft afgewezen.¹³⁹ Verzoekster baseerde haar betoog op het feit dat de houder van het merk op grond van een nationale wettelijke regeling volgens welke alleen de door de bevoegde autoriteiten erkende ondernemingen diensten in verband met weddenschappen mogen aanbieden, in Duitsland de betrokken diensten niet mag aanbieden of ervoor reclame maken. Het Gerecht kreeg aldus de gelegenheid te preciseren dat bij de beoordeling of een merk in strijd is met de openbare orde of de goede zeden, dit merk zelf dient te worden onderzocht, dit wil zeggen het teken in samenhang met de waren of diensten zoals die bij de inschrijving van het merk zijn opgegeven, zodat de omstandigheid dat de houder van het merk in Duitsland de betrokken diensten niet mag aanbieden of ervoor reclame maken, niet kan worden beschouwd als een intrinsiek kenmerk van dit merk en dus niet tot gevolg kan hebben dat het merk zelf in strijd is met de openbare orde of de goede zeden.

¹³¹ Arrest Wilfer/BHIM (ROCKBASS), aangehaald in voetnoot 122.

¹³² Arrest Metso Paper Automation/BHIM (PAPERLAB), aangehaald in voetnoot 122.

¹³³ Arrest CeWe Color/BHIM (DigiFilm en DigiFilmMaker), aangehaald in voetnoot 122.

¹³⁴ Arrest Citicorp/BHIM (LIVE RICHLY), aangehaald in voetnoot 122.

¹³⁵ Arrest Cargo Partner/BHIM (CARGO PARTNER), aangehaald in voetnoot 122.

¹³⁶ Arrest Almdudler-Limonade/BHIM (Vorm van limonadefles), aangehaald in voetnoot 122.

¹³⁷ Arresten BIC/BHIM (Vorm van aansteker met vuursteentje), aangehaald in voetnoot 122, en BIC/BHIM (Vorm van elektronische aansteker), aangehaald in voetnoot 122.

¹³⁸ Arrest Sunrider/BHIM (TOP), aangehaald in voetnoot 122.

¹³⁹ Arrest Sportwetten/BHIM – Intertops Sportwetten (INTERTOPS), aangehaald in voetnoot 122.

2. Relatieve weigeringsgronden

In de 42 arresten waarin de beoordeling van relatieve weigeringsgronden door de kamers van beroep is getoetst, heeft het Gerecht negen beslissingen vernietigd.¹⁴⁰ De belangrijkste aspecten van die arresten betreffen de vergelijking van woordtekens en samengestelde grafische tekens en de bescherming ten gevolge van normaal gebruik van het merk.

a) *Samengestelde beeldmerken en woordmerken*

Dit jaar zijn vier beslissingen vernietigd wegens een of meer fouten in de beoordeling van het verwarringsgevaar tussen woordtekens en samengestelde grafische tekens bestaande uit twee of meer categorieën tekens, waarbij bijvoorbeeld letters worden gecombineerd met een tekening.

¹⁴⁰ Arresten Gerecht van 20 april 2005, Faber Chimica/BHIM – Nabersa (Faber), T-211/03; Atomic Austria/BHIM – Fabricas Agrupadas de Muñecas de Onil (ATOMIC Blitz), T-318/03; 4 mei 2005, Reemark/BHIM – Bluenet (Westlife), T-22/04; 15 juni 2005, Spa Monopole/BHIM – Spaform (SPAFORM), T-186/04; Shaker/BHIM – Limiñana y Botella (Limoncello della Costiera Amalfitana shaker), T-7/04 (hogere voorziening ingesteld, C-334/05 P); 7 juli 2005, Miles International/BHIM – Biker Miles (Biker Miles), T-385/03; 14 juli 2005, Reckitt Benckiser (España)/BHIM – Aladin (ALADIN), T-126/03; 5 oktober 2005, Bunker & BKR/BHIM – Marine Stock (B.K.R.), T-423/04, en 17 november 2005, Biofarma/BHIM – Bausch & Lomb Pharmaceuticals (ALREX), T-154/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie. De 33 arresten die niet tot vernietiging hebben geleid zijn de arresten van het Gerecht van 1 februari 2005, SPAG/BHIM – Dann en Backer (HOOLIGAN), T-57/03; 15 februari 2005, Lidl Stiftung/BHIM – REWE-Zentral (LINDENHOF), T-296/02; Cervecería Modelo/BHIM – Modelo Continente Hipermercados (NEGRA MODELO), T-169/02; 1 maart 2005, Fusco/BHIM – Fusco International (ENZO FUSCO), T-185/03; Sergio Rossi/BHIM – Sissi Rossi (SISSI ROSSI), T-169/03 (hogere voorziening ingesteld, C-214/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; 8 maart 2005, Leder & Schuh/BHIM – Schuhpark Fascies (JELLO Schuhpark), T-32/03, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; 9 maart 2005, Osotspa/BHIM – Distribution & Marketing (Hai), T-33/03; 16 maart 2005, L'Oréal/BHIM – Revlon (FLEXI AIR), T-112/03 (hogere voorziening ingesteld, C-235/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; 13 april 2005, Duarte y Beltrán/BHIM – Mirato (INTEA), T-353/02; Gillette/BHIM – Wilkinson Sword (RIGHT GUARD XTREME sport), T-286/03, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; 20 april 2005, Krüger/BHIM – Calpis (CALPICO), T-273/02; 21 april 2005, PepsiCo/BHIM – Intersnack Knabber-Gebäck (RUFFLES), T-269/02; Ampafrance/BHIM – Johnson & Johnson (monBeBé), T-164/03; 4 mei 2005, Chum/BHIM – Star TV (STAR TV), T-359/02; 11 mei 2005, Grupo Sada/BHIM – Sada (GRUPO SADA), T-31/03; CM Capital Markets/BHIM – Caja de Ahorros de Murcia (CM), T-390/03; 25 mei 2005, Creative Technology/BHIM – Vila Ortiz (PC WORKS), T-352/02 (hogere voorziening ingesteld, C-314/05 P); Spa Monopole/BHIM – Spa-Finders Travel Arrangements (SPA-FINDERS), T-67/04; TeleTech Holdings/BHIM – Teletech International (TELETECH GLOBAL VENTURES), T-288/03 (hogere voorziening ingesteld, C-312/05 P); 7 juni 2005, Lidl Stiftung/BHIM – REWE-Zentral (Salvita), T-303/03; 22 juni 2005, Plus/BHIM – Bälz en Hiller (Turkish Power), T-34/04 (hogere voorziening ingesteld, C-324/05 P); 28 juni 2005, Canali Ireland/BHIM – Canal Jean (CANAL JEAN CO. NEW YORK), T-301/03; 13 juli 2005, Murúa Entrena/BHIM – Bodegas Murúa (Julián Murúa Entrena), T-40/03; 14 juli 2005, Wassen International/BHIM – Stroschein Gesundkost (SELENIUM-ACE), T-312/03; 22 september 2005, Alcon/BHIM – Biofarma (TRAVATAN), T-130/03 (hogere voorziening ingesteld, C-412/05 P); 27 oktober 2005, Éditions Albert René/BHIM – Orange (MOBILIX), T-336/03; 23 november 2005, Sofass/BHIM – Sodipan (NICKY), T-396/04; 24 november 2005, Sadas/BHIM – LTJ Diffusion (ARTHUR ET FELICIE), T-346/04; Simonds Farsons Cisk/BHIM – Spa Monopole (KINJI by SPA), T-3/04; GfK/BHIM – BUS (Online Bus), T-135/04; 8 december 2005, Castellblanch/BHIM – Champagnes Roederer (CRISTAL CASTELLBLANCH), T-29/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; 14 december 2005, Arysta Lifescience/BHIM – BASF (CARPOVIRUSINE), T-169/04, en 15 december 2005, RB Square Holdings Spain/BHIM – Unelko (cleanx), T-384/04, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

Zo oordeelde het Gerecht in het arrest **Faber Chimica/BHIM – Nabersa (Faber)** dat het BHIM ten onrechte had aangenomen dat er een visuele gelijkenis bestond tussen het woordmerk naber en een samengesteld beeldmerk dat weliswaar het verbaal element „faber” bevatte, maar ook een belangrijk grafisch aspect had, namelijk een fantaisistisch ontwerp dat vindingskracht vereist.¹⁴¹ In het arrest overwoog het Gerecht dat tussen de twee tekens een fonetisch verschil bestond, en besliste het na een beoordeling van het geheel, waarbij met name rekening werd gehouden met het feit dat het relevante publiek een gespecialiseerd publiek is, dat de betrokken tekens niet overeenstemden.

Ook in de zaak **Shaker/BHIM – Limiñana y Botella (Limoncello della Costiera Amalfitana shaker)** was het Gerecht het oneens met de beoordeling door de kamer van beroep. Anders dan de kamer was het van oordeel dat in een samengesteld beeldmerk dat met name bestaat uit een met citroenen versierd rond bord en het woord Limoncello, het grafische element domineert en niets gemeen heeft met het oudere woordmerk LIMONCHELO.¹⁴²

In de zaak **Miles Handelsgesellschaft International/BHIM – Biker Miles (Biker Miles)** had de kamer van beroep verder ten onrechte geconcludeerd dat bepaalde grafische bestanddelen (met name een in een cirkel geplaatste weg) en een woordelement („biker”) belangrijk waren voor de door een beeldmerk gewekte totaalindruk, aangezien dit laatste in werkelijkheid werd gedomineerd door een ander woord („miles”), dat aanleiding gaf tot verwarring met het oudere woordmerk MILES.¹⁴³

In de zaak **Bunker & BKR/BHIM – Marine Stock (B.K.R.)** ten slotte had de kamer van beroep het dominerende bestanddeel van een samengesteld beeldmerk (het teken B.K.R.) onderscheiden, maar had zij daarentegen de visuele en fonetische overeenstemming met een ouder woordmerk (BK RODS) onjuist beoordeeld.¹⁴⁴

b) *Omvang van de bescherming ten gevolge van het normale gebruik van het merk*

Artikel 43, lid 2, van verordening nr. 40/94 bepaalt dat de houder van een ouder gemeenschapsmerk die oppositie heeft ingesteld, op verzoek van de aanvrager het bewijs levert dat in de vijf jaar vóór de publicatie van de aanvraag om een gemeenschapsmerk het oudere gemeenschapsmerk in de Gemeenschap normaal is gebruikt voor de waren of diensten waarvoor het ingeschreven is en waarop de oppositie gebaseerd is, of dat er een geldige reden is voor het niet gebruiken, voorzover het oudere merk op die datum sinds ten minste vijf jaar ingeschreven was. Verder luidt het: „Wordt het oudere gemeenschapsmerk slechts gebruikt voor een deel van de waren of diensten waarvoor het ingeschreven is, dan wordt het voor het onderzoek van de oppositie geacht alleen voor dat deel van de waren of diensten ingeschreven te zijn.” Volgens artikel 43, lid 3, van verordening nr. 40/94 zijn deze beginselen ook van toepassing op oudere nationale merken.

¹⁴¹ Arrest Faber Chimica/BHIM – Nabersa (Faber), aangehaald in voetnoot 140.

¹⁴² Arrest Shaker/BHIM – Limiñana y Botella (Limoncello della Costiera Amalfitana shaker), aangehaald in voetnoot 140.

¹⁴³ Arrest Miles International/BHIM – Biker Miles (Biker Miles), aangehaald in voetnoot 140.

¹⁴⁴ Arrest Bunker & BKR/BHIM – Marine Stock (B.K.R.), aangehaald in voetnoot 140.

Dit jaar hebben drie arresten het begrip „normaal gebruik” en de omvang van de door dit gebruik verleende bescherming verduidelijkt.

Wat het begrip normaal gebruik betreft, heeft het Gerecht in de arresten **GfK/BHIM** en **Castellblanch/BHIM** in de eerste plaats verklaard dat het bewijs van dit gebruik „tevens wordt geleverd door het bewijs van gebruik van het oudere merk in een op onderdelen afwijkende vorm zonder dat het onderscheidend vermogen van dit merk in de vorm waarin het is ingeschreven, wordt gewijzigd”.¹⁴⁵

In de tweede plaats heeft het Gerecht in de zaak **Reckitt Benckiser (España)/BHIM – Aladin (ALADIN)** gepreciseerd welke producten worden beschermd door een gedeeltelijk normaal gebruik van het merk.¹⁴⁶ Het Gerecht heeft de verwijzing naar een gedeeltelijk gebruik in artikel 43, lid 2, van verordening nr. 40/94 aldus uitgelegd dat zij wil vermijden dat een gedeeltelijk gebruikt merk een ruime bescherming geniet om de enkele reden dat het voor een ruim assortiment van waren of diensten werd ingeschreven. Wanneer een merk werd ingeschreven voor een waren- of dienstencategorie die voldoende ruim is om daarin verschillende subcategorieën te kunnen onderscheiden die zelfstandig kunnen worden bekeken, leidt het bewijs van normaal gebruik van het merk voor een deel van deze waren of diensten in het kader van een oppositieprocedure alleen tot bescherming voor de subcategorie of subcategorieën waartoe de waren of diensten behoren waarvoor het merk daadwerkelijk werd gebruikt. Wanneer daarentegen een merk werd ingeschreven voor waren of diensten die zo nauwkeurig werden beschreven en afgebakend dat het niet mogelijk is binnen de betrokken categorie belangrijke onderverdelingen te maken, dekt het bewijs van normaal gebruik van het merk voor deze waren of diensten voor het onderzoek van de oppositie noodzakelijkerwijs deze volledige categorie.

Door het onbetwiste bewijs van normaal gebruik van het merk te leveren voor een „polijstmiddel voor metaal bestaande uit een met polijstmiddel geïmpregneerde dot katoen (magisch katoen)”, hetgeen duidelijk een „polijstmiddel voor metaal” is in de zin van de subcategorie van waren waarop het oudere merk betrekking heeft, had verzoekster in casu naar behoren het normale gebruik van het merk aangetoond voor deze volledige subcategorie. Door voor het onderzoek van de oppositie aan te nemen dat het oudere merk alleen voor het „polijstmiddel voor metaal bestaande uit een met polijstmiddel geïmpregneerde dot katoen (magisch katoen)” was ingeschreven, had de kamer van beroep derhalve artikel 43, leden 2 en 3, van verordening nr. 40/94 onjuist toegepast.

¹⁴⁵ Arresten GfK/BHIM – BUS (Online Bus), aangehaald in voetnoot 140, en Castellblanch/BHIM – Champagne Roederer (CRISTAL CASTELLBLANCH), aangehaald in voetnoot 140.

¹⁴⁶ Arrest Reckitt Benckiser (España)/BHIM – Aladin (ALADIN), aangehaald in voetnoot 140.

3. Formele en procedurele kwesties

a) *Procedure voor de kamer van beroep*

Proceduretaal in procedures ex parte

Artikel 115, lid 4, van verordening nr. 40/94, waarin de taalregeling voor de procedures ex parte voor het BHIM is neergelegd, bepaalt dat als proceduretaal geldt de taal waarin de gemeenschapsmerkaanvraag is gesteld. Dezelfde bepaling verleent het BHIM de bevoegdheid, met de aanvrager te corresponderen in de door hem opgegeven tweede taal, indien de gemeenschapsmerkaanvraag is gesteld in een andere taal dan de talen van het BHIM. Volgens de rechtspraak bestaat de procedure uit alle handelingen die voor de afhandeling van een aanvraag moeten worden verricht, zodat onder het begrip „procedure-handelingen” in de zin van artikel 115, lid 4, van verordening nr. 40/94 vallen alle door de communautaire regeling voor de afhandeling van de gemeenschapsmerkaanvraag vereiste of voorziene handelingen, alsmede de handelingen die voor die afhandeling noodzakelijk zijn, of dit nu kennisgevingen zijn, verzoeken tot rectificatie, verzoeken om opheldering dan wel andere handelingen. Al deze handelingen moeten dus door het BHIM worden gesteld in de taal die voor de aanvraag is gebruikt.¹⁴⁷

In de zaak **Sunrider/BHIM (TOP)** besliste het Gerecht dat het BHIM artikel 115, lid 4, van verordening nr. 40/94 had geschonden door verzoekster verschillende documenten mee te delen in het Engels, terwijl de aanvraag in het Grieks was ingediend en het Engels daarin slechts als tweede taal was aangegeven.¹⁴⁸ Het Gerecht weigerde evenwel de beslissing van de kamer van beroep te vernietigen, daar uit de door verzoekster overgelegde stukken bleek dat zij in staat was geweest die mededelingen ten volle te begrijpen, zodat haar rechten van de verdediging niet waren geschonden.

Bewijsregels

— **Tijdens procedures ex parte voor de kamer van beroep aangevoerde feiten en bewijzen**

Volgens artikel 59, derde zin, van verordening nr. 40/94 moet in het kader van beroepen tegen de beslissingen van de onderzoekers een schriftelijke uiteenzetting van de gronden van het beroep worden ingediend binnen vier maanden na de datum waarop deze beslissingen zijn meegedeeld.

In de zaak **Wilfer/BHIM (ROCKBASS)** overwoog het Gerecht dat deze bepaling niet aldus mag worden uitgelegd dat zij zich verzet tegen de inaanmerkingneming van nieuwe feiten of bewijselementen die in de loop van het onderzoek van een beroep inzake een absolute weigeringsgrond worden aangedragen na het verstrijken van de termijn voor in-

¹⁴⁷ Arrest Hof van 9 september 2003, Kik/BHIM, C-361/01 P, Jurispr. blz. I-8283.

¹⁴⁸ Arrest Sunrider/BHIM (TOP), aangehaald in voetnoot 122.

diening van de gronden van het beroep.¹⁴⁹ Artikel 74, lid 2, van verordening nr. 40/94 bepaalt immers dat het BHIM geen rekening hoeft te houden met feiten en bewijsmiddelen die de partijen niet tijdig hebben aangevoerd, zodat de kamer van beroep beschikt over beoordelingsvrijheid met betrekking tot de inaanmerkingneming van aanvullende elementen die na het verstrijken van deze termijn zijn aangedragen. Hoewel de kamer van beroep een negen dagen vóór haar beslissing door verzoekster ingediende memorie ten onrechte niet had onderzocht, heeft het Gerecht de betrokken beslissing niet vernietigd, daar de memorie in kwestie geen nieuwe argumenten of nieuwe bewijsmiddelen bevatte die het wezen van de bestreden beslissing konden beïnvloeden.

— Verzoek om het normale gebruik van het oudere merk te bewijzen

Overeenkomstig artikel 43, leden 2 en 3, van verordening nr. 40/94 wordt bij het onderzoek van een krachtens artikel 42 ingestelde oppositie het oudere merk geacht normaal te zijn gebruikt zolang de aanvrager niet verzoekt om het bewijs van een dergelijk gebruik te leveren. De indiening van een dergelijk verzoek heeft dus tot gevolg dat de bewijslast voor het normale gebruik (of voor het bestaan van een geldige reden voor het niet gebruiken) op de opposant komt te rusten op straffe van afwijzing van zijn oppositie. Voor een dergelijk gevolg is vereist dat het verzoek uitdrukkelijk en tijdig voor het BHIM wordt geformuleerd.

In de zaak **L'Oréal/BHIM – Revlon (FLEXI AIR)** had de kamer van beroep geoordeeld dat het verzoek van L'Oréal om het normale gebruik van het door opposante Revlon aangevoerde oudere merk te bewijzen, niet binnen de gestelde termijn was ingediend en dus niet in aanmerking diende te worden genomen om op de oppositie uitspraak te doen.¹⁵⁰ Het Gerecht was het met deze beoordeling eens op grond van de overweging dat het normale gebruik van het oudere merk een kwestie is die, wanneer opgeworpen door de merkaanvrager, moet worden geregeld alvorens uitspraak wordt gedaan op de oppositie zelf. Het feit dat de kamer van beroep niet had gerept van verzoeksters herhaalde verzoek tot bewijs van normaal gebruik rechtvaardigde niet de vernietiging van de bestreden beslissing, daar de feitelijke situatie dezelfde was gebleven als die voor de oppositieafdeling, zodat de kamer van beroep in navolging van de oppositieafdeling kon oordelen dat de voor haar geformuleerde subsidiaire vordering niet tijdig was ingediend.

— Vrijheid van bewijsvoering

Het Gerecht heeft belangrijke verduidelijkingen verstrekt inzake de vrijheid van bewijsvoering voor de kamers van beroep. In de zaak **Atomic Austria/BHIM – Fabricas Agrupadas de Muñecas de Onil (ATOMIC Blitz)** had het BHIM een oppositie afgewezen op grond dat de door opposante overgelegde bewijzen van inschrijving niet vergezeld gingen van het bewijs dat de inschrijving van de betrokken merken was vernieuwd.¹⁵¹ Het Gerecht

¹⁴⁹ Arrest Wilfer/BHIM (ROCKBASS), aangehaald in voetnoot 122.

¹⁵⁰ Arrest L'Oréal/BHIM – Revlon (FLEXI AIR), aangehaald in voetnoot 140.

¹⁵¹ Arrest Atomic Austria/BHIM – Fabricas Agrupadas de Muñecas de Onil (ATOMIC Blitz), aangehaald in voetnoot 140.

was van oordeel dat een opposant vrij kiest welk bewijsmateriaal hij het BHIM ter ondersteuning van zijn oppositie overlegt, en dat het BHIM alle aangedragen elementen dient te onderzoeken alvorens te beslissen of deze elementen daadwerkelijk bewijsmateriaal betreffende de inschrijving of de indiening van het oudere merk zijn, zonder daarbij meteen al een bepaald type van bewijsmateriaal te mogen weigeren op grond dat het wegens de vorm ervan onaanvaardbaar is. Indien wordt aanvaard dat het BHIM vormvoorwaarden mag stellen aan het te leveren bewijs, zou dit er immers toe leiden dat in bepaalde gevallen de partijen dergelijke bewijsstukken niet kunnen overleggen, bijvoorbeeld wanneer een nationaal octrooibureau geen officiële verklaring van vernieuwing van inschrijving van een merk opstelt. In casu had het BHIM de oppositie die was gestaafd door de door verzoekster overgelegde certificaten, afgewezen op grond van een veronderstelling over de duur van bescherming van merken volgens het Oostenrijkse recht. Deze veronderstelling was juridisch correct, maar indien het BHIM deze veronderstelling had nagegaan op basis van het Oostenrijkse recht, zoals het had moeten doen, dan had het vastgesteld dat de veronderstelling moest worden weerlegd. Het Gerecht heeft de beslissing van de kamer van beroep dan ook vernietigd.

— Toepassing van het beginsel van een redelijke termijn voor de kamers van beroep

In het arrest **Sunrider/BHIM (TOP)** overwoog het Gerecht dat het beginsel van een redelijke termijn van toepassing is op de procedures voor de verschillende instanties van het BHIM, waaronder de kamers van beroep, maar dat zoals in de andere gebieden waar het beginsel van toepassing is, schending daarvan, voorzover aangetoond, niet automatisch tot vernietiging van de bestreden beslissing leidt.¹⁵²

b) Procedure voor het Gerecht

Ontvankelijkheid van de conclusies van het BHIM

Ook dit jaar zijn verschillende arresten gewezen waarin uitspraak is gedaan over de ontvankelijkheid van conclusies waarmee het BHIM zich verlaat op de wijsheid van het Gerecht of nietigverklaring vordert van de beslissing van een van zijn kamers van beroep.

In de zaak **Reemark/BHIM – Bluenet (Westlife)** had het BHIM de wens te kennen gegeven verzoeksters conclusies en middelen te ondersteunen, maar vorderde het niettemin formeel de verwerping van het beroep, omdat het zich daartoe gehouden voelde in het licht van de rechtspraak van het Gerecht.¹⁵³ Zoals in de zaak **Spa Monopole/BHIM – Spaform (SPAFORM)**¹⁵⁴ herinnerde het Gerecht in deze zaak aan het beginsel dat in een procedure betreffende een beroep tegen een beslissing van een kamer van beroep van het BHIM in een oppositieprocedure, het BHIM niet bevoegd is om middels zijn standpuntbepaling voor het Gerecht het voorwerp van het geding, zoals dit uit de respectieve vorde-

¹⁵² Arrest Sunrider/BHIM (TOP), aangehaald in voetnoot 122.

¹⁵³ Arrest Reemark/BHIM – Bluenet (Westlife), aangehaald in voetnoot 140.

¹⁵⁴ Arrest Spa Monopole/BHIM – Spaform (SPAFORM), aangehaald in voetnoot 140.

ringen en stellingen van de merkaanvrager en de opposant voortvloeit, te wijzigen.¹⁵⁵ Het was niettemin van oordeel dat uit deze rechtspraak niet volgt dat het BHIM tot verwerping van een beroep tegen een beslissing van een van zijn kamers van beroep dient te concluderen, nu het BHIM weliswaar niet de vereiste procesbevoegdheid heeft om een beroep tegen een beslissing van een kamer van beroep in te stellen, maar het anderzijds niet verplicht is om systematisch elke bestreden beslissing van een kamer van beroep te verdedigen of noodzakelijkerwijs te concluderen tot verwerping van ieder tegen een dergelijke beslissing gericht beroep. Het Gerecht besliste derhalve dat het BHIM, zonder het voorwerp van het geding te wijzigen, kon concluderen tot toewijzing van de vordering van één van de andere partijen, naar zijn keuze, en argumenten voordragen tot staving van de door die partij aangevoerde middelen. Daarentegen kan het blijkens het arrest Reemark/BHIM niet autonoom de vernietiging vorderen of middelen tot vernietiging voordragen die niet door de andere partijen zijn aangevoerd.

In de zaak **Peek & Cloppenburg/BHIM (Cloppenburg)**, betreffende een procedure ex parte, ondersteunde het BHIM in wezen verzoeksters vordering tot vernietiging van de bestreden beslissing, maar was het van mening dat dit zou betekenen dat verzoeksters vordering werd erkend en dat het Gerecht geen uitspraak meer behoefde te doen.¹⁵⁶ Het BHIM had bijgevolg geen bepaalde conclusie geformuleerd en had zich ter terechtzitting verlaten op de wijsheid van het Gerecht. Nadat het Gerecht had herinnerd aan de hiervoor vermelde beginselen en die had toegepast op de procedures ex parte, wees het erop dat het BHIM duidelijk de wens te kennen had gegeven, verzoeksters conclusies en middelen te ondersteunen. Het heeft daarom de conclusies van het BHIM geherkwalificeerd en aangenomen dat het BHIM in wezen had geconcludeerd tot toewijzing van verzoeksters conclusies. Anders dan het BHIM betoogde, was het beroep, ondanks de overeenstemming tussen de argumenten van de partijen over de grond van de zaak, verder niet zonder voorwerp geraakt, daar de beslissing van de kamer van beroep, gelet op haar onafhankelijkheid, niet kon worden gewijzigd noch ingetrokken.

Ontvankelijkheid van nieuwe elementen in rechte en in feite voor het Gerecht

In het arrest **Solo Italia/BHIM – Nuova Sala (PARMITALIA)** overwoog het Gerecht dat de rechtmatigheid van een beslissing van de kamer van beroep door het Gerecht moet worden getoetst aan de hand van de rechtsvragen die voor de kamer van beroep zijn gebracht.¹⁵⁷ Het weigerde daarom een middel te onderzoeken inzake schending van artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM), dat niet was aangevoerd voor het BHIM.

In dezelfde restrictieve zin formuleerde het Gerecht in het arrest **SPAG/BHIM – Dann en Backer (HOOLIGAN)** het beginsel dat de toetsing van de wettigheid van de beslissingen van de kamers van beroep in het kader van verordening nr. 40/94 ingevolge artikel 74 van

¹⁵⁵ Arrest Hof van 12 oktober 2004, Vedral/BHIM, C-106/03 P, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, punten 26-38.

¹⁵⁶ Arrest Peek & Cloppenburg/BHIM (Cloppenburg), aangehaald in voetnoot 122.

¹⁵⁷ Arrest Gerecht van 31 mei 2005, Solo Italia/BHIM – Nuova Sala (PARMITALIA), T-373/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

deze verordening moet gebeuren met inachtneming van het feitelijke en het juridische kader van het geschil zoals dat voor de kamer van beroep is gebracht.¹⁵⁸ Wat het feitelijke kader betreft, volgt volgens het Gerecht meer bepaald uit artikel 74, van verordening nr. 40/94 dat het BHIM geen onwettige beslissing kan worden aangewreven op grond van feiten die voor hem niet zijn aangevoerd, zodat feiten die voor het Gerecht worden aangevoerd zonder voordien voor een van de instanties van het BHIM te zijn aangedragen, buiten beschouwing moeten worden gelaten. Met betrekking tot het juridisch kader van het geschil preciseerde het Gerecht: „Juridische gegevens die voor het Gerecht worden aangevoerd zonder voordien voor de instanties van het BHIM te zijn aangedragen, en die betrekking hebben op een rechtskwestie die niet diende te worden beslecht voor de correcte toepassing van verordening nr. 40/94 met betrekking tot de door de partijen aangevoerde feiten, bewijsmiddelen en argumenten en van de door hen ingestelde vordering, kunnen geen afbreuk doen aan de wettigheid van een beslissing van de kamer van beroep inzake de toepassing van een relatieve weigeringsgrond, aangezien zij niet behoren tot het juridische kader van het geschil zoals dat voor de kamer van beroep is gebracht. Bijgevolg zijn zij niet-ontvankelijk. Wanneer daarentegen de correcte toepassing van verordening nr. 40/94 met betrekking tot de door de partijen aangevoerde feiten, bewijsmiddelen en argumenten en de door hen ingestelde vordering vereist dat een rechtsregel wordt nageleefd of een rechtskwestie wordt beslecht, kan een juridisch gegeven in verband met deze rechtsregel of rechtskwestie voor het eerst voor het Gerecht worden aangevoerd.”

4. Functionele continuïteit tussen de instanties van het BHIM

Uit de functionele continuïteit tussen de instanties van het BHIM vloeit voort dat, binnen de grenzen van artikel 74, lid 1, in fine, van verordening nr. 40/94 (volgens hetwelk in procedures inzake relatieve afwijzingsgronden het onderzoek beperkt blijft tot de door de partijen aangevoerde feiten, bewijsmiddelen en argumenten en tot de door hen ingestelde vordering), de kamer van beroep haar beslissing moet baseren op alle gegevens, feitelijk en rechtens, die de betrokken partij in de procedure voor de instantie die in eerste aanleg uitspraak heeft gedaan, of, onder voorbehoud van het bepaalde in artikel 74, lid 2, van verordening nr. 40/94 (het BHIM hoeft geen rekening te houden met feiten en bewijsmiddelen die de partijen niet tijdig hebben aangevoerd) in de beroepsprocedure heeft aangedragen.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Arrest SPAG/BHIM – Dann en Backer (HOOLIGAN), aangehaald in voetnoot 140. Zie in die zin ook arrest Citi-corp/BHIM (LIVE RICHLY), aangehaald in voetnoot 122.

¹⁵⁹ Arrest Gerecht van 23 september 2003, Henkel/BHIM – LHS (UK) (KLEENCARE), T-308/01, Jurispr. blz. II-3253, punt 32. Dienaangaande zij opgemerkt dat verordening (EG) nr. 1041/2005 van de Commissie van 29 juni 2005 tot wijziging van verordening (EG) nr. 2868/95 van de Raad tot uitvoering van verordening (EG) nr. 40/94 inzake het gemeenschapsmerk (PB L 172, blz. 4) bepaalt: „Wanneer het beroep wordt ingesteld tegen een beslissing van een oppositieafdeling, beperkt de kamer van beroep het onderzoek van het beroep tot feiten en bewijsstukken die binnen de door de oppositieafdeling vastgestelde termijnen in overeenstemming met de verordening en deze regels zijn voorgelegd, tenzij de kamer van beroep van oordeel is dat ingevolge artikel 74, lid 2, van de verordening rekening moet worden gehouden met aanvullende feiten en bewijsstukken.”

In de zaak **Focus Magazin Verlag/BHIM** had de oppositieafdeling de oppositie van verzoekster afgewezen op grond dat verzoekster bij gebreke van overlegging van de volledige vertaling van het bewijs van inschrijving van haar Duitse merk het bewijs van het bestaan van haar oudere merk niet had geleverd.¹⁶⁰ Van haar kant had de kamer van beroep geweigerd rekening te houden met de voor het eerst voor haar overgelegde vertaling van het Duitse inschrijvingsbewijs. Het Gerecht keurde deze handelwijze af op grond van het beginsel van de functionele continuïteit tussen de instanties van het BHIM en van de overweging dat het betrokken document tijdig, in de zin van artikel 74, lid 2, van verordening nr. 40/94, was aangevoerd, namelijk als bijlage bij de door verzoekster bij de kamer van beroep ingediende schriftelijke uiteenzetting, dit is binnen de in artikel 59 van verordening nr. 40/94 gestelde termijn van vier maanden.¹⁶¹

In de zaak **TeleTech Holdings/BHIM – Teletech International (TELETECH GLOBAL VENTURES)** was het Gerecht daarentegen van oordeel dat hoewel uit het beginsel van functionele continuïteit tussen de kamers van beroep en de instanties van het BHIM die in eerste aanleg uitspraak doen, voortvloeit dat de kamers van beroep verplicht zijn, met inachtneming van alle ter zake dienende gegevens, feitelijk en rechtens, te onderzoeken of op het ogenblik van de uitspraak op het beroep een nieuwe beslissing met hetzelfde dispositief als de bestreden beslissing kan worden genomen, in het kader van procedures inzake relatieve weigeringsgronden of relatieve nietigheidsgronden de functionele continuïteit voor de kamer van beroep niet de verplichting en zelfs niet de mogelijkheid meebrengt, haar onderzoek van een relatieve nietigheidsgrond uit te breiden tot feiten, bewijsmiddelen of argumenten die de partijen voor de nietigheidsafdeling noch voor de kamer van beroep hebben aangevoerd.¹⁶²

E. Toegang tot documenten

In 2005 heeft het Gerecht negen uitspraken gedaan betreffende besluiten inzake verzoeken om toegang tot documenten op grond van verordening nr. 1049/2001.¹⁶³ Een daarvan bevestigt dat het Gerecht slechts een beperkte controle uitoefent op afwijzende besluiten op grond van de uitzondering betreffende het openbaar belang (artikel 4, lid 1, sub a, van verordening nr. 1049/2001)¹⁶⁴; in zeven andere wordt verklaard dat de weigering van een lidstaat met betrekking tot een verzoek om mededeling van een document dat van hem

¹⁶⁰ Arrest Gerecht van 9 november 2005, Focus Magazin Verlag/BHIM – ECI Telecom (Hi-FOCuS), T-275/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁶¹ Zie in dezelfde zin arrest GfK/BHIM – BUS (Online Bus), aangehaald in voetnoot 140.

¹⁶² Arrest TeleTech Holdings/BHIM – Teletech International (TELETECH GLOBAL VENTURES), aangehaald in voetnoot 140.

¹⁶³ Verordening (EG) nr. 1049/2001 van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie (PB L 145, blz. 43).

¹⁶⁴ Arrest Gerecht van 26 april 2005, Sison/Raad, T-110/03, T-150/03 en T-405/03 (hogere voorziening ingesteld, C-266/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

afkomstig is (of dat voor zijn rekening is opgesteld) voor de Commissie verbindend is en haar dus belet het document mee te delen.¹⁶⁵

In de negende uitspraak, in de zaak **VKI/Commissie**, preciseerde het Gerecht de voorwaarden waaronder de instellingen een verzoek om toegang tot een zeer groot aantal documenten moeten behandelen.¹⁶⁶ In deze zaak had de Verein für Konsumenteninformation (VKI), een Oostenrijkse consumentenvereniging, de Commissie verzocht om toegang tot het administratief dossier in een mededingingsprocedure waarin acht Oostenrijkse banken waren veroordeeld wegens deelneming aan een kartel (de „Lombardclub”). Nadat de Commissie dit verzoek volledig had afgewezen, stelde de VKI bij het Gerecht beroep in tot nietigverklaring van het betrokken besluit.

Het Gerecht overwoog dat aangezien het concrete en individuele onderzoek dat de instelling in beginsel moet verrichten in antwoord op een verzoek om toegang, tot doel heeft, de betrokken instelling in staat te stellen, te beoordelen in hoeverre een uitzondering op het recht van toegang van toepassing is, en of gedeeltelijke toegang kan worden verleend, het mogelijk is dat een dergelijk onderzoek niet noodzakelijk is wanneer, gelet op de bijzondere omstandigheden van het geval, het overduidelijk is dat de toegang moet worden geweigerd of integendeel moet worden verleend.

In casu constateerde het Gerecht dat de uitzonderingen waarop de Commissie zich beriep, niet noodzakelijk betrekking hadden op het volledige Lombardclub-dossier en dat ze, zelfs voor de documenten waarop ze eventueel betrekking konden hebben, slechts op bepaalde passages ervan konden slaan. Bijgevolg kon de Commissie zich in beginsel niet onttrekken aan een concreet en individueel onderzoek van elk in het verzoek bedoeld document om te beoordelen of uitzonderingen van toepassing waren dan wel of gedeeltelijke toegang mogelijk was.

Het Gerecht voegde daar evenwel aan toe dat een afwijking van deze onderzoeksplicht in uitzonderlijke gevallen kan worden aanvaard wanneer de administratieve last van het concrete en individuele onderzoek van de documenten bijzonder groot blijkt te zijn en daardoor de grenzen overschrijdt van hetgeen redelijkerwijze kan worden verlangd. In een dergelijk geval is de instelling verplicht met de verzoeker overleg te plegen om te weten te komen of de verzoeker te doen verduidelijken, welk belang hij bij het verkrijgen van de betrokken documenten heeft, en om concreet na te gaan welke alternatieven mogelijk zijn om een minder belastende maatregel te nemen dan het concrete en individuele onderzoek van de documenten. De instelling is verplicht, de voorrang te geven aan het alternatief dat op zich geen last meebrengt die de grenzen overschrijdt van hetgeen redelijkerwijze kan worden verlangd, en tegelijkertijd het recht van toegang van de verzoeker maximaal eerbiedigt.

¹⁶⁵ Arrest Gerecht van 30 november 2004, IFAW Internationaler Tierschutz-Fonds/Commissie, T-168/02 (hogere voorziening ingesteld, C-64/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie. Zie arrest Gerecht van 17 maart 2005, Scippacercola/Commissie, T-187/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; beschikkingen Gerecht van 8 juni 2005, Nuova Agricast/Commissie, T-139/03; SIMSA/Commissie, T-287/03; Poli Sud/Commissie, T-295/03; Tomasetto Achille/Commissie, T-297/03; Bieffe/Commissie, T-298/03, niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, en Nuova Faudi/Commissie, T-299/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁶⁶ Arrest Verein für Konsumenteninformation/Commissie, aangehaald in voetnoot 8.

In casu bleek uit de motivering van het bestreden besluit niet dat de Commissie concreet en exhaustief had onderzocht welke alternatieven zij had om het van haar gevraagde werk op zodanige wijze te verrichten dat dit geen onredelijke werklast meebracht en verzoeker meer kans kreeg om, op zijn minst voor een deel van zijn verzoek, toegang te krijgen tot de betrokken documenten. Het Gerecht heeft het besluit dan ook nietig verklaard.

F. Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid (GBVB) – strijd tegen het terrorisme

De voorbije jaren zijn talrijke beroepen ingesteld tegen beperkende maatregelen tegen bepaalde personen en entiteiten met het oog op de strijd tegen het terrorisme. In 2005 heeft het Gerecht in vijf van die zaken uitspraak gedaan. Drie zaken werden niet-ontvankelijk verklaard omdat verzoekers geen procesbevoegdheid hadden¹⁶⁷ of, wat de laatste betreft, wegens kennelijke onbevoegdheid en overschrijding van de beroepstermijn.¹⁶⁸ Het Gerecht deed echter uitspraak ten gronde in twee andere zaken, waarin het belangrijke beginselen heeft ontwikkeld, met name betreffende de verhouding tussen het gemeenschapsrecht en het Handvest van de Verenigde Naties.¹⁶⁹

Zowel vóór als na de terroristische aanslagen van 11 september 2001 heeft de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties een aantal resoluties aangenomen die betrekking hadden op de Taliban, Usama bin Laden, het Al-Qaïda-netwerk en de personen en entiteiten die banden met hen hebben. Die resoluties roepen alle Leden van de Verenigde Naties op om de tegoeden en andere financiële middelen die direct of indirect door die personen en entiteiten worden gecontroleerd, te bevriezen. Een sanctiecomité moet de betrokken individuen en de te bevriezen financiële middelen aanwijzen en de verzoeken om afwijking onderzoeken. Die resoluties zijn in de Gemeenschap ten uitvoer gelegd door verschillende gemeenschappelijke standpunten en verordeningen van de Raad waarbij de bevrizing van de tegoeden van de betrokken personen en entiteiten wordt gelast. Een aantal van hen heeft bij het Gerecht om nietigverklaring van die verordeningen verzocht.

In zijn arresten overwoog het Gerecht allereerst dat de artikelen 60 EG, 301 EG en 308 EG samen een rechtsgrondslag bieden om op het gebied van economische en financiële sancties het door de Unie en haar lidstaten uit hoofde van het GBVB nagestreefde doel te verwezenlijken. Nadat het aldus had beslist dat de Raad bevoegd was om de bestreden verordening aan te nemen, behandelde het Gerecht de middelen van verzoekers inzake schending van hun door het gemeenschapsrecht en het EVRM erkende fundamentele rechten. Daar de bestreden verordeningen toepassing gaven aan besluiten van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, ging het Gerecht bij het onderzoek van dit middel

¹⁶⁷ Beschikkingen Gerecht van 15 februari 2005, KNK/Raad, T-206/02, en PKK en KNK/Raad, T-229/02 (hogere voorziening ingesteld, C-229/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁶⁸ Beschikking Gerecht van 18 november 2005, Selmani/Raad en Commissie, T-299/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁶⁹ Arresten Gerecht van 21 september 2005, Yusuf en Al Barakaat International Foundation/Raad en Commissie, T-306/01 (hogere voorziening ingesteld, C-415/05 P), en Kadi/Raad en Commissie, T-315/01 (hogere voorziening ingesteld, C-402/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

eerst het verband na tussen de in het kader van de Verenigde Naties tot stand gekomen internationale rechtsorde en de nationale of communautaire rechtsorde. Het Gerecht stelde daarbij vast dat volgens het volkenrecht de verplichtingen van de Leden van de Verenigde Naties krachtens het Handvest van die organisatie voorrang hebben boven alle andere verplichtingen, ook boven hun verplichtingen krachtens het EVRM en krachtens het EG-Verdrag. Die voorrang strekt zich uit tot de besluiten van de Veiligheidsraad krachtens hoofdstuk VII van het Handvest. Hoewel de Gemeenschap zelf geen VN-lid is, moet zij bovendien ook gebonden worden geacht door de uit het Handvest van de Verenigde Naties voortvloeiende verplichtingen, gelijk haar lidstaten, zulks ingevolge het oprichtingsverdrag zelf van de Gemeenschap. De Gemeenschap mag de krachtens het Handvest op haar lidstaten rustende verplichtingen dan ook niet schenden noch de uitvoering daarvan belemmeren. Zij is verplicht alle noodzakelijke bepalingen vast te stellen om haar lidstaten in staat te stellen die verplichtingen na te leven.

Het Gerecht onderzocht vervolgens welke consequenties uit dit beginsel moeten worden getrokken voor zijn rechterlijk toezicht op verordeningen die enkel uitvoering geven aan besluiten van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Het Gerecht wees er in dat verband op, dat elke vorm van wettigheidscontrole van de inhoud van die verordening zou betekenen dat het Gerecht indirect de rechtmatigheid van de betrokken besluiten onderzoekt. Gelet op de voorrangsregel ontsnappen die besluiten echter in beginsel aan de rechterlijke controle door het Gerecht, dat niet bevoegd is, zelfs indirect, de rechtmatigheid daarvan te onderzoeken uit het oogpunt van het gemeenschapsrecht of van de fundamentele rechten zoals zij in de communautaire rechtsorde zijn erkend. Het Gerecht is integendeel verplicht dit recht zoveel mogelijk in overeenstemming met de verplichtingen van de lidstaten uit hoofde van het Handvest van de Verenigde Naties uit te leggen en toe te passen. Het Gerecht achtte zich echter wél bevoegd om de rechtmatigheid van de bestreden verordening en indirect de rechtmatigheid van de bij die verordening uitgevoerde besluiten van de Veiligheidsraad te toetsen aan de hogere normen van algemeen volkenrecht die deel uitmaken van het *jus cogens*, dat wordt verstaan als een internationale publiekrechtelijke rechtsorde, waarvan noch de lidstaten noch de organen van de Verenigde Naties kunnen afwijken en waartoe met name behoren de dwingende normen die strekken tot de universele bescherming van de fundamentele rechten van de mensen.

Bij de toetsing van de verordening aan die normen stelde het Gerecht vast dat de bevrozing van tegoeden krachtens de bestreden verordening geen inbreuk maakt op verzoekers' fundamentele rechten, zoals zij door het *jus cogens* worden beschermd. De verordening schendt met name niet verzoekers' recht op eigendom, voorzover dat door het *jus cogens* wordt beschermd. Met betrekking tot de rechten van de verdediging stelde het Gerecht vast dat geen norm van het *jus cogens* lijkt te verlangen dat belanghebbenden persoonlijk door het sanctiecomité worden gehoord, en dat de betrokken resoluties een mechanisme voor heronderzoek van individuele situaties invoeren.

Met betrekking tot het recht op een effectief beroep in rechte merkte het Gerecht op dat het in het kader van het door verzoekers ingestelde beroep een volledige toetsing verricht van de wettigheid van de bestreden verordening met betrekking tot de naleving door de gemeenschapsinstellingen van de bevoegdheidsregels alsmede van de wettigheidsregels en van de wezenlijke voorschriften die voor hun optreden gelden. Het controleert ook de wettigheid van de bestreden verordening, met name vanuit het oogpunt van de formele

en materiële geschiktheid, de innerlijke samenhang en de evenredigheid daarvan ten opzichte van de resoluties van de Veiligheidsraad. Het Gerecht controleert verder de wettigheid van de verordening en indirect de wettigheid van de resoluties van de Veiligheidsraad vanuit het oogpunt van het *jus cogens*. Het staat daarentegen niet aan het Gerecht om indirect te controleren of de resoluties van de Veiligheidsraad verenigbaar zijn met de fundamentele rechten zoals zij door de communautaire rechtsorde worden beschermd, en ook niet om te controleren of er geen sprake is van een onjuiste beoordeling van de feiten en bewijzen die de Veiligheidsraad in aanmerking heeft genomen tot staving van de getroffen maatregelen, en evenmin om indirect de wenselijkheid en de evenredigheid van die maatregelen te controleren. In dat opzicht en bij gebreke van een internationale rechterlijke instantie die ermee belast is om te beslissen op beroepen tegen de individuele besluiten van het sanctiecomité, beschikken verzoekers over geen enkele mogelijkheid van beroep in rechte.

Die leemte in de rechterlijke bescherming van verzoekers is volgens het Gerecht echter op zich niet in strijd met het *jus cogens*, daar het recht op toegang tot de rechter niet absoluut is. In casu stuit het op de immuniteit van jurisdictie die aan de Veiligheidsraad toekomt. Verzoekers' belang dat hun zaak ten gronde door een rechter wordt onderzocht, is namelijk niet zo groot dat het zwaarder weegt dan het wezenlijke algemene belang bij de handhaving van de internationale vrede en veiligheid met betrekking tot een bedreiging die door de Veiligheidsraad duidelijk is vastgesteld. Bijgevolg verwierp het Gerecht de beroepen.

G. Communautair ambtenarenrecht

In 2005 heeft het Gerecht een groot aantal ambtenarenzaken afgedaan: los van de 117 zaken die zijn overgedragen aan het Gerecht voor ambtenarenzaken, valt ongeveer 20 % van de dit jaar afgedane zaken (119 zaken) in deze categorie. Het Gerecht heeft maar weinig nietigverklaringen uitgesproken; slechts veertien arresten leidden tot dit resultaat. Gelet op het zeer grote aantal uitspraken op dit gebied en de beperkte omvang van dit verslag, wordt hierna enkel gewezen op drie punten.

Zoals vorig jaar moet ook nu worden beklemtoond dat de bij het Gerecht aangevochten besluiten zeer verscheiden waren: de arresten en beschikkingen betroffen zowel benoemingen, bevorderingen en vergelijkende onderzoeken¹⁷⁰ als de geldelijke rechten van ambtenaren en personeelsleden¹⁷¹, een kaderovereenkomst tussen de Commissie en de

¹⁷⁰ Zie bijvoorbeeld respectievelijk arresten Gerecht van 3 februari 2005, Mancini/Commissie, T-137/03 (hogere voorziening ingesteld, C-172/05 P); Heurtaux/Commissie, T-172/03, en 17 maart 2005, Milano/Commissie, T-362/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁷¹ Dit jaar zijn met name talrijke arresten gewezen betreffende de voorwaarden waaronder het recht bestaat op de in het Ambtenarenstatuut voorziene ontheemdingstoelage, waarin het Gerecht het begrip „staat” in de zin van artikel 4, lid 1, sub a, van bijlage VII van het oude Statuut van de ambtenaren van de Europese Gemeenschappen heeft verduidelijkt [zie bijvoorbeeld arresten Gerecht van 30 juni 2005, Olesen/Commissie, T-190/03, en 25 oktober 2005, Salazar Brier/Commissie, T-83/03 (hogere voorziening ingesteld, C-9/06 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie].

vakbonds- en beroepsorganisaties¹⁷², overeenkomsten voor tijdelijke functionarissen¹⁷³, tuchtprocedures¹⁷⁴ of loopbaanontwikkelingsrapporten.¹⁷⁵ Verder is een groot deel van de nietigverklaringen (zes van de veertien arresten) te wijten aan gebrekkige of ontoereikende motivering van de bestreden besluiten.¹⁷⁶ Wegens het praktische belang van de vraag zij er ten slotte op gewezen dat het Gerecht in het arrest Fardoom en Reinard/Commissie het stelsel van een streefgemiddelde en van indicatieve quota dat de Commissie in 2002 heeft ingevoerd voor de beoordelingsprocedure van de ambtenaren, wettig heeft geacht.¹⁷⁷ Het Gerecht was namelijk van oordeel dat het stelsel van streefgemiddelden de beoordelingsvrijheid van de beoordelaars niet beperkt, maar die integendeel bevordert door een beoordeling mogelijk te maken die de verdiensten van de ambtenaren weerspiegelt.

H. Douanerecht

Zoals de vorige jaren heeft het Gerecht in 2005 uitspraak gedaan op verschillende beroepen tegen weigeringen van de Commissie om invoerrechten kwijt te schelden op grond van de billijkheidsclausule in de communautaire douaneregeling die voorziet in de mogelijkheid tot terugbetaling of kwijtschelding van rechten bij invoer of bij uitvoer in situaties welke het gevolg zijn van omstandigheden die van de zijde van de belanghebbende geen frauduleuze handeling noch klaarblijkelijke nalatigheid inhouden.¹⁷⁸ Hoewel het Gerecht in zijn uitspraken in die zaken in wezen de klassieke beginselen ter zake toepaste, was dit in twee zaken niet het geval.

In de zaak **Geologistics/Commissie**, betreffende een verzoek om kwijtschelding van een onderneming die als subject van de regeling extern communautair douanevervoer („aangever”) financieel aansprakelijk werd gesteld voor het onttrekken van goederen aan het douanetoezicht, verklaarde het Gerecht een beschikking van de Commissie nietig op

¹⁷² Arrest Gerecht van 12 april 2005, Lebedef/Commissie, T-191/02 (hogere voorziening ingesteld, C-268/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁷³ Arrest Gerecht van 13 september 2005, Fernández Gómez/Commissie, T-272/03 (hogere voorziening ingesteld, C-417/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁷⁴ Arrest Gerecht van 5 oktober 2005, Rasmussen/Commissie, T-203/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁷⁵ Arrest Gerecht van 12 juli 2005, De Bry/Commissie, T-157/04 (hogere voorziening ingesteld, C-344/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁷⁶ Arrest Heurtaux/Commissie, aangehaald in voetnoot 170; arresten van 1 maart 2005, Smit/Europol, T-143/03; 2 juni 2005, Strohm/Commissie, T-177/03; 5 juli 2005, Marcuccio/Commissie, T-9/04; 15 september 2005, Casini/Commissie, T-132/03, en 8 december 2005, Reynolds/Commissie, T-237/00, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁷⁷ Arrest Fardoom en Reinard/Commissie, aangehaald in voetnoot 28.

¹⁷⁸ Artikel 239 van verordening (EEG) nr. 2913/92 van de Raad van 12 oktober 1992 tot vaststelling van het communautair douanewetboek (PB L 302, blz. 1) en artikel 905 van verordening (EEG) nr. 2454/93 van de Commissie van 2 juli 1993 houdende vaststelling van enkele bepalingen ter uitvoering van het douanewetboek (PB L 253, blz. 1). Zie bijvoorbeeld arrest Common Market Fertilizers/Commissie, aangehaald in voetnoot 14.

grond dat zij twee kennelijke beoordelingsfouten had gemaakt.¹⁷⁹ In de eerste plaats had het feit dat de nationale autoriteiten, die afwisten van een geval van fraude die verzoekster aanging en ten aanzien van haar onderzoek voerden, maar haar dit in het belang van het onderzoek niet hadden meegedeeld, anders dan de Commissie meende, verzoekster in een „bijzondere situatie” gebracht ten aanzien van de douaneschuld met betrekking tot frauduleuze transacties die hebben plaatsgevonden na de ontdekking van deze fraude en in verband daarmee. In de tweede plaats had de Commissie ten onrechte aangenomen dat verzoekster een „klaarblijkelijke nalatigheid” had begaan door geen toezicht te houden op de bij het vervoer betrokken derden en niet de passende verzekeringen te sluiten. Het eerste was niet genoegzaam aangetoond; met betrekking tot het tweede was het Gerecht van oordeel dat niet als algemene regel kan worden aanvaard dat het niet sluiten van een verzekering als zodanig een kennelijk nalatige handelwijze van de marktdeelnemer oplevert.

In het arrest **Ricosmos/Commissie** verstrekke het Gerecht twee interessante verduidelijkingen over de voorwaarden waaronder een verzoek om kwijtschelding kan worden afgewezen.¹⁸⁰

De eerste betreft de procedure. Met name op grond van de rechtspraak betreffende de toegang tot het dossier in het mededingingsrecht heeft het Gerecht gepreciseerd dat wanneer de Commissie voornemens is te beslissen ten nadele van de verzoeker, zij hem op het moment waarop zij haar bezwaren overlegt, in de gelegenheid moet stellen om alle stukken te onderzoeken die relevant kunnen zijn om het verzoek om kwijtschelding of terugbetaling te staven, en dat de Commissie hem daartoe ten minste een uitputtende lijst moet bezorgen van de niet-vertrouwelijke stukken van het dossier, met gegevens die voldoende nauwkeurig zijn opdat de verzoeker met kennis van zaken kan bepalen of de beschreven documenten hem tot nut kunnen strekken.

Wat in de tweede plaats de beoordeling van de verzoeken om kwijtschelding ten grond betreft, heeft het Gerecht gepreciseerd dat hoewel er voor de afwijzing van een dergelijk verzoek uiteraard een verband moet bestaan tussen de aan de ondernemer verweten nalatigheid en de vastgestelde bijzondere situatie, het niet noodzakelijk is dat de bijzondere situatie het rechtstreekse en onmiddellijke gevolg is van de nalatigheid in kwestie. Het volstaat immers dat de nalatigheid heeft bijgedragen tot de onttrekking van een goed aan het douanetoezicht of deze onttrekking heeft vergemakkelijkt.

¹⁷⁹ Arrest Gerecht van 27 september 2005, *Geologistics/Commissie*, T-26/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁸⁰ Arrest Gerecht van 13 september 2005, *Ricosmos/Commissie*, T-53/02 (hogere voorziening ingesteld, C-420/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

III. *Geschillen inzake schadevergoeding*

Afgezien van de ambtenarenzaken heeft het Gerecht in 2005 in 17 arresten en beschikkingen uitspraak gedaan over de materiële voorwaarden voor de niet-contractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschappen.¹⁸¹ Alleen in de zaak **AFCon Management Consultants e.a./Commissie** is erkend dat een recht op schadevergoeding bestond, in casu iets minder dan 50 000 euro, te betalen aan een onderneming die onrechtmatig was uitgesloten van deelneming aan een aanbesteding.¹⁸² Verder heeft het Gerecht in de zaak **Camar/Raad en Commissie** met toepassing van de klassieke beginselen inzake de begroting van schade het bedrag bepaald van de vergoeding waartoe voordien in een interlocutoir arrest in principe was besloten.¹⁸³ De andere beroepen zijn weliswaar verworpen, maar bieden niettemin een aantal verduidelijkingen over de ontvankelijkheid van beroepen tot schadevergoeding, de schade die kan worden vergoed en de gedragingen die tot vergoeding aanleiding kunnen geven.

A. **Voorwaarden voor de ontvankelijkheid van een beroep tot schadevergoeding**

Het Gerecht heeft in 2005 verschillende verduidelijkingen verstrekt betreffende de formele voorwaarden voor de ontvankelijkheid van beroepen tot schadevergoeding, de regeling van de verjaring ter zake en het beginsel van de autonomie van de beroepswegen.

In de eerste plaats is een verzoeker volgens vaste rechtspraak niet verplicht, de schade die hij stelt te hebben geleden, te becijferen. In de zaak **Polyelectrolyte Producers Group/Raad en Commissie** preciseerde het Gerecht evenwel dat het om te voldoen aan de formele ontvankelijkheidsvoorwaarden van het Reglement voor de procesvoering (artikel 44, lid 1, sub c), noodzakelijk is dat de verzoeker duidelijk de elementen vermeldt op grond waarvan de aard en de omvang van de schade kunnen worden beoordeeld. In casu bleef het betoog van verzoekster betreffende de door haar gestelde schade vaag, daar het en-

¹⁸¹ Arresten Gerecht van 3 februari 2005, Chiquita Brands e.a./Commissie, T-19/01; Comafrika en Dole Fresh Fruit Europe/Commissie, aangehaald in voetnoot 50; 16 maart 2005, EnBW Kernkraft/Commissie, T-283/02; 17 maart 2005, Agraz e.a./Commissie, T-285/03 (hogere voorziening ingesteld, C-243/05 P); AFCon Management Consultants e.a./Commissie, T-160/03, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; arrest Holcim (Deutschland)/Commissie, aangehaald in voetnoot 68; arrest Gerecht van 13 juli 2005, Camar/Raad en Commissie, T-260/97; beschikking Gerecht van 14 september 2005, Adviesbureau Ehcon/Commissie, T-140/04, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie; arrest Cofradía de pescadores de „San Pedro” de Bermeo e.a./Raad, aangehaald in voetnoot 22; beschikking Gerecht van 26 oktober 2005, Ouariachi/Commissie, T-124/04 (hogere voorziening ingesteld, C-4/06 P); arresten Gerecht van 30 november 2005, Autosalone Ispra/Commissie, T-250/02; 14 december 2005, FIAMM en FIAMM Technologies/Raad en Commissie, T-69/00; Laboratoire du Bain/Raad en Commissie, T-151/00; Groupe Fremaux en Palais Royal/Raad en Commissie, T-301/00; CD Cartondruck/Raad en Commissie, T-320/00; Beamglow/Parlement e.a., T-383/00, en Fedon & Figli e.a./Raad en Commissie, T-135/01, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁸² Arrest AFCon Management Consultants e.a./Commissie, aangehaald in voetnoot 181.

¹⁸³ Arrest Camar/Raad en Commissie, aangehaald in voetnoot 181.

kel ging om vaststellingen die geenszins werden gestaafd door bewijzen, zodat de schadevordering niet-ontvankelijk werd verklaard.¹⁸⁴

In de tweede plaats heeft het Gerecht met betrekking tot de verjaring eraan herinnerd dat volgens vaste rechtspraak de verjaring alleen geldt voor de periode die meer dan vijf jaar vóór de datum van de stuitingshandeling is gelegen, en de tijdens latere periodes ontstane rechten onverlet laat.¹⁸⁵ In de beschikking **Adviesbureau Ehcon/Commissie** was het Gerecht van oordeel dat deze rechtspraak alleen geldt „in het uitzonderlijke geval waarin is aangetoond dat de betrokken schade na het feit dat eraan ten grondslag ligt, dagelijks opnieuw is ontstaan”. Dit was in casu niet het geval, aangezien de gestelde schade, aangenomen dat zij daadwerkelijk was geleden, zelfs al was de volledige omvang ervan wellicht pas na de afwijzing van verzoeksters offerte voor de betrokken opdracht duidelijk geworden, niettemin ogenblikkelijk door die afwijzing was veroorzaakt.¹⁸⁶

In de derde plaats ten slotte herinnerde het Gerecht in de zaak **Holcim (France)/Commissie** aan het beginsel van de autonomie van de beroepswegen. Het overwoog dat wanneer een verzoeker een beroep tot nietigverklaring of een beroep wegens nalaten had kunnen instellen tegen een handeling of een verzuim waardoor hij schade lijdt, maar dat niet heeft gedaan, het feit dat hij geen gebruik heeft gemaakt van die beroepsmogelijkheden als zodanig niet impliceert dat hij het recht verliest een beroep tot schadevergoeding in te stellen.¹⁸⁷ Nog met betrekking tot de autonomie van de beroepswegen heeft het Gerecht in deze zaak de strekking gepreciseerd van de rechtspraak volgens welke een beroep tot schadevergoeding niet-ontvankelijk is wanneer het in werkelijkheid strekt tot opheffing van een definitief geworden individueel besluit. Deze rechtspraak ziet op „het uitzonderlijke geval dat een beroep tot schadevergoeding strekt tot betaling van een bedrag dat precies overeenkomt met het bedrag van heffingen die de verzoeker ter uitvoering van een individueel besluit heeft betaald, zodat het beroep tot schadevergoeding in werkelijkheid strekt tot opheffing van dit individuele besluit”.¹⁸⁸ Het Gerecht preciseerde dat deze rechtspraak slechts relevant is wanneer de gestelde schade uitsluitend het gevolg is van een definitief geworden individuele bestuurshandeling waartegen de betrokkene een beroep tot nietigverklaring had kunnen instellen. In casu was de door verzoekster gestelde schade echter niet het gevolg van een individuele bestuurshandeling waartegen zij beroep had kunnen instellen, maar van het onrechtmatige verzuim van de Commissie om een maatregel te nemen die nodig was ter uitvoering van een arrest. Het beroep werd dan ook ontvankelijk verklaard.

¹⁸⁴ Beschikking Polyelectrolyte Producers Group/Raad en Commissie, aangehaald in voetnoot 29. Zie ook arrest Autosalone Ispra/Commissie, aangehaald in voetnoot 181.

¹⁸⁵ Zie in die zin arrest Gerecht van 16 april 1997, Hartmann/Raad en Commissie, T-20/94, Jurispr. blz. II-595, punt 132. Zie voor een toepassing in 2005 arrest Holcim (Deutschland)/Commissie, aangehaald in voetnoot 68.

¹⁸⁶ Beschikking Ehcon/Commissie, aangehaald in voetnoot 181.

¹⁸⁷ Beschikking Holcim (France)/Commissie, aangehaald in voetnoot 68.

¹⁸⁸ Zie met name arrest Hof van 26 februari 1986, Krohn/Commissie, 175/84, Jurispr. blz. 753, punt 33.

B. Schade die kan worden vergoed

In het arrest **Internationaler Hilfsfonds/Commissie** formuleerde het Gerecht het beginsel dat de honoraria van advocaten die optreden voor de Ombudsman niet kunnen worden vergoed in het kader van een beroep tot schadevergoeding, met name omdat een partij zich tot de Europese Ombudsman kan wenden zonder een beroep te doen op een advocaat.¹⁸⁹ In die zin overwoog het Gerecht in de beschikking **Ehcon/Commissie** ook dat verzoekster in casu niet had aangetoond dat er een rechtstreeks causaal verband bestond tussen de kosten die zij voor de Ombudsman had gemaakt, en de verweten onrechtmatigheden. De vrije keuze van de burger om zich tot de Ombudsman te wenden, mag immers niet worden aangemerkt als het rechtstreekse en noodzakelijke gevolg van mogelijkermijns aan communautaire organen of instellingen toe te rekenen gevallen van wanbeheer.¹⁹⁰

C. Aansprakelijkheid voor onrechtmatige gedragingen

Hierna wordt de aansprakelijkheid behandeld in het geval dat geen sprake is van een onrechtmatige gedraging. De niet-contractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap zal echter vaker voortvloeien uit onrechtmatige gedragingen. In dat geval moet voor de aansprakelijkheid zijn voldaan aan een aantal voorwaarden: onrechtmatigheid van de aan de instellingen verweten gedraging, het bestaan van schade en een oorzakelijk verband tussen die gedraging en de gestelde schade.¹⁹¹

In 2005 wees het Gerecht niet minder dan negen arresten op beroepen tot schadevergoeding in verband met een gemeenschappelijke marktordening.¹⁹² Hierna wordt echter vooral ingegaan op de zes arresten van december 2005 waarin de Grote kamer van het Gerecht zich heeft gebogen over de verhouding tussen uitspraken van het Orgaan voor Geschillenbeslechting (OVG) van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en het gemeenschapsrecht.¹⁹³

¹⁸⁹ Beschikking Gerecht van 11 juli 2005, *Internationaler Hilfsfonds/Commissie*, T-294/04 (hogere voorziening ingesteld, C-331/05 P), nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

¹⁹⁰ Beschikking *Ehcon/Commissie*, aangehaald in voetnoot 181.

¹⁹¹ Arrest Hof van 29 september 1982, *Oleifici Mediterranei/EEG*, 26/81, Jurispr. blz. 3057, punt 16, en arrest Gerecht van 16 oktober 1996, *Efisol/Commissie*, T-336/94, Jurispr. blz. II-1343, punt 30.

¹⁹² Arresten *Chiquita Brands e.a./Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *Comafra en Dole Fresh Fruit Europe/Commissie*, aangehaald in voetnoot 50; *Agraz e.a./Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *FIAMM en FIAMM Technologies/Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *Laboratoire du Bain/Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *Groupe Fremaux en Palais Royal/Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *CD Cartondruck/Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *Beamglow/Parlement e.a.*, aangehaald in voetnoot 181, en *Fedon & Figli e.a./Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181.

¹⁹³ Arresten *FIAMM en FIAMM Technologies/Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *Laboratoire du Bain/Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *Groupe Fremaux en Palais Royal/Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *CD Cartondruck/Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181; *Beamglow/Parlement e.a.*, aangehaald in voetnoot 181, en *Fedon & Figli e.a./Raad en Commissie*, aangehaald in voetnoot 181. Zie dienaangaande ook arrest *Chiquita Brands e.a./Commissie*, aangehaald in voetnoot 181.

In die zaken stelden verzoeksters dat de gedraging van de Gemeenschap onrechtmatig was, omdat zij indruiste tegen de WTO-overeenkomsten, zodat het Gerecht moest uitmaken of de justitiabelen aan die overeenkomsten het recht kunnen ontlelen om zich daarop in rechte te beroepen om de geldigheid van een gemeenschapsregeling te betwisten op grond van een uitspraak van het OVG. In die zes arresten besliste het Gerecht dat dit niet het geval is. De WTO-overeenkomsten behoren in beginsel immers niet tot de normen waaraan de gemeenschapsrechter de handelingen van de gemeenschapsinstellingen toetst, tenzij de Gemeenschap uitvoering heeft willen geven aan een in het kader van de WTO aangegane bijzondere verplichting of indien de gemeenschapshandeling uitdrukkelijk naar specifieke bepalingen van de WTO-overeenkomsten verwijst.¹⁹⁴ Geen van deze twee uitzonderingen is evenwel van toepassing in het geval van een uitspraak van het OVG waarbij de onverenigbaarheid van de door een lid genomen maatregelen met de WTO-regels wordt vastgesteld. Wat de eerste uitzondering betreft, heeft de Commissie, door zich te verbinden om de WTO-regels na te leven, geen bijzondere verplichting in het kader van de WTO willen aangaan die kan worden getoetst, daar de geschillenbeslechtingenregeling hoe dan ook een belangrijke plaats inruimt voor onderhandelingen. Een toetsing door de gemeenschapsrechter zou de positie van de communautaire onderhandelaars bij het zoeken van een wederzijds aanvaardbare oplossing voor het geschil in overeenstemming met de WTO-regels kunnen verzwakken. Met betrekking tot de tweede uitzondering was het Gerecht van oordeel dat de gemeenschappelijk marktordening „bananen” niet kan worden geacht uitdrukkelijk naar specifieke bepalingen van de WTO-overeenkomsten te verwijzen.

Opdat de gedraging van een instelling in het stelsel van de aansprakelijkheid voor onrechtmatige gedragingen onwettig kan worden verklaard, vereist de rechtspraak nog dat wordt aangetoond dat er sprake is van een voldoende gekwalificeerde schending van een rechtsregel die ertoe strekt aan particulieren rechten toe te kennen. De door het Hof ontwikkelde rechtspraak betreffende de niet-contractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap houdt met name rekening met de ingewikkeldheid van de te regelen situaties, de moeilijkheden bij de toepassing of de interpretatie van de teksten, en in het bijzonder met de beoordelingsmarge waarover de auteur van de betrokken handeling beschikt. Voor de vaststelling dat een schending van het gemeenschapsrecht voldoende gekwalificeerd is, is het beslissende criterium de kennelijke en ernstige miskennis, door de betrokken gemeenschapsinstelling, van de grenzen waarbinnen haar beoordelingsbevoegdheid dient te blijven. Wanneer deze instelling slechts een zeer beperkte of in het geheel geen beoordelingsmarge heeft, kan de enkele inbreuk op het gemeenschapsrecht volstaan om een voldoende gekwalificeerde schending te doen vaststaan.¹⁹⁵ In de zaak **Holcim (Deutschland)/Commissie** vorderde verzoekster vergoeding van de kosten voor de bankgaranties die zij had gesteld om de betaling te vermijden van een geldboete die uiteindelijk door het Gerecht was ingetrokken.¹⁹⁶ Het Gerecht stelde vast dat de beoordelingsmarge van de Commissie stellig beperkt was op het gebied waar zij onrechtmatig had gehandeld (de beoordeling van een schending van artikel 81, lid 1, EG), maar dat de instelling niettemin geconfronteerd

¹⁹⁴ Zie bijvoorbeeld arrest Hof van 23 november 1999, Portugal/Raad, C-149/96, Jurispr. blz. I-8395.

¹⁹⁵ Arresten Hof van 4 juli 2000, Bergaderm en Goupil/Commissie, C-352/98 P, Jurispr. blz. I-5291, punten 40 en 42-44, en 10 december 2002, Commissie/Camar en Tico, C-312/00 P, Jurispr. blz. I-11355, punten 52-55.

¹⁹⁶ Arrest Holcim (Deutschland)/Commissie, aangehaald in voetnoot 68.

werd met ingewikkelde situaties, zodat de onrechtmatigheid, gelet op die ingewikkeldheid, niet voldoende gekwalificeerd was om een recht op vergoeding te doen ontstaan.

D. Aansprakelijkheid bij gebreke van een onrechtmatige gedraging

Artikel 288 EG bepaalt dat inzake de niet-contractuele aansprakelijkheid de Gemeenschap overeenkomstig de algemene beginselen welke de rechtsstelsels der lidstaten gemeen hebben, de schade moet vergoeden die door haar instellingen of door haar personeelsleden in de uitoefening van hun functies is veroorzaakt. In december 2005 heeft de Grote kamer van het Gerecht in een aantal arresten uitdrukkelijk erkend dat de Gemeenschap ook aansprakelijk kan zijn zonder dat zij zich onrechtmatig heeft gedragen.¹⁹⁷

In 1993 heeft de Raad een verordening vastgesteld waarbij voor de lidstaten gemeenschappelijke regels voor de invoer van bananen werden ingesteld.¹⁹⁸ Deze verordening voorzag in preferentiële bepalingen voor bananen van oorsprong uit bepaalde staten in Afrika, het Caribische gebied en de Stille Oceaan. Nadat een aantal landen, waaronder de Verenigde Staten van Amerika, een klacht had ingediend, heeft het OVG van de WTO geoordeeld dat de gemeenschapsregeling voor de invoer van bananen onverenigbaar was met de WTO-overeenkomsten. In 1998 heeft de Raad daarom een verordening tot wijziging van deze regeling vastgesteld. Van mening dat de nieuwe regeling nog steeds niet verenigbaar was met de WTO-overeenkomsten, heeft het OVG de Verenigde Staten op hun verzoek gemachtigd een aanvullend douanerecht toe te passen op de invoer van communautaire producten die op een door de Amerikaanse administratie opgestelde lijst stonden. Zes in de Europese Gemeenschap gevestigde vennootschappen hebben het Gerecht daarop verzocht, de Commissie en de Raad te veroordelen tot vergoeding van de schade die zij zouden hebben geleden als gevolg van de toepassing van de Amerikaanse vergeldingsmaatregelen op hun uitvoer naar de Verenigde Staten.

In het arrest overweegt het Gerecht allereerst dat de Gemeenschap in casu niet aansprakelijk kan worden gesteld voor een onrechtmatige gedraging. Het is evenwel van oordeel dat indien de onrechtmatigheid van de aan de gemeenschapsinstellingen verweten gedraging niet vaststaat, dit niet impliceert dat de ondernemingen die een onevenredig deel van de uit een beperking van de toegang tot de exportmarkten voortvloeiende lasten moeten dragen, nooit via de niet-contractuele aansprakelijkstelling van de Gemeenschap compensatie kunnen krijgen. In de nationale rechtsstelsels inzake de niet-contractuele aansprakelijkheid waarnaar artikel 288 EG verwijst, kunnen particulieren namelijk, zij het in verschillende mate, op specifieke gebieden en onder verschillende voorwaarden in rechte vergoeding van bepaalde schade vorderen, zelfs wanneer de veroorzaker van de schade

¹⁹⁷ Arresten FIAMM en FIAMM Technologies/Raad en Commissie, aangehaald in voetnoot 181; Laboratoire du Bain/Raad en Commissie, aangehaald in voetnoot 181; Groupe Fremaux en Palais Royal/Raad en Commissie, aangehaald in voetnoot 181; CD Cartondruck/Raad en Commissie, aangehaald in voetnoot 181; Beam-glow/Parlement e.a., aangehaald in voetnoot 181, en Fedon & Figli e.a./Raad en Commissie, aangehaald in voetnoot 181.

¹⁹⁸ Verordening (EEG) nr. 404/93 van de Raad van 13 februari 1993 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector bananen (PB L 47, blz. 1).

niet onrechtmatig heeft gehandeld. Ingeval schade is veroorzaakt door een gedraging van de gemeenschapsinstellingen waarvan het onrechtmatige karakter niet is bewezen, kan de Gemeenschap niet-contractueel aansprakelijk worden gesteld, wanneer cumulatief is voldaan aan de voorwaarden inzake de werkelijk geleden schade, het causaal verband tussen deze schade en de gedraging van de gemeenschapsinstellingen, en het abnormale en bijzondere karakter van die schade. Het Gerecht aanvaardt daarmee voor het eerst op niet-hypothetische wijze het bestaan van een niet-contractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap zonder dat sprake is van onrechtmatig gedrag van haar organen.

In casu was voldaan aan de voorwaarde inzake de schade. Dit was ook het geval voor de voorwaarde betreffende het oorzakelijk verband tussen de schade en de gedraging van de instellingen. De intrekking van concessies ten aanzien van de Gemeenschap in de vorm van een aanvullend invoerrecht moet namelijk worden beschouwd als een gevolg dat objectief, volgens de normale en voorzienbare procedure van het stelsel van geschillenbeslechting van de WTO voortvloeit uit de handhaving van een met de WTO-overeenkomsten onverenigbare invoerregeling voor bananen door de Raad en de Commissie. De gedraging van deze instellingen was immers de directe aanleiding voor de vergeldingsmaatregel, zodat deze „als de beslissende oorzaak van de schade moet worden beschouwd, die verzoeksters als gevolg van de instelling van het Amerikaanse aanvullend douanerecht hebben geleden”. Verzoeksters konden evenwel niet aantonen dat zij abnormale schade hadden geleden, dat wil zeggen schade die de grenzen van het economische risico, verbonden aan de activiteiten in de betrokken sector, overschrijdt. De mogelijkheid dat tariefconcessies worden geschorst, is immers één van de risico's die inherent zijn aan het huidige internationale stelsel van handel. Dit risico loopt bijgevolg elke ondernemer die besluit zijn producten op de markt van een WTO-lid te verkopen. Bijgevolg verwerpt het Gerecht de zes beroepen.

IV. *Vorderingen in kort geding*

In 2005 heeft de reeds in 2004 geconstateerde daling van het aantal verzoeken in kort geding zich voortgezet: slechts 21 verzoeken zijn ingediend, tegenover 26 in 2004 en 39 in 2003. De president van het Gerecht heeft dat jaar als kortgedingrechter dertien zaken afgedaan.

In dit verslag wordt enkel ingegaan op de beoordeling van de spoedeisendheid in de zaak **Deloitte Business Advisory/Commissie**.¹⁹⁹ Deloitte Business Advisory verzocht in die zaak met name om opschorting van de tenuitvoerlegging van het besluit van de Commissie tot afwijzing van de offerte die was ingediend door een consortium waarvan zij deel uitmaakte, en van het besluit om de betrokken opdracht aan een derde te gunnen. Behalve een aantasting van haar reputatie stelde verzoekster dat zij zonder de vaststelling van voorlopige maatregelen de betrokken opdracht in het kader van de aanbesteding niet meer zou kunnen binnenhalen en uitvoeren in geval van nietigverklaring van de be-

¹⁹⁹ Beschikking van de president van het Gerecht van 20 september 2005, Deloitte Business Advisory/Commissie, T-195/05 R, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie.

streden besluiten, en dat deze opdracht haar dus geen prestige, ervaring of inkomsten zou kunnen opleveren.

De kortgedingrechter onderzocht of met een voldoende graad van waarschijnlijkheid was aangetoond dat verzoekster zonder de vaststelling van de gevorderde voorlopige maatregelen ernstige en onherstelbare schade dreigde te lijden, en overwoog dat het consortium waartoe verzoekster behoorde een kans had verloren om de betrokken opdracht binnen te halen en dus uit de uitvoering van het contract de verschillende, al dan niet financiële, voordelen te halen die deze in voorkomend geval zou kunnen opleveren. In de eerste plaats was het gelet op de voorziene datum voor de uitvoering van de overeenkomst weinig waarschijnlijk dat verzoeksters kans om de betrokken opdracht in het kader van de aanbestedingsprocedure binnen te halen en uit te voeren, veilig kon worden gesteld door de loutere mogelijkheid voor de Commissie om een nieuwe aanbestedingsprocedure te organiseren. Met betrekking tot de mogelijkheid dat de eventueel door verzoekster geleden schade later kan worden vergoed, bevatten de stukken in de tweede plaats geen aanwijzingen waaruit met een voldoende graad van zekerheid bleek dat de Commissie in geval van nietigverklaring van de bestreden besluiten verzoekster zou vergoeden, ook indien deze geen schadevordering zou instellen. Daar de schade voor verzoekster in casu bestond in het verlies van een kans om de opdracht te worden gegund, moest deze worden geacht zeer moeilijk te kunnen worden gecijferd, en derhalve als onherstelbare schade worden beschouwd. Verzoekster had evenwel niet rechtens genoegzaam aangetoond dat de gunning en de uitvoering van de opdracht in het kader van de aanbestedingsprocedure haar voldoende grote voordelen had kunnen opleveren. Daar de belangenafweging hoe dan ook tot de conclusie noopte dat voorlopige maatregelen niet geboden waren, wees de kortgedingrechter het verzoek af.

B – Samenstelling van het Gerecht van eerste aanleg

(Protocollaire rangorde op 7 oktober 2005)

Eerste rij, van links naar rechts:

Rechter P. Lindh; kamerpresidenten R. García-Valdecasas y Fernández, M. Vilaras en M. Jaeger; president van het Gerecht B. Vesterdorf; kamerpresidenten J. Pirrung en H. Legal; rechters V. Tiili en J. Azizi.

Tweede rij, van links naar rechts:

Rechters O. Czúcz, F. Dehousse, N. J. Forwood, P. Mengozzi, J. D. Cooke, A. W. H. Meij, M. E. Martins de Nazaré Ribeiro en E. Cremona.

Derde rij, van links naar rechts:

Griffier E. Coulon; rechters S. S. Papasavvas, K. Jürimäe, D. Šváby, I. Wiszniewska-Białecka, I. Pelikánová, V. Vadapalas, I. Labucka en V. Trstenjak.

1. Leden van het Gerecht van eerste aanleg

(In volgorde van ambtsaanvaarding)

Bo Vesterdorf

Geboren in 1945; jurist-vertaler bij het Hof van Justitie; ambtenaar bij het ministerie van Justitie; rechter-plaatsvervanger; juridisch attaché bij de permanente vertegenwoordiging van Denemarken bij de Europese Gemeenschappen; rechter-plaatsvervanger in het Østre Landsret; hoofd van de afdeling „bestuursrecht” van het ministerie van Justitie; directeur bij het ministerie van Justitie; lector aan de universiteit van Kopenhagen; lid van de beheerscommissie voor de mensenrechten van de Raad van Europa (CDDH), en later lid van het bureau van de CDDH; lid van het ad-hoccomité inzake juridische opleidingen bij de Academie voor Europees recht te Trier (Duitsland); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 25 september 1989; president van het Gerecht van eerste aanleg sedert 4 maart 1998.

Rafael García-Valdecasas y Fernández

Geboren in 1946; abogado del Estado (te Jaén en te Granada); griffier van de Economisch-Administratieve rechtbank van Jaén en van Cordoba; advocaat te Jaén en te Granada; hoofd van de juridische dienst voor gemeenschapszaken bij het ministerie van Buitenlandse zaken; hoofd van de Spaanse delegatie in de werkgroep van de Raad voor de oprichting van het Gerecht van eerste aanleg; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 25 september 1989.

Virpi Tiili

Geboren in 1942; doctor in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Helsinki; assistent burgerlijk recht en handelsrecht aan de universiteit van Helsinki; directeur juridische zaken en handelspolitiek bij de Centrale Kamer van Koophandel van Finland; directeur-generaal van de Administratie Consumentenbescherming van Finland; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 18 januari 1995.

Pernilla Lindh

Geboren in 1945; licentiaat in de rechtswetenschappen, universiteit van Lund; rechter (assessor) in het Hof van Beroep van Stockholm; juridisch adviseur en directeur-generaal voor juridische zaken bij de afdeling Handel van het ministerie van Buitenlandse zaken; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 18 januari 1995.

Josef Azizi

Geboren in 1948; doctor in de rechtsgeleerdheid en licentiaat sociale en economische wetenschappen, universiteit van Wenen; docent en lector aan de Economische universiteit Wenen en aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Wenen; Ministerialrat en afdelingshoofd bij de kanselarij van de bondskanselier; lid van het directiecomité voor juridische samenwerking van de Raad van Europa; procesgemachtigde bij het Verfassungsgerichtshof (Constitutioneel Hof) in gerechtelijke procedures inzake grondwettigheidstoetsing; coördinator voor de aanpassing van het Oostenrijkse federale recht aan het gemeenschapsrecht; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 18 januari 1995.

John D. Cooke

Geboren in 1944; 1966 ingeschreven bij de Ierse balie; eveneens ingeschreven bij de balie van Engeland en Wales, van Noord-Ierland en van New South Wales; 1966-1996 praktiserend barrister; 1980 lid van de Inner Bar in Ierland (Senior Counsel) en, in 1991, in New South Wales; 1985-1986 voorzitter van de Raad van de balies van de Europese Gemeenschap (CCBE); gasthoogleraar aan de rechtenfaculteit van University College, Dublin; lid van het Chartered Institute of Arbitrators; 1987-1990 voorzitter van de Royal Zoological Society of Ireland; bencher van de Honorable Society of Kings Inns, Dublin; honorary bencher van Lincoln's Inn, Londen; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 10 januari 1996.

Marc Jaeger

Geboren in 1954; advocaat; attaché de justice bij de procureur-gene-raal; rechter, vice-president in de arrondissementsrechtbank te Luxem-burg; docent aan het Centre universitaire te Luxemburg; gedetacheerd magistraat, referendaris bij het Hof van Justitie sedert 1986; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 11 juli 1996.

Jörg Pirrung

Geboren in 1940; wetenschappelijk assistent aan de universiteit Mar-burg; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit Marburg); medewer-ker, vervolgens hoofd, van de sectie internationaal privaatrecht, en ten slotte hoofd van een onderafdeling burgerlijk recht bij het bondsminis-terie van Justitie; lid van de Conseil de Direction van Unidroit (1993-1998); voorzitter van Commissie van de Haagse Conferentie voor IPR voor de uitwerking van het Kinderbeschermingsverdrag (1996); hono-rair hoogleraar aan de universiteit Trier (internationaal privaatrecht en pro-cesrecht, Europees recht); sedert 2002 lid van de adviesraad van het Max-Planck-Institut voor buitenlands en internationaal privaatrecht te Hamburg; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 11 juni 1997.

Paolo Mengozzi

Geboren in 1938; hoogleraar internationaal recht en houder van de Jean Monnet-leerstoel voor het recht van de Europese Gemeenschap-pen aan de universiteit van Bologna; doctor honoris causa van de uni-versiteit Carlos III te Madrid; gasthoogleraar aan de volgende universi-teiten: Johns Hopkins (Bologna Center), St. Johns (New York), Georgetown, Parijs II, Georgia (Athens) en het Institut Universitaire In-ternational (Luxemburg); coördinator van het European Business Law Pallas Program van de universiteit van Nijmegen; lid van het raadge-vend comité van de Commissie van de Europese Gemeenschappen inzake overheidsopdrachten; onderstaatssecretaris van Industrie en Handel tijdens het Italiaanse voorzitterschap van de Raad; lid van de reflectiegroep van de Europese Gemeenschap over de Wereldhandels-organisatie en directeur van de in 1997 aan de WTO gewijde leergang van het studiecencentrum van de Haagse Academie voor internationaal recht; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 4 maart 1998.

Arjen W. H. Meij

Geboren in 1944; raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden (1996); lid en vice-voorzitter van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven (1986); plaatsvervangend lid van de Centrale Raad van Beroep en van de Tariefcommissie; referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1980); hoofddocent Europees recht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Groningen; research assistant aan de University of Michigan Law School; medewerker internationaal secretariaat van de Kamer van Koophandel te Amsterdam (1970); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 17 september 1998.

Mihalis Vilaras

Geboren in 1950; advocaat (1974-1980); nationaal deskundige bij de juridische dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen, daarna hoofdadministrateur bij DG V (werkgelegenheid, industriële betrekkingen en sociale zaken); auditeur; maître des requêtes bij de Raad van State en sinds 1999, raadsheer; toegevoegd lid van het Bijzondere Hooggerechtshof van Griekenland; lid van het Griekse centraal comité voor de voorbereiding van de wetgeving (1996-1998); directeur van de juridische dienst van het secretariaat-generaal van de Griekse regering; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 17 september 1998.

Nicholas James Forwood

Geboren in 1948; afgestudeerd aan de Universiteit van Cambridge, BA 1969, MA 1973 (werktuigkunde en rechtsgeleerdheid); ingeschreven bij de Engelse balie in 1970 en vervolgens praktiserend te Londen (1971-1999) en Brussel (1979-1999); in 1981 ingeschreven bij de Ierse balie; in 1987 benoemd tot Queen's Counsel; in 1998 Benchler (bestuurslid) van de Middle Temple; vertegenwoordiger van de balie van Engeland en Wales in de Raadgevende Commissie van de balies van de Europese Gemeenschap (CCBE) en voorzitter van de vaste delegatie van de CCBE bij het Hof van Justitie van de EG (1995-1999); lid van het bestuur van de World Trade Law Association en van de European Maritime Law Organization (1993-2002); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 15 december 1999.

Hubert Legal

Geboren in 1954; lid van de Conseil d'État (Frankrijk); oud-leerling van de École normale supérieure van Saint-Cloud en van de École nationale d'administration; volledig bevoegd leraar Engels (1979-1985); rapporteur en vervolgens regeringscommissaris bij de afdelingen geschillen van bestuur van de Conseil d'État (1988-1993); juridisch adviseur van de permanente vertegenwoordiging van Frankrijk bij de Verenigde Naties te New York (1993-1997); referendaris in het kabinet van rechter Puissochet bij het Hof van Justitie (1997-2001); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 19 september 2001.

Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro

Geboren in 1956; gestudeerd te Lissabon, Brussel en Straatsburg; advocaat in Portugal en te Brussel; vrij onderzoeker aan het Institut d'études européennes de l'université libre de Bruxelles; referendaris bij de Portugese rechter van het Hof van Justitie Moitinho de Almeida (1986-2000), en van de president van het Gerecht van eerste aanleg Vesterdorf (2000-2003); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 31 maart 2003.

Franklin Dehousse

Geboren in 1959; licentiaat in de rechtsgeleerdheid (Universiteit van Luik, 1981); aspirant (Nationaal fonds voor wetenschappelijk onderzoek, 1985-1989); juridisch adviseur van de Kamer van volksvertegenwoordigers (1981-1990); doctor in de rechtsgeleerdheid (Universiteit van Straatsburg, 1990); hoogleraar (Universiteiten van Luik en van Straatsburg, Europacollege, Koninklijk hoger instituut voor Defensie, Universiteit Montesquieu te Bordeaux; Collège Michel Servet des universités de Paris; Faculteit Notre Dame de la Paix te Namen); bijzonder vertegenwoordiger van de minister van Buitenlandse zaken (1995-1999); directeur Europese Studies van het Koninklijk Instituut voor Internationale betrekkingen (1998-2003); assessor bij de Raad van State (2001-2003); adviseur bij de Europese Commissie (1990-2003); lid van het Observatorium van de rechten voor het internet (2001-2003); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 7 oktober 2003.

Ena Cremona

Geboren in 1936; gediplomeerde in talen van de koninklijke universiteit van Malta (1955); doctor in de rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta (1958); advocate bij de balie van Malta sinds 1959; juridisch adviseur bij de National Council of Women of Malta (1964-1979); lid van de Commissie van de overheidsdienst (1987-1989); lid van de raad van bestuur van de Lombard Bank (Malta) Ltd, als vertegenwoordiger van de Staat – aandeelhouder (1987-1993); lid van de verkiezingscommissie sinds 1993; jurylid voor doctoraalproefschriften aan de faculteit Rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta; lid van de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) (2003-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Ottó Czúcz

Geboren in 1946; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Szeged (1971); administrateur bij het ministerie van Arbeid (1971-1974); docent en hoogleraar (1974-1989), decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid (1989-1990), vice-rector (1992-1997) van de universiteit van Szeged; advocaat; lid van het presidium van de nationale Pensioensverzekering; vice-voorzitter van het Europees Instituut voor Sociale Zekerheid (1998-2002); lid van de wetenschappelijke raad van de Internationale Vereniging voor Sociale Zekerheid; rechter in het Constitutioneel Hof (1998-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Irena Wiszniewska-Białecka

Geboren in 1947; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Warschau (1965-1969); onderzoekster bij het Instituut voor rechtswetenschappen, assistente, gasthoogleraar, hoogleraar aan de Academie van Wetenschappen (1969-2004); onderzoekster bij het Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Patent-, Urheber- und Wettbewerbsrecht te München (1985-1986); advocate (1992-2000); rechter in het Administratief Hooggerechtshof (2001-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Irena Pelikánová

Geboren in 1949; doctor in de rechtsgeleerdheid, assistente economisch recht (vóór 1989), vervolgens doctor in de exacte wetenschappen, hoogleraar handelsrecht (sinds 1993) aan de faculteit Rechtsgeleerdheid van de Karelsuniversiteit te Praag; lid van het bestuur van de Effectencommissie (1999-2002); advocate; lid van de Raad Wetgeving van de Tsjechische regering (1998-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Daniel Šváby

Geboren in 1951; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Bratislava); rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Bratislava; rechter in het Hof van beroep, belast met de zaken van burgerlijk recht, en vice-president van het Hof van beroep te Bratislava; lid van de afdeling burgerlijk en familiaal recht bij het Rechtsinstituut van het ministerie van Justitie; tijdelijk rechter in het Hooggerechtshof, belast met de zaken van handelsrecht; lid van de Europese Commissie voor de rechten van de mens (Straatsburg); rechter in het Constitutioneel Hof (2000-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Vilenas Vadapalas

Geboren in 1954; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Moskou; doctor habilitas in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Warschau; hoogleraar aan de universiteit van Vilnius: internationaal recht (sinds 1981), rechten van de mens (sinds 1991) en gemeenschapsrecht (sinds 2000); directeur-generaal van het departement Europees recht van de regering; hoogleraar Europees recht aan de universiteit van Vilnius, bekleder van de leerstoel Jean Monnet; voorzitter van de Litouwse vereniging voor studies over de Europese Unie; voorzitter van de parlementaire werkgroep voor de grondwetsherziening met betrekking tot de toetreding van Litouwen; lid van de International Commission of Jurists (april 2003); voormalig deskundige bij de Raad van Europa voor vraagstukken inzake de verenigbaarheid van de nationale wetgeving met het Europees Verdrag voor de rechten van de mens; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Küllike Jürimäe

Geboren in 1962; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Tartu (1981-1986); assistente van de openbare aanklager te Tallinn (1986-1991); gediplomeerde van de School voor diplomatieke wetenschappen van Estland (1991-1992); juridisch adviseur (1991-1993) en algemeen adviseur bij de Kamer van Koophandel en Industrie (1992-1993); rechter in het Hof van Beroep te Tallinn (1993-2004); European Master in Human Rights and Democratisation, universiteiten van Padua en Nottingham (2002-2003); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Ingrida Labucka

Geboren in 1963; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Letland (1986); inspecteur voor het ministerie van Binnenlandse zaken voor de regio Kirov en de stad Riga (1986-1989); rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Riga (1990-1994); advocate (1994-1998 en juli 1999-mei 2000); minister van Justitie (november 1998-juli 1999 en mei 2000-oktober 2002); lid van het Permanent Hof van arbitrage te Den Haag (2001-2004); parlamentslid (2002-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Savvas S. Papasavvas

Geboren in 1969; studies aan de universiteit van Athene (Ptychion in 1991); postdoctorale studies aan de universiteit van Parijs II (DEA publiekrecht in 1992) en aan de universiteit van Aix-Marseille III (doctor in de rechtsgeleerdheid in 1995); inschrijving bij de balie van Cyprus, lid van de balie van Nicosia sinds 1993; docent aan de universiteit van Cyprus (1997-2002), docent Grondwettelijk recht sinds september 2002; onderzoeker bij het European Public Law Center (2001-2002); rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 12 mei 2004.

Verica Trstenjak

Geboren in 1962; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Ljubljana (1995); hoogleraar (sinds 1996) rechts- en staatstheorie (rechtsleer) en privaatrecht; onderzoeker; doctoraalstudie aan de universiteit van Zürich, aan de universiteit van Wenen (Institut für Rechtsvergleichung), aan het Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht te Hamburg, en aan de Vrije Universiteit Amsterdam; gasthoogleraar aan de universiteit van Wenen, aan de universiteit van Freiburg (Duitsland) en aan de Bucerius Law School te Hamburg; hoofd van de juridische dienst (1994-1996) en staatssecretaris bij het ministerie van Wetenschap en Technologie (1996-2000); secretaris-generaal van de regering (2000); sinds 2003 lid van de werkgroep voor het Europees Burgerlijk Wetboek (Study Group on European Civil Code); prijs van de Vereniging van Sloveense juristen „jurist van het jaar 2003”; rechter in het Gerecht van eerste aanleg sedert 7 juli 2004.

Hans Jung

Geboren in 1944; assistent en vervolgens assistent-docent aan de juridische faculteit te Berlijn; advocaat te Frankfurt; jurist-vertaler bij het Hof van Justitie; referendaris bij de heer Kutscher, president van het Hof van Justitie, en later bij de Duitse rechter; adjunct-griffier van het Hof van Justitie; griffier van het Gerecht van eerste aanleg van 10 oktober 1989 tot en met 6 oktober 2005.

Emmanuel Coulon

Geboren in 1968; rechtenstudie (université Panthéon-Assas, Parijs); studie management (université Paris-Dauphine); Europacollege (1992); toegangsexamen voor het regionaal opleidingscentrum voor advocaten te Parijs; certificaat van bekwaamheid als advocaat bij de balie te Brussel; advocaat te Brussel; geslaagd voor een algemeen vergelijkend onderzoek van de Commissie van de Europese Gemeenschappen; referendaris bij het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen (kabinet van president Saggio, 1996-1998; kabinet van president Vesterdorf, 1998-2002); chef van het kabinet van de president van het Gerecht van eerste aanleg (2003-2005); griffier van het Gerecht van eerste aanleg sedert 6 oktober 2005.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht van eerste aanleg in 2005

Op 6 oktober 2005 heeft griffier Hans Jung zijn ambt bij het Gerecht van eerste aanleg neergelegd, hij is opgevolgd door Emmanuel Coulon.

3. Protocollaire rangorde

van 1 januari tot en met 6 oktober 2005

B. Vesterdorf, president van het Gerecht
M. Jaeger, kamerpresident
J. Pirrung, kamerpresident
M. Vilaras, kamerpresident
H. Legal, kamerpresident
J. D. Cooke, kamerpresident
R. García-Valdecasas y Fernández, rechter
V. Tiili, rechter
P. Lindh, rechter
J. Azizi, rechter
P. Mengozzi, rechter
A. W. H. Meij, rechter
N. J. Forwood, rechter
M. E. Martins de Nazaré Ribeiro, rechter
F. Dehousse, rechter
E. Cremona, rechter
O. Czúcz, rechter
I. Wiszniewska-Białecka, rechter
I. Pelikánová, rechter
D. Šváby, rechter
V. Vadapalas, rechter
K. Jürimäe, rechter
I. Labucka, rechter
S. S. Papasavvas, rechter
V. Trstenjak, rechter

H. Jung, griffier

van 7 oktober tot en met 31 december 2005

B. Vesterdorf, president van het Gerecht
M. Jaeger, kamerpresident
J. Pirrung, kamerpresident
M. Vilaras, kamerpresident
H. Legal, kamerpresident
R. García-Valdecasas y Fernández, kamerpresident
V. Tiili, rechter
P. Lindh, rechter
J. Azizi, rechter
J. D. Cooke, rechter
P. Mengozzi, rechter
A. W. H. Meij, rechter
N. J. Forwood, rechter
M. E. Martins de Nazaré Ribeiro, rechter
F. Dehousse, rechter
E. Cremona, rechter
O. Czúcz, rechter
I. Wyszniowska-Białecka, rechter
I. Pelikánová, rechter
D. Šváby, rechter
V. Vadapalas, rechter
K. Jürimäe, rechter
I. Labucka, rechter
S. S. Papasavvas, rechter
V. Trstenjak, rechter

E. Coulon, griffier

4. Gewezen leden van het Gerecht van eerste aanleg

Da Cruz Vilaça José Luis (1989-1995), president van 1989 tot 1995
Barrington Donal Patrick Michael (1989-1996)
Saggio Antonio (1989-1998), president van 1995 tot 1998
Edward David Alexander Ogilvy (1989-1992)
Kirschner Heinrich (1989-1997)
Yeraris Christos (1989-1992)
Schintgen Romain Alphonse (1989-1996)
Briët Cornelis Paulus (1989-1998)
Biancarelli Jacques (1989-1995)
Lenaerts Koen (1989-2003)
Bellamy Christopher William (1992-1999)
Kalogeropoulos Andreas (1992-1998)
Potocki André (1995-2001)
Gens de Moura Ramos Rui Manuel (1995-2003)

Presidenten

Da Cruz Vilaça José Luis (1989-1995)
Saggio Antonio (1995-1998)

Griffier

Jung Hans (1989-2005)

Hoofdstuk III

Het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie

A – De werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2005

door Paul J. Mahoney, president

De gerechtelijke structuur van de Europese Unie is in 2005 aangevuld met een nieuwe rechterlijke instantie. Bij besluit van 2 november 2004¹ heeft de Raad op grond van de hem bij het Verdrag van Nice verleende bevoegdheid om aan het Gerecht van eerste aanleg toegevoegde rechterlijke kamers te creëren om op specifieke gebieden rechterlijke bevoegdheden uit te oefenen waarin het Verdrag voorziet (artikelen 220, tweede alinea, en 225 A EG), het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie opgericht.

De voornaamste reden voor de oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken, dat krachtens artikel 236 EG bevoegd is om uitspraak te doen in elk geschil tussen de Gemeenschap en haar personeelsleden, is de overbelasting van het Gerecht van eerste aanleg – waarvan de bevoegdheden in de loop der jaren zijn uitgebreid – en de daaruit voortvloeiende gevolgen voor de doeltreffendheid van het rechterlijk toezicht in de communautaire rechtsorde. Met de oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken wordt het Gerecht van eerste aanleg ontlast van een niet onaanzienlijk aantal geschillen, dat thans ongeveer een kwart van de ieder jaar aanhangig gemaakte zaken vertegenwoordigt.

De procedure voor de benoeming van de rechters in het Gerecht voor ambtenarenzaken verschilt van die welke geldt voor het Hof en het Gerecht van eerste aanleg: de rechters van het Gerecht voor ambtenarenzaken worden door de Raad met eenparigheid van stemmen benoemd na raadpleging van een uit zeven onafhankelijke personen bestaand comité dat advies geeft “over de geschiktheid van de kandidaten voor de uitoefening van het ambt van rechter” en bij dit advies een lijst voegt van de kandidaten, wier aantal het dubbele dient te bedragen van het aantal te benoemen rechters (artikel 225 A, vierde alinea, EG, en artikel 3, leden 3 en 4, van bijlage I bij het Statuut van het Hof)². Tevens is bepaald dat de Raad toeziet “op een evenwichtige samenstelling van het Gerecht op basis van een zo breed mogelijke geografische spreiding onder de onderdanen van de lidstaten en met betrekking tot de vertegenwoordigde nationale rechtsstelsels” (artikel 3, lid 1, van bijlage I bij het Statuut van het Hof).

De rechters worden benoemd voor een periode van zes jaar. Zij zijn herbenoembaar. In elke vacante zetel wordt voorzien door benoeming van een nieuwe rechter voor een periode van zes jaar (artikel 2, tweede en derde alinea, van bijlage I bij het Statuut van het Hof).

Bij besluit van 22 juli 2005 (2005/577/EG, Euratom) heeft de Raad de zeven rechters benoemd, die de eed hebben afgelegd tijdens een plechtige zitting van het Hof van Justitie op 5 oktober 2005.

¹ Besluit 2004/752/EG, Euratom van de Raad van 2 november 2004 (PB L 333, blz. 7).

² Bij besluit 2005/49/EG, Euratom van 18 januari 2005 (PB L 21, blz. 13) heeft de Raad de werkwijze van dit comité vastgesteld.

Bij besluit van 6 oktober 2005 heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken Paul Mahoney voor drie jaar benoemd tot eerste president van het Gerecht. Op die dag is ook de procedure voor de selectie van de griffier ingeleid. Bij besluit van 9 november 2005 heeft het Gerecht Waltraud Hakenberg benoemd tot griffier van het Gerecht voor ambtenarenzaken. Zij heeft de eed afgelegd tijdens de plechtige zitting van 30 november 2005.

De bevoegdheden zijn overgedragen op 12 december 2005, na de publicatie in het *Publicatieblad van de Europese Unie* van het besluit van de president van het Hof waarbij werd vastgesteld dat het Gerecht regelmatig was samengesteld³. Overeenkomstig artikel 3, lid 3, van besluit 2004/752 heeft de president van het Gerecht van eerste aanleg daarop de verwijzing gelast van de 117 zaken waarvan de schriftelijke procedure nog niet was beëindigd.

Krachtens artikel 3, lid 4, van besluit 2004/752 van de Raad is tot de inwerkingtreding van het eigen reglement voor de procesvoering van het Gerecht voor ambtenarenzaken het Reglement voor de procesvoering van het Gerecht van eerste aanleg van overeenkomstige toepassing.

De periode tussen de eedaflegging van de rechters van het Gerecht voor ambtenarenzaken en de daadwerkelijke verwijzing van de zaken is gebruikt voor een grondig onderzoek van dit laatste reglement, zodat het kan worden aangepast aan de bijzondere kenmerken van het Gerecht voor ambtenarenzaken en de bepalingen van bijlage I bij het Statuut van het Hof.

Het Gerecht heeft ook grondig gereflecteerd over zijn werkmethoden, met name over de oprichting en samenstelling van kamers, de toevoeging van de rechters aan de kamers en de toewijzing van de zaken. Overeenkomstig artikel 4, leden 2 tot en met 4, van bijlage I bij het Statuut van het Hof en artikel 10 van het Reglement voor de procesvoering van het Gerecht van eerste aanleg heeft het Gerecht Horstpeter Kreppel en Sean Van Raepenbusch tot kamerpresidenten gekozen. Het Gerecht heeft drie kamers gevormd: de Eerste en de Tweede kamer bestaan uit drie rechters, de Derde kamer uit vijf rechters. Deze laatste kamer kan ook met drie rechters zetelen; zij wordt voorgezeten door de president van het Gerecht⁴.

Het Gerecht werkt een reglement voor de procesvoering uit, dat rekening zal moeten houden met de bijzondere kenmerken van ambtenaren geschillen. Artikel 7 van bijlage I bij het Statuut van het Hof bevat reeds een aantal basisbeginselen. Zo bepaalt lid 3 van dit artikel dat het schriftelijke gedeelte van de procedure slechts één memoriewisseling omvat, tenzij het Gerecht beslist dat een tweede schriftelijke memoriewisseling nodig is. In dat geval kan het Gerecht, met de instemming van de partijen, besluiten zonder mondelinge behandeling uitspraak te doen. Volgens lid 4 kan het Gerecht in alle fasen van de procedure, en dit vanaf de indiening van het verzoekschrift, de mogelijkheden voor een minnelijke regeling van het geschil onderzoeken en in voorkomend geval voor de vergemakkelijking van een dergelijke regeling zorgen. Derhalve zal een passende procedure moeten worden ingesteld om aan deze wens van de Raad te voldoen.

³ PB 2005, L 325, blz. 1.

⁴ Zie de mededeling in PB 2005, C 322, blz. 16.

De kostenregeling bij het Gerecht voor ambtenarenzaken verschilt van die welke geldt voor het Hof en voor het Gerecht van eerste aanleg: volgens artikel 7, lid 5, van bijlage I bij het Statuut van het Hof wordt de in het ongelijk gestelde partij in beginsel in de kosten verwezen, behoudens de bijzondere bepalingen in het reglement voor de procesvoering, die nog moeten worden vastgesteld.

In de eerste maanden van 2006 zou het Gerecht het Hof een ontwerp van reglement voor de procesvoering moeten kunnen voorleggen.

Het officiële adres van het Gerecht voor ambtenarenzaken is dat van het Hof van Justitie, maar het bevindt zich in het gebouw Allegro, 35A avenue J. F. Kennedy, te Luxemburg. Het Gerecht beschikt over een eigen zittingszaal.

B – Samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken

(Protocollaire rangorde op 30 november 2005)

Van links naar rechts:

Rechter H. Tagaras; rechter I. Boruta; kamerpresident H. Kreppel; president van het Gerecht P. Mahoney; kamerpresident S. Van Raepenbusch; rechter H. Kanninen; rechter S. Gervasoni; griffier W. Hakenberg.

1. Leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken

(In volgorde van ambtsaanvaarding)

Paul J. Mahoney

Geboren in 1946; studie rechten (Master of Arts, universiteit van Oxford, 1967; Master of Laws, University College London, 1969); docent, University College London (1967-1973); barrister (Londen, 1972--974); administrateur, hoofdadministrateur bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (1974-1990); gasthoogleraar rechten aan de universiteit van Saskatchewan, Saskatoon, Canada (1988); hoofd van de personeelsdienst van de Raad van Europa (1990-1993); afdelingshoofd (1993-1995), adjunct-griffier (1995-2001), griffier van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (2001-september 2005); president van het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Horstpeter Kreppel

Geboren in 1945; universitaire studies te Berlijn, München, Frankfurt am Main (1966-1972); 1. juristisches Staatsexamen (1972); magistratstagiair te Frankfurt am Main (1972-1973 en 1974-1975); Europacollege te Brugge (1973-1974); 2. juristisches Staatsexamen (Frankfurt am Main, 1976); ambtenaar bij de Bundesanstalt für Arbeit en advocaat (1976); rechter in het Arbeitsgericht (Land Hessen, 1977-1993); docent aan de Fachhochschule für Sozialarbeit te Frankfurt am Main en de Verwaltungsfachhochschule te Wiesbaden (1979-1990); nationaal expert bij de juridische dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1993-1996 en 2001-2005); attaché voor sociale zaken bij de ambassade van de Bondsrepubliek Duitsland te Madrid (1996-2001); rechter in het Arbeitsgericht Frankfurt am Main (februari-september 2005); rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Irena Boruta

Geboren in 1950; diploma rechten van de universiteit van Wrocław (1972), doctor in de rechten (Łódź 1982); advocaat bij de balie van de Republiek Polen (sedert 1977); gastvorser (universiteit Paris X, 1987-1988; universiteit van Nantes, 1993-1994); expert bij «Solidarnosc» (1995-2000); hoogleraar arbeidsrecht en Europees sociaal recht aan de universiteit van Łódź (1997-1998 en 2001-2005), geassocieerd hoogleeraar aan de handelshogeschool te Warschau (2002), hoogleraar arbeids- en socialezekerheidsrecht aan de Kardinaal Stefan Wyszyński-universiteit te Warschau (2002-2005); vice-minister van Arbeid en Sociale Zaken (1998-2001); lid van het comité van onderhandelaars voor de toetreding van de Republiek Polen tot de Europese Unie (1998-2001); vertegenwoordiger van de Poolse regering bij de Internationale Arbeidsorganisatie (1998-2001); auteur van verschillende werken over arbeidsrecht en Europees sociaal recht; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Heikki Kanninen

Geboren in 1952; diploma van de handelshogeschool te Helsinki en van de rechtenfaculteit van de universiteit van Helsinki; referendaris bij het Administratief Hooggerechtshof van Finland; secretaris-generaal van het comité voor de hervorming van de rechtsbescherming in de overheidsadministratie; hoofdadministrateur bij het Administratief Hooggerechtshof; secretaris-generaal van het comité voor de hervorming van de administratieve rechtspleging, adviseur bij de directie wetgeving van het ministerie van Justitie; adjunct-griffier van het EVA-Hof; referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen; rechter in het Administratief Hooggerechtshof (1998-2005); lid van de commissie van beroep voor vluchtelingen; vice-voorzitter van het comité voor de ontwikkeling van de Finse rechterlijke instanties; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Haris Tagaras

Geboren in 1955; licentiaat in de rechten (universiteit van Thessaloniki, 1977); bijzondere licentie Europees recht (Institut d'études européennes van de Université libre de Bruxelles, 1980); doctor in de rechten (universiteit van Thessaloniki, 1984); jurist-linguïst bij de Raad van de Europese Gemeenschappen (1980-1982); vorser bij het centrum voor internationaal en Europees economisch recht te Thessaloniki (1982-1984); administrateur bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen en de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1986-1990); hoogleraar gemeenschapsrecht, internationaal privaatrecht en mensenrechten aan de Panteion-universiteit te Athene (sedert 1990); extern medewerker voor Europese aangelegenheden bij het ministerie van Justitie en lid van het permanent comité van het Verdrag van Lugano (1991-2004); lid van de nationale mededingingscommissie (1999-2005); lid van de nationale commissie voor telecommunicatie en posten (2000-2002); lid van de balie te Thessaloniki, advocaat bij het Hof van Cassatie; medeoprichter van de Unie van Europese advocaten (UAE); geassocieerd lid van de Académie internationale de droit comparé; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Sean Van Raepenbusch

Geboren in 1956; licentiaat in de rechten (Université libre de Bruxelles, 1979); bijzondere licentie internationaal recht (Brussel, 1980); doctor in de rechten (1989); hoofd van de juridische dienst van de Naamloze vennootschap Zeekanaal en Haveninrichtingen van Brussel (1979-1984); ambtenaar bij de Commissie van de Europese Gemeenschappen (directoraat-generaal Sociale zaken, 1984-1988); lid van de juridische dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1988-1994); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1994-2005); docent aan het Centre universitaire de Charleroi (internationaal en Europees sociaal recht, 1989-1991), de Université de Mons-Hainaut (Europees recht, 1991-1997), de Université de Liège (Europees ambtenarenrecht, 1989-1991; institutioneel recht van de Europese Unie, 1995-2005; Europees sociaal recht, 2004-2005); talrijke publicaties inzake Europees sociaal recht en grondwettelijk recht van de Europese Unie; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Stéphane Gervasoni

Geboren in 1967; diploma van het Institut d'études politiques de Grenoble (1988) en de École nationale d'administration (1993); lid van de Conseil d'État (section du contentieux, 1993-1997; section sociale, 1996-1997; maître des requêtes sedert 1996); docent aan het Institut d'études politiques te Parijs (1993-1995); commissaire du gouvernement bij de bijzondere cassatiecommissie voor de pensioenen (1994-1996); juridisch adviseur bij het ministerie van Ambtenarenzaken en bij de Stad Parijs (1995-1997); secretaris-generaal van de prefectuur van het departement Yonne, vice-prefect van het arrondissement Auxerre (1997-1999); secretaris-generaal van de prefectuur van het departement Savoie, vice-prefect van het arrondissement Chambéry (1999-2001); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (september 2001-september 2005); lid van de commissie van beroep van de NAVO (sedert 2001); rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Waltraud Hakenberg

Geboren in 1955; rechtenstudie te Regensburg en Genève (1974-1979); 1. juristisches Staatsexamen (1979); postacademische studie gemeenschapsrecht aan het Europacollege te Brugge (1979-1980); magistraat-stagiair te Regensburg (1980-1983); doctor in de rechtsgeleerdheid (1982); 2. juristisches Staatsexamen (1983); advocaat te München en Parijs (1983-1989); ambtenaar bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1990-2005); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (kabinet van rechter Jann, 1995-2005); onderwijsopdrachten aan verschillende universiteiten in Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland en Rusland; buitengewoon hoogleraar aan de universiteit van Saarland (sedert 1999); lid van verschillende juridische comités, verenigingen en jury's; talrijke publicaties inzake het gemeenschapsrecht en de communautaire rechtspleging; griffier van het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 30 november 2005.

2. Protocollaire rangorde

van 6 oktober tot en met 29 november 2005

P. Mahoney, president van het Gerecht
H. Kreppel, rechter
I. Boruta, rechter
H. Kanninen, rechter
H. Tagaras, rechter
S. Van Raepenbusch, rechter
S. Gervasoni, rechter

vanaf 30 november 2005

P. Mahoney, president van het Gerecht
H. Kreppel, kamerpresident
S. Van Raepenbusch, kamerpresident
I. Boruta, rechter
H. Kanninen, rechter
H. Tagaras, rechter
S. Gervasoni, rechter
W. Hakenberg, griffier

Hoofdstuk IV

Bijeenkomsten en bezoeken

A – Officiële bezoeken aan en evenementen bij het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2005

17 januari	Peter Chase, directeur van het Office of European Union and Regional Affairs at the U.S. Department of State. Bureau of European and Eurasian Affairs
17 januari	Jānis Maizītis, procureur-generaal van de Republiek Letland, en Rudīte Āboliņa, adjunct-procureur van de Republiek Letland
19 januari	Commissie Europese aangelegenheden van het Deense Parlement
27 januari	Nieuwjaarsreceptie van de “Bridge Forum Dialogue”
28 januari	Louisa Macovei, minister van Justitie van Roemenië, vergezeld door Z.Exc. Tudorel Postolache, ambassadeur
31 januari	Bijeenkomst van de gemachtigden van de lidstaten en de Europese Instellingen
24-25 februari	Dialoog van de Europese Unie met China inzake mensenrechten
14 maart	Christos Artemides, president van het Hooggerechtshof van Cyprus
14 maart	Delegatie van de commissie Juridische zaken van het Europees Parlement
5 april	Mareks Segliņš, voorzitter van de commissie Juridische zaken van het Parlement van Letland
6 april	Z.Exc. Mehmet Burhan Ant, ambassadeur van de Republiek Turkije te Luxemburg
11 april	Z.Exc. Bülent Arinç, voorzitter van de Grote Nationale Vergadering van de Republiek Turkije, en Z. Exc. Mehmet Burhan Ant, ambassadeur van de Republiek Turkije
11-15 april	Delegatie van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie en Arbitrage van de Organisatie voor de Harmonisatie in Afrika van het Ondernemingsrecht (OHADA)
17-20 april	Delegatie van het Grondwettelijk Hof van de Tsjechische Republiek
25 april	Delegatie van de Raad van Bestuur van de Association des Conseils d’État et des juridictions administratives suprêmes de l’Union européenne
27 mei	Erik Fribergh, adjunct-griffier van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens

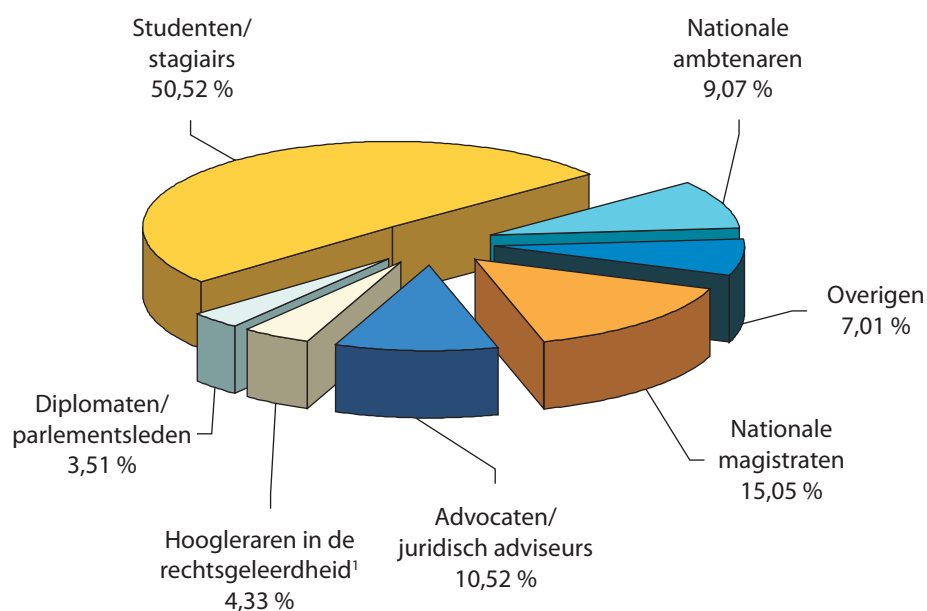
Officiële bezoeken

Bijeenkomsten en bezoeken

6 juni	Judith Kumin en Erika Feller, Regional Representative of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)
7 juni	Delegatie van het Grondwettelijk Hof van de Republiek Bulgarije
9 juni	Z.Exc. Bernhard Marfurt, ambassadeur, hoofd van de Zwitserse missie bij de Europese Gemeenschappen te Brussel
13 juni	Delegatie van de regering van Oekraïne
14-15 juni	John Jackson, hoogleraar aan de universiteit van Georgetown (Washington)
22 september	Anne E. Jensen, lid van het Europees Parlement
10-11 oktober	Delegatie van het Grondwettelijk Hof van de Republiek Polen
11 oktober	Delegatie van het Grondwettelijk Hof van de Republiek Bulgarije
14 november	Delegatie van de Conseil des barreaux de l'Union européenne (CCBE)
15 november	Anton Tabone, voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers van de Republiek Malta
8 december	Delegatie van de Consiglio Nazionale Forense

B – Studiebezoeken aan het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2005

Per soort groep

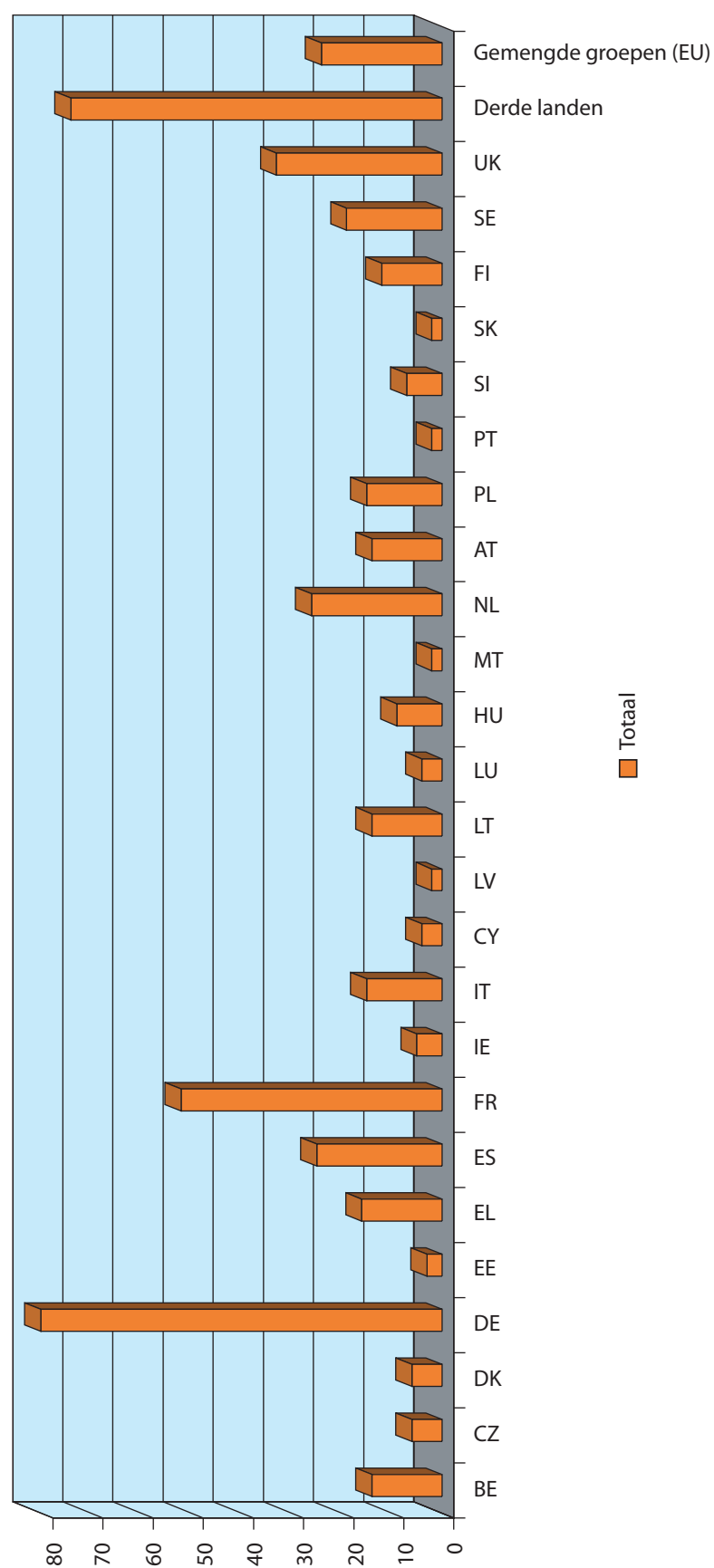
	Nationale magistraten	Advocaten/ juridisch adviseurs	Hoogleraren in de rechtsgeleerdheid¹	Diplomaten/ parlementsleden	Studenten/ stagiairs	Nationale ambtenaren	Overigen	Totaal
Aantal groepen	73	51	21	17	245	44	34	485

¹ Hoogleraren die studenten begeleiden niet meegerekend.

Studiebezoeken aan het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2005 Per lidstaat ¹

Studiebezoeken

Bijeenkomsten en bezoeken

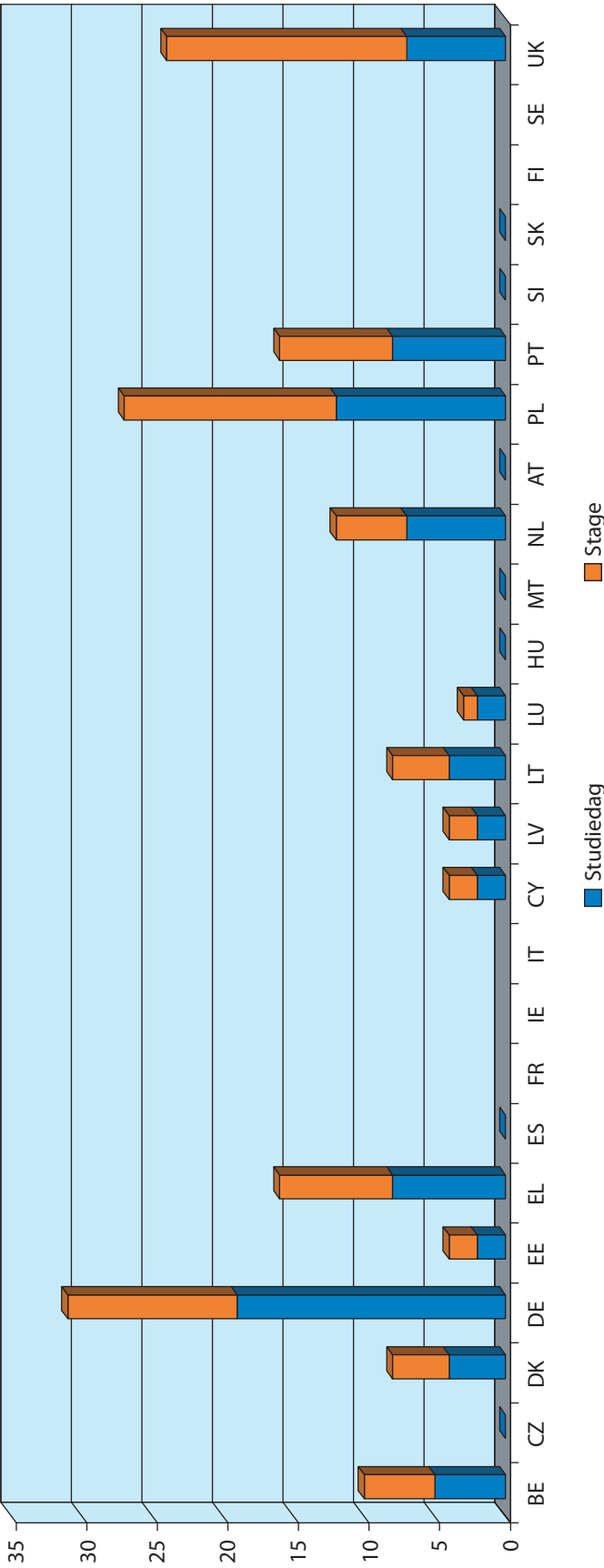

	Aantal bezoekers							Aantal groepen	
	Nationale magistraten	Advocaten/ juridisch adviseurs	Hoogleraren in de rechtsgeleerdheid ¹	Diplomaten/ parlementsleden	Studenten/ stagiairs	Nationale ambtenaren	Overigen	Totaal	Totaal
BE	92	3			307		18	420	14
CZ					42	16		58	6
DK	6				123	14		143	6
DE	241	156	8	166	1 435	232	159	2 397	80
EE	10	1						11	3
EL	167	52	6		166	25	50	466	16
ES	159	45			281	61	80	626	25
FR	227	59		140	1 002	10	114	1 552	52
IE		8			36	10	5	59	5
IT	20	1	2	189	238			450	15
CY		10			4			14	4
LV					4	3		7	2
LT		6	5	35	3	12		61	14
LU					16		126	142	4
HU			11		159		11	181	9
MT		5			35			40	2
NL	36	50			589	68	15	758	26
AT	30		5		212	10	38	295	14
PL	196	119	4		138	5		462	15
PT			4		2			6	2
SI	62	62			49			173	7
SK		6						6	2
FI		31		13	54		84	182	12
SE	85	28			54	178	23	368	19
UK	110	82		6	513	12		723	33
Derde landen	154	96	3	10	1 210	24	48	1 545	74
Gemengde groepen (EU)		169		22	595	36	82	904	24
Totaal	1 595	989	48	581	7 267	716	853	12 049	485

¹ Hoogleraren die studenten begeleiden niet meegerekend.

Studiebezoeken aan het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg in 2005

Nationale magistraten

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	Totaal
Studiedag	5		4	19	2	8					2	2	4	2			7		12	8					7	82
Stage	5		4	12	2	8					2	2	4	1			5		15	8					17	85

Bijeenkomsten en bezoeken

Studiebezoeken

C – Plechtige zittingen in 2005

21 januari	Plechtige verbintenis van de voorzitter en de leden van de Commissie van de Europese Gemeenschappen
7 maart	Plechtige zitting ter nagedachtenis van Robert Lecourt, Ole Due en Pieter VerLoren van Themaat, oud-leden van het Hof van Justitie
5 oktober	Plechtige zitting ter gelegenheid van de oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie
6 oktober	Plechtige zitting ter gelegenheid van het vertrek van griffier Hans Jung en de ambtsaanvaarding van Emmanuel Coulon als griffier van het Gerecht van eerste aanleg
30 november	Plechtige zitting ter gelegenheid van de ambtsaanvaarding van Waltraud Hakenberg als griffier van het Gerecht voor ambtenarenzaken

D – Bezoeken of deelnemingen aan officiële evenementen in 2005

Hof van Justitie

10 januari	Vertegenwoordiging van het Hof bij de plechtige zitting voor de opening van het gerechtelijk jaar van de Cour d'appel de Paris
13-15 januari	Vertegenwoordiging van het Hof bij de 85ste verjaardag van het Hooggerechtshof van de Republiek Estland, te Tartu
14 januari	Vertegenwoordiging van het Hof bij de plechtige zitting van de twee kamers van het Oostenrijkse Parlement ter gelegenheid van de tiende verjaardag van de toetreding van de Republiek Oostenrijk tot de Europese Unie, te Wenen
21 januari	Vertegenwoordiging van het Hof bij de plechtige zitting van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, te Straatsburg
27 januari	Aanwezigheid van de president bij de begrafenis van Ole Due, oud-president van het Hof, te Kopenhagen
9 februari	Deelneming van de president aan de viering van 10 jaar Grieks Economisch en Sociaal Comité, te Athene
10 februari	Deelneming van de president aan de conferentie "Manouil Chrysoloras" betreffende "De ontwikkeling van het stelsel van rechtspleging van de Europese Unie na het Verdrag van Nice", te Athene
14 februari	Deelneming van de president aan de conferentie "Le rôle de la Cour de justice des Communautés européennes dans l'intégration économique de la nouvelle Europe élargie", georganiseerd door het Centre d'études européennes van de faculteit rechtsgeleerdheid van de Université Jean Moulin, te Lyon
14-15 februari	Vertegenwoordiging van het Hof bij de "Conference of Presidents of European Constitutional Courts", georganiseerd door het Grondwettelijk Hof van Hongarije, te Budapest
25-26 februari	Vertegenwoordiging van het Hof bij de tiende verjaardag van de toetreding van de Republiek Oostenrijk tot de Europese Unie, te Wenen
28 februari	Deelneming van de president aan een conferentie georganiseerd door de Freie Universität Berlin
1 maart	Vertegenwoordiging van het Hof bij de plechtige zitting van het Bundesarbeitsgericht ter gelegenheid van het vertrek van zijn president en de ambtsaanvaarding van zijn opvolger, te Erfurt

Deelneming aan officiële evenementen

Bijeenkomsten en bezoeken

3 maart	Vertegenwoordiging van het Hof bij het seminarie “La confiance mutuelle au sein de l’espace pénal européen”, georganiseerd in het kader van het Luxemburgse voorzitterschap, te Luxemburg
16 maart	Overhandiging aan de president van de onderscheiding “das österreichische Ehrenkreuz für Wissenschaft und Kunst 1. Klasse” door Z.Exc. W. Hagg, ambassadeur van de Republiek Oostenrijk, te Luxemburg
17 maart	Vertegenwoordiging van het Hof bij de opening van het vijfde congres van de Association européenne des femmes juristes, te Straatsburg
21-31 maart	Officieel bezoek van de president en een delegatie van het Hof aan de Volksrepubliek China
7-8 april	Vertegenwoordiging van het Hof bij het colloquium georganiseerd ter gelegenheid van de 127ste verjaardag van de balie, te Istanboel
26 april	Deelneming van de president aan een door het Europees Parlement georganiseerde hoorzitting over de fundamentele rechten in de Europese Unie, te Brussel
5-9 mei	Officieel bezoek van de president en een delegatie van het Hof aan het Hooggerechtshof van Cyprus
15 mei	Vertegenwoordiging van het Hof bij de officiële plechtigheid (“Staatsakt”) ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de ondertekening van het österreichische Staatsverdrag, te Wenen
15-18 mei	Officieel bezoek van de president van het Hof en rechter Kūris aan Litouwen, te Vilnius
15-19 mei	Vertegenwoordiging van het Hof bij het XIII Congress of the Conference of the European Constitutional Courts, te Nicosia
23 mei	Verlening aan de president van de titel van “Doctor honoris causa” door de Deutsche Hochschule für Verwaltungswissenschaften
25 mei	Deelneming van de president aan het colloquium “Feierliche Zeugnisübergabe 2005 in Verbindung mit dem Kongress Internationaler Juristennachwuchs & Praxis anlässlich des 2500. Absolventen der Internationalen Rechtsstudien”, Universiteit van Trier
30 mei	Vertegenwoordiging van het Hof bij de plechtige zitting van het Bundesfinanzhof ter gelegenheid van het vertrek van zijn president en de ambtsaanvaarding van zijn opvolger, te München
1 juni	Vertegenwoordiging van het Hof bij de plechtigheid ter gelegenheid van de nationale feestdag van de Italiaanse Republiek, te Rome

Bijeenkomsten en bezoeken

Deelneming aan officiële evenementen

2-3 juni	Vertegenwoordiging van het Hof bij de derde jaarlijkse conferentie van het "Réseau européen des conseils de la justice", te Barcelona
5-6 juni	Vertegenwoordiging van het Hof bij de vergadering van de Raad van Bestuur en de Algemene Vergadering van de Association des Conseils d'États et des juridictions administratives suprêmes de l'Union européenne, te Leipzig
20 juni	Deelneming van de president aan het colloquium "Veranstaltungsreihen des Centrums für Europäisches Privatrecht" en lezing van de president over het thema "Rechtswirkungen von EG-Richtlinien in privatrechtlichen Beziehungen", te Münster
20-21 juni	Vertegenwoordiging van het Hof bij het seminarie over de gerechtelijke procedures in geschillen betreffende vreemdelingen en vluchtelingen, te Brussel
27 juni	Deelneming van de president aan de plechtigheid bij het vertrek van de voorzitter van de Griekse Raad van State, te Athene
28 juni	Vertegenwoordiging van het Hof bij de plechtigheden ter gelegenheid van de nationale feestdag van de Republiek Slovenië, te Brussel
1 juli	Vertegenwoordiging van het Hof bij de vijftigste verjaardag van het College van Beroep voor het bedrijfsleven, te Noordwijk (Nederland)
1-2 juli	Vertegenwoordiging van het Hof bij de Fourth Conference of the Association of European Competition Law Judges, te Londen
2-4 juli	Officieel bezoek van de president aan het Grondwettelijk Hof van Polen, te Warschau
12 juli	Vertegenwoordiging van het Hof bij de 25ste verjaardag van het Grondwettelijk Hof van Spanje, te Madrid
12-13 juli	Vertegenwoordiging van het Hof bij een hoorzitting van de commissie Begrotingscontrole van het Europees Parlement over het statuut en het institutionele kader van OLAF, te Brussel
7-9 september	Deelneming van de president aan de "3 ^e journée des juristes européens", georganiseerd door de Académie de droit européen, te Genève
19-20 september	Deelneming van een delegatie van het Hof aan de "30 ^e réunion du Comité des conseillers juridiques sur le droit international public", te Straatsburg
21 september	Vertegenwoordiging van het Hof bij het colloquium "Harmonisation du droit sur les continents africain et européen", te Bordeaux

Deelneming aan officiële evenementen

Bijeenkomsten en bezoeken

28 september- 1 oktober	Deelneming van de president aan het "Rechtswissenschaftlicher Kongress in Tokio", georganiseerd door de "Deutsche Akademische Austausch Dienst" en de Alexander von Humboldt-Stiftung, te Tokyo
29-30 september	Vertegenwoordiging van het Hof bij het vierde symposium van Europese rechters op het gebied van merken, tekeningen en modellen, te Alicante
30 september	Vertegenwoordiging van het Hof bij de herdenking van de oprichting van het Oostenrijkse Verfassungsgerichtshof, te Wenen
3 oktober	Vertegenwoordiging van het Hof bij de officiële plechtigheid voor de Tag der Deutschen Einheit, te Potsdam
3 oktober	Deelneming van een delegatie van het Hof aan de "Opening of the Legal Year", te Londen
17 oktober	Deelneming van de president aan het colloquium "Europäische Integration und Europäische Wirtschaft", georganiseerd door het Europa Institut – Saarland University, te Saarbrücken
23 oktober	Vertegenwoordiging van het Hof bij de plechtige uitreiking van de "Friedenspreis des Deutschen Buchhandels", te Frankfurt am Main
31 oktober	Deelneming van de president aan het colloquium "De toekomst van Europa na de huidige periode van onzekerheid", te Thessaloniki
2-4 november	Deelneming van de president aan het "6 th International ECLN-Colloquium", te Berlijn
9 november	Lezing van de president "Fundamental Rights and Fundamental Freedoms: the challenge of striking a delicate balance" in het kader van de "Sir Thomas More Lecture", te Londen
10 november	Lezing van de president "Effet utile versus legal certainty: the case-law of the European Court of Justice on the direct effect of directives", als jaarlijkse lezing van de UKAEL, te Londen
17 november	Deelneming van de president aan het diner, aangeboden aan de voorzitters van de instellingen, ter gelegenheid van de tiende verjaardag van de instelling van de Europese Ombudsman, te Brussel
21 november	Ontvangst door de president van de onderscheiding van Grootofficier van de Orde van Verdienste van de Italiaanse Republiek, te Luxemburg
22 november	Vertegenwoordiging van het Hof bij de werkvergadering van de leden van het netwerk van presidenten van de opperste gerechtshoven van de Europese Unie en vertegenwoordigers van de Europese instellingen, te Brussel

Bijeenkomsten en bezoeken

Deelneming aan officiële evenementen

28-29 november	Deelneming van een delegatie van het Hof aan het seminarie "EU-Argentina: The challenge of reforming democratic States", georganiseerd door de delegatie van de Europese Commissie in Argentinië, te Buenos Aires
29 november	Vertegenwoordiging van het Hof bij de vergadering van de Raad van Bestuur van de Association des Conseils d'État et des Cours administratives suprêmes, te Brussel
6 december	Vertegenwoordiging van het Hof bij de receptie, aangeboden door de presidente van de Republiek Finland ter gelegenheid van de onafhankelijkheidsdag, te Helsinki
22 december	Vertegenwoordiging van het Hof bij de evenementen ter gelegenheid van de Dag van de Grondwet, georganiseerd door het Grondwettelijk Hof van Slovenië, te Ljubljana

Gerecht van eerste aanleg

24 februari	Deelneming van de president van het Gerecht aan de conferentie "Droit et économie de la concurrence", georganiseerd door de Cour de cassation, te Parijs
3 maart	Deelneming van de president van het Gerecht aan het "Anti-trust forum", georganiseerd door University College London, te Londen
7 maart	Ontmoeting van de president van het Gerecht met de heer Barroso, voorzitter van de Commissie, te Brussel
17 maart	Deelneming van de president van het Gerecht aan het congres (toespraak tijdens de openingszitting) van de European Women Lawyers Association, te Straatsburg
8 april	Deelneming van de president van het Gerecht aan het "Internationales Forum EG Kartellrecht", georganiseerd door de Studienvereinigung Kartellrecht E.V., te Brussel
15 april	Ontmoeting te Brussel met mevrouw Neelie Kroes, lid van de Commissie belast met mededingingszaken, en Michel Petite, directeur-generaal van de juridische dienst van de Commissie
25 april	Aanwezigheid van de president van het Gerecht bij de plechtige ondertekening van het Verdrag betreffende de toetreding van Bulgarije en Roemenië tot de Europese Unie
28 april	Deelneming van de president van het Gerecht aan het "XII th St. Gallen International Competition Law Forum (ICL)", georganiseerd door de Universität St. Gallen, Zwitserland
3 mei	Deelneming van de president van het Gerecht aan de "journée européenne de la concurrence", georganiseerd door het ministerie van Economische Zaken en Buitenlandse Handel en de Conseil de la concurrence, te Luxemburg
9 mei	Deelneming van de president van het Gerecht aan de conferentie "The Transatlantic Antitrust Dialogue", georganiseerd door het British Institute of International and Competition Law, te Londen
26 mei	Deelneming van de president van het Gerecht aan de conferentie "Third Annual Forum of the European State Aid Law Institute" en "Refining the concept of State Aid", georganiseerd door The European State Aid Law Institute, te Brussel
1 juni	Deelneming van de president van het Gerecht aan een seminarie van de Dansk Konkurrenceretsforening (Deense vereniging voor mededingingsrecht), te Kopenhagen

Bijeenkomsten en bezoeken

Deelneming aan officiële evenementen

10 juni	Deelneming van de president van het Gerecht aan het seminarie "Advokatmødet 2005", georganiseerd door Advokatsamfundet (Deense balie), te Kolding (Denemarken)
19 september	Deelneming van de president van het Gerecht aan het seminarie "The Court of First Instance after enlargement: A Court of general competence", georganiseerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken van Finland
20 oktober	Rede van de president van het Gerecht aan de universiteit van Dublin in het kader van een door het Irish Center of European Law georganiseerd bezoek, te Dublin
24 oktober	Bezoek van de president van het Gerecht aan de Europese Ombudsman, te Straatsburg
31 oktober	Rede van de president van het Gerecht aan de universiteit van Kopenhagen
3 november	Deelneming van de president van het Gerecht aan het colloquium "6 th International ECLN – Colloquium/IACL Round Table: The Future of the European Judicial System. The Constitutional Role of the European Court", georganiseerd door de Humboldt-Universität, te Berlijn
4 november	Deelneming van de president van het Gerecht aan de conferentie "Droit de la concurrence et économie", te Lissabon
17 november	Aanwezigheid bij de plechtigheid ter gelegenheid van tien jaar Europese Ombudsman, te Brussel
2 december	Deelneming van de president van het Gerecht aan de conferentie "The Modernisation Reform of EC Antitrust enforcement and its effects in the National Legal Order", georganiseerd door het "Euro-parättslig Tidskrift" (Zweeds tijdschrift voor Europees recht) en "The Swedish FIDE Association"; lezing over "The EC system of Competition Law Enforcement and the Role of the Community Courts", te Stockholm

Hoofdstuk V

Gerechtelijke statistieken

A – Gerechtelijke statistieken van het Hof van Justitie

Werkzaamheden van het Hof van Justitie

1. Afgedane, aanhangig gemaakte, aanhangige zaken (2000-2005)

Afgedane zaken

2. Aard van de procedures (2000-2005)
3. Arresten, beschikkingen, adviezen (2005)
4. Rechtsprekende formatie (2005)
5. Onderwerp van het beroep (2005)
6. Korte gedingen: uitspraak (2005)
7. Beroepen wegens niet-nakoming: uitspraak (2005)
8. Procesduur (2000-2005)

Aanhangig gemaakte zaken

9. Aard van de procedures (2000-2005)
10. Rechtstreekse beroepen – Aard van het beroep (2005)
11. Onderwerp van het beroep (2005)
12. Beroepen wegens niet-nakoming (2000-2005)
13. Versnelde procedures (2000-2005)

Op 31 december aanhangige zaken

14. Aard van de procedures (2000-2005)
15. Rechtsprekende formatie (2005)

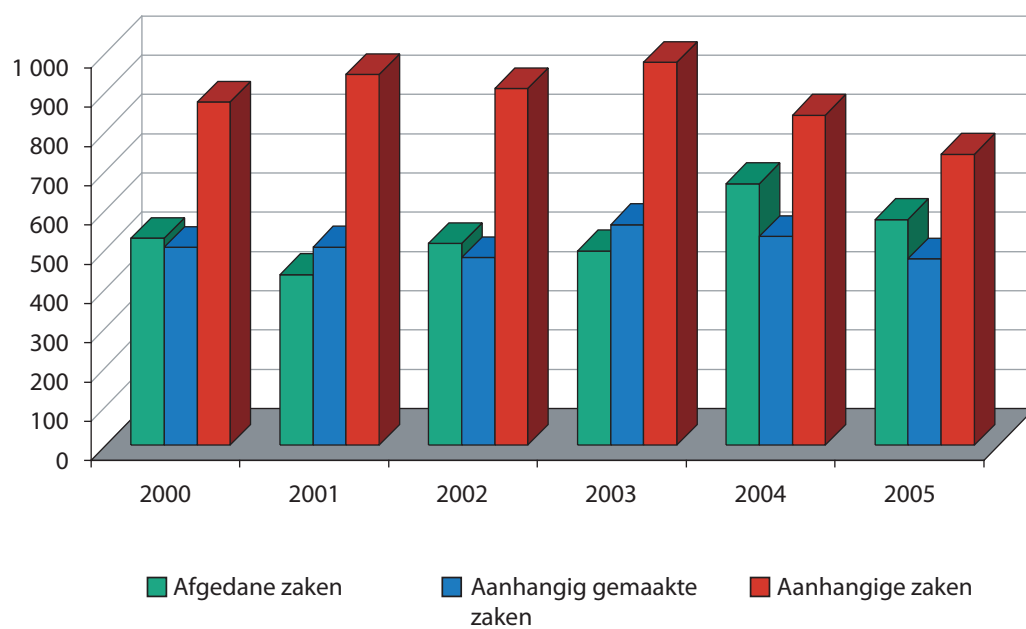
Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2005)

16. Binnengekomen zaken en arresten
17. Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per jaar)
18. Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per rechterlijke instantie)
19. Beroepen wegens niet-nakoming

Werkzaamheden van het Hof van Justitie

1. Afgedane, aanhangig gemaakte, aanhangige zaken (2000-2005)¹

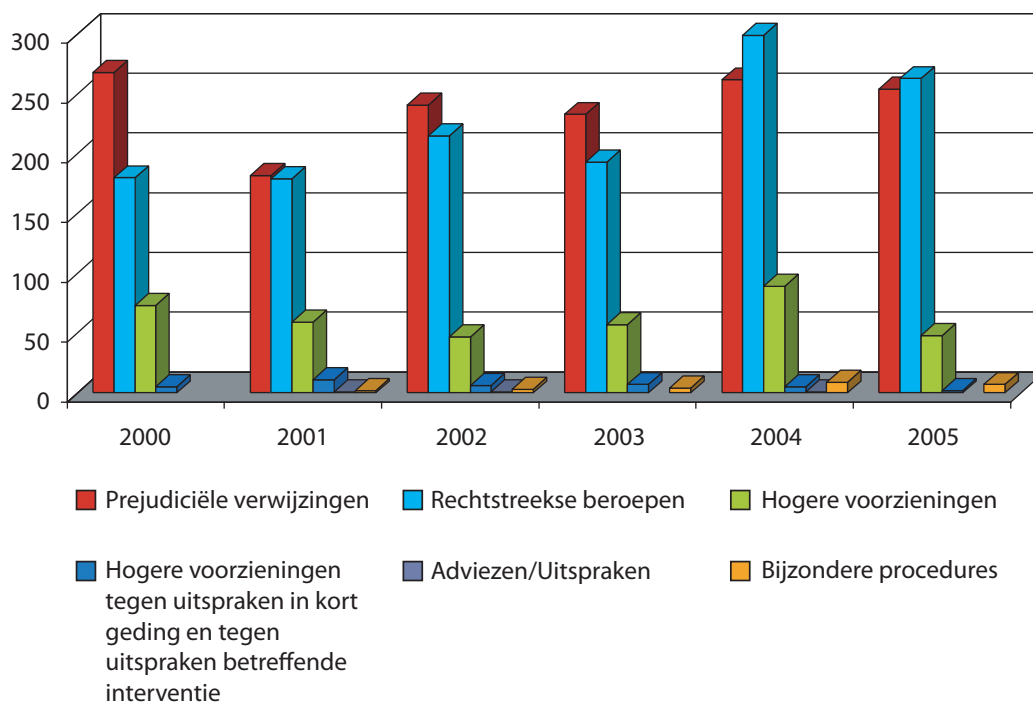

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Afgedane zaken	526	434	513	494	665	574
Aanhangig gemaakte zaken	503	504	477	561	531	474
Aanhangige zaken	873	943	907	974	840	740

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

Afgedane zaken

2. Aard van de procedures (2000-2005)^{1 2}

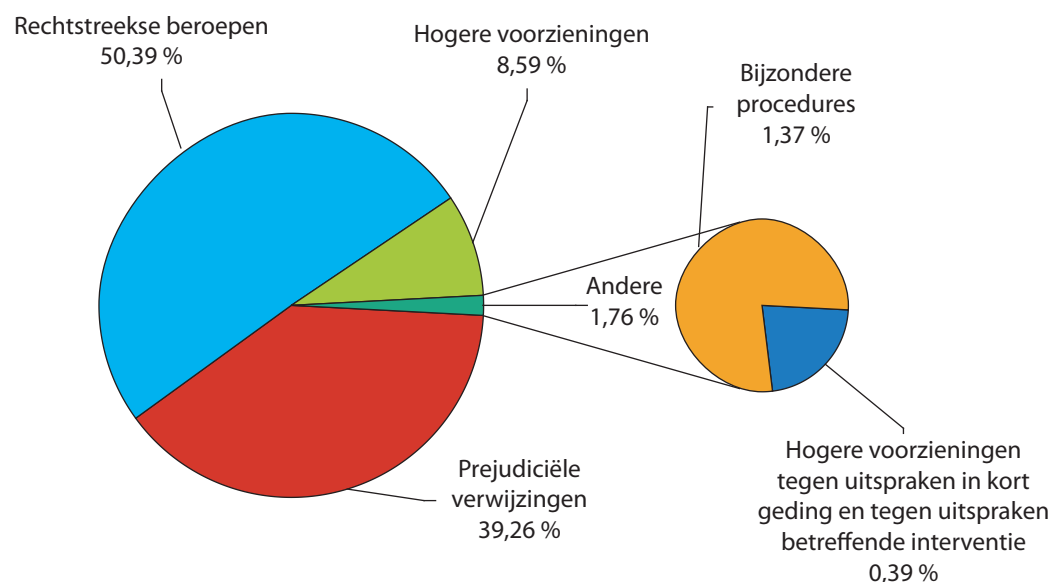

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Prejudiciële verwijzingen	268	182	241	233	262	254
Rechtstreekse beroepen	180	179	215	193	299	263
Hogere voorzieningen	73	59	47	57	89	48
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie	5	11	6	7	5	2
Adviezen/Uitspraken		1	1		1	
Bijzondere procedures		2	3	4	9	7
Totaal	526	434	513	494	665	574

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² Als "bijzondere procedures" worden beschouwd: begroting van kosten (artikel 74 Reglement voor de procesvoering); rechtsbijstand (artikel 76 Reglement voor de procesvoering); verzet tegen een arrest (artikel 94 Reglement voor de procesvoering); derdenverzet (artikel 97 Reglement voor de procesvoering); uitlegging van een arrest (artikel 102 Reglement voor de procesvoering); herziening van een arrest (artikel 98 Reglement voor de procesvoering); rectificatie van een arrest (artikel 66 Reglement voor de procesvoering); derdenbeslag (Protocol voorrechten en immunititeiten); zaken met betrekking tot immuniteit (Protocol voorrechten en immunititeiten).

3. Afgedane zaken – Arresten, beschikkingen, adviezen (2005)¹

	Arresten	Beschikkingen van gerechtelijke aard ²	Beschikkingen in kort geding ³	Andere beschikkingen ⁴	Adviezen	Totaal
Prejudiciële verwijzingen	164	19		18		201
Rechtstreekse beroepen	177		1	80		258
Hogere voorzieningen	21	19	3	1		44
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie			2			2
Adviezen/Uitspraken						
Procédures particulières		1		6		7
Totaal	362	39	6	105	0	512

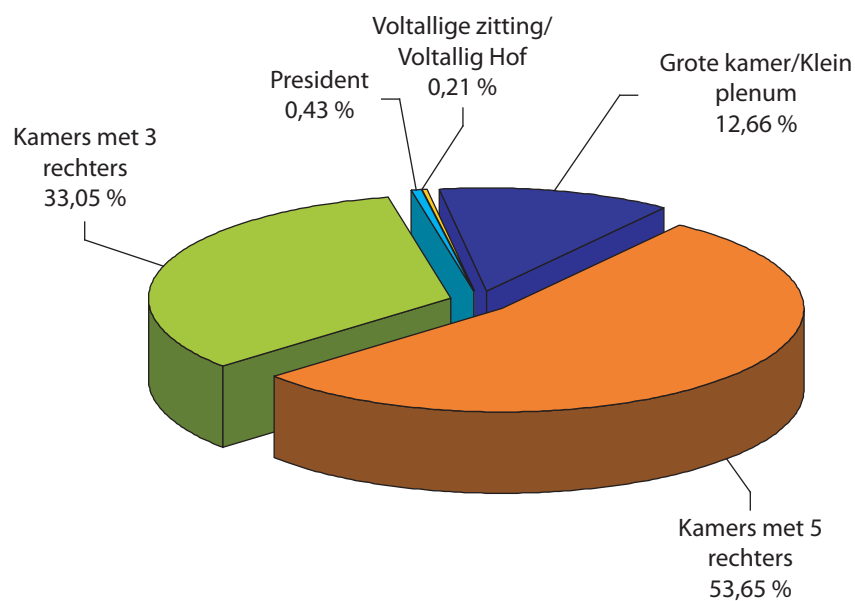
¹ De cijfers (netto cijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknochtheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

² Beschikkingen van gerechtelijke aard waardoor een procedure wordt beëindigd (niet-ontvankelijkheid, kennelijke niet-ontvankelijkheid...).

³ Beschikkingen op verzoeken op grond van de artikelen 185 of 186 EG-Verdrag (thans artikelen 242 EG en 243 EG), artikel 187 EG-Verdrag (thans artikel 244 EG) of de overeenkomstige bepalingen van het EGA- of het EGKS-Verdrag, of beschikkingen op hogere voorziening tegen een beschikking in kort geding of in verband met interventie.

⁴ Beschikkingen waardoor een procedure wordt beëindigd door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

4. Afgedane zaken – Rechtsprekende formatie (2005)¹

	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal
Voltallige zitting/Voltallig Hof	1		1
Grote kamer/Klein plenum	59		59
Kamers met 5 rechters	245	5	250
Kamers met 3 rechters	103	51	154
President		2	2
Totaal	408	58	466

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² Van gerechtelijke aard waardoor een procedure wordt beëindigd (anders dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht).

5. Afgedane zaken – Onderwerp van het beroep (2005)¹

	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal
Associatie van landen en gebieden overzee	2		2
Beginselen van gemeenschapsrecht	1	1	2
Burgerschap van de Unie	2		2
Douane-unie	8	1	9
Eigen middelen van de Gemeenschappen	2		2
Energie	3		3
Executieverdrag	8		8
Externe betrekkingen	7	1	8
Fiscale bepalingen	34		34
Gemeenschappelijk douanetarief	5	2	7
Handelspolitiek	4		4
Harmonisatie van wetgevingen	38	3	41
Industriebeleid	11		11
Institutioneel recht	10	6	16
Intellectuele eigendom	3	2	5
Landbouw	41	22	63
Mededinging	14	3	17
Milieu en consumenten	42	2	44
Ondernemingsrecht	24		24
Regionaal beleid	5		5
Ruimte van vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid	5		5
Sociale politiek	26	3	29
Sociale zekerheid van migrerende werknemers	10		10
Steunmaatregelen van de staten	22	1	23
Toetreding van nieuwe staten	1		1
Vervoer	16		16
Visserij	11		11
Voorrechten en immuniteiten	1		1
Vrij verkeer van goederen	9	2	11
Vrij verkeer van kapitaal	5		5
Vrij verkeer van personen	15	2	17
Vrij verrichten van diensten	9	2	11
Vrijheid van vestiging	4	1	5
EG-Verdrag	398	54	452
EU-Verdrag	3		3
EGKS-Verdrag	3		3
EGA-Verdrag	1		1
Procedure		1	1
Ambtenarenstatuut	3	3	6
Diversen	3	4	7
TOTAAL-GENERAAL	408	58	466

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

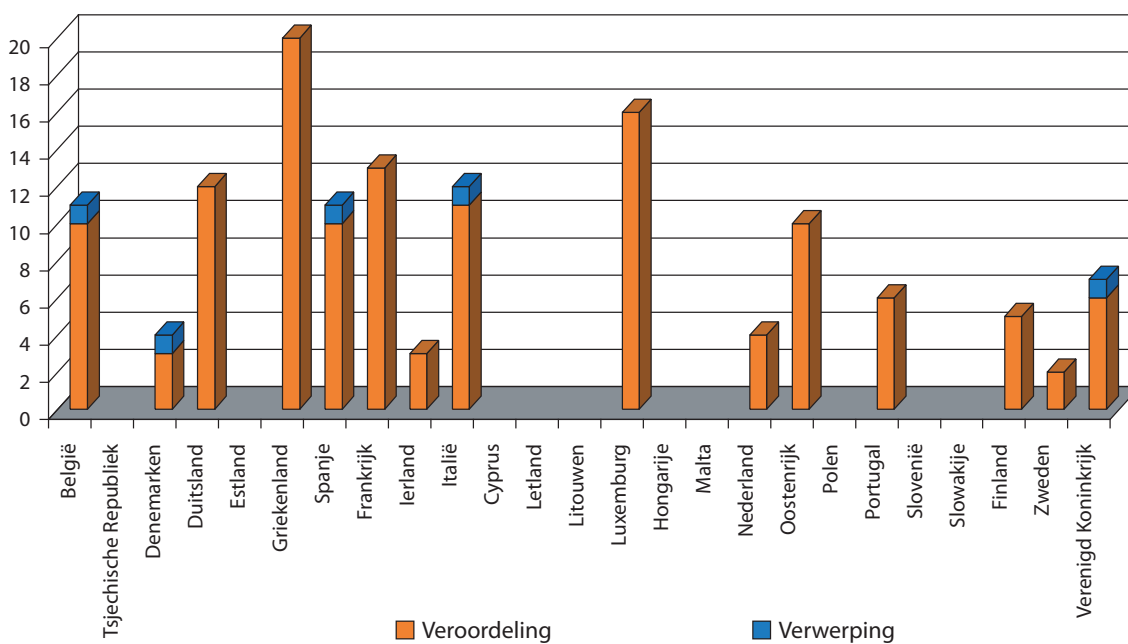
² Van gerechtelijke aard waardoor een procedure wordt beëindigd (anders dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht).

6. Korte gedingen: uitspraak (2005)¹

	Korte gedingen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie	Uitspraak	
			Verwerping/ Bevestiging bestreden beschikking	Toewijzing/ Nietigverklaring bestreden beschikking
Institutioneel recht		1	1	
Landbouw	2		2	
Milieu en consumenten	1	1	2	
Steunmaatregelen van de staten	1		1	
Totaal EG-Verdrag	4	2	6	
EGA-Verdrag				
Diversen				
TOTAAL-GENERAAL	4	2	6	

¹ De cijfers (nettocijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknochtheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

7. Afgedane zaken – Beroepen wegens niet-nakoming: uitspraak (2005)¹

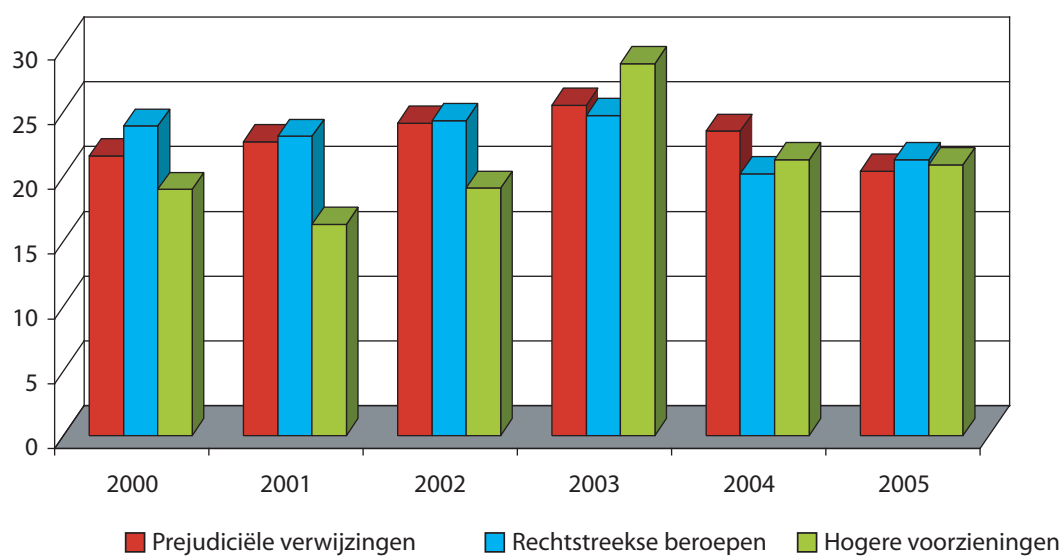

	Veroordeling	Verwerping	Totaal
België	10	1	11
Tsjechische Republiek			
Denemarken	3	1	4
Duitsland	12		12
Estland			
Griekenland	20		20
Spanje	10	1	11
Frankrijk	13		13
Ierland	3		3
Italië	11	1	12
Cyprus			
Letland			
Litouwen			
Luxemburg	16		16
Hongarije			
Malta			
Nederland	4		4
Oostenrijk	10		10
Polen			
Portugal	6		6
Slovenië			
Slowakije			
Finland	5		5
Zweden	2		2
Verenigd Koninkrijk	6	1	7
Totaal	131	5	136

¹ De cijfers (nettocijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknochtheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

8. Afgedane zaken – Procesduur (2000-2005)¹

(arresten en beschikkingen van gerechtelijke aard)²

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Prejudiciële verwijzingen	21,6	22,7	24,1	25,5	23,5	20,4
Rechtstreekse beroepen	23,9	23,1	24,3	24,7	20,2	21,3
Hogere voorzieningen	19	16,3	19,1	28,7	21,3	20,9

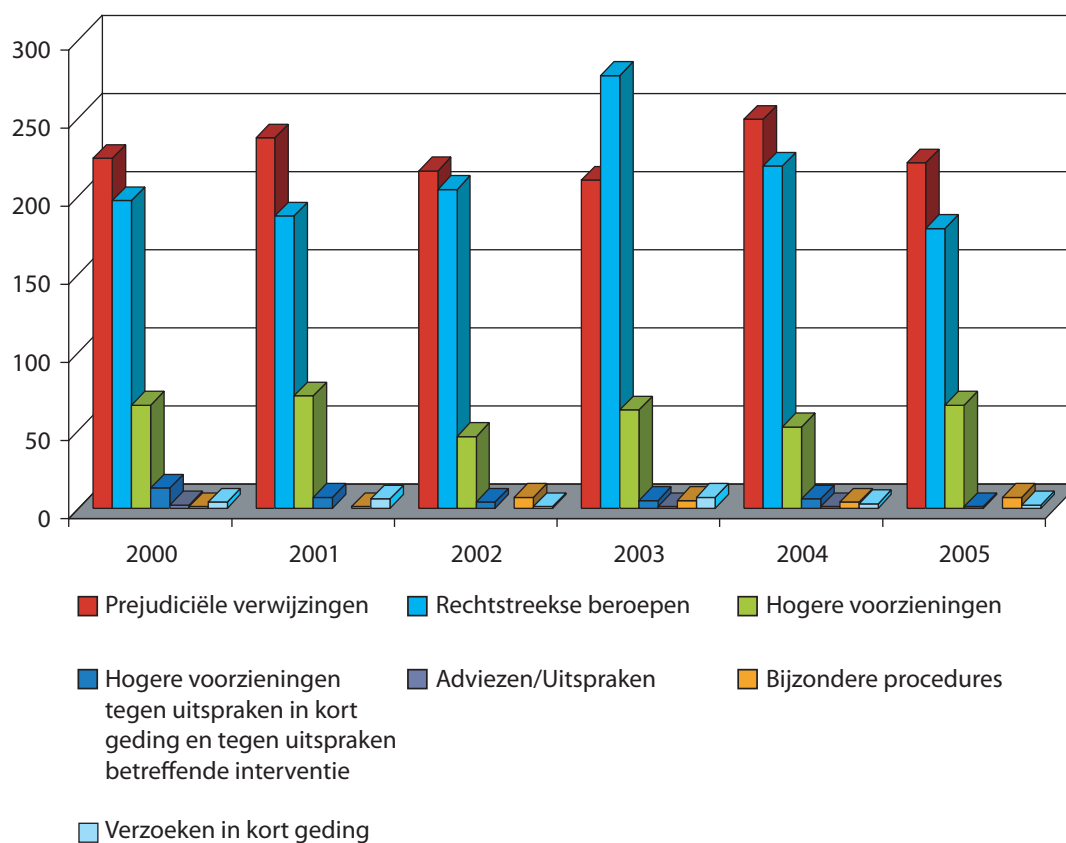
¹ Van de berekening van de procesduur zijn uitgesloten: zaken waarin een tussenarrest is gewezen of een maatregel van instructie is gelast; adviezen en uitspraken; bijzondere procedures (begroting van kosten, rechtsbijstand, verzet tegen een arrest, derdenverzet, uitlegging van een arrest, herziening van een arrest, rectificatie van een arrest, derdenbeslag, zaken met betrekking tot immuniteit); zaken die eindigen met een beschikking tot doorhaling, afdoening zonder beslissing, verwijzing naar of overdracht aan het Gerecht; kortgedingprocedures en hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie.

De procesduur is uitgedrukt in maanden en tiende delen van maanden.

² Andere beschikkingen dan die waardoor een procedure wordt beëindigd door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

Aanhangig gemaakte zaken

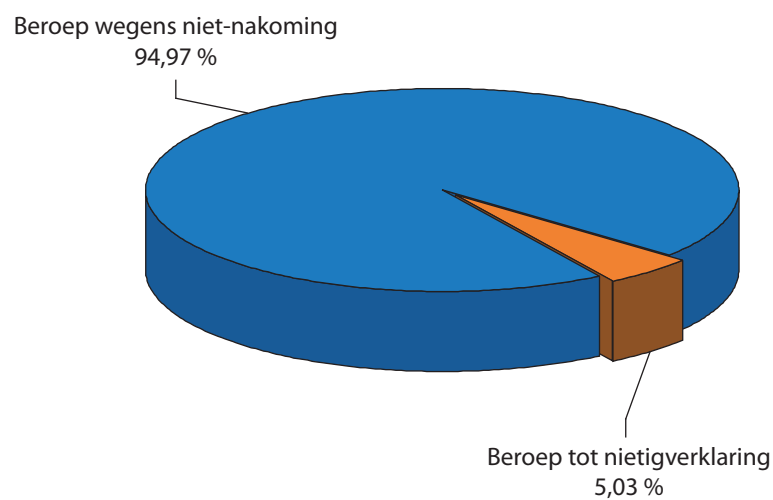
9. Aard van de procedures (2000-2005)¹

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Prejudiciële verwijzingen	224	237	216	210	249	221
Rechtstreekse beroepen	197	187	204	277	219	179
Hogere voorzieningen	66	72	46	63	52	66
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie	13	7	4	5	6	1
Adviezen/Uitspraken	2			1	1	
Bijzondere procedures	1	1	7	5	4	7
Totaal	503	504	477	561	531	474
Verzoeken in kort geding	4	6	1	7	3	2

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

10. Aanhangig gemaakte zaken – Rechtstreekse beroepen – Aard van het beroep (2005)¹

Beroep tot nietigverklaring	9
Beroep wegens nalaten	
Beroep tot schadevergoeding	
Beroep wegens niet-nakoming	170
Totaal	179

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

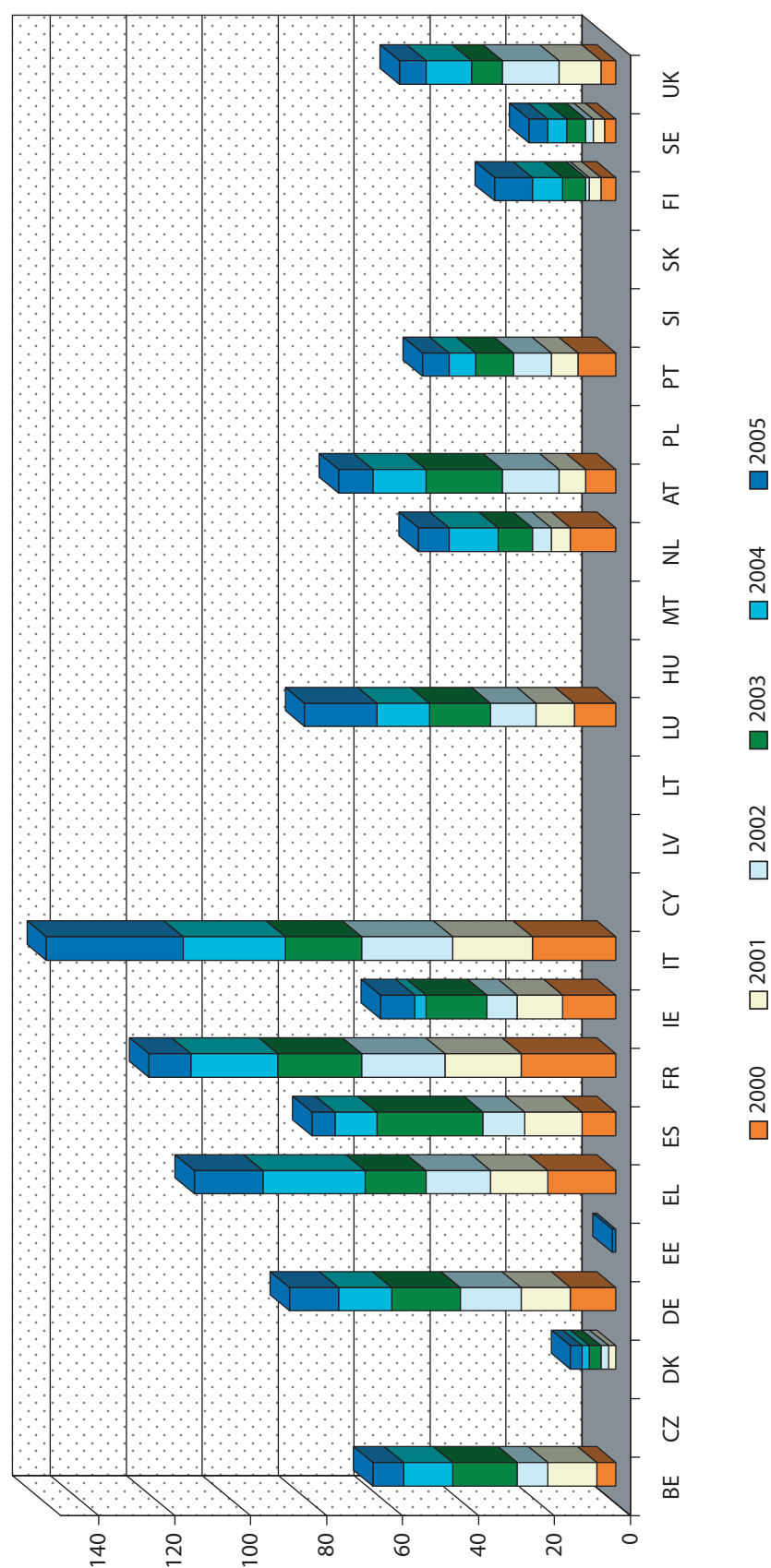
11. Aanhangig gemaakte zaken¹ – Onderwerp van het beroep (2005)²

	Rechtstreekse beroepen	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie	Totaal	Bijzondere procedures
Beginnelsen van gemeenschapsrecht		2			2	
Burgerschap van de Unie	1	1			2	
Douane-unie		5	4		9	
Economisch en monetair beleid	1	1			2	
Eigen middelen van de Gemeenschappen	7				7	
Energie	9				9	
Executieverdrag		2			2	
Externe betrekkingen	2	7	1		10	
Fiscale bepalingen	9	40			49	
Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid	1		2		3	
Gemeenschappelijk douanetarief		5			5	
Handelspolitiek		2			2	
Harmonisatie van wetgevingen	9	17	1		27	
Industriebeleid	6	2			8	
Institutioneel recht	2		8		10	
Intellectuele eigendom	6	3	15		24	
Justitie en binnenlandse zaken		1	1		2	
Landbouw	4	27	4		35	
Mededinging	1	7	2		10	
Milieu en consumenten	38	8	4	1	51	
Ondernemingsrecht	9	3			12	
Regionaal beleid		2			2	
Ruimte van vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid	2	4			6	
Sociale politiek	17	15	4		36	
Sociale zekerheid van migrerende werknemers	2	10			12	
Steunmaatregelen van de staten	3	1	5		9	
Vervoer	13	1			14	
Visserij	6				6	
Voorrechten en immuniteiten		1			1	
Vrij verkeer van goederen	8	5			13	
Vrij verkeer van kapitaal	2	7	1		10	
Vrij verkeer van personen	8	16	1		25	
Vrij verrichten van diensten	5	6	1		12	
Vrijheid van vestiging	7	14			21	
EG-Verdrag	178	215	54	1	448	
EU-Verdrag	1	5			6	
EGKS-Verdrag		1			1	
Voorrechten en immuniteiten						5
Procedure			1		1	2
Ambtenarenstatuut			11		11	
Diversen			12		12	7
TOTAAL-GENERAAL	179	221	66	1	467	7

¹ Exclusief de verzoeken in kort geding.

² De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

12. Aanhangig gemaakte zaken – Beroepen wegens niet-nakoming (2000-2005)¹

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	Totaal ²
2000	5			12		18	9	25	14	22				11			12	8		10			4	3	4	157
2001	13		2	13		15	15	20	12	21				10			5	7		7			3	3	11	157
2002	8		2	16		17	11	22	8	24				12			5	15		10			1	2	15	168
2003	17		3	18		16	28	22	16	20				16			9	20		10			6	5	8	214
2004	13		2	14		27	11	23	3	27				14			13	14		7			8	5	12	193
2005	8		3	13	1	18	6	11	9	36				19			8	9		7			10	5	7	170

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

Artikelen 93, 169, 170, 171 en 225 EG-Verdrag (thans artikelen 88 EG, 226 EG, 227 EG, 228 EG en 298 EG), artikelen 141 EA, 142 EA en 143 EA en artikel 88 KS.

² Waaronder één beroep op basis van artikel 170 EG-Verdrag (thans artikel 227 EG).

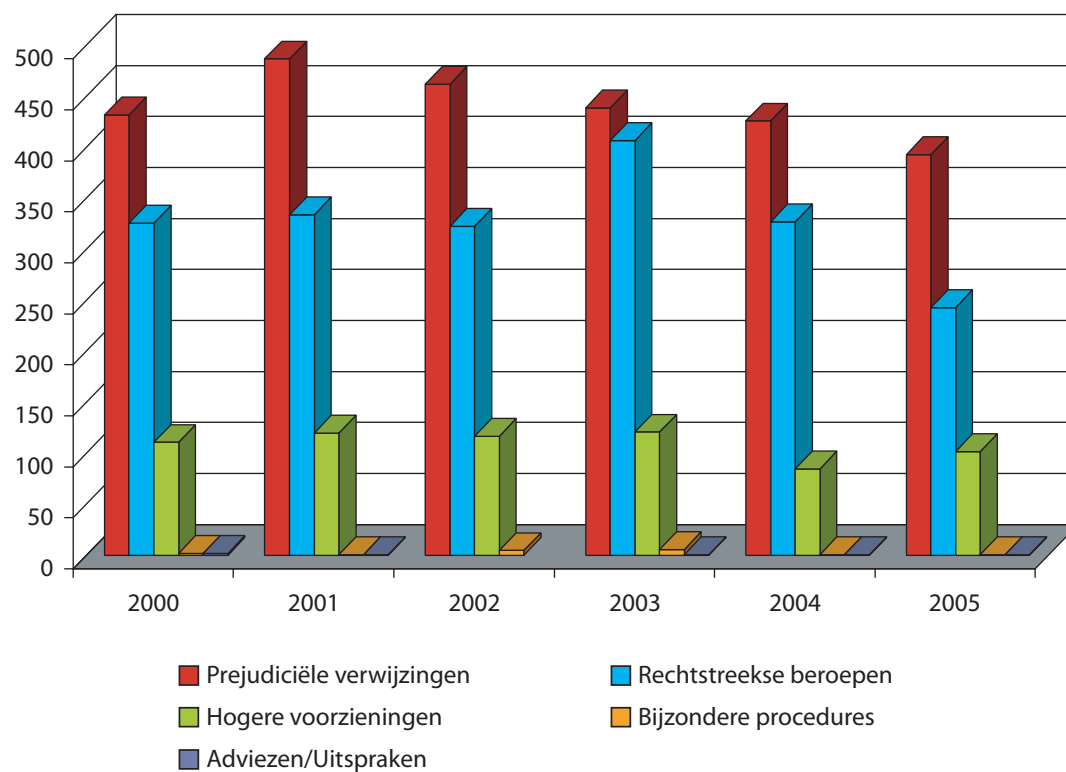
13. Aanhangig gemaakte zaken – Versnelde procedures (2000-2005)¹

	2000		2001		2002		2003		2004		2005		Totaal
	Toegewezen	Zonder gevolg	Toegewezen	Zonder gevolg	Toegewezen	Zonder gevolg	Toegewezen	Zonder gevolg	Toegewezen	Zonder gevolg	Toegewezen	Zonder gevolg	
Rechtstreekse beroepen						1		3	1	2			7
Prejudiciële verwijzingen		1	1	5		1		3		10		5	26
Hogere voorzieningen				2			1	1					4
Adviezen										1			1
Totaal		1	1	7		2	1	7	1	13		5	38

¹ Een zaak kan door het Hof van Justitie volgens een versnelde procedure worden behandeld op grond van de artikelen 62 bis, 104 bis en 118 van het Reglement voor de procesvoering, die in werking zijn getreden op 1 juli 2000.

Op 31 december aanhangige zaken

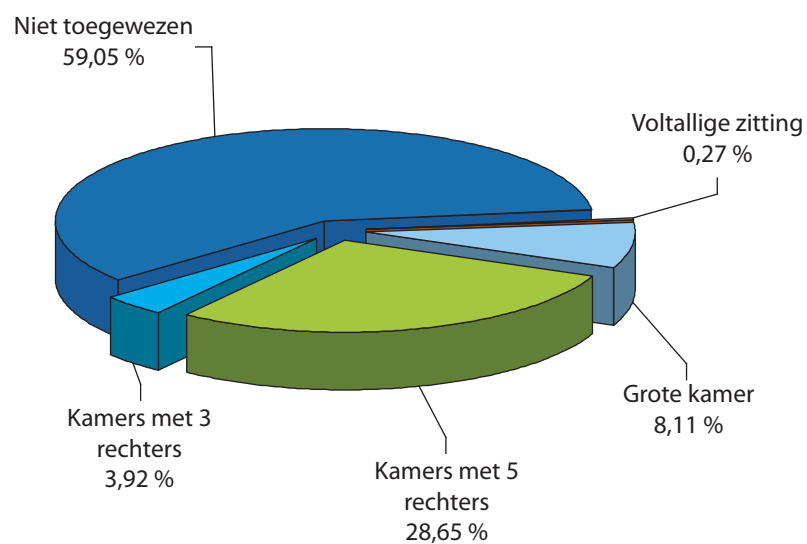
14. Aard van de procedures (2000-2005)¹

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Prejudiciële verwijzingen	432	487	462	439	426	393
Rechtstreekse beroepen	326	334	323	407	327	243
Hogere voorzieningen	111	120	117	121	85	102
Bijzondere procedures	2	1	5	6	1	1
Adviezen/Uitspraken	2	1		1	1	1
Totaal	873	943	907	974	840	740

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

15. Op 31 december aanhangige zaken – Rechtsprekende formatie (2005)¹

	Rechtstreekse beroepen	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Andere procedures	Totaal
Niet toegewezen	170	199	68		437
Voltallige zitting	1			1	2
Grote kamer	14	43	3		60
Kamers met 5 rechters	42	142	28		212
Kamers met 3 rechters	16	9	3	1	29
President					
Totaal	243	393	102	2	740

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2005)

16. Binnengekomen zaken en arresten

Jaar	Aanhangig gemaakte zaken ¹						Arresten ²
	Rechtstreekse beroepen ³	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie	Totaal	Verzoeken in kort geding	
1953	4				4		
1954	10				10		2
1955	9				9	2	4
1956	11				11	2	6
1957	19				19	2	4
1958	43				43		10
1959	47				47	5	13
1960	23				23	2	18
1961	25	1			26	1	11
1962	30	5			35	2	20
1963	99	6			105	7	17
1964	49	6			55	4	31
1965	55	7			62	4	52
1966	30	1			31	2	24
1967	14	23			37		24
1968	24	9			33	1	27
1969	60	17			77	2	30
1970	47	32			79		64
1971	59	37			96	1	60
1972	42	40			82	2	61
1973	131	61			192	6	80
1974	63	39			102	8	63
1975	62	69			131	5	78
1976	52	75			127	6	88
1977	74	84			158	6	100
1978	147	123			270	7	97
1979	1 218	106			1 324	6	138
1980	180	99			279	14	132
1981	214	108			322	17	128
1982	217	129			346	16	185
1983	199	98			297	11	151

>>>

Jaar	Aanhangig gemaakte zaken ¹						Arresten ²
	Rechtstreekse beroepen ³	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding en tegen uitspraken betreffende interventie	Totaal	Verzoeken in kort geding	
1984	183	129			312	17	165
1985	294	139			433	23	211
1986	238	91			329	23	174
1987	251	144			395	21	208
1988	193	179			372	17	238
1989	244	139			383	19	188
1990 ⁴	221	141	15	1	378	12	193
1991	142	186	13	1	342	9	204
1992	253	162	24	1	440	5	210
1993	265	204	17		486	13	203
1994	128	203	12	1	344	4	188
1995	109	251	46	2	408	3	172
1996	132	256	25	3	416	4	193
1997	169	239	30	5	443	1	242
1998	147	264	66	4	481	2	254
1999	214	255	68	4	541	4	235
2000	199	224	66	13	502	4	273
2001	187	237	72	7	503	6	244
2002	204	216	46	4	470	1	269
2003	278	210	63	5	556	7	308
2004	220	249	52	6	527	3	375
2005	179	221	66	1	467	2	362
Totaal	7 707	5 514	681	58	13 960	341	6 827

¹ Brutocijfers; exclusief bijzondere procedures.

² Nettocijfers.

³ Inclusief adviezen.

⁴ Sinds 1990 worden beroepen van ambtenaren ingesteld bij het Gerecht van eerste aanleg.

17. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2005) –

Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per jaar)¹

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	Benelux ²	Totaal
1961																	1										1
1962																	5										5
1963														1			5										6
1964										2							4										6
1965				4				2									1										7
1966																	1										1
1967	5			11				3						1			3										23
1968	1			4				1		1							2										9
1969	4			11				1						1													17
1970	4			21				2		2							3										32
1971	1			18				6		5				1			6										37
1972	5			20				1		4							10										40
1973	8			37				4		5				1			6										61
1974	5			15				6		5							7							1		39	
1975	7		1	26				15		14				1			4							1		69	
1976	11			28				8	1	12							14							1		75	
1977	16		1	30				14	2	7							9							5		84	
1978	7		3	46				12	1	11							38							5		123	
1979	13		1	33				18	2	19				1			11							8		106	
1980	14		2	24				14	3	19							17							6		99	
1981	12		1	41				17		11				4			17							5		108	
1982	10		1	36				39		18							21							4		129	
>>>																											

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	Benelux ²	Totaal
1983	9		4	36				15	2	7							19								6		98
1984	13		2	38				34	1	10							22								9		129
1985	13			40				45	2	11				6			14								8		139
1986	13		4	18		2	1	19	4	5				1			16								8		91
1987	15		5	32		17	1	36	2	5				3			19								9		144
1988	30		4	34			1	38		28				2			26								16		179
1989	13		2	47		2	2	28	1	10				1			18			1					14		139
1990	17		5	34		2	6	21	4	25				4			9			2					12		141
1991	19		2	54		3	5	29	2	36				2			17			3					14		186
1992	16		3	62		1	5	15		22				1			18			1					18		162
1993	22		7	57		5	7	22	1	24				1			43			3					12		204
1994	19		4	44			13	36	2	46				1			13			1					24		203
1995	14		8	51		10	10	43	3	58				2			19	2		5				6	20		251
1996	30		4	66		4	6	24		70				2			10	6		6			3	4	21		256
1997	19		7	46		2	9	10	1	50				3			24	35		2			6	7	18		239
1998	12		7	49		5	55	16	3	39				2			21	16		7			2	6	24		264
1999	13		3	49		3	4	17	2	43				4			23	56		7			4	5	22		255
2000	15		3	47		3	5	12	2	50							12	31		8			5	4	26	1	224
2001	10		5	53		4	4	15	1	40				2			14	57		4			3	4	21		237
2002	18		8	59		7	3	8		37				4			12	31		3			7	5	14		216
2003	18		3	43		4	8	9	2	45				4			28	15		1			4	4	22		210
2004	24		4	50		18	8	21	1	48				1	2		28	12		1			4	5	22		249
2005	21	1	4	51		11	10	17	2	18				2	3		36	15	1	2			4	11	12		221
Totaal	516	1	108	1 465		103	163	693	47	862				59	5		646	276	1	57			42	61	408	1	5 514

¹ Artikelen 177 EG-Verdrag (thans artikel 234 EG), 35, lid 1, EU, 41 KS, 150 EA, Protocol 1971.

² Zaak C-265/00, Campina Melkunie.

18. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2005) – Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per rechterlijke instantie)

			Totaal
België	Hof van cassatie	68	
	Arbitragehof	4	
	Raad van State	35	
	Andere rechters	409	516
Tsjechische Republiek	Nejvyššího soudu		
	Nejvyšší správní soud		
	Ústavní soud		
	Andere rechters	1	1
Denemarken	Højesteret	19	
	Andere rechters	89	108
Duitsland	Bundesgerichtshof	98	
	Bundesverwaltungsgericht	67	
	Bundesfinanzhof	226	
	Bundesarbeitsgericht	16	
	Bundessozialgericht	72	
	Staatsgerichtshof des Landes Hessen	1	
	Andere rechters	985	1 465
Estland	Riigikohus		
	Andere rechters		
Griekenland	Άρειος Πάγος	9	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	25	
	Andere rechters	69	103
Spanje	Tribunal Supremo	15	
	Audiencia Nacional	1	
	Juzgado Central de lo Penal	7	
	Andere rechters	140	163
Frankrijk	Cour de cassation	72	
	Conseil d'État	33	
	Andere rechters	588	693
Ierland	Supreme Court	15	
	High Court	15	
	Andere rechters	17	47
Italië	Corte suprema di Cassazione	83	
	Consiglio di Stato	51	
	Andere rechters	728	862

>>>

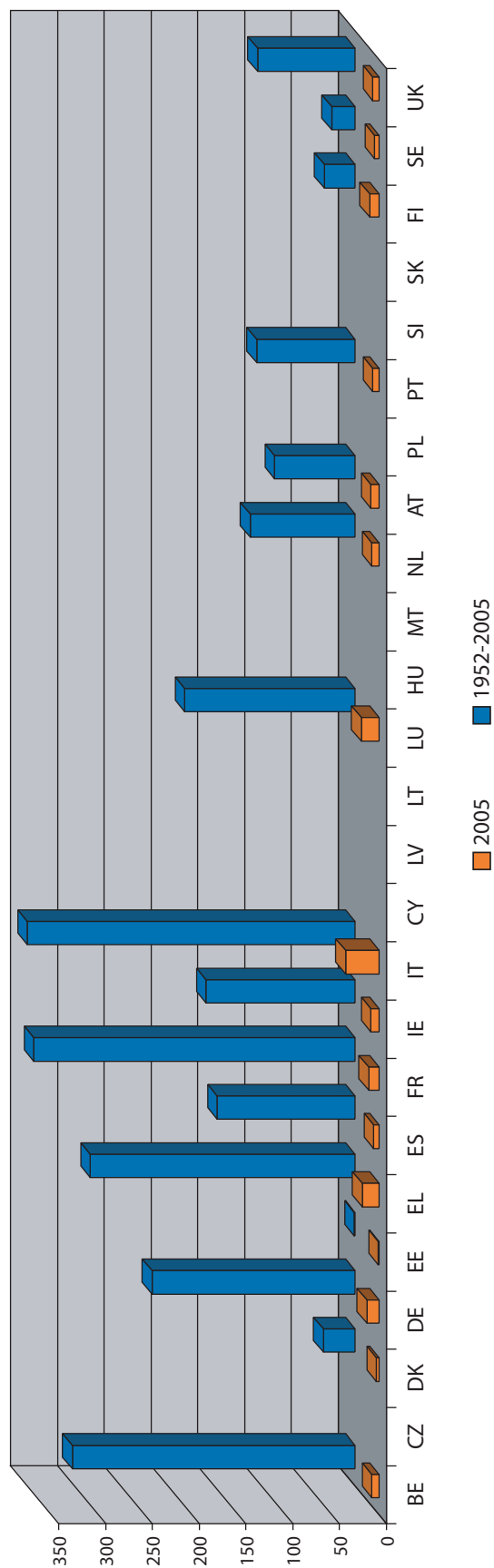
			Totaal
Cyprus	Ανώτατο Δικαστήριο Andere rechters		
Letland	Augstākā tiesa Satversmes tiesa Andere rechters		
Litouwen	Konstitucinis Teismas Lietuvos Aukščiausiasis Vyriausiasis administracinis Teismas Andere rechters		
Luxemburg	Cour supérieure de justice Conseil d'État Cour administrative Andere rechters	10 13 6 30	59
Hongarije	Legfelsőbb Bíróság Andere rechters	5	5
Malta	Qorti Kostituzzjonali Qorti ta' l-Appel Andere rechters		
Nederland	Raad van State Hoge Raad der Nederlanden Centrale Raad van Beroep College van Beroep voor het Bedrijfsleven Tariefcommissie Andere rechters	47 139 44 130 34 252	646
Oostenrijk	Verfassungsgerichtshof Oberster Gerichtshof Oberster Patent- und Markensenat Bundesvergabeamt Verwaltungsgerichtshof Vergabekontrollsenat Andere rechters	4 58 1 23 45 3 142	276
Polen	Sąd Najwyższy Naczelny Sąd Administracyjny Trybunał Konstytucyjny Andere rechters	1	1

>>>

			Totaal
Portugal	Supremo Tribunal de Justiça	1	
	Supremo Tribunal Administrativo	32	
	Andere rechters	24	57
Slovenië	Vrhovno sodišče		
	Ustavno sodišče		
	Andere rechters		
Slowakije	Ústavný Súd		
	Najvyšší súd		
	Andere rechters		
Finland	Korkein hallinto-oikeus	14	
	Korkein oikeus	7	
	Andere rechters	21	42
Zweden	Högsta Domstolen	7	
	Marknadsdomstolen	3	
	Regeringsrätten	18	
	Andere rechters	33	61
Verenigd Koninkrijk	House of Lords	33	
	Court of Appeal	34	
	Andere rechters	341	408
Benelux	Cour de justice/Gerechtshof ¹	1	1
Totaal			5 514

¹ Zaak C-265/00, Campina Melkunie.

19. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2005) – Beroepen wegens niet-nakoming¹

	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	Totaal
2005	8		3	13	1	18	6	11	9	36				19			8	9		7			10	5	7	170
1952-2005	302		34	217	1	283	147	343	159	534				182			112	86		105			33	25	104	2 667

Een van de beroepen tegen Spanje is een beroep krachtens artikel 170 EG-Verdrag (thans artikel 227 EG), ingesteld door België.

Een van de beroepen tegen Frankrijk is een beroep krachtens artikel 170 EG-Verdrag (thans artikel 227 EG), ingesteld door Ierland.

Tot de tegen het Verenigd Koninkrijk aangehangig gemaakte zaken behoren drie beroepen krachtens artikel 170 EG-Verdrag (thans artikel 227 EG), waarvan er een is ingesteld door Frankrijk en twee door Spanje.

¹ Artikelen 93, 169, 170, 171 en 225 EG-Verdrag (thans artikelen 88 EG, 226 EG, 227 EG, 228 EG en 298 EG), artikelen 141 EA, 142 EA en 143 EA en artikel 88 KS.

B – Gerechtelijke statistieken van het Gerecht van eerste aanleg

Werkzaamheden van het Gerecht van eerste aanleg

1. Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken (2000-2005)

Aanhangig gemaakte zaken

2. Aard van de procedures (2000-2005)
3. Aard van het beroep (2000-2005)
4. Onderwerp van het beroep (2000-2005)

Afgedane zaken

5. Aard van de procedures (2000-2005)
6. Onderwerp van het beroep (2005)
7. Onderwerp van het beroep (2000-2005) (arresten en beschikkingen)
8. Rechtsprekende formatie (2000-2005)
9. Procesduur in maanden (2000-2005) (arresten en beschikkingen)

Op 31 december aanhangige zaken

10. Aard van de procedures (2000-2005)
11. Onderwerp van het beroep (2000-2005)

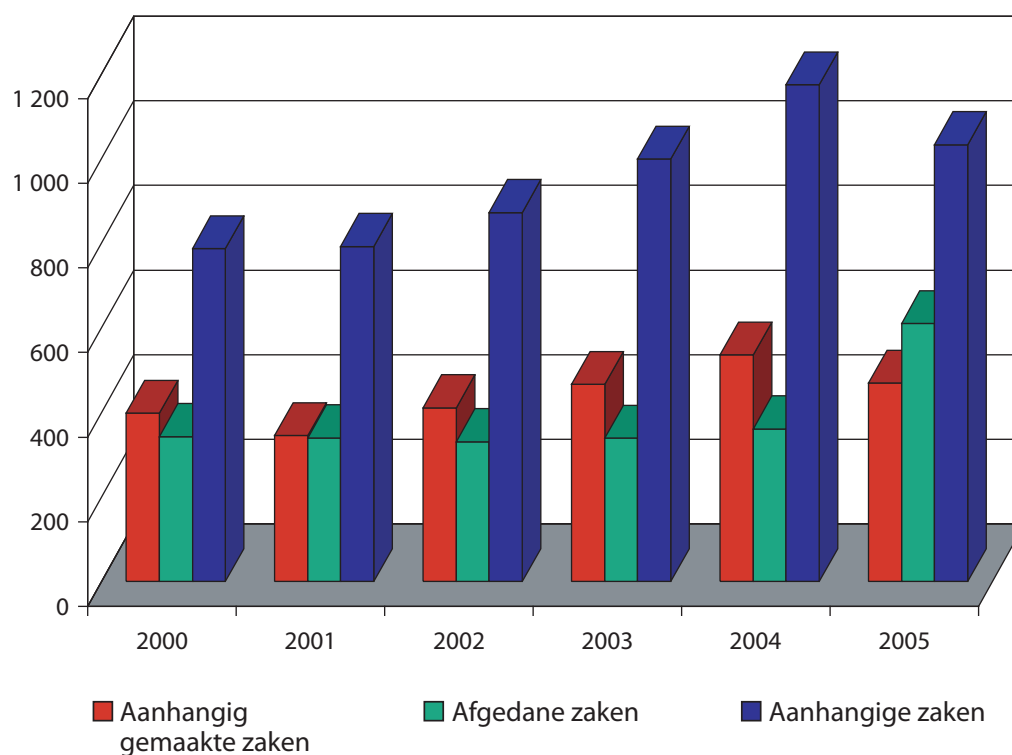
Diversen

12. Korte gedingen (2000-2005)
13. Versnelde procedures (2001-2005)
14. Beslissingen van het Gerecht waartegen hogere voorziening is ingesteld (1989-2005)
15. Uitspraken in hogere voorziening (2005) (arresten en beschikkingen)
16. Algemene ontwikkeling (1989-2005)
Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken

1. *Werkzaamheden van het Gerecht van eerste aanleg –* **Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken (2000-2005)¹**

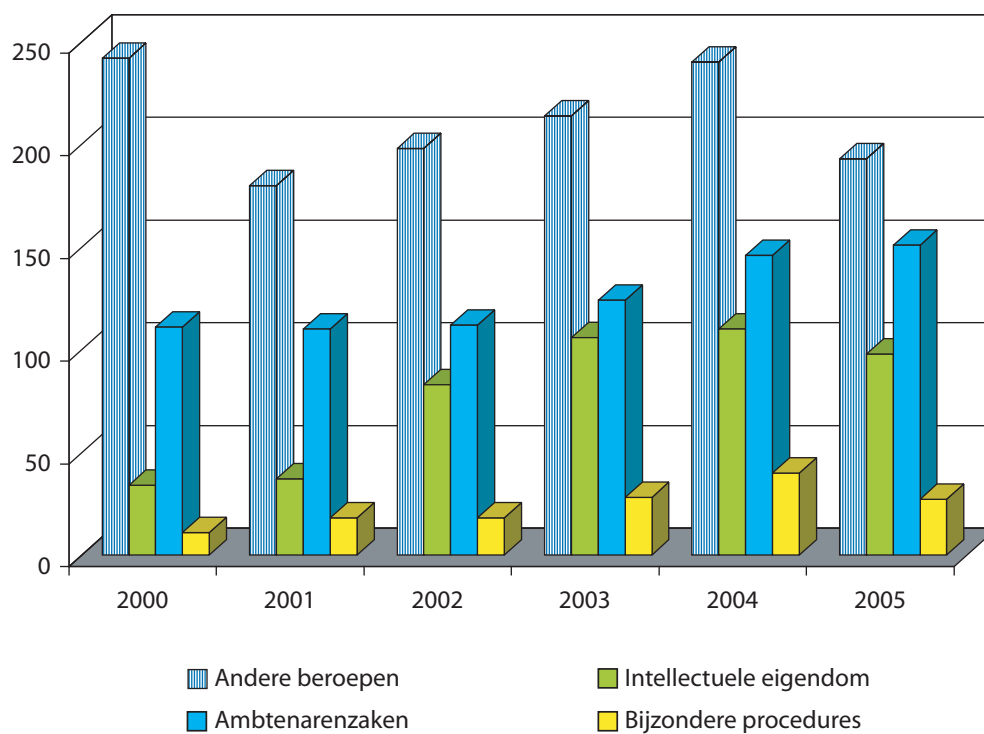

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aanhangig gemaakte zaken	398	345	411	466	536	469
Afgedane zaken	343	340	331	339	361	610
Aanhangige zaken	787	792	872	999	1 174	1 033

¹ Tenzij anders is vermeld, omvatten deze tabel en de tabellen op de volgende bladzijden mede de bijzondere procedures.

Als "bijzondere procedures" worden beschouwd: verzet tegen een arrest (art. 41 Statuut; art. 122 Reglement procesvoering Gerecht), derdenverzet (art. 42 Statuut; art. 123 Reglement procesvoering Gerecht), herziening van een arrest (art. 44 Statuut; art. 125 Reglement procesvoering Gerecht), uitlegging van een arrest (art. 43 Statuut; art. 129 Reglement procesvoering Gerecht), begroting van kosten (art. 92 Reglement procesvoering Gerecht), rechtsbijstand (art. 94 Reglement procesvoering Gerecht), rectificatie van een arrest (art. 84 Reglement procesvoering Gerecht).

2. *Aanhangig gemaakte zaken – Aard van de procedures* (2000-2005)¹

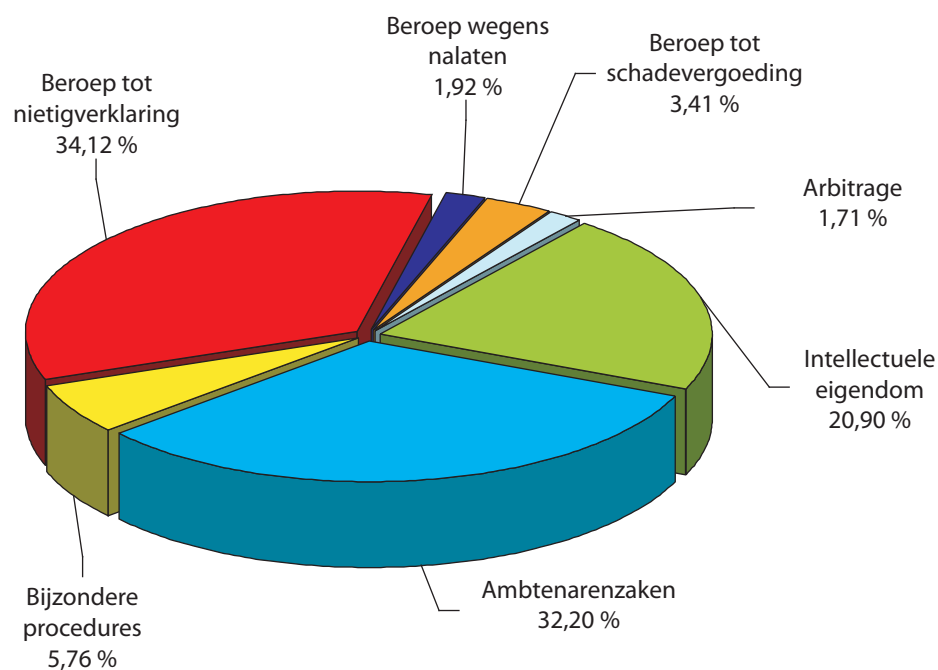

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Andere beroepen	242	180	198	214	240	193
Intellectuele eigendom	34	37	83	100	110	98
Ambtenarenzaken	111	110	112	124	146	151
Bijzondere procedures	11	18	18	28	40	27
Totaal	398	345	411	466	536	469

¹ In deze tabel en in de tabellen op de volgende bladzijden omvatten de "andere beroepen" alle beroepen behalve de beroepen van ambtenaren van de Europese Gemeenschappen en de beroepen inzake intellectuele eigendom.

3. *Aanhangig gemaakte zaken – Aard van het beroep (2000-2005)*

Verdeling in 2005

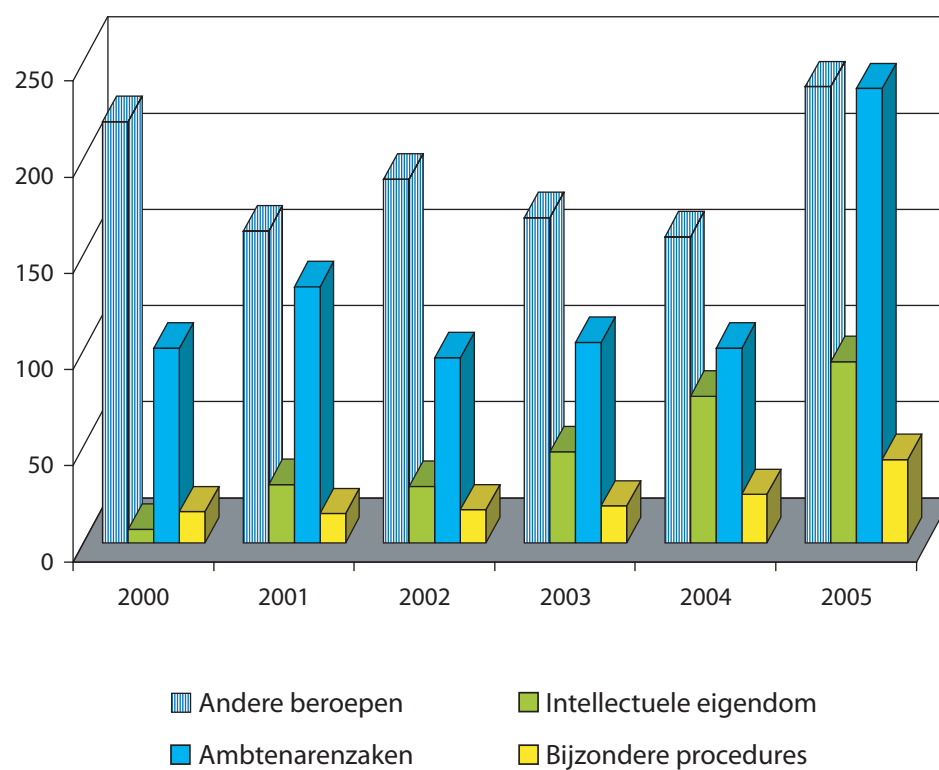

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Beroep tot nietigverklaring	219	134	172	174	199	160
Beroep wegens nalaten	6	17	12	13	15	9
Beroep tot schadevergoeding	17	21	12	24	18	16
Arbitrage		8	2	3	8	8
Intellectuele eigendom	34	37	83	100	110	98
Ambtenarenzaken	111	110	112	124	146	151
Bijzondere procedures	11	18	18	28	40	27
Totaal	398	345	411	466	536	469

4. *Aanhangig gemaakte zaken – Onderwerp van het beroep (2000-2005)*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Arbitrage		2	1			2
Associatie van landen en gebieden overzee	6	6		1		
Buitenlands en veiligheidsbeleid	1	3	6	2	4	
Burgerschap van de Unie	2					
Cultuur	2	1				
Douane-unie	14	2	6	5	11	2
Economisch en monetair beleid						1
Eigen middelen van de Gemeenschappen						2
Energie		2		2		
Externe betrekkingen	8	14	8	10	3	2
Fiscale bepalingen			1	5		
Gemeenschappelijk douanetarief	1	2			1	
Handelspolitiek	8	4	5	6	12	5
Harmonisatie van wetgevingen		2	1	3	1	
Institutioneel recht	24	16	17	26	33	28
Intellectuele eigendom	34	37	83	101	110	98
Justitie en binnenlandse zaken		1	1			1
Landbouw	18	17	9	11	25	21
Mededinging	36	36	61	43	36	40
Milieu en consumenten	14	2	8	14	30	18
Ondernemingsrecht	4	6	3	3	6	12
Onderzoek, voorlichting, onderwijs, statistieken	1	3	1	3	6	9
Regionale politiek		1	6	7	10	12
Sociale politiek	7	1	3	2	5	9
Steunmaatregelen van de staten	80	42	51	25	46	25
Toetreding van nieuwe staten				1	1	
Vervoer		2	1	1	3	
Visserij	5	6	3	25	3	2
Vrij verkeer van goederen	2	1			1	
Vrij verkeer van personen	1	3	2	7	1	2
Vrij verrichten van diensten						
Vrijheid van vestiging	7	1			1	
Totaal EG-Verdrag	275	213	276	303	349	291
Totaal EGKS-Verdrag	1	4	2	11		
Totaal EGA-Verdrag			2		1	
Ambtenarenstatuut	111	110	112	124	146	151
Bijzondere procedures	11	18	18	28	40	27
TOTAAL-GENERAAL	398	345	411	466	536	469

5. Afgedane zaken – Aard van de procedures (2000-2005)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Andere beroepen	219	162	189	169	159	237
Intellectuele eigendom	7	30	29	47	76	94
Ambtenarenzaken	101	133	96	104	101	236
Bijzondere procedures	16	15	17	19	25	43
Totaal	343	340	331	339	361	610

6. Afgedane zaken – Onderwerp van het beroep (2005)

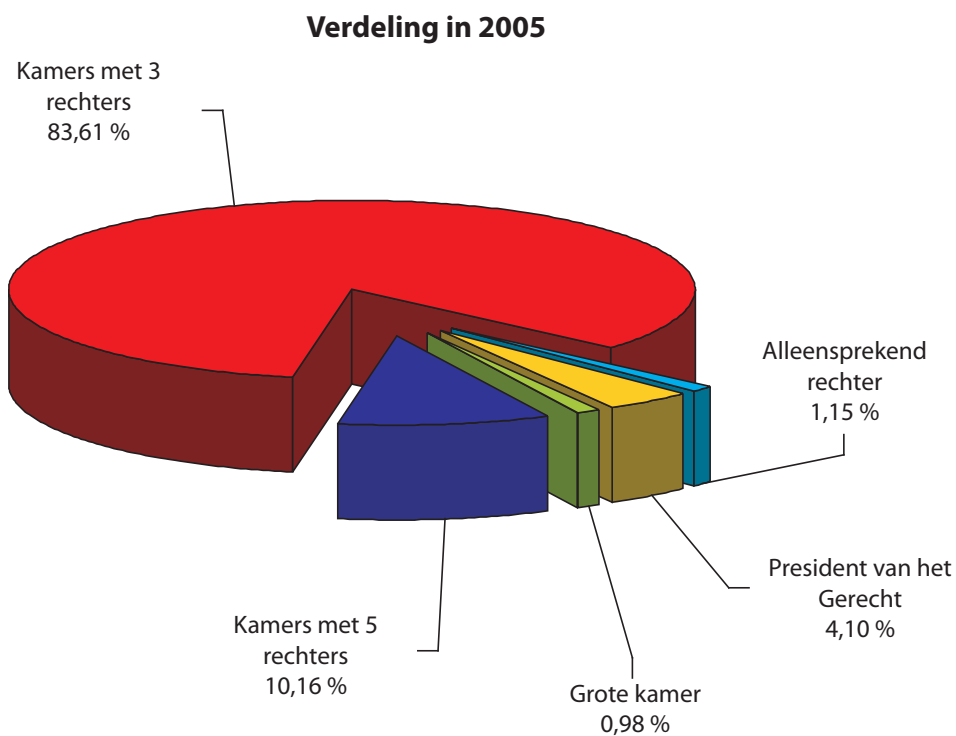
	Arresten	Beschikkingen	Totaal
Arbitrage		1	1
Associatie van landen en gebieden overzee	1	3	4
Buitenlands en veiligheidsbeleid	2	3	5
Douane-unie	4	3	7
Externe betrekkingen	7	4	11
Handelspolitiek	3	4	7
Institutioneel recht	8	27	35
Intellectuele eigendom	69	25	94
Justitie en binnenlandse zaken		1	1
Landbouw	5	29	34
Mededinging	23	12	35
Milieu en consumenten	6	13	19
Ondernemingsrecht	2	4	6
Onderzoek, voorlichting, onderwijs, statistieken		1	1
Regionale politiek	3	1	4
Sociale politiek	1	5	6
Steunmaatregelen van de staten	12	41	53
Vervoer		1	1
Visserij	1	1	2
Vrij verkeer van goederen		1	1
Vrij verkeer van personen	1		1
Vrijheid van vestiging		1	1
Totaal EG-Verdrag	148	181	329
Totaal EGKS-Verdrag		1	1
Totaal EGA-Verdrag	1		1
Ambtenarenstatuut	73	163	236
Bijzondere procedures		43	43
TOTAAL-GENERAAL	222	388	610

7. Afgedane zaken – Onderwerp van het beroep (2000-2005)

(arresten en beschikkingen)

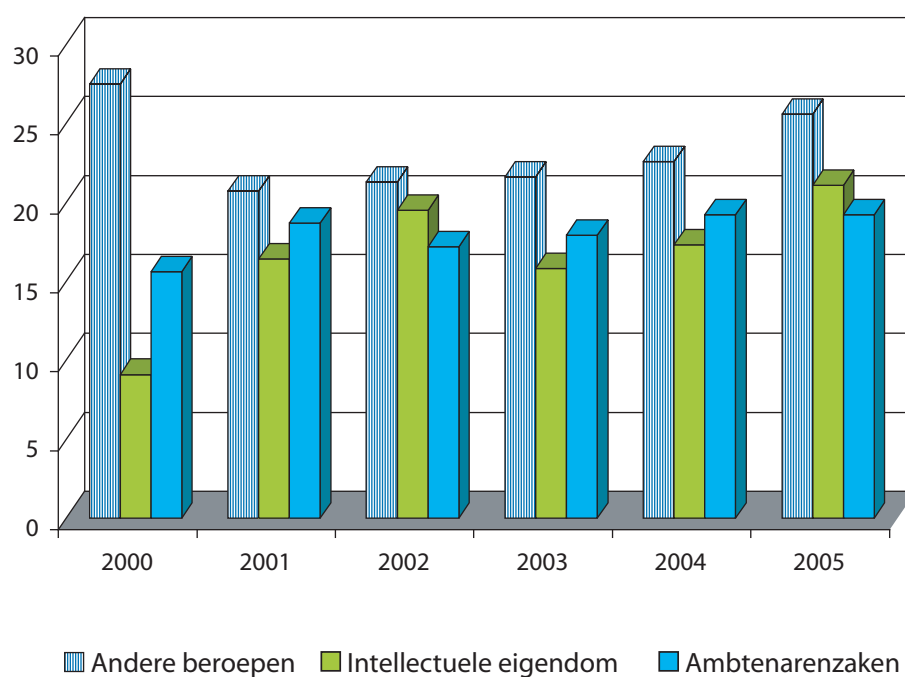
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Arbitrage	2			1	2	1
Associatie van landen en gebieden overzee	1	2	6	4		4
Buitenlands en veiligheidsbeleid		3			2	5
Burgerschap van de Unie	1	1				
Cultuur			2	1		
Douane-unie	5	15	18	3	3	7
Externe betrekkingen	6	2	6	11	7	11
Fiscale bepalingen				5	1	
Gemeenschappelijk douanetarief		3		2		
Handelspolitiek	17	5	6	6	1	7
Harmonisatie van wetgevingen			2	1	3	
Institutioneel recht	31	19	15	20	16	35
Intellectuele eigendom	7	30	29	47	76	94
Justitie en binnenlandse zaken			1	1		1
Landbouw	14	47	28	21	15	34
Mededinging	61	21	40	38	26	35
Milieu en consumenten	7		12	9	4	19
Ondernemingsrecht	4	4	4	2	2	6
Onderzoek, voorlichting, onderwijs, statistieken	1		2	4		1
Regionale politiek	5		1		4	4
Sociale politiek	18	2	2	1	4	6
Steuurmaatregelen van de staten	35	12	31	26	54	53
Toetreding van nieuwe staten				1		
Vervoer	2		2	2	1	1
Visserij	1	7	2	2	6	2
Vrij verkeer van goederen			2		1	1
Vrij verkeer van personen	1	2		8	2	1
Vrij verrichten van diensten	1					
Vrijheid van vestiging	3	4	2			1
Totaal EG-Verdrag	223	179	213	216	230	329
Totaal EGKS-Verdrag	3	10	4		5	1
Totaal EGA-Verdrag		1	1			1
Ambtenarenstatuut	101	135	96	104	101	236
Bijzondere procedures	16	15	17	19	25	43
TOTAAL-GENERAAL	343	340	331	339	361	610

8. Afgedane zaken – Rechtsprekende formatie (2000-2005)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Grote kamer						6
Kamers met 5 rechters	112	42	64	39	64	62
Kamers met 3 rechters	213	280	257	277	276	510
Alleensprekend rechter	15	12	6	15	14	7
President van het Gerecht	3	6	4	8	7	25
Totaal	343	340	331	339	361	610

9. Afgedane zaken – Procesduur in maanden (2000-2005)¹ (arresten en beschikkingen)

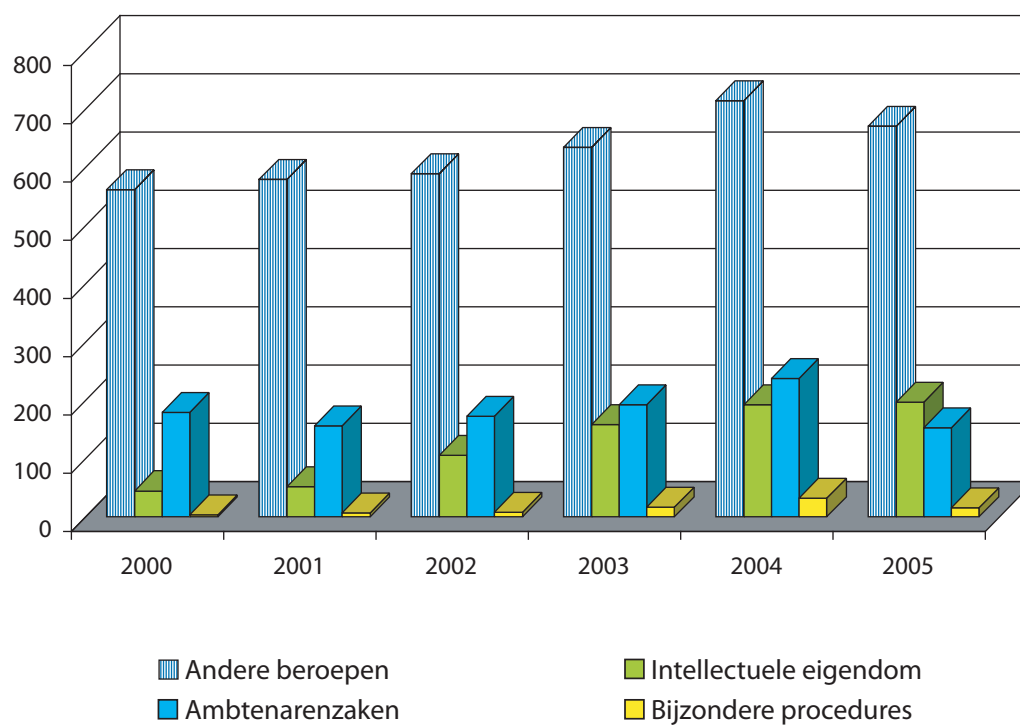

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Andere beroepen	27,5	20,7	21,3	21,6	22,6	25,6
Intellectuele eigendom	9,1	16,4	19,5	15,8	17,3	21,1
Ambtenarenzaken	15,6	18,7	17,2	17,9	19,2	19,2

¹ Bij de berekening van de gemiddelde procesduur is geen rekening gehouden met zaken waarin een tussenarrest is gewezen, bijzondere procedures, zaken die door het Hof zijn overgedragen na de wijziging van de bevoegdheidsverdeling tussen het Hof en het Gerecht en zaken die door het Gerecht zijn overgedragen na de instelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken.

De procesduur is uitgedrukt in maanden en tiende delen van maanden.

10. Op 31 december aanhangige zaken – Aard van de procedures (2000-2005)

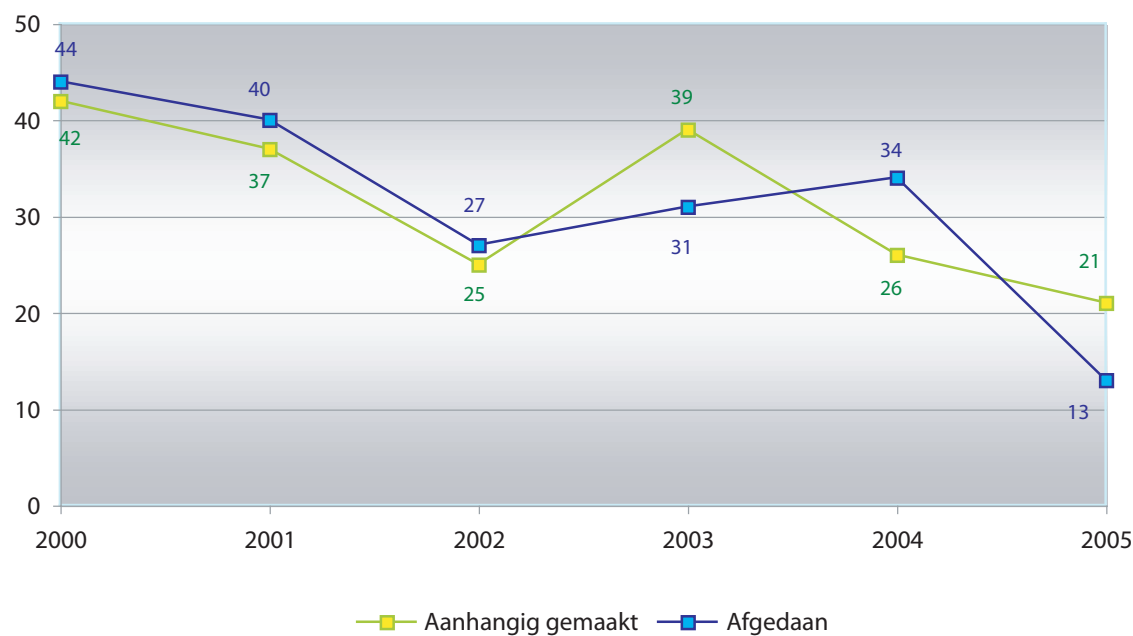

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Andere beroepen	561	579	588	633	714	670
Intellectuele eigendom	44	51	105	158	192	196
Ambtenarenzaken	179	156	172	192	237	152
Bijzondere procedures	3	6	7	16	31	15
Totaal	787	792	872	999	1 174	1 033

11. Op 31 december aanhangige zaken – Onderwerp van het beroep (2000-2005)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Arbitrage		2	3	2		1
Associatie van landen en gebieden overzee	11	15	9	6	6	2
Buitenlands en veiligheidsbeleid	3	3	9	11	13	8
Burgerschap van de Unie	1					
Cultuur	2	3	1			
Douane-unie	33	20	8	10	18	13
Economisch en monetair beleid						1
Eigen middelen van de Gemeenschappen						2
Energie		2	2	4	4	4
Externe betrekkingen	9	21	23	22	18	9
Fiscale bepalingen			1	1		
Gemeenschappelijk douanetarief	3	2	2		1	1
Handelspolitiek	16	15	14	14	25	23
Harmonisatie van wetgevingen		2	1	3	1	1
Institutioneel recht	27	24	26	32	49	42
Intellectuele eigendom	44	51	105	159	193	197
Justitie en binnenlandse zaken		1	1			
Landbouw	144	114	95	85	95	82
Mededinging	78	93	114	119	129	134
Milieu en consumenten	15	17	13	18	44	43
Ondernemingsrecht	4	6	5	6	10	16
Onderzoek, voorlichting, onderwijs, statistieken	1	4	3	2	8	16
Regionale politiek		1	6	13	19	27
Sociale politiek	4	3	4	5	6	9
Steenmaatregelen van de staten	177	207	227	226	218	190
Toetreding van nieuwe staten					1	1
Vervoer	1	3	2	1	3	2
Visserij	8	7	8	31	28	28
Vrij verkeer van goederen	2	3	1	1	1	
Vrij verkeer van personen		1	3	2	1	2
Vrij verrichten van diensten						
Vrijheid van vestiging	5	2			1	
Totaal EG-Verdrag	588	622	686	773	892	854
Totaal EGKS-Verdrag	14	8	6	17	12	11
Totaal EGA-Verdrag	1		1	1	2	1
Ambtenarenstatuut	181	156	172	192	237	152
Bijzondere procedures	3	6	7	16	31	15
TOTAAL-GENERAAL	787	792	872	999	1 174	1 033

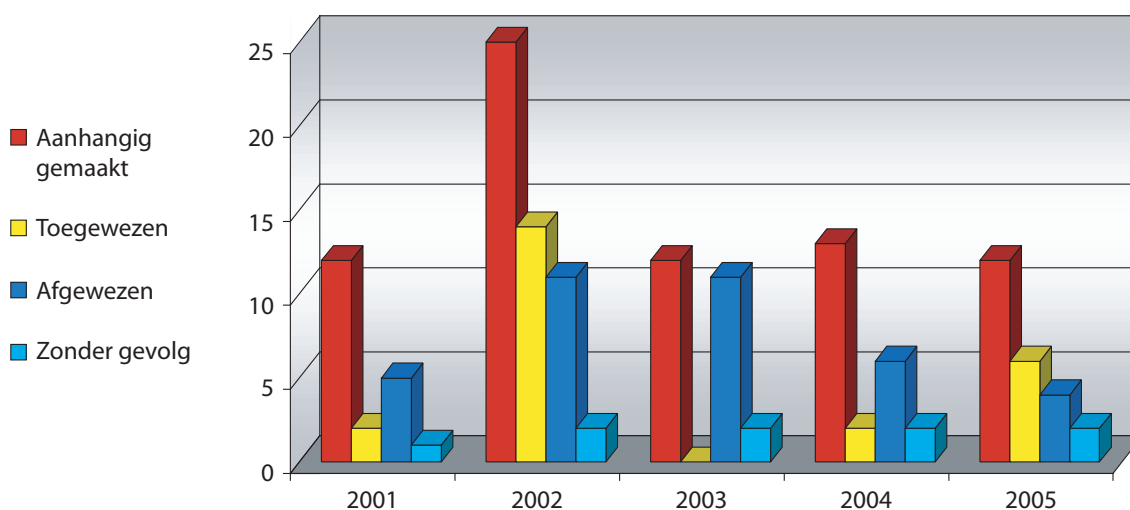
12. Diversen – Korte gedingen (2000-2005)

Verdeling in 2005

	Aanhangig gemaakte korte gedingen	Beslissingen in kort geding	Uitspraak		
			Afwijzing	Toewijzing	Doorhaling/ Afdoening zonder beslissing
Steunmaatregelen van de staten	2	1			1
Mededinging	2				
Ondernemingsrecht	6	5	3		2
Milieu en consumenten	5	3	3		
Regionale politiek	1	1	1		
Totaal EG-Verdrag	16	10	7		
Ambtenarenstatuut	5	3	1		2
TOTAAL-GENERAAL	21	13	8		5

13. Diversen – Versnelde procedures (2001-2005)

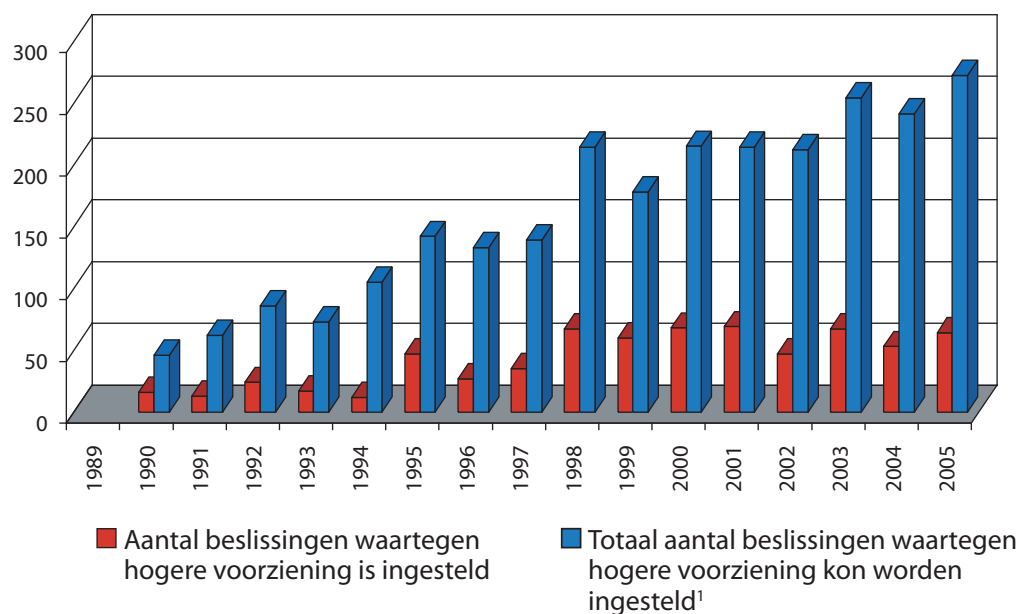

	2001				2002				2003				2004				2005			
	Aanhangig gemaakt	Uitspraak			Aanhangig gemaakt	Uitspraak			Aanhangig gemaakt	Uitspraak			Aanhangig gemaakt	Uitspraak			Aanhangig gemaakt	Uitspraak		
		Toegewezen	Afgewezen	Zonder gevolg		Toegewezen	Afgewezen	Zonder gevolg		Toegewezen	Afgewezen	Zonder gevolg		Toegewezen	Afgewezen	Zonder gevolg		Toegewezen	Afgewezen	Zonder gevolg
Ambtenarenstatuut	3		3		2		1	1					1		1					
Buitenlands en veiligheidsbeleid	1						1													
Eigen middelen van de Gemeenschappen																	2			
Externe betrekkingen					1	1			1	1										
Handelspolitiek	1		1		1		1													
Institutioneel recht	3		1	1	2		3		5	4		1		2			1		1	
Landbouw					1				1	2							2			
Mededinging	1				15	13	2	1	1	1		3					2	3	2	
Milieu en consumenten									1	1		1		1			2	1		1
Ondernemingsrecht												4	1	2			3	2	1	1
Onderzoek, voorlichting, onderwijs, statistieken					1						1									
Steunmaatregelen van de staten	3	2			2		3		3	2	1									
Vervoer												1				1				
Visserij												1	1							
Vrij verkeer van personen												1				1				
Totaal	12	2	5	1	25	14	11	2	12	11	2	13	2	6	2	12	6	4	2	

Krachtens artikel 76 bis van het Reglement voor de procesvoering kan het Gerecht van eerste aanleg in een zaak uitspraak doen volgens een versnelde procedure. Deze bepaling is van kracht sedert 1 februari 2001.

Tot de categorie "zonder gevolg" behoren de zaken waarin het verzoek is ingetrokken, afstand van instantie is gedaan of het beroep bij beschikking is afgedaan alvorens uitspraak is gedaan over het verzoek tot versnelde behandeling.

14. Diversen – Beslissingen van het Gerecht waartegen hogere voorziening is ingesteld (1989-2005)

	Aantal beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Totaal aantal beslissingen waartegen hogere voorziening kon worden ingesteld ¹
1989		
1990	16	46
1991	13	62
1992	24	86
1993	17	73
1994	12	105
1995	47	142
1996	27	133
1997	35	139
1998	67	214
1999	60	178
2000	68	215
2001	69	214
2002	47	212
2003	67	254
2004	53	241
2005	64	272

¹ Totaal aantal beslissingen – arresten, beschikkingen inzake niet-ontvankelijkheid, in kort geding, tot afdoening zonder beslissing of tot afwijzing van interventie – waarvoor de termijn voor het instellen van hogere voorziening is verstreken of waartegen hogere voorziening is ingesteld.

15. *Diversen* – Uitspraken in hogere voorziening (2005)

(arresten en beschikkingen)

	Hogere voorziening afgewezen	Gehele of gedeeltelijke vernietiging zonder verwijzing	Gehele of gedeeltelijke vernietiging met verwijzing	Doorhaling/Afdoening zonder beslissing	Totaal
Ambtenarenstatuut	5				5
Associatie van landen en gebieden overzee	2				2
Douane-unie		1			1
Externe betrekkingen	2				2
Gemeenschappelijk douanetarief	1				1
Handelspolitiek	1				1
Harmonisatie van wetgevingen	2				2
Institutioneel recht	8				8
Intellectuele eigendom	3	1		1	5
Landbouw	1	1			2
Mededinging	12	2		1	15
Milieu en consumenten	1	1			2
Steunmaatregelen van de staten	2	1			3
Vrij verkeer van personen	1				1
Totaal	41	7		2	50

16. Diversen – Algemene ontwikkeling (1989-2005)

Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken

	Aanhangig gemaakte zaken ¹	Afgedane zaken	Op 31 december aanhangige zaken
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
Totaal	5 824	4 791	

¹ 1989: overdracht van 153 zaken door het Hof naar het pas opgerichte Gerecht van eerste aanleg.

1993: overdracht van 451 zaken door het Hof wegens de eerste uitbreiding van de bevoegdheden van het Gerecht van eerste aanleg.

1994: overdracht van 14 zaken door het Hof wegens de tweede uitbreiding van de bevoegdheden van het Gerecht van eerste aanleg.

2004-2005: overdracht van 25 zaken door het Hof wegens de derde uitbreiding van de bevoegdheden van het Gerecht van eerste aanleg.

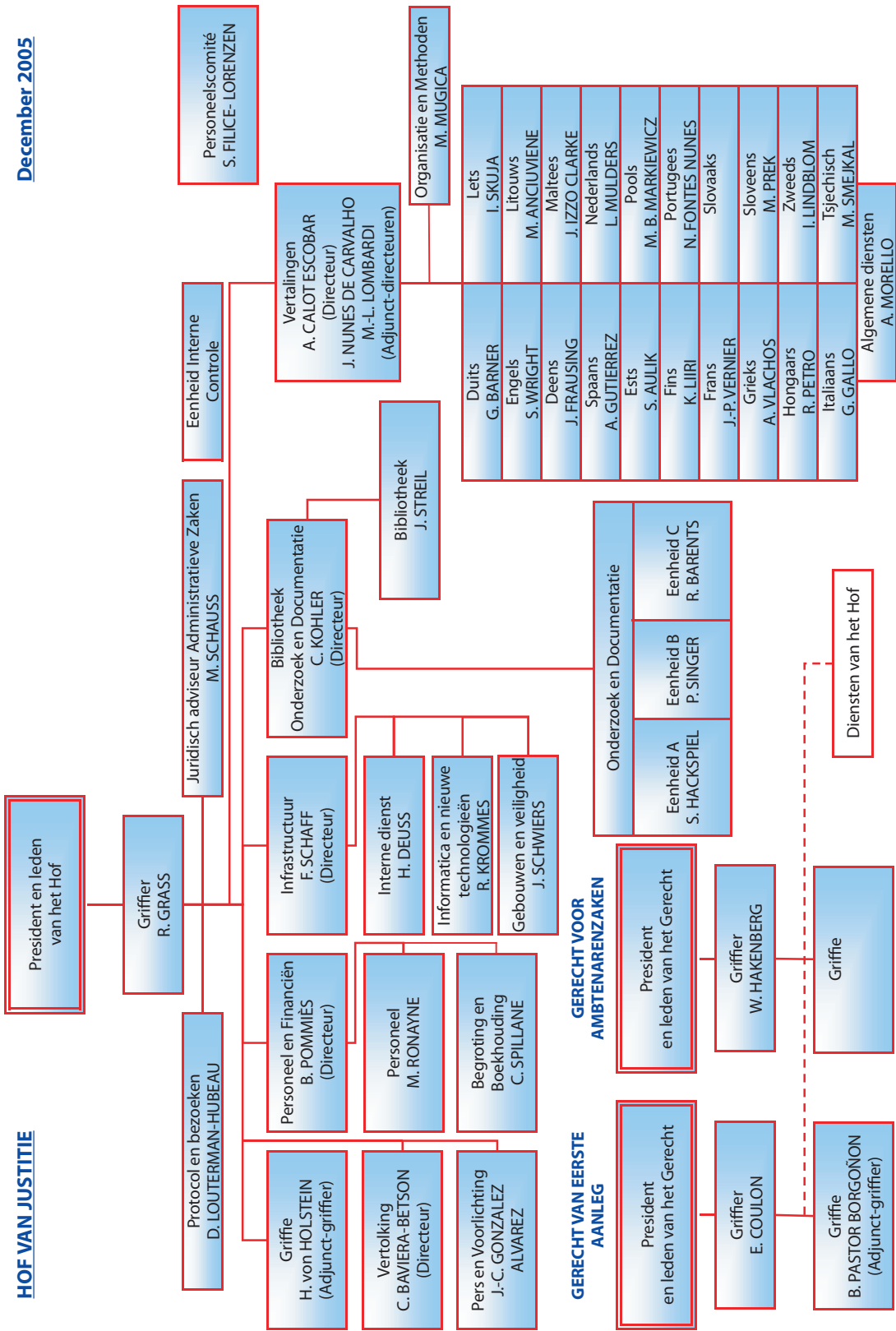
² 2005: overdracht van 117 zaken door het Gerecht van eerste aanleg naar het pas opgerichte Gerecht voor ambtenarenzaken.

Beknopt organogram

December 2005

Adresgegevens van het Hof van Justitie

Postadres en telecommunicatieaansluitingen:

Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Postadres: L-2925 Luxembourg

Telefoon: (00352) 4301.1

Telex van de griffie: 2510 CURIA LU

Telegramadres: CURIA

Telefax Hof van Justitie: (00352) 4303.2600

Telefax Voorlichtingsdienst: (00352) 4303.2500

Telefax Interne dienst — afdeling Publicaties: (00352) 4303.2650

Internet: www.curia.eu.int

Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

**Jaarverslag 2005 – Overzicht van de werkzaamheden van het Hof van Justitie en van het
Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen**

Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen

2006 — 247 blz. — 21 x 29,7 cm

Catalogusnummer: QD-AG-06-001-NL-C

ISBN 92-829-0805-4

ISSN 1680-8363

Publicatiebureau
Publications.europa.eu

ISBN 92-829-0805-4

9 789282 908051

